

The Project Gutenberg eBook of Metodinen esitys, by René Descartes

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Metodinen esitys

Author: René Descartes

Release date: February 16, 2005 [EBook #15085]

Most recently updated: December 14, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK METODIN ESITYS ***

Produced by Matti Järvinen and PG Distributed Proofreaders.

René Descartes.

METODIN ESITYS. MIELENLIIKUTUKSIEN TUTKISTELU.

Johdantoineen selityksineen suomeksi toimittanut
Jalmari Hahl.

METAFYYSILLISIÄ MIETELMIÄ.

Latinankielisestä alkuteoksesta suomennanut
Ph. Suuronen.

Ensimmäisen kerran julkaissut
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1899.

JOHDANTO.

Katsaus René Descartes'n elämänvaiheisiin ja filosofiseen järjestelmään.

I.

René Descartes syntyi Maaliskuun 31 päivänä v. 1596 Touraine'n maakunnassa sijaitsevassa

pikkukaupungissa, Lahaye'ssa. Descartes'n perhe oli vanhaa Touraine'n aatelia. Filosofin isoisä oli soturi, mutta tämän poika, filosofin isä, valitsi rauhallisen ammatin, ja nimitettiin v. 1586 Rennes'n parlamentin neuvokseksi. Descartes'n äiti kuoli rintatautiin joku päivä sen jälkeen kuin oli hänet synnyttänyt. Poika peri äidiltä kuivan yskänsä ja kalpeutensa, jotka pysyivät hänessä hänen kahdenteenkymmenenteen ikävuoteensa saakka. Tämän johdosta lääkärit luulivat, että hän kuolisi nuorena. Isä omisti sentähden kivuloiselle pojalleen hellää huolta; imettäjä korvasi äidin hoitoa. Tämän hoitajattarensa vaivoja Descartes ei unhottanut, vaan osotti vielä täysi-ikäiseksi vartuttuaan kiitollisuuttaan häntä kohtaan antamalla hänelle elinkautisen eläkkeen. Kahdeksanteen vuoteensa asti sai poika vapaasti leikitellä; ei tahdottu opinnoilla eikä millään työllä rasittaa hänen ruumiillisia ja henkisiä voimiaan. Nuori Descartes osottautui kuitenkin jo tällä iälläan miettiväiseksi ja tiedonhaluiseksi, kysellen selityksiä ja syitä kaikkeen, niin että hänen isänsä kutsui häntä pieneksi filosofikseen.

Kahdeksanvuotiaana pantiin poika La Flèche'n kouluun, jossa hänen runsaat hengenlahjansa alusta pitäen herättivät suurta huomiota. Monilla kysymyksillään ja nerokkailla huomautuksillaan hän usein saattoi filosofianopettajansa suuresti hämille, sillä poika vaati aina perinpohjaista ja järkiperaistä selitystä. Vaikka filosofia oli nuoren Renén lempiaine, ei siihen aikaan vallalla oleva filosofia, eikä sen opettamistapa häntä tyydyttäneet. Sillä hänessä oli jo aikaiseen herännyt kriittinen henki. Jo myöhemmin kouluvuosinaan rupesi Descartes itsenäisesti mietiskelemään sekä panemaan paperille mietiskelynsä tuloksia. Kouluaikanaan hän luki kaikenlaisia teoksia, mitkä suinkin joutuivat hänen käsiinsä. Myöhemmin, kun hän käytti miltei kaiken työaikansa laajoihin tutkimuksiinsa, hän ei juuri lukenut kirjoja, eikä hänen kirjastossaan ollut muita teoksia kuin ne, jotka muut tekijät olivat hänelle lahjoittaneet. Filosofiasia siis Descartes'lla jo kouluajalla rupesi olemaan omat mielipiteensä, koska hän ei pannut suurta arvoa opettajiensa esittämään filosofiaan. Muista aineista viehätti häntä runous ja ennen kaikkea matematiikki, koska sen perusteet hänen mielestään olivat kaikista selvimmät.

Kuudentoistavuotiaana Descartes lopetti oppikurssinsa La Flèche'n koulussa ja lähti isänsä luo Rennes'een, jossa hän viipyi vuoden ajan. Seuraavana vuonna, siis v. 1613, lähetti isä hänet erään palvelijan seurassa Pariisiin; ja täällä antautui nuori René vapaaseen ja iloiseen elämään. Kuitenkin oli hänellä tähän aikaan muutamia vakaita ystäviä, joiden joukossa teologi Mersenne. Eräät Descartes'n elämäkerran kirjoittajista huomauttavat tämän johdosta, ett'ei hänen mielensä tänäkään huolettomana huvien aikana ollut kokonaan vieras vakavammille pyrinöille ja kysymyksille. Vuonna 1615 Descartes jo kyllästyi tähän elämään, rupesi kaipaamaan opintojen jatkamista ja katosi äkkiä toveriensa näkyvistä. Useimmat Descartesin elämäkerran kirjoittajista, niiden joukossa Baillet, kertovat hänen vuosina 1615 ja 1616 eläneen salassa Saint-Germain'issa tai jossakin toisessa Pariisin esikaupungissa. Viime aikoina eräs tutkija, nimeltä Beaussire, on löytänyt Poitiers'n yliopiston matrikkeleistä, Marraskuun 9:ltä ja 10:ltä päiviltä 1616 latinalaisen lauseen, jossa on seuraava kohta: "Nobilissimus dominus Renatius Descartes, ... creatus fuit baccalaureus in utroque iure".

Tästä siis selviää, että Descartes mainittuina vuosina Poitiers'ssä harjotti lainopillisia opintoja, ja että hän Poitiers'n yliopistossa suoritti mainitussa tieteessä tutkinnon. Saavutettuaan tämän oppimäärän kyllästyi Descartes aikansa tieteeseen ja kirjoihin ja päätti ruveta tutkimaan elämän suurta kirjaa. Hän astui vapaaehtoisena prinssi Moritz Nassaulaisen hollantilaiseen armeijaan. Descartes näet tunsu suurta vastenmielisyyttä Concini'a, Maria di Medici'n suosikkia, vastaan, eikä siis tahtonut antaa värvätä itseään hänen johtamaansa sotajoukkoon. Matkavalmistuksia tehdessään sai Descartes kuulla, että Concini, joka historiassa on tunnetumpi marsalkki d'Ancre'n nimellä, oli murhattu. Tämä sanoma ei kuitenkaan enää muuttanut hänen päätöstään, vaan hän lähti Hollantiin. Descartes ei suinkaan taipumuksesta antautunut sotilasuralle; hän tahtoi matkustella, nähdä eri maita, tutkia ihmisiä ja oloja ja koota kaikenlaisia eri kokemuksia.

Oleskellessaan Bredan kaupungissa, joka sijaitsee Brabantissa, näki Descartes eräänä päivänä suuren ihmisjoukon kadulla lukemassa seinälle kiinnitettyä flamandinkielistä ilmoitusta. Hän pyysi erästä vieressään seisovaa mieshenkilöä latinaksi selittämään ilmoituksen sisällyksen. Tämä mies virkkoi, että ilmoituspaperi sisälsi ratkaistavaksi julistetun geometrisen tehtävän, ja lisäsi leikillisesti kääntävänsä sen latinaksi, jos Descartes sitoutuisi ratkaisemaan sen ja seuraavana päivänä ilmoittamaan hänelle saavuttamansa tuloksen. Descartes suostui tähän ehtoon ja sai nyt kuulla geometrisen tehtävän latinaksi käännettynä. Kääntäjä oli Dordrecht'in koulun johtaja, siihen aikaan kuuluisa matematikko, Iisak Beeckman. Hän piti tuota tehtävää ylen vaikeana ja tahtoi asettamalla mainitun ehdon tehdä pilaa nuoresta miehestä, joka pieni ja vaatimattoman näköinen kun oli, ja lisäksi soturinpuvussa, ei oppineessa herrassa herättänyt suuria ajatuksia. Mutta kovin Beeckman hämmästyi, kun Descartes seuraavana päivänä ilmestyi hänen luoksensa tuoden mukaansa tuon tehtävän oikein ratkaistuna. Sellainen matemaattinen nero oli Beeckman'in mielestä tavaton, hän lausui sen johdosta peittelemättä ihastustaan ja kunnioitustaan, ja varttuneesta tiedemiehestä ja soturina palvelevasta tulevasta filosofista tuli tästä hetkestä hartaat ystävät.

Kahden vuoden kuluttua lähti Descartes Hollannista ja asettui Saksaan, jossa hän Baierin

vaaliruhtinaan armeijoissa otti osaa Kolmikymmenvuotisen sodan alkutaisteluihin. Itse sotahankkeista Descartes kuitenkin enimmästi pysyi erillä. Talven alussa v. 1619 jäi hän asumaan Baierissa olevaan Neuburg'in kaupunkiin. Olostaan ja toimistaan täällä hän kertoo toisessa osassa teostaan "Discours de la Méthode" (Metodin Esitys). Mainitussa pikkukaupungissa, jossa hän oli vuokrannut itselleen mukavan lämpimän huoneen, saattoi hän häiritsemättä antautua mietiskelyihin ja tutkimuksiin. Silloin hän muun muassa vertaamalla ja sovittamalla yhteen algebraa ja geometriaa keksi niin kutsutun yleisen matematiikin säännöt. Hänen mielikuvituksensa oli tällöin vilkkaassa, melkein kuumeentapaisessa toiminnassa. Unissakin työskenteli hänen ajatuksensa, ja eräänä yönä oli hänellä merkillinen uni, jota hän piti jumalallisena ilmoituksena. Hän kertoi senjälkeen keksineensä uuden tieteen ja metodin perustuksen. Tästä kertoo Descartes itse seuraavasti: "Marraskuulla v. 1619 näin unen, jonka kestäessä lausuin Ausonius'en runoa: "Quod vitae sectabor iter?" (Mitä elämäntietä olen seuraava?)... Vuonna 1620 rupesin ymmärtämään ihmeellisen tieteen perusteita... Ennen Marraskuun loppua aion kulkea jalan Veneziasta Loretoon, jos tämä käy päinsä ja jos se on tapana; ell'ei, teen tämän matkan osottamalla kaikkea tällaisissa tilaisuuksissa noudatettua hartautta, ja olen päättävä tutkimukseni ennen pääsiäistä..." Tämän pyhiinvaellusretken hän todella myöhemmin pani toimeen.

Descartes'n sotilasurasta tämänjälkeen on vain mainittava, että hän voitollisen armeijan mukana marssi Praagiin. Sitten hän vielä otti osaa kreivi Bucquoy'n johtamaan Unkarin-retkeen ja hylkäsi siltä palattuaan, v. 1621, kokonaan sotilasammatin. Seuraavina vuosina hän enimmäkseen matkusteli, kulkien aluksi Itävallan kautta Itämeren rannikoille ja Holsteiniin sekä Hollantiin. Näillä matkoillaan hänellä kerran, lähdettyään Embden'istä vesiteitse Länsi-Friislantiin, oli omituinen ja vaarallinen seikkailu. Embden'istä oli Descartes itselleen ja palvelijalleen vuokrannut veneen. Soutajat, joihin Descartes'n lyhyt vartalo ja lempeä kasvojen ilme ei tehnyt suurta vaikutusta, päättivät soutumatkalla tappaa hänet ja sitten anastaa hänen rahansa. He eivät luulleet Descartes'n ymmärtävän hollannin kieltä ja neuvottelivat ääneensä keskenään. Mutta Descartes, joka ymmärsikin heidän kieltänsä, nousi äkkiä pystyyn veneessä, paljasti miekkansa ja huusi, että hän lävistäisi ensimmäisen, joka rohkenisi häntä lähestyä. Tämä uskalias esiintyminen peljästyi rosvomaisia soutajia, jotka häveten ja väkivaltaa yrittämättä soutivat edelleen ja, vastaiselle rannalle saavuttua, nopeasti pakenivat.

Palattuaan Ranskaan v. 1622 ja vastaanotettuaan äidinpuolisen perintönsä, johon muun muassa kuului Poitiers'ssä oleva kaupungintalo ja muutamia pienempiä maataloja, aikoi Descartes hankkia itselleen viran; useat virat näet siihen aikaan olivat ostettavissa. Hän hylkäsi kuitenkin pian tämän tuuman, myi kiinteistönsä ja päätti uudelleen antautua tutkimuksiinsa sekä ruveta matkustelemaan. Syyskuulla v. 1623 hän lähti Italiaan, jossa hän seuraavana vuonna pani toimeen aiotun pyhiinvaelluksensa. Palattuaan tältä matkalta hän asettui Pariisiin ja tuumi taaskin viran ostamista. Mutta hänen tutkimuksensa fysiikin ja geometrian alalla vetivät siihen määrään puoleensa hänen huomionsa ja harrastuksensa, ett'ei hän ehtinyt perehtyä virkaansa vaadittuun lakitieteelliseen taitoon, joten tuuma tälläkin kertaa raukesi. Hän syventyi tämänjälkeen yhä enemmän tieteelliseen toimintaansa, jolle hän nyt päätti kokonaan omistaa loppuikänsä.

Saadakseen häiritsemättä harjottaa tutkimuksiansa päätti Descartes muuttaa pois Pariisista ja valitsi olopaikakseen Hollannin, jonka lauhkea ilmanala häntä paljon enemmän miellytti kuin Pariisin ilmanala, jonka kesäinen kuumuus häntä suuresti rasitti. Lisäksi filosofin lukuisat pariisilaiset tuttavat seurustelullaan häntä häiritsivät. Maaliskuulla v. 1629, siis kolmenkymmenen kolmen vuoden ikäisenä, muutti Descartes mainittuun maahan ja viipyi siellä kaksikymmentä vuotta. Hän muutti siellä usein asuinpaikkaa välttääkseen tuttaviansa häiritseviä tervehdyksiä ja kysymyksiä. Oloonsa Hollannissa hän muuten oli hyvin tyytyväinen, koska hän siellä saavutti toivomansa levollisen työpaikan. Tämä tyytyväisyys ilmenee eräästä kirjeestä, jonka Descartes Toukokuun 5 p. v. 1631 Amsterdamista lähetti ystävälleen Balzac'ille, jota hän kehotti tulemaan Hollantiin. Siinä hän antaa olostaan seuraavan kuvauksen: "Kävelen joka päivä suuren väkijoukon keskellä yhtä vapaasti ja levollisesti kuin ikinä Te puistossanne. En näet kiinnitä ohikulkeviin sen suurempaa huomiota kuin puihin tai eläimiin, jotka näkisin metsässänne. Väkijoukon melu ei keskeytä mietiskelyäni enempää kuin jonkun puron lirinä. Ajattellessani tämän kansan tekoja, koen siitä yhtä paljon mielihyvää kuin Te nähdessänne talonpoikien viljelevän peltojanne. Sillä tämä väestö työskentelee kaikin puolin kaunistaakseen asuinpaikkaani ja poistaakseen kaikki puutteellisuudet. Te iloiten näette hedelmien kasvavan puutarhoissanne ja nautitte kaikesta runsain määrin, mutta tietäkää myös, että meillä täällä on yhtä paljon tyytyväisyyden aihetta nähdessämme tänne saapuvan laivoja, jotka tuovat mukanaan mitä runsaimpia ja harvinaisimpia Intian ja Europan tuotteita. Minkä toisen paikan maailmassa saattaisinkaan löytää, jossa kaikki elämän mukavuudet ja mahdolliset harvinaisuudet niin helposti olisivat saatavissa kuin täällä! Missä toisessa maassa saattaisikaan nukkua turvallisemmin kuin täällä, missä on sotavoimia alati valmiina varta vasten meitä suojelemaan, missä vangitsemiset, petokset ja parjaukset ovat harvinaiset ja missä enimmäkseen on säilynyt esi-isiemme viattomuutta!"

Näissä mieluisissa oloissa Descartes kokosi ja järjesti ne mietteet ja tutkimukset, jotka ovat hänen filosofiansa perustuksena. Loppupuolella vuotta 1633 hän viimeisteli teostaan "Traité du monde ou de

la lumière" (Tutkimus maailmasta tai valosta), jossa hän kannatti sitä mielipidettä, että maa liikkuu. Hän aikoi lähettää tämän teoksen Pariisiin ystävälleen Mersenne'lle, saadakseen sen hänen toimestaan painatetuksi, kun sai kuulla, että Galilei saman väitteen takia oli tuomittu. Osottaen arkuutta, jota huolimatta sen ajan papiston ylenmääräisestä vainoomishalusta, on vaikea puolustaa, luopui Descartes heti teoksensa julkaisemisesta, jopa hän oli vähällä polttaa sen käsikirjoituksen. Onneksi hän ei kuitenkaan pannut viimeksimainittua aietta täytäntöön; vasta kaksikymmentä seitsemän vuotta Descartes'n kuoleman jälkeen tämä teos julkaistiin Pariisissa. Vuonna 1637 julkaisi Descartes Leyden'issä teoksensa "Discours de la Méthode" (Metodin Esitys) samassa nidoksessa kuin tutkimukset "La Dioptrique" (Dioptriikki), "Les Météores" (Meteorit) ja "La Géométrie" (Geometria).

Vaikka Descartes varovaisuudellaan oli välttänyt katolilaisen kirkon vainon, herättivät hänen julkaisemansa mainitut teokset kateutta ja hyökkäyksiä toiselta taholta. Näiden alkuunpanija oli ministeri, sittemmin Utrechtin yliopiston rehtori, Voetius, joka v. 1639 kirjoitti ateismia koskevia väitteitä. Niissä ei oltu mainittu Descartes'n nimeä, mutta kaikkia Descartes'n esittämiä aatteita esitettiin siinä ateistisina. Seuraavana kolmena vuotena mainittu Voetius jatkoi hyökkäyksiänsä, joita ei ainoastaan suunnattu Descartes'iin vaan myöskin Descartes'n oppilaaseen, Regius'een. Vuonna 1643 Voetius otti avustajakseen erään Schookius nimisen miehen. Tämä julkaisi erityisen teoksen, jossa hän koetti osottaa, että Descartes'n filosofia suorastaan johti skeptisismiin ja ateismiin. Nyt vasta Descartes ryhtyi tehokkaammin julkisuudessa puolustautumaan. Hänen puolustautumisensa ei kuitenkaan saavuttanut toivottua tulosta; yleisön mieli oli liiaksi kiihottunut, ja Descartes'n vastustajat saivat hänen puolustuskirjoituksensa johdosta vain uutta yllykettä vainoomiselleen. He syyttivät Descartes'ia parjauksesta. Päätettiin panna toimeen salainen oikeusjuttu Descartes'ia vastaan, tuomita hänet syyllisenä ateismiin ja parjauksiin sekä poltattaa hänen teoksensa. Sattumalta Descartes sai tiedon näistä hankkeista ja kääntyi Ranskan lähettilään puoleen, jonka onnistui ehkäistä juonittelevien vainoojien tuumat.

Tällävälän, v. 1641, oli Descartes Pariisissa julkaissut teoksensa "Meditationes de prima philosophiae, ubi de Dei existentia et animae immortalitate" (Mietiskelyjä filosofian peruskysymyksistä, sekä Jumalan olemassaolosta ja sielun kuolemattomuudesta). Vuonna 1644 julkaisi hän Amsterdammassa luonnonfilosofisen teoksensa "Principia Philosophiae" (Filosofian perukset).

Alankomaissa-olo kävi Descartes'ille mainittujen selkkauksien tähden epämieluiseksi. Vuosina 1644, 1647 ja 1648 hän poikkesi lyhyille tervehdyksille synnyinmaahansa. Silloin häntä kehoitettiin asettumaan Ranskaan, mutta La Fronde-kapinan levottomuudet näyttävät etupäässä vaikuttaneen, ett'ei rauhaa rakastava filosofi noudattanut tätä kehotusta. Eräällä näistä käynneistään Ranskassa tutustui Descartes de Chanut-nimiseen mieheen, josta sittemmin tuli Ranskan lähettiläs Ruotsissa. Tämä Chanut käänsi Kristiina kuningattaren huomion Descartes'n teoksiin. Tieteitä suosiva ja harjottava kuningatar ihastui niihin siihen määrään, että hän päätti kutsua Descartes'n hoviinsa. Ennenkuin seuraamme filosofia tälle matkalle, koskettelemme hänen suhdettansa toiseen tieteitä harrastavaan ruhtinattareen, nimittäin prinsessa Elisabetiin. Hän oli onnettoman, maansa menettäneen Böhmin kuninkaan, Fredrik V:n tytär. Puolan kuningas, Ladislaus IV, oli kosinut Elisabetia; mutta prinsessa hylkäsi valtaistuimen, valiten vaatimattoman aseman, syrjässä suuren ja loistavan maailman hyörinästä, voidakseen kokonaan antautua henkensä viljelemiseen. Äidiltään oli tämä ruhtinatar oppinut kuusi eri kieltä; sitäpaitsi hän oli perehtynyt kirjallisuuteen ja tutki filosofiaa ja matematiikkaa. Saatuaan käsiinsä Descartes'n teokset ja luettuaan niitä, arveli hän, ett'ei hän sitä ennen ollut mitään oppinut. Ja nyt heräsi hänessä harras toivo tutustua Descartes'iin ja saada häneltä opetusta.

Prinsessa Elisabet pyysi siis Descartes'ia tulemaan luokseen. Filosofi noudatti kutsuja ja rupesi, prinsessan asuinpaikalle saavuttuaan, ammentamaan ruhtinaalliselle oppilaalleen tietovarastonsa aarteita. Descartes huomasi oppilaassaan yhtä paljon tiedonhalua kuin kykyä ja oli pian saattanut hänet omistamaan tieteensä johtavat aatteet. Prinsessa Elisabetille Descartes omisti teoksensa "Principia Philosophiae", ja hänen kanssaan filosofi ylläpiti kirjeenvaihtoa kuolemaansa saakka. Tätä ruhtinatarta varten kirjoitti Descartes v. 1646 teoksensa "Traité des Passions" (Mielenliikutuksien Tutkistelu) ja antoi hänen ensiksi lukea sen käsikirjoituksena. Vuonna 1650 tämä teos painettiin Amsterdammassa.

Meillä on jälellä silmäyksen luominen Descartes'n Ruotsin matkaan ja hänen elämänsä loppu-aikaan.— Luettuaan v. 1647 Descartes'n teokset, kirjoitti Kristiina kuningatar Descartes'ille kirjeen, jossa hän kysyi, mikä on korkein hyvä. Descartes vastasi, että korkein inhimillinen hyvä on luja tahto tehdä hyvää, sekä hyvän omantunnon tuottama mielenrauha. Kristiina oli niin tyytyväinen tähän vastaukseen, että hän omakätisesti kirjoitti filosofille kiitoksensa siitä. Vuonna 1649 Kristiina lähetti Descartes'ille hyvin ystävälliset kutsut tulemaan Tukholmaan, Descartes oli kauan kahden vaiheilla, mitä tekisi. Mutta lopulta se toivo, että Ruotsin kuningatar valmistaisi hänelle tilaisuuden tieteellisten kokeiden ja tutkimuksien jatkamiseen, lienee taivuttanut häntä kutsuja noudattamaan. Lokakuun alussa, vuonna 1649 hän saapui Tukholmaan. Kuningatar otti hänet vastaan suurilla kunnianosotuksilla ja myönsi hänelle useita vapautuksia jäykistä ja väsyttävistä hovimenoista.

Tiedonhaluinen kuningatar rupesi heti filosofin oppilaaksi. Varsin aikainen hetki valittiin oppituntia varten. Jo kello viisi aamuisin meni Descartes linnaan ylhäisen oppilaansa opintoja ohjaamaan. Kristiina oli niin huvitettu tästä opetuksesta, että hän päätti kokonaan kiinnittää Descartes'n Ruotsin maahan. Hänen aikomuksensa oli lahjoittaa filosofille avaroita maa-aloja Etelä-Ruotsissa. Mutta nämät tuumat raukesivat tyhjiin. Descartes, jonka heikolle terveydelle pohjoismainen kylmä ilmanala oli hyvin vahingollinen, sairastui oltuaan vain lyhyen ajan Tukholmassa, vuoden 1650 alussa ja kuoli Helmikuun 11 päivänä samana vuonna. Viimeisinä elinpäivinä oli hän lausunut tuntiessaan loppunsa lähenevän: "Sieluni, olet kauan ollut vankina; nyt on tullut se hetki, jolloin pääset vapaaksi vankeudesta ja ruumiin vastuksesta; tämä ero on kestettävä iloiten ja rohkeasti."

Vuonna 1666 Descartes'n tomu siirrettiin Ranskaan ja kätkettiin Pariisiin Saint-Étienne-du-Mont kirkkoon. Kesäkuun 24 päivänä v. 1667 pantiin mainitussa kirkossa toimeen juhlallinen jumalanpalvelus hänen muistokseen. Senjälkeen piti yliopiston kanslerin, nimeltä Lallemand, lausua muistopuhe Descartes'n kunniaksi, mutta hovista tuli kirkkoon nimenomainen kiello. Eräs pappi, nimeltä Le Tellier, joka piti Descartes'n mielipiteitä liian vapaina, oli erityisellä pyynnöllään hovissa aiheuttanut tämän kiellon.

Luonteeltaan oli Descartes lempeä ja hiljainen. Pukunsa oli yksinkertainen, mustasta kankaasta tehty; ruoan suhteen hän oli hyvin kohtuullinen. Sekä luontaisesta taipumuksesta, että tutkimuksiansa häiritsemättömän harjottamisen vuoksi vetäytyi hän kernaasti yksinäisyyteen. Hän oli omistanut mielilauseeseen Ovidius'en sanat: "Bene vixit qui bene latuit" (Se on hyvin elänyt, ken on elänyt hyvin salassa). Toinen hänen omistamansa elämänohje oli seuraava Senecan lause: "Illi mors gravis incubat, qui notus nimis omnibus, ignotus moritur sibi" (Sitä kohtaa kova kuolo, joka eroaa elämästä ylen tunnettuna muille, mutta tuntematta itse itseänsä).

Kuten kaikilla ihmisillä, etevimmilläkin, oli myös Descartes'lla heikkoutensa, joita, luodessamme piirteitä hänen elämästään, emme totuudellisuuden vuoksi saata jättää mainitsematta. Hänen varovaisuutensa vakaumuksiensa ilmaisemisessa osotti miltei pelkurimaisuutta. Mutta sen ajan sietämättömyys kaikkien dogmeista eroavien aatteiden ja vakaumuksien suhteen, selittää, jollei puolusta, hänen liiallista varovaisuuttaan. On myös syytä olettaa, että Descartes yhtä paljon pelkäsi rauhallisen, tieteelle omistamansa elämän häiritsemistä, kuin suoranaista vainoa, ja että hän senvuoksi kierrellen mainitsi, tai vallan jätti mainitsematta sellaiset vakaumukset, joiden hän luuli herättävän kiistelyä tai vastustusta. Toinen heikko luonnepiirre oli ylenmääräinen itsetietoisuus ja ylpeys omasta etevyydestä, joita havaitsimme paikoittain hänen teoksissaan ja kirjeissään. Hänen harvinaisen runsaat henkiset lahjansa ja uudistuksia tähtäävät pyrintönsä viekötelivät häntä väliin tarpeettomasti tuomaan esille kykynsä ja aikaansaannoksiensa etevyyttä. Mutta nämät epäedulliset puolet katosivat miltei kokonaan monien arvokkaiden luonteenominaisuuksien rinnalla. Descartes oli syvästi ihmisystävällinen. Vihamiehiänsäkin hän kohteli maltillisesti. Hänellä oli tapana sanoa: "Jos joku minua loukkaa, koetan kohottaa mieleni niin korkealle, ett'ei loukkaus siihen asti ylety". Palvelijoitaan hän kohteli kuin olisivat olleet hänen köyhiä ystäviään, joita tuli lohduttaa ja auttaa. Hän opetti heille hyviä tapoja, jopa tieteitäkin. Eräs hänen palvelijoistaan hyötyi niin oppineen isäntänsä neuvoista ja seurustelusta, että hänestä myöhemmin tuli matematiikin opettaja. Ystävilleen tekemistään hyvistä teoista ei hän edes tahtonut mitään kiitosta. "Olen velkapää tuntemaan kiitollisuutta niitä kohtaan,— sanoi hän—jotka antavat minulle tilaisuuden palvella heitä."

II.

Tarkastaessamme Descartes'n filosofian yleistä luonnetta huomaamme siinä johtavana evidenssin eli ilmeisen selvyuden aatteen. On luultavaa, että hän sen nouti matematisista tutkimuksistaan. Todellisuus on Descartes'n mukaan olemukseltaan ymmärrettävissä ja on kokoonpantu muutamista yksinkertaisista ja absoluuttisista alkeista. Kaikki oliot johtuvat näiden alkeiden eri yhtymisistä ja yhteensovittumisesta. Nämät alkeet ovat senlaatuiset, että järki ne löytää itsestään intuitsionin eli välittömän tajunnan avulla. Järjen tulee vain kiintyä käsitteisiin ja aatteisiin, jotka todella ovat ilmeisen selvät, sekä pyrkiä niistä muodostamaan äärimäisiä johtopäätöksiä, saavuttaakseen tiedon olioiden yleisluonteesta.

Kolme aatetta on ennen muita evidenttistä eli ilmeisen selvää, nimittäin aatteet: *ajatus*, *ulottuvaisuus* ja *täydellisyys*. Ajatus on Descartesin mukaan samaa kuin sielu; ulottuvaisuus taaskin yhtä kuin aine ja täydellisyys samaa kuin Jumala. Kaiken muun saattaa selittää näiden kolmen aatteen ja niiden suhteiden avulla. Descartes'n filosofia näyttää siis olevan jonkunmoista yleistä matematiikkaa. Mutta lähemmin tarkastettaessa huomataan, että se vain muodoltaan on matemaattinen, eikä sisällykseltään. Ensiksikään ei sillä intuitsionilla, johon hän perustaa filosofiansa, ole esineenään yksinomaan

abstraktisia suureita, kuten matematiikilla, vaan tosiolioita, kuten esim. ajatus ja täydellisyys. Toiseksi olettaa Descartes näiden olioiden kätkevän vapauden, josta matemaattinen välttämättömyys on seurauksena. Ja siinä kohdin hänen filosofiansa eroaa Pythagoralaisten puhtaasti matemaattisesta idealismista ja Spinozan sallimususkonisesta panteismista.

Ennenkuin siirrymme tarkastamaan Descartes'n filosofian pääpiirteitä, luomme silmäyksen hänen metodiinsa. Toisessa osassa teostaan "Discours de la Méthode" (Metodin Esitys) selvittää hän metodinsa periaatteet neljän pääsäännön muodossa. Ensimmäinen näistä säännöistä osottaa, että Descartes yksistään ole vapautunut vanhojen filosofien auktoriteettiuskosta, vaan että hän samalla tavoittelee positivistista totuuden kriteeriumia, jona hän pitää evidenssiä eli ilmeistä selvyyttä, s. o. jonkun käsitteen tai aatteen täydellistä yksinkertaisuutta, tarkkuutta ja ymmärrettävyyttä, joka välttämättömästi saattaa käsitteen vastaamaan todellisuutta. Descartes'n metodin alkuperus on siis välitön tajunta, jonka avulla järki saattaa omistaa periaatteita. Toinen ja kolmas mainituista säännöistä osottavat, millä keinoin järki saattaa löytää periaatteita ja sitten käyttää niitä kaikkien muiden tietojen saavuttamiseksi. Nämä keinot ovat analyysi, joka menee himmeästä selvään, s. o. kokoonpannusta yksinkertaiseen, ja syntesi, joka päinvastoin menee selvästi himmeään eli yksinkertaisesta kokoonpantuun.

Mutta sekä analyysi että syntesi ovat vastakkaisia toisiansa täydentäviä ajatustoimituksia, jotka yhteensä muodostavat sen metodillisen menetystavan, jota kutsutaan deduktiosioniksi. Tämä deduktiosioni ei ole sekoitettava Aristoteles'n ja skolastikkojen mekaniseen syllogismiin, vaan on se järjen toimiva pyrkimys siirtymään toisesta intuitsionista toiseen. Neljäs sääntö täydentää edellisiä määräämällä analyysin ja syntesin yhteisen ehdon, joka on keskeymätön yksijaksoisuus. Tämä toteutuu täydellisen kysymykseen kuuluvien aineksien ja näkökohtien luettelemisen sekä yleiskatsauksien kautta. Tätä menetystapaa kutsuu Descartes myöskin paikoittain induktiosioniksi. Intuitsioni, deduktiosioni ja induktiosioni ovat siis Descartes'n metodin päämenetystavat. Mutta koska induktiosioni vain on kahden edellisen täydentäjänä, saatamme pitää intuitsionia ja deduktiosionia hänen metodinsa varsinaisina peruksina.

Descartes'n vakaumukset metodin suhteen johtavat hänet suorastaan metafysiikkinsä perustuksiin. Hänellä on ollut metodinsa ensimmäinen sääntö apuna metafysiikkinsä kulmakiven laskemisessa. Ilmeisen selvyyden aate on päässyt kehittymään ja kantamaan hedelmiä. Se saattaa hänet havaitsemaan, että kaikki hänen siihenastiset vakaumuksensa ovat perustuneet auktoriteettiin tai tottumukseen, vaan eivät evidenssiin. Hän päätti siis pitää niitä epäilyksenalaisina, jopa vastaiseksi väärinä. Syitä tähän epäilykseen esittää hän useita; niitä on aistimien pettävyisyys, väärä perustelu, unien harhakuvat ja se oletama, että joku pahansuopa henki huviksensa meitä pettää. Mutta viitattuaan kaikkiin näihin seikkoihin, jotka oikeuttavat häntä epäilemään käsitteidensä ja vakaumuksiensa todenperäisyyttä, huomauttaa Descartes, että hänen kaikkea epäillessään kuitenkin välttämättömästi on pitäminen totena yhtä seikkaa, nimittäin sitä, että hän epäilee. Itse epäileminen, ja senkautta tajunnalle välttämättömästi ilmenevä tosiseikka: ajatteleminen, on hänen mielestään jotakin epäilemätöntä, varmaa. *Cogito, ergo sum*—ajattelen, siis olen olemassa—on ensimmäinen Descartes'n saavuttama järkähtämätön totuus, on se pelastava luoto, joka pistää esiin epävarmuuden valtamerestä. Descartes'n epäileminen eroaa suuresti skeptikkojen epäilemisestä; sillä nämä epäilevät vain epäilläksensä. Descartes taas epäilee, jotta hän lopulta saavuttaisi varmuuden ja totuuden. Skeptikkojen epäily on lopullinen, se on heidän päämääränsä. Descartes'n epäily on vain väliaikainen, on vain keino.

Lause *cogito, ergo sum* sisältää Descartes'n mielestä yksinkertaisimman ja selvimmän totuuden, joka on kaikkien muiden edellytyksenä, ja sille hän perustaa filosofiansa. Siitä hän tekee kaksi johtopäätöstä. Ensimmäinen on sielun ja ruumiin erotus eli sielun henkisyys. Descartes'n perustelu tässä kohdin on seuraava: Ajattelen, siis olen olemassa; mutta mitä olen? olen ajatteleva olento, enkä muuta; sillä jos oletan, että ei sitä, jota kutsun ruumiikseni, olekaan todellisuudessa olemassa, mutta että ajatustoimintani jatkuu, niin olen kuitenkin olemassa. Mutta jos sitä vastoin lakkaisin ajattelemasta, lakkaisi myös olemassaoloni vaikka ruumiini ja kaikki muut seikat olisivat olemassa. Koko olemukseni on siis ajattelemista, ja minä, s. o. sielu, joka tekee ihmisen siksi kuin hän on, on kokonaan erilainen kuin ruumis, jopa helpompikin ymmärtää kuin se.

Toinen johtopäätös, johon Descartes tulee kuuluisan lauseensa johdosta, on evidenssin kriteeriumin oikeutus. Väitteessä *cogito, ergo sum*,—niin selittää Descartes, se, joka saattaa minut varmaksi sen totuudesta on vain se selvä tosiseikka, että olemassaolo edellyttää ajattelemista. Tämän johdosta ottaa Descartes yleiseksi säännöksi, että kaikki ne seikat, jotka käsitämme hyvin selvästi ja hyvin tarkasti, ovat vallan todet.

Tehtyään nämä johtopäätökset Descartes siirtyi ulommaksi minää. Ajatus näet oikeuttaa olettamaan, että ulkopuolella minää on olemassaoloa, sillä ajatus eli sielu sisältää täydellisyyden aatteen. Tämä tajunnassa piilevä täydellisyyden aate todistaa Descartes'n mielestä täydellisen olennon olemassaolon;

sillä, sanoo hän, tämä aate ei ole voinut tulla minuun itsestäni, eikä mistään epätäydellisestä seikasta, ja kuitenkin sillä täytyy olla syynsä ja alkuunpanijansa. Lisäksi minä, jossa on täydellisyys aate, ja joka kuitenkin olen epätäydellinen, en ole itse voinut antaa itselleni olemassaoloa; sillä jos olisin voinut itse antaa itselleni olemassaolon, olisin samalla antanut itselleni täydellisuuden. Siis olen toiselta olennotta saanut sekä epätäydellisen olemassaoloni, että täydellisuuden aatteen, ja tämä olento on Jumala. Sen, että Jumala, ollen täydellinen olento, todella on olemassa, todistaa Descartes huomauttamalla, että täydellisyteen välttämättömästi kuuluu olemassaolo, samoin kuin kolmiokäsitteeseen kuuluu, että sen kolme kulmaa yhteensä vastaa kahta suoraa kulmaa.

Tämä n. k. ontologinen Jumalan olemassaolon todistus ei lähemmin tarkastettuna ja arvosteltuna pidä paikkaansa. Sillä olkoon käsite mikä tahansa, niin ei olemassaolo loogilliselta kannalta ollenkaan enennä sen selvyttä tai täydellisyyttä. Ei myöskään saata varmasti ja selvästi määritellä täydellisen käsitettä, sillä emme ainoastaan itse ole epätäydellisiä, vaan meitä ympäröivä maailma on myös suuressa määrin epätäydellinen. Itse täydellisen käsite on siis meissä voinut syntyä abstraksionin kautta epätäydellisestä. Se käsite, jonka meidän oma ja maailman puutteellisuus ymmärrettävänä meissä synnyttää, on ainoastaan paremmuuden käsite. Kuitenkin Descartes katsoo täydellisen käsitettä epäilemättömäksi aksiomiksi. Mutta vaikka mainittu käsite olisikin ilmeisen selvä ja varma, ei se oikeuta päättämään, että sillä on vastineensa todellisuudessa. Sillä samalla tavalla voisimme selvästi kuvitella mitä tahansa ja väittää, että kuvittelemamme seikka on olemassa.

Esitettyään Jumalan olemassaolon todistukset, Descartes määrää Jumalan ominaisuudet. Niiden tajuamiseksi arvelee hän riittävän, että tarkastamme kaikkia itsessämme havaittuja ominaisuuksia ja kysymme onko niiden omistaminen täydellisyyttä vai ei. Itsessämme havaitsemme täten epätäydellisiä ominaisuuksia, mutta kaikki ne ominaisuudet, joiden saatamme kuvitella Jumalassa olevan, ovat täydellisiä. Jumalalla ei voi olla kokoonpantua luontoa, eikä siis aineellisuutta. Jumala on vain puhdasta ajattelemissa.

Kolmea Jumalan ominaisuutta Descartes pitää ennen muita tärkeinä, nimittäin kaikkivaltaa eli ehdotonta vapautta, muuttumattomuutta ja totuudellisuutta.—Jumala on kaikkivaltias s. o. ehdottomasti vapaa. Ei mikään vallitse eikä rajoita hänen tahtonsa, ei edes hänen oma järkensä. Tosi ja väärä, hyvä ja paha ovat sellaiset, koska hän ne sellaisiksi määrää. Samoin matematiikki, siveys, kaikki tieteet ja yleensä kaikki seikat olisivat saattaneet olla toisin, jos Jumala vain olisi tahtonut. Jokaisen olennon ja seikan olemassaolo riippuu täydellisesti Jumalan vapaasta tahdosta; maailma pysyy yllä ainoastaan sentähden, että Jumala sitä ylläpitää, ja tämä ylläpitäminen on jatkuvaa luomista.

Paitsi ehdottomasti vapaata tahtoa eli kaikkivaltaa, on Jumalan täydellisuuden tunnusmerkkejä vielä hänen aikeidensa ja päätöksiensä muuttumattomuus. Samoin kuin Jumala, on myös totuus muuttumaton. Tämä muuttumattomuus ilmenee maailmassa sitä hallitsevien luonnonlakien pysyvyytenä. Niinpä yleiset liikelait ovat aina samat.—Täydellinen olento ei voi meitä pettää. Totuus tosin olisi voinut olla toisenlainen, jos Jumala olisi niin tahtonut, mutta se totuus, jonka Jumala kerran on säätänyt, on todella sellainen, kuin me sen käsitämme. Jumalan totuudellisuus perustaa ja selittää evidenssin totuuden.

Mitä Descartes'n yleiseen fysiikkiin tulee, käsittää hän ulkomaailman kokonaan ulottuvaisuuden muodostamaksi. Kaikki sen muut ominaisuudet, kuten värit, äänet, hajut, y. m. eivät todella ole olemassa muualla kuin meidän sielussamme, toisin sanoen, ovat pelkkiä aistimuksiamme. Tästä seuraa, että maailman selittäminen vain on geometrinen ja mekaninen tehtävä. Descartes'n fysiikissään noudattama metodi on apriorista laatua, joka menee syistä seurauksiin. Hän ei tarkasta nykyistä todellista maailmaa sellaisena kuin se on, vaan luo sen uudelleen ajatuksellaan, ja kokemus ainoastaan vahvistaa hänen yksityiskohtia tarkoittavia hypotesejään. Descartes'n käsityksen mukaan Jumala on säätänyt liikkeen ja ulottuvaisuuden; ja tämän rajattomasti hajaantuvan liikkeen pyörteistä ja värähdyksistä tähdet syntyvät, liikkuvat ja pysyvät tasapainossa; eri aineet muodostuvat kappaleiksi ja taaskin hajaantuvat; kasvit ja eläimet sikiävät, elävät ja ylläpitävät lajiaan. Ei edes tarvitse olettaa loppusyitä. Ensimmäinen alkuunpano, ynnä luontoa hallitsevat ja ylläpitävät lait riittävät koko luonnon selittämiseksi. Maailmankaikkeus on Descartes'n mielestä kone, jossa vain tarvitsee tarkastaa sen osien muotoa ja liikkeitä. Elämä itse on mekaninen ilmiö. Eläimet ovat vain automateja eli itsekseen liikkuvia koneita. Viimeksimainitulla omituisella ja epäilemättä väärällä luulolla on juurensa Descartes'n moralisissa vakaumuksissa. Hän näet arveli, että ihmiset menettäisivät siveellisen edesvastuuntunteen, jos oltaisivat eläimissä olevan sielun tai edes pienenkin määrän henkisiä kykyjä.

Lopuksi on meidän luominen silmäys Descartes'n psykologiaan ja moraliin. —Sielu, niin opettaa Descartes, eroaa kokonaan ulottuvaisuudesta eli aineesta. Mutta vaikka sielu onkin henkinen ja kokonaan erilainen kuin ruumis, yhtyvät sielun toiminnat sangen usein ruumiin toimituksiin. Sielun olemus on ajattelemissa, joka siihen määrään yhtyy kaikkiin sen ilmauksiin, että jos sielu lakkaisi ajattelemissa, se samalla lakkaisi olemasta. Tästä Descartes tekee sen johtopäätöksen, että sielu alati ajattelee.

Descartes jakaa sielun tilat kahteen pääryhmään, nimittäin sielun toimivaan tilaan (actiones) ja kärsivään eli vastaanottavaan tilaan (passiones). Edelliseen kuuluvat korkeammat sielunkyvyt, kuten ylempi mieltäminen ja tahdontoiminnat. Sielun vastaanottavaan tilaan kuuluu paitsi alempia mieltämistiloja, kuten aistimukset ja muisti, myöskin vietiä, halut ja mielenliikutukset. Viimeksimainittuja käsittelee Descartes teoksessaan "Traité des Passions" (Mielenliikutuksien Tutkistelu). Niiden esiintymisen ihmisessä Descartes selittää sen nojalla, että ihminen on henkiruumiillinen olento. Sielun ja ruumiin vuorovaikutuksen välittäjäksi Descartes kuvittelee niin kutsuttuja elonhengekkeitä, jotka, kuten hän itse kuvailee, ovat ohuen ilmavirtauksen tai soihdusta nousevan liekin kaltaista nopeaan liikkuvaa ainetta. Sielun kuvittelee Descartes sijaitsevan pienessä aivoissa olevassa n. k. mäntyrauhasessa. Sinne vievät kevyet elonhengekkeet viestinsä ruumiista; sieltä ne taaskin virtaavat eri ruumiinosiin johtaen niihin eri sielun tiloja vastaavia vaikutuksia. Vaikka siis mielenliikutuksilla Descartes'n käsityksen mukaan on mekaaninen perustuksensa, ja vaikka ne siis suureksi osaksi ovat ruumiista riippuvaiset, saattaa kuitenkin vapaa tahto niitä melkoisesti lieventää ja hillitä.—Descartes'n psykologiassa on paljon epäselvää ja epävarmaa. Lukuunottamatta muutamia todellisuuden havaitsemiseen perustuvia huomautuksia, täytyy myöntää, että Descartes'n psykologiset tutkimukset ovat hänen järjestelmänsä heikoin osa.

Erityistä moralifilosofista teosta Descartes ei ole kirjoittanut; hänen siveysoppia koskevia mielipiteitensä tulee siis poimia esiin hänen eri teoksistaan ja kirjeistään. Teoksessaan "Discours de la Méthode" (Metodin Esitys) Descartes kertoo muodostaneensa itselleen väliaikaisen siveysopin, jonka tarkoituksena oli se, että filosofi sitä noudattamalla saavuttaisi kaipaamansa mielenrauhan, voidakseen levollisesti jatkaa tutkimuksiansa. Kirjeissään oppilailleen, prinsessa Elisabetille ja Kristiina kuningattarelle, selvittelee hän lähemmin vakaumuksiansa tässä suhteessa. Siitä käy selville, että Descartes'n morali on suuresta määrin stoalaisen siveysopin kaltaista. Tosihyvää on vain se, jonka toteuttaminen riippuu meistä, omasta tahdomme. Korkein hyvä on siinä, että lujasti tahdomme tehdä hyvää, sekä hyvän omantunnon tuottamassa sielunrauhassa. Saavuttaaksemme autuaallisen sielunrauhan ja mielentyydytyksen, tulee meidän hankkia tieto siitä, mitä hyvä on, sekä sitten päättää ryhtyä sitä toteuttamaan. Siveellisessä toiminnassa on siis intellektin toiminnalla melkoinen osansa. Jos hyvin ymmärrämme mikä on hyvää, ja jos arvostelukykyämme on kehittynyt—niin väittää Descartes—saatamme myöskin hyvin toimia.

RENÉ DESCARTES.

METODIN ESITYS

OHJAUKSEKSI OIKEAAN AJATTELEMISEEN JA TOTUUDEN ETSIMISEEN TIETEESTÄ.

Jos tämä esitys tuntuu olevan liian pitkä luettavaksi yhdessä jaksossa, saattaa sen jakaa kuuteen osaan. Ensimmäinen sisältää useita tiedettä koskevia mietteitä; toinen tekijän etsimän metodin pääsäännöt; kolmas muutamia tekijän mainitusta metodista johtamia moralisääntöjä; neljäs ne perusteet, joiden nojalla tekijä todistaa Jumalan ja ihmissielun olemassaolon ja jotka ovat hänen metafysiikkinsä perustuksena; viides joukon tekijän tutkimia luonnontieteellisiä kysymyksiä, erityisesti selityksen sydämen tykytyksestä ja muutamista muista vaikeista lääketieteellisistä seikoista, sekä lisäksi selonteon ihmis- ja elänsielun erotuksesta; ja kuudes eli viimeinen sellaista, mitä tekijän mielestä sen tulee tietää, joka tahtoo tunkea syvemmälle luonnon tuntemiseen, sekä ne syyt, jotka ovat aiheuttaneet tekijän kirjallisen toiminnan.

ENSIMÄINEN OSA.

Paraiten jaettuna maailmassa on terve järki, sillä jokainen luulee saaneensa siitä niin riittävän osan ett'eivät tavallisesti nekään henkilöt, joita kaikissa muissa seikoissa on vaikea tyydyttää, halua että heillä olisi sitä enemmän kuin heillä on. Ei sovi olettaa kaikkien tässä suhteessa erehtyvän; päinvastoin tämä seikka osottaa, että oikea arvostelukyky ja toden ja väärän erottamistaito, jota nimenomaan kutsutaan terveeksi järjeksi, luonnoltaan on samanlainen kaikissa ihmisissä, sekä myös, ett'ei

mielipiteiden erilaisuus johdu siitä, että toisella on enemmän järkeä kuin toisella, vaan siitä, että ajatuksemme kulkevat eri teitä ja ett'emme tarkasta samoja seikkoja. Sillä terve järki ei yksinään riitä, pääasia on, että sitä osataan oikein käyttää. Suurimmat henget saattavat yhtä hyvin harjottaa suurimpia paheita kuin suurimpia hyveitä; ja vitkalleen astuvat saattavat edistyä paljoo enemmän jos he yhä seuraavat suoraa tietä, kuin ne, jotka juoksevat ja poikkeavat tieltä.

Minä puolestani en koskaan ole pitänyt järkeäni missään suhteessa täydellisempänä muiden ihmisten järkeä; päinvastoin olen usein halunnut yhtä nopeaa käsityskykyä, yhtä selvää ja varmaa kuvitusvoimaa tai yhtä laajaa ja pettämätöntä muistia kuin olen tavannut muutamissa muissa henkilöissä. Ainoastaan näiden ominaisuuksien perustuksella henki mielestäni saattaa kehittyä täydellisemmäksi; sillä koska järki on ainoa seikka, joka on ihmiselle olennoinen, ja joka erottaa hänet eläimestä, luulen sen olevan täydellisenä kussakin ihmisessä ja yhdyin tässä suhteessa niihin filosofeihin, jotka väittävät, että saman lajin yksilöt eroavat toisistaan ainoastaan satunnaisten ominaisuuksien enemmyyden tai vähemmyyden, eivätkä olemuksensa puolesta.

Mutta en pelkää mainita että onneksi ne olot, joissa nuoruudesta alkaen olen elänyt, minussa ovat herättäneet mietteitä ja periaatteita, joiden johdolla olen muodostanut metodin. Sen avulla toivon voivani vähitellen lisätä tietojani ja kehittää ne niin korkealle, kuin henkeni keskinkertaisuus ja elämäni lyhyys sallivat. Sillä minulla on siitä jo ollut niin paljon hyötyä, että tarkatessani filosofin silmällä ihmisten eri tekoja ja yrityksiä, huomaan niiden melkein kaikkien olevan turhamielisiä ja tarpeettomia. Ja kuitenkin olen itseäni arvostellessani taipuvampi epäilemään kykyäni kuin siitä kerskaamaan. Enkä senvuoksi saata olla tuntematta vilpitöntä tyydytystä siitä edistyksestä, jonka jo luulen saavuttaneeni totuuden etsimisessä, ja toivon tulevaisuuden osottavan todeksi sen seikan, että minun kaikista puhtaasti inhimillisistä toimista valitsemani tehtävä, kuten rohkenen luulla, todella on hyvä ja arvokas.

Kuitenkin saatan erehtyä, ja kenties pidän pelkkää kuparia kultana ja lasipalasia jalokivinä. Tiedänhän kuinka herkäät olemme erehtymään itsemme suhteen, sekä kuinka epäiltävinä ystäviemmekin arvostelut ovat pidettävät, silloin kun ne ovat meille suotuisat. Mutta mielihyvällä olen tässä esityksessä mainitseva noudattamani menetystävän sekä kuvaava elämäni ikäänkuin maalauksessa, jotta jokainen itse siitä saattaisi muodostaa mielipiteensä. Jos sittemmin kuulen näitä mielipiteitä, olen niistä saava uuden oppimiskeinon entisten lisäksi.

Tarkoitukseni ei siis ole tässä opettaa sitä metodia, jota kunkin tulee noudattaa ohjaukseksi oikeaan ajatteluun, vaan ainoastaan osottaa, millä tavoin minä olen koettanut ohjata omaa järkeäni. Sen, joka rupeaa muita neuvomaan, tulee pitää itseänsä opastettavaansa taitavampana, sillä pieninkin erehdys neuvojan puolelta tuottaa hänelle moitetta. Tarjoan siis tämän kirjoituksen ainoastaan kertomuksena tai tarinana, jossa sellaisten esimerkkien ohella, joita sopii seurata ehkä on useita toisia, joita syystä ei sovi seurata. Toivon että siitä on hyötyä monelle, eikä vahinkoa kellekään, ja että kaikki tunnustavat avomielisyyteni.

Minulle on lapsuudesta alkaen opetettu kirjallisuutta ja tieteitä, ja koska minulle vakuutettiin, että niiden avulla saattaa saavuttaa selvän ja varman tiedon kaikesta siitä, mikä on hyödyllistä elämälle, heräsi minussa tavaton halu niitä oppia. Mutta niin pian kuin olin saavuttanut sen oppimäärän, jonka omistaminen tavallisesti oikeuttaa oppineiden lukuun pääsemisen, muuttui mielipiteeni kokonaan. Sillä minua rupesi vaivaamaan niin moni epäily ja erehdys, ett'en opinnoistani arvellut saaneeni muuta etua kuin sen, että yhä enemmän huomasin tiedottomuuttani. Ja kuitenkin kävin koulua, joka oli Europan kuuluisimpia ja jossa oli opettajina niin oppineita miehiä kuin yleensä saattaa olla. Olin siellä oppinut kaiken sen, minkä muutkin. Ja koska en tyytynyt niihin tieteisiin, joita siellä opetettiin, olin lisäksi lukenut kaikki mitä harvinaisimpia ja huomattavimpia seikkoja sisältävät kirjat, jotka vain olivat joutuneet käsiini. Tämän ohella sain tietää miten muut minua arvostelivat ja huomasin, ett'ei minua suinkaan pidetty tovereitani huonompana, vaikka heidän joukossaan oli muutamia, jotka oli määrätty täyttämään opettajiemme paikkoja, niiden avoimiksi jouduttua. Päälle päätteeksi meidän vuosisadallamme oli mielestäni yhtä suuria ja lukuisia neroja kuin kuluneillakin. Tämän johdosta pidin itseäni oikeutettuna arvostelemaan muita ihmisiä itseni mukaan sekä arvelemaan, ettei maailmassa ollut olemassa yhtään sellaista oppia, jommoista minua aikaisemmin oli saatettu toivomaan.

En kuitenkaan halveksinut niitä opinharjotuksia, jotka koulussa ovat käytännössä. Käsitin, että ne kielet, joita siellä opetetaan, ovat välttämättömät vanhojen kirjojen ymmärtämiseksi, että miellyttävät tarut vilkastuttavat kuvitusvoimaa, että historian huomattavat tapaukset kohottavat mieltä ja että niiden punnitseva tarkastaminen kehittää arvostelukykyä. Sillä kaikkien hyvien kirjojen lukeminen on kuin keskustelua niiden tekijän, s. o. kuluneiden vuosisatojen parasten miesten kanssa, jopa lisäksi tarkoin punnittua keskustelua, jossa he ilmaisevat meille vain paraat ajatuksensa. Niinpä on kaunopuheliaisuudella verraton pontensa ja viehätöksensä; runoudella on hienoutensa ja valtaava suloutensa; matematiikilla on hyvin tarkat tuloksensa, jotka yhtä suuressa määrässä miellyttävät tiedonhaluisia kuin ne helpottavat kaikkia taiteita ja vähentävät inhimillistä työtä. Samoin siveellisyttä käsittelevät kirjoitukset sisältävät paljon opettavaista sekä useita hyödyllisiä kehotuksia hyveeseen;

teologia opastaa taivasta ansaitsemaan; filosofia opettaa puhumaan todennäköisesti kaikista seikoista ja tuottaa sen harjottajalle kunnioitusta vähemmän oppineiden puolelta; lakitiede, lääketiede ja muut tieteet tuottavat kunniaa ja rikkautta niiden harjottajille. Sanalla sanoen, on hyvä tutkia niitä kaikkia jopa mitä taikauskosimpia ja epäluotettavampia, jotta saattaisi tuntea niiden oikean arvon ja karttaa niiden aikaansaamaa erehdystä.

Mutta arvelin jo käyttäneeni tarpeeksi aikaa kielien oppimiseen sekä myös vanhojen kansojen, kirjojen, historian ja tarujen lukemiseen. Sillä keskustelu kuluneiden vuosisatojen ihmisten kanssa on verrattava matkustamiseen. Meidän on hyvä oppia tuntemaan eri kansojen tapoja, että voisimme järkevästi arvostella oman maan tapoja ja ett'emme luulisi kaikkea sitä, mikä poikkeaa oman maan tavoista, naurettavaksi ja järjettömäksi, kuten niiden on tapa tehdä, jotka eivät ole mitään nähneet. Mutta se, joka panee liian paljon aikaa matkustamiseen, käy viimein vieraaksi omalle maalleen, ja siltä, joka on liian halukas tuntemaan kuluneiden vuosisatojen tapahtumia, oman vuosisadan tapaukset suuressa määrin jäävät tuntematta. Sitäpaitsi tarinat saattavat kuvittelemaan useita mahdottomia seikkoja mahdollisiksi; ja tarkimmatkin historioitsijat, joll'eivät juuri muuta tai suurena esittämiensä seikkojen arvoa tehdäkseen ne huvittavammiksi, kumminkin melkein aina jättävät syrjään vähäpätöisemmät ja vähemmän huomattavat asianhaarat. Täten heidän esittämänsä seikat eivät ole todellisuuden mukaiset; ja ne, jotka järjestävät elämänsä niistä noutamiensa esimerkkien mukaan, saattavat helposti menetellä yhtä omituisesti kuin kuljeksivat romaanisankarimme, sekä ryhtyä yrityksiin, jotka käyvät yli heidän voimiensa.

Pidin suuressa kunniaassa kaunopuheliaisuutta ja runoutta, mutta arvelin molempia enemmän luonnonlahjoiksi kuin ahkeruuden hedelmiksi. Se, jolla on erittäin etevä arvostelukyky ja joka sangen hyvin järjestää ajatuksensa tehdäkseen ne selviksi ja ymmärrettäviksi, voi aina mitä helpoimmin vakuuttaa muille väitöksiään, vaikka se tapahtuukin huonolla murteella, ja vaikk'ei hän koskaan ole tutkinut kaunopuheliaisuutta. Samoin ovat ne, joilla on mitä miellyttävimmät mielijohteet, joita sangen sirosti ja vienosti osaavat esittää, paraat runoilijat, vaikkapa runousoppi onkin heille tuntematon.

Pidin etupäässä matematiikista sen todistuksien varmuuden ja selvyuden tähden, mutta en vielä huomannut sen tuottamaa todellista hyötyä. Sillä ajattelin, että se vain oli mekanisen taidon palveluksessa ja ihmettelin, ett'ei sen vankalle ja varmalle perustalle oltu rakennettu mitään korkeampaa. Päinvastaisesti vertasin vanhojen pakanallisten kirjailijain siveysopillisiä kirjoituksia hyvin muhkeisiin ja komeisiin palatseihin, jotka on rakennettu pelkälle hiedalle ja loalle. He näet suuresti ylistävät hyveitä ja esittävät niitä mitä kunnioitettavimmassa valossa, mutta eivät tarpeeksi opasta niiden tuntemiseen. Usein se, mille he antavat niin kauniin nimen, ei ole muuta kuin tunteettomuutta, ylpeyttä, epätoivoa tai isänmurhaa.

Kunnioitin meidän teologiaamme ja toivoin yhtä hyvällä syyllä kuin muutkin pääseväni taivaaseen. Mutta havaittuani varmaksi sen seikan, että tie sinne on avoinna yhtä hyvin kaikkein oppimattomimmalle kuin oppineimmalle ja että sinne johdattavat ilmoitetut totuudet käyvät yli ymmärryksemme, en uskaltanut alistaa niitä heikon järkeni punnittavaksi, vaan arvelin, että sen, joka tahtois ryhtyä niitä tutkimaan ja siinä toivoisi onnistuvansa, täytyisi saada erityistä apua taivaasta ja olla ihmistä etevämpi olento.

Filosofiasta sanon ainoastaan, ett'ei siinä, vaikka etevimmät nerot vuosisatoja sitten ovat sitä viljelleet, vielä ole ainoatakaan seikkaa, josta ei väiteltäisi ja joka ei olisi epäiltävä. En siis ollut niin itserakas, että olisin toivonut onnistuvani siinä paremmin kuin muut. Ajatellessani mitenkä paljon samaa seikkaa koskevia oppineiden puolustamia erilaisia mielipiteitä saattaa olla, vaikka ei koskaan voi olla muuta kuin yksi ainoa, joka vastaa todellisuutta, pidin melkein vääränä kaikkea, mikä ainoastaan oli todennäköistä.

Mitä tulee muihin tieteisiin, mikäli ne lainaavat periaatteensa filosofiasta, en arvellut niin löyhälle perustukselle voitavan rakentaa mitään pysyvää; eikä niiden tuottama kunnia ja raha-ansio voineet houkutelaa minua niitä oppimaan. Sillä varallisuussuhteeni eivät, Jumalan kiitos, pakottaneet minua tekemään tieteestä ammattia elatukseksi. En tosin kyynikon tavoin halveksinut kunniaa; mutta panin hyvin vähän arvoa sellaiseen kunniaan, jota en luullut täydellä syyllä ansaitsevani. Lisäksi tunsin tarpeeksi väriä oppien arvon, niin ett'eivät alkemistien lupaukset, astrologien ennustukset, noitien petokset, eivätkä muiden sellaisten henkilöiden vehkeet ja kerskaukset, jotka ovat tietävinään enemmän kuin mitä tietävät, voineet viedä minua harhaan.

Sentähden hylkäsin kokonaan tieteiden tutkimisen, niin pian kuin ikäni vapautti minut opettajieni holhouksesta. Päätin yksinomaan etsiä sitä tiedettä, jonka saattaisin löytää itsestäni tai maailman suuresta kirjasta ja käytin lopun nuoruuttani matkustelemiseen. Näin hallitsijain hoveja ja sotajoukkoja, seurustelin eri-säätyisten ja -luonteisten henkilöiden kanssa, kokosin eri kokemuksia, koettelin itseäni onnen eri vaiheissa ja punnitsin jokaista kohtaamaani seikkaa niin, että siitä saisin jotakin hyötyä. Sillä arvelin voitavan löytää paljon enemmän totuutta niistä mietteistä, joihin jokaisen itsensä kokemat

tapahtumat antavat aiheita, ja joita pian rangaistuksena seuraa huono tulos, jos on tehty väärä johtopäätös, kuin oppineen tehottomasta mietiskelystä työhuoneessaan. Tämän mietiskelyn tuloksista näet on vain se seuraus, että oppinut niistä ehkä on sitä ylpeämpi, kuta enemmän ne poikkeavat tavallisista mielipiteistä, sillä hänen on täytynyt osottaa kahta suurempaa nerokkaisuutta ja keinotekoisuutta tehdäkseen ne todennäköisiksi. Minä puolestani aina palavasti halusin oppia erottamaan toden väärästä, voidakseni selvästi punnita tekojani ja varmasti kulkea eteenpäin elämässä.

En tarkastaessani muiden ihmisten tapoja niistä löytänyt mitään luotettavaa toiminnan ohjetta, sillä huomasin niissä melkein yhtä paljon erilaisuutta kuin sitä ennen olin havainnut filosofien mielipiteissä. Tästä sain ainoastaan sen hyödyllisen kokemuksen, että toiset suuret kansat yleisesti omistavat ja hyväksyvät useita seikkoja, jotka meistä näyttävät hyvin omituisilta ja naurettavilta, ja ett'en enää uskonut varmasti mitään sellaista, jonka perustuksena ei ollut muu kuin esimerkki ja tapa. Näin vähitellen vapauduin monesta erehdyksestä, joka saattaa himmentää luonnollisen käsityskykymme selkeyttä ja tehdä meidät vähemmän kykeneviksi kuuntelemaan järjen ääntä. Ja kulutettuani muutamia vuosia näin tutkien maailman kirjaa ja tavoittaen kokemusta, päätin eräänä päivänä myös ruveta tutkimaan omaa itseäni ja käyttämään kaikki henkeni voimat oikean menetystavan löytämiseen. Tämä minulle onnistuikin paljoa paremmin kuin jos en olisi poistunut omasta maasta ja kirjojeni luota.

TOINEN OSA.

Oleskelin siihen aikaan Saksassa, jonne sota,[1] joka ei vielä ole päättynyt, oli minut saattanut. Kun palasin keisarin kruunauksesta[2] armeijaan, asetuin talven alussa kaupunginosaan, jossa minulla ei ollut mitään seuraa ja jossa kaikeksi onneksi eivät huolet eivätkä mielenliikutukset minua vaivanneet. Pysyin koko päivän yksin sulkeutuneena lämpimään huoneeseen, jossa minulla oli hyvä aika syventyä ajatuksiini.

[1] Kolmikymmenvuotinen sota. Suom. huom.

[2] Keisari Ferdinand II:n kruunauksesta, joka tapahtui Frankfurtissa v. 1619. Suom. huom.

Ensimmäisiä ajatuksiani oli se, ett'eivät useinkaan sellaiset teokset, jotka on kokoonpantu monesta osasta ja jotka ovat eri mestarien valmistamat, ole yhtä täydelliset kuin yhden ainoan henkilön aikaansaamat. Sellaiset rakennukset esimerkiksi, joita yksi ainoa arkkitehti on alkanut rakennuttaa ja jotka hän on valmiiksi rakennuttanut, tavallisesti ovat kauniimmat ja mukavammat kuin ne, joita useimmat ovat koettaneet parannella käyttämällä hyväkseen vanhoja muureja, jotka alkuperäisesti oli rakennettu toista tarkoitusta varten. Siten vanhat kaupungit, jotka alussa vain olivat pieniä kauppaloita, mutta joista aikojen kuluessa on paisunut suuria kaupunkeja, ovat tavallisesti sangen huonosti laaditut verrattuina niihin, jotka insinööri mielensä mukaan piirustuksiensa johdolla sovittaa tasangolle. Jos näet tarkastamme edellisten talojen rakennuksia erikseen, huomaamme niissä usein yhtä paljon jopa enemmänkin taidetta kuin jälkimäisten kaupunkien taloissa, mutta jos otamme huomioon miten edelliset on järjestetty, kuinka on sekaisin pieniä taloja suurten vieressä sekä kuinka kadut ovat väärät ja epätasaiset, niin pikemmin pidämme niitä sattuman kuin järkevien ihmisten laatimina. Ja kuitenkin on ammoisista ajoista ollut muutamia virkamiehiä, joiden on täytynyt pitää huolta siitä että yksityisten talot kohottaisivat kaupungin yleistä kaunista ulkomuotoa. Tästä huomaamme miten vaikeaa on aikaansaada mitään täydellistä ainoastaan jatkamalla toisen työtä. Tämän johdosta tulini ajatelleeksi ett'eivät ne muinoin puoleksi villit kansat, jotka vasta vähitellen ovat sivistyneet, ja jotka sikäli ovat laatineet lakinsa, mikäli rikokset ja riidat ovat heidät siihen pakottaneet, voi olla yhtä korkealla kehityskannalla kuin ne kansat, jotka muodostettuaan yhteiskuntansa heti ovat ottaneet huomioon jonkun viisaan lainlaatijan asetukset. Varmaa myös on, että oikean uskonnon kanta, jonka Jumala yksin on säättänyt, on verrattomasti etevämpi kuin kaikkien muiden. Mitä inhimillisiin seikkoihin tulee, en luule Spartan muinaisen korkean kukoistuksen johtuneen siitä, että jokainen sen yksityisistä laeista olisi ollut hyvä, sillä usea niistä oli kovin omituinen ja ristiriidassa siveellisyyden kanssa, vaan siitä, että yksi ainoa mies oli ne keksinyt ja että niillä kaikilla siis oli sama tarkoitus. Samanlaiseen johtopäätökseen tulini kirjoissa esitettyjen tieteiden suhteen, ainakin niiden, joiden perusteet vain ovat luultavia, mutta jotka itse teossa eivät todista mitään ja jotka ovat vähitellen syntyneet ja kasvaneet useiden eri henkilöiden mielipiteistä. Ne eivät likimainkaan lähene totuutta siinä määrin kuin selväjärkisen miehen yksinkertaiset luonnolliset mietteet hänen omassa kokemuspiirissään esiintyneistä seikoista. Vielä tulini ajatelleeksi, että me täysi-ikäiset kaikki olemme olleet lapsia ennenkun tulimme aikaihmisiksi ja että kauan olemme olleet mielihalumme ja opettajamme ohjattavina, jotka usein ovat olleet ristiriitaiset keskenään, ja joita ehkä ei kumpikaan aina neuvonut meille parasta. On siis mahdotonta, että arvostelukykymme olisi yhtä selvä ja luotettava kuin jos syntymästämme

alkaen olisimme täydellisesti käyttäneet järkeämme ja olleet yksistään sen ohjaamat.

Tosin ei pureta kaupungin kaikkia taloja ainoastaan siinä tarkoituksessa, että ne uudelleen paremmin rakennettaisiin ja että kadut tulisivat kauniimmiksi; vaan näemme monenkin purkavan talonsa rakentaakseen sen uudestaan, jopa talonomistajien joskus pakosta niin tekevän, kun heidän talonsa ovat vähällä luhistua kokoon ja kun niiden perustukset eivät ole tarpeeksi vahvat. Tämän esimerkin johdosta arvelin, ett'ei luultavasti kukaan yksityinen ihminen rupea parantamaan valtiota muuttamalla siinä kaikki perustuksia myöten ja kumoamalla kaikki uudistusta varten, ja ett'ei täten liioin voi parantaa tieteitä kokonaisuudessaan eikä niiden juurtunutta opettamistapaa kouluissa. Mutta mitä siihen asti saavuttamiin vakaumuksiin tuli, pidin sopivimpana syrjäyttää ne kerrassaan ja sitten asettaa sijaan parempia tai ehkä samatkin, mutta järjellisesti punnittuina. Olin varma siitä, että näin menettelemällä onnistuisin paljon paremmin järjestämään elämäni, kuin jos ainoastaan olisin rakentanut vanhoille perustuksille ja nojautunut yksistään niihin vakaumuksiin, joita minulle nuoruudessani oli tyrkytetty, ilman että itse koskaan olin tutkinut niiden todenperäisyyttä. Tosin huomasin tämän menetystävän tarjoavan paljon vaikeuksia, mutta ne eivät kuitenkaan olleet voittamattomia, eivätkä verrattavat niihin vaikeuksiin, jotka liittyvät vähimpienkin yhteiskunnallisten olojen korjaamiseen. Näitä suuria rakennuksia on hyvin vaikea uudelleen pystyttää jos ne kerta on revitty alas, jopa niitä on vaikea pystyttää, pystyssäkin, jos ne kerran ovat ruvenneet horjumaan; ja niiden kaatuminen aikaansaa suuria tuhoja. Niiden puutteellisuuksia, jos niitä on olemassa—ja niissä havaittava erilaisuus tarpeeksi todistaa että useissa on puutteellisuuksia—on tottumus epäilemättä suuressa määrin lieventänyt, vieläpä välttänyt tai vähitellen poistanut sellaisia, joita ei harkinnan avulla niin helposti voitaisi korjata. Sanalla sanoen, olevat olot ovat melkein aina siedettävämmät kuin niiden vaihdos, samoin kuin vuoren rinteitä kiertelevät valtatiet liikkeestä vähitellen niin tasoittuvat ja tulevat niin mukaviksi, että on paljon parempi kulkea niitä pitkin, kuin oikaista kiipeämällä kallioiden yli ja laskeutua jyrkänteiden pohjaan.

En siis saata mitenkään hyväksyä niiden hätäisten ja levottomien henkilöiden menettelyä, jotka, huolimatta siitä, ett'ei heidän syntymänsä eivätkä olonsa ole kutsuneet heitä yhteiskunnallisia asioita ohjaamaan, eivät saata olla yhäti keksimättä jotakin uutta parannusta. Jos tämä kirjoitus vähimmässäkin määrässä saattaisi lukijoitani epäilemään minussa moista turhamielisyyttä olevan, niin minua sen julkaiseminen suuresti pahoittaisi. Tarkoitukseni ei suinkaan ole ollut muu kuin se, että olen koettanut saattaa paremmalle tolalle oman ajatteluni ja rakentaa perustalle, joka on kokonaan minun omani. Vaikka tässä esitän työni kaavan, koska se minua on tyydyttänyt, en kuitenkaan tahdo kehottaa ketään sitä jäljittelemään. Niillä, joille Jumala on antanut suuremmat lahjat, on ehkä korkeammat tuumat; mutta pelkään jo että minun tässä esittämäni tuuma monesta tuntuu liian rohkealta. Yksistään päätös hyljätä kaikki ne mielipiteet, joita ennen on pidetty tosina, on yritys, jota ei jokainen saata tehdä. Maailmassa näet on olemassa melkein vain kahdenlaisia henkilöitä, joita ei kumpiakaan mainittu yritys miellytä. Toiset näistä pitävät itseään viisaampina kuin ovat, eivätkä saata olla tekemättä hätäisiä arvosteluja, eivätkä malta ajatella säännöllisesti. Jos tällaiset ihmiset kerran rupeaisivat epäilemään saavuttamiaan vakaumuksia ja poikkeamaan yhteiseltä tieltä, eivät he koskaan voisi seurata sitä polkua, joka johdattaa heitä suoraan, vaan harhailisivat koko elinaikansa. Toiset taas ovat tarpeeksi järkevät ja vaatimattomat ymmärtääkseen, että he huonommin kuin jotkut toiset erottavat toden väärästä; he ottavat senvuoksi oppia näiltä ja noudattavat ennemmin heidän mielipiteitään, luopuen tavoittelemasta itse parempia.

Minä puolestani olisin epäilemättä kuulunut jälkimäisten lukuun, jos minulla vain olisi ollut yksi ainoa opettaja tai jos en olisi huomannut erotusta, joka ammoisista ajoista on ollut olemassa kaikkein oppineimpien mielipiteiden välillä. Olin jo koulussa huomannut, ett'emme saata kuvitella mitään niin outoa ja uskomatonta seikkaa, jota ei joku filosofi jo olisi lausunut. Huomasin sittemmin matkoillani lisäksi, ett'eivät nekään, joiden mielipiteet suuresti poikkeavat meidän mielipiteistämme, siltä ole raakalaisia tai viljeljiä, vaan että he usein käyttävät järkeänsä yhtä hyvin ja paremmin kuin me. Vielä ajattelin että sama ihminen, samoine hengenlahjoineen kehittyä toisenlaiseksi eläessään Ranskalaisten tai Saksalaisten parissa, kuin jos hän alati eläisi Kiinalaisten tai ihmissyöjien keskuudessa, ja että mitä vain vaatteidemme kuosiin tulee, sellainen kuosi, joka meitä miellytti kymmenen vuotta sitten, ja joka ehkä taas miellyttää meitä ennenkuin seuraavat kymmenen vuotta ovat kuluneet, nyt tuntuu meistä huomiotaherättävältä ja naurettavalta. Meitä siis johtaa paljoa enemmän tapa ja esimerkki kuin varma tieto; äänien enemmistö taas ei ole mikään todistus vaikealöytöisen totuuden pätevydestä, koska on todenmukaisempaa, että yksi ainoa henkilö sen on keksinyt kuin koko kansa. Mutta koska en tavannut ainoatakaan henkilöä, jonka mielipiteet olisivat olleet muita etevämmät, oli minun melkein pakko omin voimin pyrkiä eteenpäin ajatuksen tiellä.

Mutta miehen tavoin, joka kulkee yksin ja pimeässä, päätin astua niin hitaasti ja olla joka suhteessa niin varovainen, että ainakin välttäisin kompastumista, vaikka matkani siten edistyisikin hyvin hitaasti. Jopa päätin, ett'en koskaan hylkäisi ainoatakaan niistä mielipiteistä, jotka ennen ilman järjen johtoa olivat juurtuneet mieleeni, ennenkuin olisin tarpeeksi punninnut aiottua yritystäni ja löytänyt oikean

metodin, jonka avulla oppisin tuntemaan kaiken sen, jota henkeni kykenisi tajuamaan.

Olin nuorempana filosofian alalla tutkinut vähän logiikkaa ja matematiikin alalla geometrista analyysiä, ja algebraa, ja näistä kolmesta tieteestä näytti voivan olla tuumalleni hyötyä. Mutta tutkiessani niitä tarkasti huomasin että logiikin päätelmät ja useimmat sen säännöistä enimmästi selittävät toiselle niitä seikkoja, jotka jo tunnetaan, tai, Lulluksen tieteen tavoin, puhuvat arvostelematta seikoista, joita ei tunneta, sen sijaan että niitä opettaisivat. Logiikki tosin sisältää, paljon tosia ja hyviä sääntöjä, mutta siihen on myös sekoitettu paljon vahingollisia ja tarpeettomia, joita meidän on melkein yhtä vaikea erottaa edellisistä, kuin Dianan tai Minervan kuvapatsasta marmorilohkareesta, jota ei vielä ole veistetty. Mitä vanhojen kansojen geometriseen analyysiin ja molempien kansojen algebraan tulee, käsittelevät ne yksinomaan hyvin abstraktisia ja hyödyttömiä tiedonesineitä. Edellinen on aina niin liittynyt kuvioden tarkastamiseen, ett'ei se voi kehittää ajatuskykyä suuresti väsyttämättä kuvitusvoimaa. Jälkimäisessä on niin takerruttu muutamiin sääntöihin ja merkkeihin, että siitä on syntynyt sekava ja himmeä taito, joka rasittaa henkeä, eikä sitä kehitä oikean tieteen tavoin. Tämä seikka antoi minulle aiheita etsimään toista metodia, joka tarjoaisi näiden kolmen tieteen edut, mutta olisi vapaa niiden virheistä. Ja kuten lakien paljous usein on paheiden verukkeena, ja se valtio on sangen hyvin järjestetty, jossa vain on vähän, mutta ehdottomasti noudatettuja lakeja, samoin luulin noiden lukuisien logiikin sääntöjen asemesta neljän seuraavan säännön riittävän, kunhan vain varmasti ja järkähtämättä päättäisin aina niitä noudattaa.

Ensimmäinen sääntö oli se, ett'en koskaan pitäisi totena mitään seikkaa, ennenkuin ilmeisen selvästi olisin huomannut sen todeksi; s. o. että huolellisesti välttäisin hätäilemistä ja ennakkoluuloja ja että olisin tekemättä johtopäätöksiä mistään muusta kuin sellaisesta seikasta, joka esiintyisi hengelleni niin selvänä ja tarkkana, ett'ei minulla olisi mitään syytä sitä epäillä.

Toinen sääntö oli se, että jakaisin jokaisen tutkittavaksi valitsemani seikan niin moneen yksinkertaiseen osaan kuin suinkin olisi mahdollista ja kuin olisi tarpeellista asian ratkaisun helpottamiseksi.

Kolmas, että ajattelemisessani noudattaisin sellaista järjestystä, että alkaisin yksinkertaisimmista ja helpoimmin ymmärrettävistä seikoista ja vasta vähitellen ikäänkuin asteittain kohoaisin tutkimaan kaikkein vaikeimpia ja että olettaisin sellaisissakin seikoissa olevan keskinäistä järjestystä, jotka eivät luonnosta seuraa toinen toistansa.

Neljäs vihdoin, että kaikkialla suorittaisin niin täydellisen luettelemisen ja panisin toimeen niin yleisiä katsauksia, että varmaan tietäisin, ett'ei minulta jäisi mitään lukuunottamatta.

Ne pitkät, vallan yksinkertaiset ja helpot perustesarjat, joita geometrikot käyttävät laatiessaan vaikeimmat todistuksensa, antoivat aiheita siihen olettamukseeni, että kaikki seikat, jotka voivat langeta ihmisen tietopiiriin, samalla tavoin johtuvat toisistaan. Ja jos siis vain kartamme pitämästä mitään sellaista totena, joka on väärää, ja jos noudatamme sitä järjestystä, joka on tarpeellinen toisen seikan johtamiseksi toisesta, ei saata olla niin etäistä tiedonesinettä, ett'emme sitä saavuttaisi, eikä niin salaista, ett'emme sitä löytäisi. En ollut neuvoton sen suhteen, mistä minun tuli alkaa. Sillä tiesin jo, että oli alkaminen siitä, mikä on yksinkertaisinta ja helpointa käsittää. Otin myös huomioon, että kaikista niistä, jotka tätä ennen tieteistä ovat etsineet totuutta, ainoastaan matematikot ovat löytäneet muutamia todisteita, s. o. muutamia varmoja ja ilmeisen selviä perusteita, joiden avulla epäilemättä ovat suorittaneet tutkimuksensa. Tosin en niistä odottanut mitään muuta hyötyä, kuin että totuttaisin henkeäni hakemaan ravintoa totuudesta ja hylkäämään väärät perusteet. Tätä varten en kuitenkaan aikonut oppia kaikkia niitä yksityisiä tieteitä, joita yhteisesti kutsutaan matematiikiksi; sillä huomasin niiden kaikkien, huolimatta siitä, että niillä on eri esineensä, kuitenkin siinä pitävän yhtä, että ne tarkastavat ainoastaan suureidensa eri suhteita. Pidin siis sopivana tutkia ainoastaan näitä suhteita yleensä sekä etsiä niitä ainoastaan sellaisista suureista, joista ne helpoimmin minulle selviäisivät, mutta kuitenkaan supistamatta niitä yksinomaan mainittujen suureiden alaan kuuluviksi, jotta jälestäpäin helpommin voisin sovittaa nämät suhteet kaikkiin muihin suureisiin, joihin ne vain soveltuisivat?[1] Sitten huomasin, että minun, oppiakseni hyvin tuntemaan ne, oli tarpeellista tarkastaa niitä kutakin erikseen, jopa välistä muistaa ne ulkoa ja yhdistää useita yhteen. Luulin siis sopivimmaksi keinoksi tarkastaa niitä kutakin erityisesti niiden kuvaamisen viivoilla, koska tämä mielestäni oli mitä yksinkertaisinta ja kuvitusvoimalle ja aistimille kaikkein havainnollisinta. Mutta pysyttääkseni ne muistissani, tai yhdistääkseni useampia yhteen, tuli minun selittää ne muutamilla mahdollisimman lyhyillä luvuilla. Täten luulin lainaavani geometrisesta analyysistä ja algebrasta sen mikä niissä on parasta ja korjaavani toisen puutteellisuuden toisen eduilla.[2]

[1] Tämä yleisten suhteiden tarkastaminen abstraheraamalla erityisistä suureista, on Descartes'n keksimän n. k. yleisen matematiikin (la mathématique universelle) esineenä. Suom. huom.

[2] Descartes viittaa tässä keksimäänsä analyytiseen geometriaan. Suom. huom.

Rohkenen sanoa, että näiden muutamien valitsemini sääntöjen tarkka noudattaminen saattoi minulle helpoksi ratkaista kaikki ne kysymykset, jotka kuuluvat kahden mainitun tieteen alaan. Koska olin alkanut yksinkertaisimmasta ja yleisimmästä ja koska jokainen löytämäni totuus oli sääntö, jonka johdolla myöhemmin löysin toisia totuuksia, onnistui minun kaksi- tai kolmikuukautisen tutkimisen jälkeen ratkaista sellaisia tehtäviä, joita ennen olin pitänyt hyvin vaikeina, ja luulin lopulta ratkaisemattomienkin kysymysten suhteen voivani määrätä niiden ratkaisun keinot ja mahdollisuuden. Toivottavasti minua ei tämän takia pidetä turhamielisenä; otettakoon näet huomioon, että joka seikan suhteen on olemassa vain yksi totuus, ja että jokainen, joka sen on löytänyt, siitä tietää sen, mikä on tiedettävissä. Niin esimerkiksi lapsi, jolle on opetettu laskuoppia, saattaa, suorittettuaan yhteenlaskun sääntöjen mukaisesti, olla varma siitä, että hän hakemansa summan suhteen tietää kaikki, mitä ihmishenki siitä voi tietää. Sillä se metodi, joka opettaa noudattamaan oikeaa järjestystä ja tarkasti ottamaan huomioon tehtävän kaikki eri puolet, sisältää edellytyksenä kaiken sen, mikä muodostaa laskuopin sääntöjen varmuuden.

Enimmin tämä metodi miellytti minua sentähden, että sitä käyttäessäni varmaan tiesin kaikessa noudattavani järkeäni, joll'en täydellisesti, niin ainakin voimieni mukaisesti. Sen lisäksi huomasin, että käsityskykyni vähitellen tottui tarkemmin ja selvemmin erottamaan esineitänsä; ja vaikka en vielä ollut käyttänyt tätä metodia mitään erityistä tieteellistä ainetta varten, toivoin siitä samaa hyötyä koettaessani voittaa muiden tieteiden vaikeuksia kuin minulla siitä oli ollut algebrassa. En siltä rohjennut tämän metodin avulla tutkia kaikkia vaikeita seikkoja, jotka kohtasin, sillä se olisi ollut vastaista metodini säännöille. Saatuaani sen vakaumuksen, että muiden tieteiden perustukset ovat lainattavat filosofiasta, jonka peruksia en vielä pitänyt ollenkaan varmoina, katsoin ennen kaikkea tarpeelliseksi näiden varmistamisen. Mutta koska juuri tämä on mitä tärkeintä ja hätäileminen ja ennakkoluulot sitä suuresti vahingottaisivat, en luullut voivani toteuttaa tätä yritystä ennenkuin olisin saavuttanut paljoa varttuneemman iän. Olin näet silloin ainoastaan kahdenkymmenen kolmen vuoden vanha; ja minun täytyi ensin käyttää paljon aikaa siihen valmistautuakseni, osaksi juurta jaksain poistamalla hengestäni kaikki aikaisemmin saavuttamani väärät mielipiteet, osaksi kokoamalla useita kokemuksia, joita myöhemmin voisin käyttää tutkimuksieni aineksina. Lisäksi tuli minun uutterasti harjottaa itseäni keksimäni metodin käyttämisessä, saadakseni siinä yhä suurempaa varmuutta.

KOLMAS OSA.

Jos joku aikoo uudestaan rakennuttaa talonsa, ei ole riittävää, että se puretaan, että hankitaan rakennusaineita ja arkkitehti, tai että itse perehtyy rakennustaiteeseen ja että sitäpaitsi huolellisesti laaditaan uuden rakennuksen piirustukset; tulee myös hankkia toinen asunto, jossa mukavasti saattaa asua rakennustöiden kestäessä. Samalla tavoin minäkin, voidakseni toimia varmasti ja elää niin onnellisena kuin mahdollista, sillä aikaa kun järkeni pakotti minua olemaan epäilevällä kannalla arvostelujeni suhteen, muodostin itselleni väliaikaisen siveysopin, jossa vain oli kolme tai neljä periaatetta, jotka tässä tahdon esittää.

Ensimmäinen periaate määräsi noudattamaan isänmaani lakeja ja tapoja sekä pysyvästi pitämään kiinni siitä uskonnosta, jota minulle Jumalan armosta lapsuudesta oli opetettu, sekä muuten noudattamaan maltillisia ja kaikesta liioittelusta vapaita mielipiteitä, jotka ohjasivat järkevimpää seurustelutovereitani heidän toiminnassaan. Sillä tästä hetkestä alkaen en pitänyt omia mielipiteitäni minkään arvoisina, koska tahdoin arvostellen punnita niitä kaikkia, ja sentähden luulin tekeväni viisaimmin siinä, että noudatin kaikista järkevimpien henkilöiden mielipiteitä. Persialaisten ja Kiinalaisten joukossa saattaa olla yhtä järkeviä ihmisiä kuin meillä; mutta siitä huolimatta pidin hyödyllisimpänä noudattaa niiden henkilöiden esimerkkiä, joiden joukossa minun tuli elää. Oppiakseni tuntemaan näiden varsinaiset mielipiteet, luulin tarpeelliseksi tarkastaa enemmän heidän tekojaan kuin heidän puheitaan. Sillä meidän aikojemme tapainturmeluksen vallitessa ihmiset eivät kernaasti sano kaikkea, mitä oikeana pitävät; moni ei sitä edes tiedäkään. Se sieluntoiminta näet, jota kutsutaan oikeanapitämiseksi on erilainen kuin itsetietoisuus siitä, ja useinkaan ne eivät ole yhdistyneinä. Useista samassa määrin tunnustetuista mielipiteistä valitsin maltillisimmat, osaksi sentähden, että ne aina ovat kaikista käytännöllisimmät ja todenmukaisesti paraat ja että jokainen liioittelu tavallisesti on paha; osaksi sentähden, että mahdollisimman vähän poikkeaisin oikealta tieltä jos olisin erehtynyt, koska näet siinä tapauksessa, että väärin olisin valinnut jonkun äärimäisyyden, oikea seikka olisi ollut vallan päinvastainen. Tällaisena äärimäisyytenä pidin erityisesti jokaista lupausta, jonka kautta rajoitetaan omaa vapautta. Näin tehden en tahtonut moittia niitä lakeja, jotka tukeaksensa epäröivien henkilöiden heikkoa tahtoa, sallivat hyvää tarkoitusta varten tai ainoastaan kanssakäynnin turvaamiseksi, joka on vähemmänarvoinen tarkoituserä, tehdä lupauksia ja sopimuksia, jotka ovat velvoittavaa laatua.[1]

Mutta koska en huomannut maailmassa mitään pysyvää ja koska puolestani toivoin yhä enemmän kehittävänä arvostelukykyäni, enkä suinkaan tahtonut sitä huonontaa, luulin, että olisin menetellyt vastoin tervettä järkeä, jos olisin velvoittautunut myöhemminkin pitämään hyvänä sellaista seikkaa, jonka silloin hyväksyin, mutta joka myöhemmin olisi voinut lakata olemasta hyvä, tai jonka oivallisuudesta en enää olisi ollut varma.

[1] Descartes arvatenkin tässä muistelee niitä hankaluuksia, joihin hän joutui sen kautta, että hän oli luvannut muutamille ystävilleen oikeuden julkaista jonkun teoksistaan. Suom. huom.

Siveysoppini toinen periaate sääsi, että pysyisin niin lujana ja päättäväisenä toimissani kuin mahdollista ja että pitäisin yhtä vakaasti kiinni mitä epäilyttävimmistäkin mielipiteistä, joita kerran olisin ottanut seuratakseni, kuin jos ne olisivat olleet vallan varmat. Noudatin tässä suhteessa niiden matkustajien esimerkkiä, jotka eksyneinä metsään menettelevät viisaasti siinä, ett'eivät samoele sinne tänne, eivätkä pysy samassa paikassa, vaan että kulkevat yhä suoraan yhteen suuntaan, väistymättä ilman syytä toisaalle, vaikka aluksi olisivatkin vain sattumalta valinneet tämän suunnan. Sillä joll'eivät he täten saavukaan minne aikoivat, tulevat he kuitenkin johonkin paikkaan jossa heidän todenmukaisesti on parempi olla kuin metsän keskellä. Toimimisemme täällä elämässä näet useinkaan ei siedä mitään lykkäystä, ja sentähden on varma totuus siinä ohjeessa, että meidän tulee noudattaa todennäköisimpiä mielipiteitä silloin kun emme voi erottaa mitkä ovat oikeat; vieläpä siinä, että, kun emme useammista mielipiteistä huomaa enempää todennäköisyyttä toisessa kuin toisessakaan mielipiteessä, meidän tulee hyväksyä vain yksi niistä ja sitten luopua pitämästä sitä epäiltävänä toimintamme suhteen ja päinvastoin pitää sitä vallan oikeana ja varmana, koska se järjellinen peruste, joka on saattanut meitä toimeenpanemaan tuon valinnan, on oikea ja varma. Näin vapauduin kaikesta siitä katumuksesta ja tunnonvaivasta, joka tavallisesti rasittaa niitä heikkoja ja epäröiviä henkiä, jotka ryhtyvät hankkeisiin, joita ensin pitivät hyvinä, mutta jälestäpäin huonoina.

Kolmas periaatteeni sääsi, että aina ennemmin voitaisin itseni kuin valittaisin kohtaloani sekä ennemmin muuttaisin omat haluni kuin maailman järjestyksen, ja että yleensä totuttaisin itseäni siihen vakaumukseen, että ainoa seikka, joka kokonaan on vallassamme, on omat ajatuksemme. Jos siis olemme koettaneet parastamme tahdostamme riippumattomien seikkojen suhteen, niin kaikki, mikä ei meiltä onnistu, on sellaista, jota meidän on vallan mahdoton toteuttaa. Tämä näytti minusta riittävältä estämään minua tulevaisuudessa toivomasta saavuttamattomia sekä saattamaan minut tyytyväiseksi. Sillä tahtomme tavoittelee vain sellaisia seikkoja, joita ymmärryksemme pitää jossakin suhteessa mahdollisina saavuttaa; jos siis pidämme kaikkia hyviä seikkoja, joita emme omista, yhtä etäisinä saavutuskyvyillemme, emme sure enempää sellaistenkaan seikkojen puutetta, jotka näyttävät kuuluvan meille syntymme nojalla, silloin kun ilman omaa syytämme olemme niitä vailla, kuin sitä, ett'emme ole Kiinan tai Meksikon keisari. Ja jos teemme hädästä hyveen, kuten sanotaan, niin yhtä vähän toivomme terveyttä ollessamme sairaat tai vapautta ollessamme vankilassa, kuin nyt haluamme ruumista, joka olisi tehty yhtä kulumattomasta aineesta kuin timantti, tai siipiä lentääksemme lintujen tavoin.

Mutta tunnustan, että tarvitsemme pitkää harjaantumista ja usein toistettua harkintaa, ennenkuin totomme tarkastamaan kaikkia asioita tältä näkökannalta. Ja luulen etupäässä tässä piilleen niiden vanhojen filosofien salaisuuden, jotka osasivat vapautua kohtalon vallasta ja huolistaan ja köyhyydestään huolimatta kilpailla jumaliensa kanssa onnessa. Sillä kun he alati tarkastivat luonnon heidän toiminnalleen asettamia rajoja, saivat he sen vahvan vakaumuksen, ett'ei mikään muu ollut heidän vallassaan kuin heidän omat ajatuksensa, ja tämä yksin riitti kokonaan kääntämään heidän halunsa pois muista seikoista. Ja he hallitsivat niitä niin täydellisesti, että syystä saattoivat pitää itseään rikkaampina ja voimakkaampina kuin muut, jotka, vaikka omistaisivatkin rikkaat luonnonlahjat ja onnen suosion, kuitenkin ollen vailla tätä filosofiaa, kaipaavat täydellistä tahtonsa hallitsemiskykyä.

Lopuksi päätin täydentääkseni tämän siveysopin säännöt, tarkastaa ihmisten eri toimia tässä elämässä, valitakseni niistä paraan. Ja tahtomatta moittia muiden toimia, luulin tekeväni paraiten jatkamalla minun valitsemaani tointa, että nimittäin käyttäisin koko elinaikani järkeni kehittämiseen ja koettaisin edistyä niin paljon kuin mahdollista totuuden etsimisessä keksimäni metodin mukaan. Olin tuntenut niin suurta tyydytystä aina siitä asti kun rupesin käyttämään tätä metodia, ett'en luullut tämän elämän voivan tarjota sen suloisempaa tyydytystä. Ja löydettyäni joka päivä sen avulla muutamia totuuksia, jotka minusta näyttivät sangen tärkeiltä, ja jotka olivat yleisesti muille ihmisille tuntemattomat, täytti tämän seikan tuottama ilo niin mieleni, ett'ei mikään maailmassa huomiotani kiinnittänyt.

Sitäpaitsi oli kolmen edellämainitun periaatteen tarkoitus tietojeni laajentaminen. Sillä koska Jumala meille jokaiselle on antanut kykyä erottamaan toden väärästä, en olisi luullut hetkeäkään voivani tyytyä toisten mielipiteisiin, ell'en olisi päättänyt tutkia niitä oman järkeni kannalta sopivan ajan tarjoutuessa. Enkä olisi voinut vapautua omantunnon syytöksistä niitä noudattaessani, ell'en olisi aikonut käyttää hyväkseni joka tilaisuutta löytääkseni parempia vakaumuksia, jos niitä olisi olemassa. Lisäksi en olisi voinut rajoittaa toivomuksiani, enkä olla tyytyväinen, ell'en olisi noudattanut menetystapaa, jonka

kautta tiesin saavuttavani kaikki ne tiedot, jotka minun oli mahdollista saavuttaa ja siis kaiken mahdollisen tosihyvän. Sillä koska tahtomme ei tavoittele eikä hylkää yhtään seikkaa, ilman että järkemme pitää sitä hyvänä tai pahana, on riittävää, että hyvin arvostelemme asioita, voidaksemme hyvin toimia. Ja jos arvostelukykymme on niin hyvä kuin suinkin mahdollista, kykenemme myös toimimaan sangen hyvin, eli saavuttamaan kaikki hyveet ja samalla kaikki saavutettavissa olevat hyvät seikat. Kenellä on tämä vakaumus, se varmaankin on tyytyväinen.

Havaittuani nämät periaatteet hyviksi ja liitettyäni ne niihin uskon totuuksiin, joita aina olen pitänyt tärkeimpinä, luulin arvelematta voivani hyljätä kaikki muut vakaumukset. Ja koska arvelin paremmin saavuttavani tarkoitukseni seurustelemalla ihmisten kanssa kuin viipymällä siinä huoneessa, jossa kaikkea tätä olin ajatellut, lähdin jo ennen talven loppua taaskin matkoille. Yhdeksänä seuraavana vuotena en tehnyt muuta kuin matkustelin alituisesti eri maissa, ja koetin olla etupäässä katselijana, enkä näyttelijänä kaikissa niissä komedioissa, joita siellä näytellään. Tutkimalla erityisesti jokaisen seikan epäilyttävää puolta sekä sitä, mikä siinä saattaa meitä erehdyttää, karkotin mielestäni kaikki ne erehdykset, jotka siihen ennen olivat pujahtaneet. En kuitenkaan menetellyt skeptikkojen tavoin, jotka epäilevät vain epäilläksensä ja aina ovat olevinaan epäroivällä kannalla. Päinvastoin pyrin kaikin tavoin saavuttamaan varmuutta sekä hylkäämään notkuvan maaperän ja löysän hiedan löytääkseni vankan kallioisen perustan. Ja tämä onnistuikin minulle, luulen ma, sangen hyvin, sillä en suinkaan hakenut tutkittavaksi ottamissani tehtävissä piilevää epätodellisuutta tai epävarmuutta heikkojen olettamuksien nojalla, vaan selvien ja varmojen perusteiden avulla. En siis kohdanne yhtään niin suuresta määrästä epäilystä herättävää tehtävää, ett'en aina voisi siitä tehdä jotakin varmaa johtopäätöstä, vaikkapa ainoastaan sen, ett'ei kysymyksessä oleva seikka sisällä mitään varmaa. Samaten kuin vanhaa rakennusta purettaessa pannaan talteen puretut rakennusaineet siinä tarkoituksessa, että niitä käytettäisiin uuden talon rakentamiseen, niin minäkin hyljätessäni kaikki ne vakaumukseni, joita pidin löyhästi perustettuina, tein useita huomioita ja saavutin monta kokemusta, joista minulla myöhemmin on ollut hyötyä muodostaessani varmempia mielipiteitä.

Koetin yhä edelleen harjaantua siinä metodissa, jota olin ottanut noudattaakseni. Pidin huolta etenkin siitä, että ajatukseni yleensä noudattivat sääntöjä, ja käytin sen ohella erityisesti muutamia vapaita tunteja vaikeiden matematisten kysymysten käsittelemiseen, jopa sellaistenkin kysymysten, jotka saatoin matematisten kaltaisiksi, erottamalla niistä kaikkien muiden tieteiden epävarmat perukset, kuten saattaa huomata useista tässä nidoksessa käsittelemistäni kysymyksistä.[1] Näin elin näennäisesti niiden tavoin, joilla ei ole muu tarkoituksena kuin viettää hauskaa ja viatonta elämää ja senvuoksi koettavat erottaa huvitukset paheista, ja jotka kuluttaakseen joutoaikansa ilman ikävää, käyttävät kaikkia säädyllyisiä huvituskeinoja. En kuitenkaan lakannut tavoittelemasta päämääräni ja edistyin totuuden tuntemisessa ehkä enemmän kuin jos vain olisin lukenut kirjoja tai seurustellut oppineiden kanssa.

[1] Descartes julkaisi ensin teokset »La Dioptrique« (Dioptriikki), »Les Météores« (Meteorit) ja »La Géometrie« (Geometria) samassa nidoksessa kuin kysymyksessä olevan teoksen »Discours de la Méthode« (Metodin Esitys). Suom. huom.

Tosin nämät yhdeksän vuotta kuuluivat ilman että olin tullut mihinkään ratkaisevaan päätökseen niiden vaikeiden kysymysten suhteen, joista oppineet tavallisesti väittelevät, sekä ilman että olin alkanut etsiä tavallista varmemman filosofian perusteita. Niiden monien etevien miesten esimerkki, jotka ennen minua olivat tätä yrittäneet, eivätkä siinä mielestäni olleet onnistuneet, saattoi minua arvelemaan yritystä niin vaikeaksi, ett'en kenties olisi niinkään pian rohjennut siihen ryhtyä, ell'en olisi saanut tietää muutamien levittelevän sellaisia huhuja, että jo olin saavuttanut päämääräni. En tiedä mihin he perustivat tämän luulonsa. Jos minun omat puheeni ovat jossakin määrin antaneet siihen aihetta, niin se on saattanut tapahtua vain sen johdosta, että avomielisemmin olen tunnustanut tietämättömyyttäni kuin niiden on tapana tehdä, jotka ovat vähän tutkineet, ja ehkä myös sen johdosta, että olen esittänyt ne syyt, jotka aiheuttivat minua epäilemään monta sellaista seikkaa, joita muut pitävät varmoina; mutta en koskaan ole kehdunut keksineeni mitään oppisuuntaa. Omatuntoni ei sallinut, että minua pidettiin etevämpänä kuin olin; sentähden pidin välttämättömänä kaikin keinoin tehdä itseni mainettani ansaitsevaksi. Tämän vuoksi päätin täsmälleen kahdeksan vuotta sitten vetäytyä pois niiltä seuduilta, joissa minulla oli tuttavuuksia, sekä siirtyä tähän maahan,[1] jossa pitkäaikainen sota on aikaansaanut sellaisen järjestyksen, että maan ylläpitämät sotajoukot turvaavat vain rauhan tuottamien hedelmien nauttimista, ja jossa erittäin toimelias kansa enemmän harrastaa omia asioitaan kuin utelee muiden asioita. Siten saatoin, kaipaamatta ainoatakaan suurkaupungin mukavuutta, elää yhtä yksinäni ja syrjässä kuin mitä syrjäisimmässä erämaassa.

[1] Hollantiin. Suom. huom.

NELJÄS OSA.

En tiedä tuleeko minun mainita lukijalle ensimmäiset mietteeni niistä seikoista, joita tässä aion kosketella, sillä ne ovat niin metafysilliset ja niin tavattomat, ett'eivät ne kenties miellytä kaikkia. Ja kuitenkin pidän itseäni jossakin määrin velvoitettuna puhumaan niistä, jotta saatettaisiin päättää, ovatko perusteeni tarpeeksi varmat. Olin aikoja sitten huomannut, että siveyttä koskeissa seikoissa joskus täytyy seurata epävarmoja vakaumuksia aivan kuin ne olisivat epäilemättömät, kuten yllä olen sanonut. Mutta koska nyt tahdoin yksinomaan antautua totuuden etsimiseen, pidin päinvastaista menettelyä välttämättömänä, nimittäin että hylkäisin vääränä kaiken sen, joka minulle antaisi aihetta vähimpäänkin epäilykseen. Tämän tein huomatakseni, olisiko sen jälkeen tietoisuudessani jälellä mitään, jota olisi vallan mahdoton epäillä. Koska aistimme meitä välistä pettävät, oletin, ett'ei mikään seikka ole sellainen, jommoisena ne sen meille näyttävät. Ja koska on ihmisiä, jotka erehtyvät geometrian yksinkertaisimpienkin kysymyksien suhteen ja tekevät niistä vääriä johtopäätöksiä, pidin itseäni tässä suhteessa yhtä mahdollisena erehtymään kuin muita ja hylkäsin sentähden kaikki perusteet, joita ennen olin pitänyt todistuksina. Lopuksi otin huomioon, että meillä unissa voi olla kaikki samat ajatukset kuin hereillä ollessamme, ilman että niistä yhdenkään tässä tapauksessa tarvitsee olla tosi, ja päätin olettaa että kaikki seikat, joita olin valveilla ollessani ajatellut, olivat yhtä vähäisessä määrässä todet kuin unieni harhakuvat. Mutta heti jälestäpäin havaitsin, että olettaessani kaikkea vääräksi minä itse, joka sitä ajattelin, välttämättömästi olin jotakin. Ja huomattuani tämän totuuden: *Ajattelen, siis olen olemassa* niin varmaksi ja järkähtämättömäksi, ett'eivät skeptikkojen liioitelluimmatkaan olettamukset voineet sitä järkyttää, luulin arvelematta voivani ottaa sen hakemani filosofian alkuperukseksi.

Sitten tutkin tarkasti omaa olemustani ja huomasin voivani kuvitella, ett'ei minulla ollenkaan ollut ruumista ja ett'ei ollut mitään maailmaa eikä mitään paikkaa, jossa olin, mutta en voinut kuvitella omaa olemattomuuttani. Päinvastoin juuri se, että epäilin muiden seikkojen olemassaoloa, todisti selvästi ja vallan varmasti oman olemassaoloni. Jos sitä vastoin vain olisin lakannut ajattelemasta ja jos kaikki muu, jota olin kuvitellut olevaksi, olisi ollut todellista, ei minulla olisi ollut mitään syytä olettaa, että minä olin olemassa. Tästä päätin, että olen substanssi, jonka koko olemus ja luonto on pelkkää ajattelemista, ja joka ei olemassaoloansa varten tarvitse mitään paikallisuutta eikä mitään aineellista esinettä. Siis tämä minä, s. o. sielu, joka juuri tekee minut siksi, mikä olen, on kokonaan erilainen kuin ruumis ja lisäksi paljon helpommin käsitettävissä kuin se; vaikkapa ruumista ei olisikaan, ei sielu lakkaisi olemasta se, mikä se on.

Tämän jälkeen tutkin millaisen väitteen täytyy olla, jotta se olisi oikea ja varma. Sillä koska juuri olin keksinyt sellaisen, pidin velvollisuutenani ottaa selville, missä tämä varmuus piilee. Huomattuani, ett'ei lauseessa: *Ajattelen, siis olen olemassa*, ole muuta joka takaisi sen totuutta kuin se, että selvästi käsitän ajatuksen välttämättömästi edellyttävän olemassaoloa, luulin voivani ottaa yleiseksi säännöksi sen, että kaikki ne seikat, jotka käsitämme hyvin selvästi ja hyvin tarkasti, ovat todet, ja että vain on vaikeus havaita, mitkä seikat selvästi käsitämme.

Sitten tulin epäilemiseni johdosta ajatelleeksi, ett'ei olemukseni ollut täydellinen. Sillä huomasin selvästi, että tieto on jotakin täydellisempää kuin epäily. Aloin siis tutkia, minkä tähden olin ruvennut ajattelemaan jotakin täydellisempää kuin minä itse ja huomasin selvästi, että tämän ajatuksen oli täytynyt johtua jostakin todella täydellisemmästä olennosta. Mitä tulee siihen käsitykseen, joka minulla oli useasta minua itseä ulkopuolella olevasta seikasta, kuten taivaasta, maasta, valosta, lämmöstä ja lukuisista muista seikoista, ei niiden synnyn selville saaminen minussa herättänyt sanottavaa levottomuutta. Sillä en huomannut niissä mitään, joka olisi tehnyt ne minua etevämmiksi, ja saatoin siis olettaa että ne, jos olivat todellisia, olivat luonnostani riippuvia ominaisuuksia, mikäli luonnossani oli täydellisyyttä, ja että, ell'eivät olleet todellisia, olin saanut ne tyhjästä, s. o. että ne olivat mielikuvituksessani, koska minä olin puuteellinen. Mutta niin ei voinut olla sen käsitteen laita, joka minulla oli minua täydellisemmästä olennosta; sillä on vallan ilmeisesti mahdotonta, että olisin saanut mainitun käsitteen tyhjästä. Ja koska on yhtä ristiriitaista olettaa täydellisemmän johtuvan vähemmän täydellisestä tai olevan siitä riippuvaisen, en ollut voinut itsestäni saada tuota täydellisemmän käsitettä. En siis mitenkään muuten ollut voinut saada viimeksimainittua käsitettä kuin siten, että sen minulle oli antanut joku olento, joka todella oli minua täydellisempi ja joka omisti kaikki ne täydellisyydet, joita voin kuvitella, ja tämä olento oli sanalla sanoen Jumala.

Tein lisäksi sen johtopäätöksen, ett'en minä, koska tunsin muutamia täydellisiä ominaisuuksia, joita minulla itsellä ei ollut, voinut olla ainoa olemassaoleva olento (käytän tässä lukijan suosiollisella luvalla filosofisia oppisanoja), vaan että välttämättömästi oli joku täydellisempi olento, josta olin riippuvainen ja jolta olin saanut kaikki, mitä minulla oli. Sillä jos yksin olisin ollut olemassa ja riippumaton kaikesta muusta, joten itseltäni olisin saanut omistamani vähäisen määrän täydellisen olennon ominaisuuksia, niin yhtä hyvin olisin voinut itseltäni saada kaikki ne ominaisuudet, joiden tiesin itseltäni puuttuvan, ja

olisin omasta voimastani voinut olla ääretön, ijankaikkinen, muuttumaton, kaikkietävä, kaikkivaltias, minulla olisi sanalla sanoen voinut olla kaikki ne täydelliset ominaisuudet, joita saatoin ajatella Jumalan omistavan. Noudattaen juuri esittämiäni perusteita tarvitsi minun, oppiakseni tuntemaan Jumalan luontoa niin suuressa määrin kuin kykyni sallisi, ainoastaan tarkata kaikkia niitä seikkoja, joista minulla oli käsitystä, ja kysyä, oliko niiden omistaminen jotakin täydellistä vai ei. Ja sain sen vakaumuksen, ett'ei Jumalalla ole yhtään sellaista ominaisuutta, jossa voi huomata jotakin epätäydellistä, vaan että hänellä on kaikki muut ominaisuudet. Niinpä huomasin, ett'ei Jumalalla voi olla epäilystä, epävakaisuutta, surua, eikä senkaltaisia, koska itse iloiten olisin vapautunut niistä. Minulla oli sitäpaitsi useiden aisteilla havaittavien ja aineellisten esineiden mielteitä. Sillä vaikka oletin, että näin unta ja että siis kaikki, minkä näin ja mitä kuvittelin, oli epätodellista, en voinut kuitenkaan kieltää, että minulla oli nuo mielteet. Koska omassa itsessäni selvästi olin havainnut, että ajatteleva luonto on erilainen kuin aineellinen, koska arvelin sen seikan, että joku esine on kokoonpantu, osottavan tämän esineen riippuvaisuutta ja koska riippuvaisuus päivänselvästi on puutteellisuus, tein sen johtopäätöksen, ett'ei se olisi mikään täydellisyyden merkki, jos Jumala olisi kokoonpantu näistä kahdesta luonnosta, ja ett'ei Jumala siis ole sellainen. Päinvastoin sain sen vakaumuksen, että jos maailmassa on sellaisia esineitä, henkiä tai muunluontoisia olioita, jotka eivät ole vallan täydellisiä, niiden olemuksen täytyy siihen määrään riippua Jumalan vallasta, ett'eivät ne hetkeäkään voisi pysyä ilman hänen apuansa.

Tämän jälkeen tahdoin etsiä muita totuuksia; rupesin punnitsemaan geometrisen tutkimuksen esinettä ja käsitin sitä yksijaksoiseksi kappaleeksi tai pituudeltaan, leveydeltään ja korkeudeltaan äärettömäksi avaruudeksi, joka saattaa jakautua eri muotoisiin osiin sekä liikkua ja siirtyä joka tavalla, kuten geometrian tutkijat olettavat. Tarkastin sitten muutamia heidän yksinkertaisimpia todistuksiaan ja huomasin sen suuren varmuuden, jonka kaikki tunnustavat niissä olevan, vain perustuvan siihen, että ne käsitetään ilmeisen selvästi, mainitsemani säännön mukaisesti; mutta huomasin myös, ett'ei niissä ollut mitään, joka minulle olisi saattanut varmaksiksi noiden suureiden olemassaolon. Sillä ajattellessani esimerkiksi kolmiota, olin kyllä varma siitä, että sen kolme kulmaa yhteensä ovat yhtä suuret kuin kaksi suoraa kulmaa, mutta siltä ei mikään tuottanut minulle varmuutta siitä, että kolmio todella oli olemassa. Kun taaskin rupesin tarkastamaan sitä käsitystä, joka minulla oli täydellisestä olenosta, huomasin, että olemassaolo kuuluu sen käsitteeseen samoin kuin kolmio-käsitteeseen kuuluu se totuus, että sen kolme kulmaa yhteensä vastaa kahta suoraa kulmaa, tai kuin ympyrä-käsitteeseen kuuluu, että jokainen piste sen kehällä on yhtä pitkän matkan päässä sen keskipisteestä, jopa tuo täydellisen olenon olemassaolo oli selvempikin. Siis on ainakin yhtä varmaa, kuin mikään geometrinen todistus, että Jumala, joka on tuo täydellinen olento, on olemassa.

Se, että useiden mielestä on vaikeata tuntea Jumalan olemassaoloa sekä oman sielun olemusta, johtuu siitä, ett'eivät he koskaan kohota henkeänsä ylemmäksi aistimaailmaa ja että ovat tottuneet kuvittelemaan kaikkea havainnollisena, joka on erityinen ajattelemistapa aineellisten esineiden suhteen. Tämän tähden eivät he voi käsittää mitään, joka ei ole kuviteltavissa. Tämä katsantotapa ilmenee vallan selvästi itse filosofienkin kouluissa opettamasta periaatteesta, ett'ei käsityskyky sisällä mitään, joka ei alkuperäisesti olisi ollut aistimus. Mutta ainakin on varmaa ett'eivät Jumala- ja sielukäsitteet ole olleet aistimuksia; ja minusta tuntuu siltä kuin ne, jotka tahtovat tajuta mainittuja käsitteitä kuvitusvoimallaan, menettelisivät niiden tavoin, jotka silmillään tahtovat kuulla säveleitä tai tuntea tuoksua. Ja tässä on vielä otettava huomioon se erotus, että näköaisti antaa meille yhtä oikeita esineiden mielteitä kuin haju- ja kuuloaisti, jota vastoin kuvitusvoimamme ja aistimme eivät koskaan voisi hankkia meille varmuutta, ell'ei ymmärryksemme tulisi avuksi.

Jos vielä on ihmisiä, jotka eivät esittämieni perusteiden nojalla ole kyllin varmat Jumalan ja sielunsa olemassaolosta, niin soisin heidän ajattelevan, että kaikki muut seikat, joita he pitävät varmempina kuten esimerkiksi se, että heillä on ruumis, että on tähdet, maa ja senkaltaisia, ovat vielä epävarmemmat. Sillä jos jollakulla onkin moraalinen varmuus[1] noista asioista, niin ett'ei voi epäillä niitä ilman että on vaillo järkevyyttä, ei järkevästi ajatteleva henkilö myöskään voi kieltää, metafysillisen varmuuden ollessa kysymyksessä, että mainittujen esineiden varmuutta itse teossa sopii yhtä paljon epäillä kuin sitä unissa esiintyvää kuvitteluamme, että meillä on toinen ruumis ja että näemme toisia tähtiä ja toisen maan, vaikka tämä on vallan perätöntä. Sillä miten tiedämme, etteivät ajatuksemme unta nähdessämme ole yhtä todelliset kuin hereillä olessamme, koska edelliset useinkin ovat vallan yhtä vilkkaat ja selvät? Punnitkootpa vaikka kaikista nerokkaimmat henkilöt tätä seikkaa niin kauan kuin haluavat; minä puolestani en luule heidän voivan esittää kyllin pätevää perustetta tämän epäilyksen poistamiseksi, elleivät edellytä Jumalan olemassaoloa. Sillä ensiksikin äsken laatimani sääntö, että kaikki ne seikat, jotka selvästi ja tarkasti käsitämme, ovat todet, on varma ainoastaan sentähden, että Jumala on olemassa, että hän on täydellinen olento ja että kaikki, mitä meissä on, on hänen antamaansa. Tästä seuraa, että kaikki mielteemme ja käsitteemme ollen todellisia ja Jumalasta lähteneitä, mikäli ovat selvät ja tarkat, myös ovat todet. Jos meillä siis sangen usein onkin vääriä mielteitä ja käsitteitä, voivat ne olla vain sellaisia, joissa on jotakin sekavaa ja epäselvää; tässä suhteessani on tyhjän luonnetta, s. o. ne ovat vain sentähden meissä sekavat, ett'emme ole

täydellisiä. Myöskin on ilmeisen selvästi yhtä ristiriitaista olettaa, että todettomuus ja puutteellisuus johtuvat Jumalasta, kuin että totuus ja täydellisyys syntyvät tyhjästä. Mutta joll'emme tietäisi, että kaikki, mikä meissä on todellista ja totta, johtuu täydellisestä ja äärettömästä olennosta, ei meillä, huolimatta käsitteiden selvyydestä ja tarkkuudesta, olisi mitään takeita siitä, että ne ovat todet ja siis täydelliset.

[1] Descartes erottaa moralisen varmuuden metafysisillisestä varmuudesta. Hän määrittelee itse ne seuraavasti: »Edellinen riittää meille tapojemme järjestämiseen... Niinpä ne jotka eivät koskaan ole olleet Roomassa, eivät ollenkaan epäile, että se on Italian kaupunki, vaikkapa voisi olla mahdollista, että kaikki ne, joilta he sen ovat kuulleet, ovat heille valehdelleet... Toisenlainen varmuus on se, kun ajatteleminen, ett'ei asia voi mitenkään olla toisin, kuin miksi sitä käsitämme.« (Descartes, Principia Philosophiae, IV.) Suom. huom.

Kun siis Jumalasta ja sielusta saavuttamamme tieto näin on saattanut tämän ohjeen varmaksi, on helppo huomata, ett'eivät unissamme esiintyvät mielikuvitukset mitenkään voi meissä herättää epäilystä niiden ajatuksien totuudesta, jotka meillä on hereillä ollessamme. Sillä jos olisi sattunut niin, että jollakulla unissa olisi ollut tarkka käsitys esimerkiksi jostakin geometrikon keksimästä uudesta todistuksesta, niin ei unennäkö estäisi hänen käsitystään olemasta oikea. Sillä mitä tulee uniemme tavallisimpaan erehdykseen, joka on siinä, että ne osottavat meillä useita esineitä samalla tavoin kuin ulkonaiset aistimme, ei haittaa, jos ne saattavat meitä epäilemään sellaisten mielteiden ja käsitteiden todenperäisyyttä, sillä nämät voivat varsin usein valveillakin ollessamme pettää meitä. Niinpä keltatautiset näkevät kaikki keltaisessa valossa; ja tähdet tai muut hyvin etäiset esineet näyttävät meistä paljon pienemmiltä kuin ne todellisuudessa ovat. Sanalla sanoen, meidän täytyy joko sitten olemme hereillä tai nukumme, perustaa totenapitämisemme yksinomaan järkemme havaitsemaan ilmeiseen selvytyteen. On huomattava, että sanon järkemme, enkä mielikuvituksemme ja aistimuksemme. Sillä vaikka näemmekin auringon hyvin selvästi, emme siitä saa päättää, että se on sen suuruinen, jolta se näyttää; ja vaikka voimmekin varsin hyvin kuvitella eläintä, jolla on jalopeuran pää ja vuohen ruumis ei siitä vielä seuraa, että todella on olemassa tällaisia eläimiä, niin kutsuttuja kimeroita. Sillä järki ei meille sano, että näkemämme ja kuvittelemamme seikka todella on sellainen, vaan se sanoo, että kaikilla mielteillämme ja käsitteillämme täytyy olla joku totuuden perusta. On näet mahdotonta, että Jumala, joka on vallan täydellinen ja totuudellinen, muuten olisi istuttanut ne meihin. Koska siis arvostelumme eivät koskaan ole niin selvät ja täydelliset unissa kuin valveilla ollessamme, vaikkapa mielikuvituksemme nukkuessamme välistä onkin yhtä vilkas ja selvä, jopa vilkkaampi ja selvempikin kuin valvoessamme, niin järki vakuuttaa meille toiselta puolen, ett'eivät ajatuksemme voi olla vallan todet, koska emme ole täydellisiä, ja että ajatuksiemme sisältämä totuuden määrä epäilemättä on tavattavissa valveilla ollessamme, eikä unta nähdessämme.

VIIDES OSA.

Kernaasti jatkaisin tässä esitystäni ja osottaisin koko niiden totuuksien sarjan, jotka olen johtanut näistä ensimmäisistä. Mutta sitä varten minun tässä täytyisi kosketella useita kysymyksiä,[1] joista oppineet ovat eri mieltä, ja siis riitaantua heidän kanssaan, jota en tahdo. Sentähden luulen olevan parasta olla niitä koskettelematta, ja vain yleisesti mainita mitkä ne ovat, jotta viisaimmat henkilöt saattaisivat päättää, onko hyödyllistä, että yleisö saa tutustua niiden yksityiskohtiin. Olen aina lujasti pysynyt kiinni siinä päätöksessäni, ett'en hyväksyisi mitään muuta periaatetta kuin sen, jota juuri olen käyttänyt todistaakseni Jumalan ja sielun olemassaolon, ja ett'en pitäisi mitään seikkaa totena, joka ei näyttäisi minusta selvemmältä ja varmemmalta kuin geometriset todistukset minusta ennen olivat näyttäneet. Ja kuitenkin olen lyhyessä ajassa saavuttanut tyydyttäviä tuloksia kaikista tärkeimmistä ja vaikeimmista kysymyksistä, joita filosofiassa tavallisesti käsitellään; ja olen sen lisäksi havainnut muutamia lakeja, jotka Jumala on niin sijoittanut luontoon ja joista hän on painanut henkeemme sellaisen käsityksen, ett'emme, tarpeeksi tutkittuamme niitä, voi epäillä, että ne vallitsevat kaikkea pysyväistä ja kaikkea mikä tapahtuu maailmassa. Tarkastamalla näiden lakien sarjaa luulen keksineeni useita hyödyllisempiä ja tärkeämpiä totuuksia kuin kaikki se, mitä sitä ennen olin oppinut tai edes toivonut oppivani.

[1] Descartes viittaa tässä Galilein tuomioon, joka langetettiin sen johdosta, että hän oli väittänyt maan liikkuvan. Suom. huom.

Koska olen koettanut esittää tärkeimmät niistä tutkimuksissa,[1] jota muutamat asianhaarat estävät minua julkaisemasta, en saata ilmaista niitä tässä muulla tavalla kuin mainitsemalla tuon tutkimuksen pääsisällyksen. Minulla oli ensin aikomus käsitellä siinä kaikkea, mitä tiesin aineellisista seikoista.

Maalarit, jotka eivät tasapinnalle laatimassaan kuvassa voi esittää esineen kaikkia puolia, valitsevat huomattavimman puolen, jolle yksin antavat valaistuksen langeta, kuvaten muut puolet tummemmiksi ja sallien niiden esiintyä vain sen verran, kuin niitä havaitaan tuota tärkeintä puolta katseltaessa. Samoin minäkin, peljäten, ett'en tutkimukseeni saattaisi ottaa kaikkea, mitä minulla oli mielessä, ryhdyin siinä laajemmin esittämään ainoastaan sitä mitä tiesin valosta. Tähän lisäsin tilaisuuden tarjoutuessa muutamia huomautuksia auringosta ja kiintotähdistä, koska valo melkein yksinomaan lähtee niistä; sitäpaitsi kiertotähdistä, pyrstötähdistä ja maasta, koska valo niistä heijastuu takaisin; erityisesti kaikista kappaleista maan päällä, koska ne ovat joko värilliset, läpikuultavat tai valoisat; ja lopuksi ihmisestä, koska hän kaikkea tätä katselee.

[1] Descartes tarkoittaa tässä teostansa »Traité du monde ou de la lumière« (Tutkimus maailmasta tai valosta). Tämä teos julkaistiin vasta D:n kuoltua. Suom. huom.

Verhotakseni kevyesti kaikki nämät seikat ja voidakseni vapaammin lausua mielipiteeni niistä, tarvitsematta hyväksyä tai hyljätä oppineiden vakautuneita mielipiteitä, päätin jättää tämän todellisen maailman kokonaan heidän väittelyjensä alaiseksi ja puhua ainoastaan siitä, mikä tapahtuisi vallan uudessa maailmassa, jos Jumala jossakin paikassa avaruutta loisi tarpeeksi ainetta muodostaakseen sellaisen, jos hän eri tavalla ja ilman järjestystä panisi tämän aineen eri osat liikkeelle, niin että siitä syntyisi niin sekava kaaos, kuin runoilijat suinkin voivat kuvitella, ja jos hän vielä lisäksi tälle luonnolle soisi ainoastaan tavallisen apunsa ja antaisi sen toimia määrättyjen lakiansa mukaisesti. Ensiksi selitin tämän aineen laatua ja osotin sen olevan selvintä maailmassa, lukuunottamatta sitä, mitä yllä sanoin Jumalasta ja sielusta. Oletin ennen kaikkea, ett'ei aineella ole mitään sellaisia muotoja eikä sellaisia ominaisuuksia, joista filosofiset oppisuunnat väittelevät, eikä yleensä mitään sellaista, joka ei olisi niin luonnollista ja meille tajuttavaa, ett'ei kukaan voisi edes teeskennellä olevansa sitä ymmärtämättä. Lisäksi osotin luonnonlait, ja perustamatta todistuksiani muuhun kuin Jumalan äärettömään täydellisyyteen, koetin todistaa todeksi kaiken sen, mitä vain jotenkin saattoi epäillä, sekä osottaa ett'ei, jos Jumala olisi luonnut useampia maailmoja, voisi olla ainoatakaan, jossa nämät lait eivät olisi voimassa.

Sitten selitin, miten suurimman osan tämän kaaoksen ainetta näiden lakien voimasta täytyisi asettua sekä järjestyä siten, että se muodostuisi meidän taivaanavaruuden kaltaiseksi, kuinka osan tätä ainetta täytyisi muodostaa maapallo, osan kierto- ja pyrstötähtejä ja osan auringon kaltainen taivaankappale sekä kiintotähtejä. Ja saavuttuani täten varsinaiseen aineeseen, valoon, selitin perinpohjin sen valon laadun, joka olisi tuossa auringossa ja noissa tähdissä, miten se niistä lähtien silmänräpäyksessä kulkisi halki äärettömien avaruuksien ja kuinka se heijastuisi kierto- ja pyrstötähdistä maahan. Lisäsin tähän useita huomautuksia näiden avaruuksien ja näiden tähtien laadusta, asemasta, liikkeistä ja eri ominaisuuksista, joten luulin tarpeeksi osottaneeni, että kaikki tässä nykyisessä maailmassa välttämättömästi on tai ainakin voi olla samanlaista kuin kuvittelemassani maailmassa, jota selitin.

Tästä johduin puhumaan etenkin maasta ja osotin, kuinka sen muodostaneen aineen eri osat välttämättömästi pyrkisivät suoraan keskipistettä kohti, vaikkapa olisin olettanut, ett'ei Jumala olisi pannut niihin mitään painoa. Lisäksi näytin, että taivaan ja tähtien, etenkin kuun, aseman täytyisi vaikuttaa maan pinnalla olevaan veteen ja ilmaan aikaansaaden luodetta ja vuosta, jotka kaikin puolin olisivat samojen ilmiöiden kaltaiset, jotka havaitaan meidän merissä. Sitäpaitsi osotin, että taivaan ja tähtien täytyisi aikaansaada idästä länteen kulkeva ilma- ja merivirta, joka havaitaan kääntöpiirien sisällä; kuinka vuoret, meret, lähteet ja virrat luonnollisesti syntyisivät; kuinka metallit ilmestyisivät maan sisustaan; kuinka kasvit versoisivat kentillä ja kuinka yleensä kaikki seka-aineiset eli kokoonpannut kappaleet syntyisivät maan pinnalla. Koska paitsi tätä en tuntenut muuta valon aikaansaajaa kuin tulen, koetin hyvin tarkasti saada selville kaikki, mikä on sen luonnolle omituista, miten se syntyy, miten se pysyy yllä, miten sillä välistä on vain lämpöä ilman valoa, ja välistä ainoastaan valoa ilman lämpöä; kuinka se saattaa synnyttää esineissä eri värejä ja eri ominaisuuksia, kuinka se sulattaa toiset, koventaa toiset esineet, kuinka se voi kuluttaa melkein kaikki aineet tai muuttaa ne tuhaksi ja savuksi, ja kuinka vihdoin yksistään sen oman voiman ankaruus tuhasta muodostaa lasia. Tämä tuhan muuttaminen lasiksi oli mielestäni ihmeellisimpiä luonnonilmiöitä, ja minua huvitti erityisesti sen selittäminen.

Kuitenkaan en kaikista näistä seikoista tahtonut tehdä sitä johtopäätöstä, että tämä maailma on luotu sillä tavoin kuin olen esittänyt; sillä on paljon todenmukaisempaa, että Jumala alusta pitäen on tehnyt sen sellaiseksi, kuin sen piti olla. On näet varmaa, ja on teologien yleensä hyväksymä mielipide, että se toiminta, jonka avulla Jumala nyt ylläpitää maailmaa, on vallan sama kuin se, jonka kautta hän sen loi. Joll'ei hän alussa olisi antanut sille muuta muotoa kuin kaaoksen, mutta kuitenkin asetettuaan luonnonlait olisi myöntänyt sille apunsa, jotta se olisi saattanut kehittyä tavalliseen suuntaansa, voimme kuitenkin vähentämättä luomisen ihmettä uskoa, että kaikki puhtaasti aineelliset seikat yksistään sen kautta olisivat voineet aikojen kuluessa muuttua sellaisiksi kuin ne nyt ovat. Ja niiden luontoa on paljon helpompi ymmärtää, jos oletamme niiden vähitellen näin syntyneen, kuin jos ajattelemme niiden olevan heti valmiina luodut.

Elottomien esineiden ja kasvien selittämisestä siirryin tarkastamaan eläimiä ja erittäinkin ihmisiä. Mutta koska en tässä kohdin vielä omistanut tarpeeksi tietoja voidakseni siitä puhua yhtä varmasti kuin muista seikoista, s. o. koska en voinut osottaa ensin syitä ja sitten seurauksia, enkä sanoa mistä iduista ja millä tavoin luonnon täytyy ne synnyttää, tyydyin siihen olettamukseen, että Jumala olisi muodostanut ihmisen ruumiin kokonaan nykyisten ihmisten ruumiin kaltaiseksi, sekä mitä raajojen ulkonaiseen muotoon, että elinten sisäiseen muodostukseen tulee. Oletin vielä, että Jumala olisi tehnyt ihmisruumiin juuri siitä aineesta, jota olen kuvailut, ja ett'ei hän alussa siihen olisi pannut mitään järkevää sielua, eikä muuten mitään elävän ja tuntevan sielun ominaisuuksia, vaan että hän olisi virittänyt ihmisen sydämeen tuollaisen valottoman tulen, josta äsken puhuin. Tätä tulta kuvittelin samanlaiseksi kuin sitä, joka kuumentaa märkinä latoon pantuja heiniä tai sen voiman kaltaiseksi, joka panee käymään nuoret viinit, kun ne rypälekuorineen pannaan astioihin. Sillä tutkiessani niitä toimituksia, jotka edellämainitun johdosta saattaisivat olla tällaisessa ruumiissa, huomasin juuri samanlaisia kuin meidänkin ruumiissamme on, ilman että niitä havaitsemme ja ilman että siis sielumme, s. o. tuo ruumiista tarkasti eroava osa, jonka luonto on pelkkää ajattelemista, kuten aikaisemmin on ollut mainittu, ollenkaan niihin ottaa osaa. Nämät ruumiin toimitukset ovat vallan samanlaiset kuin eläimillä, ja saatamme sanoa että järjettömät eläimet tässä suhteessa ovat meidän kaltaistemme; siltä en ruumiissa huomannut mitään sellaisia ominaisuuksia, jotka ovat olennoiset ajatukselle ja jotka ovat yksinomaan meidän tunnusmerkkejämme ihmisinä. Kun sitävastoin oletin Jumalan luoneen järjellisen sielun ja yhdistäneen sen tällaiseen ruumiiseen erityisellä tavalla, jonka selitin, havaitsin siinä myöskin kaikki nämä ominaisuudet.

Jotta saatettaisiin huomata millä lailla olen käsitellyt tätä ainetta, tahdon tässä selittää sydämen ja valtimojen liikkeen. Koska tämä liike on ensimmäinen ja yleisimpiä, jotka huomataan eläimissä, saattaa siitä helposti johtua käsittämään kaikkia muita. Jotta helpommin ymmärrettäisiin sitä mikä seuraa, kehotan niitä, jotka eivät ole perehtyneet anatomiaan, ensin leikkauttamaan jonkun suuren keuhkoilla varustetun eläimen sydämen, sillä se on kaikin puolin jotenkin ihmissydämen kaltainen, ja näytättämään itselleen sen molemmat kammiot eli ontelot. Tarkastakoot ensin oikeanpuolista kammiota, joka ovat kahden sangen paksun putken yhteydessä, nimittäin alemman ontolaskimon, joka on veren pääsäiliö ja ikäänkuin puunrunko jonka oksia kaikki muut laskimot ovat, ja keuhkovaltimon yhteydessä, joka alkaa sydäimestä ja sitten jakautuu useampiin ympäri keuhkoja leviäviin haaroihin. Tutkikoot sitten vasemmanpuolista kammiota, joka niinkään on kahden putken yhteydessä, jotka ovat yhtä paksut, jopa paksummatkin kuin edelliset. Toinen näistä on keuhkolaskimo, joka lähtee keuhkoista, joissa se on jakautuneena useampiin haaroihin, ja keuhkovaltimon haarojen sekä niiden putkien yhteydessä, joiden kautta sisäänhengitetty ilma kulkee. Toinen on iso valtimo eli aorta, joka lähtien sydäimestä levittää haaransa ympäri koko ruumista. Toivon myös, että huolellisesti tarkastetaan niitä yhtätoista pientä iholämsää, jotka yhtämonen pienen oven tavoin avaavat ja sulkevat molemmissa sydänkammioissa olevat neljä aukkoa. Kolme niistä on alemman ontolaskimon suulla siten sijoittuneina, ett'eivät ne mitenkään estä ontolaskimossa olevaa verta juoksemasta sydämen oikeaan kammioon, vaan että estävät sitä virtaamasta sieltä takaisin; kolme muuta on keuhkovaltimon sydämenpuolisella suulla ja päinvastoin sijoittuneina kuin edelliset, nimittäin siten, että ne sallivat veren sydäimestä virrata keuhkoihin, mutta eivät salli keuhkoissa olevan veren samaa tietä palata sydämeen. Lisäksi on keuhkolaskimon päässä kaksi lämsää, jotka päästävät veren keuhkoista virtaamaan sydämeen, mutta estävät sitä palaamasta keuhkoihin. Vihdoin on aortan suulla kolme lämsää, jotka päästävät veren kulkemaan pois sydäimestä, mutta estävät sitä sinne palaamasta.

Syy siihen, että näiden iholämsien luku on yksitoista, on yksistään se, että keuhkolaskimon pää on soikea ja sentähden tarpeeksi sulkeutuu kahdella lämsällä, kun sitävastoin muut valtimojen ja laskimojen suut, jotka ovat pyöreät, tätä varten tarvitsevat kolmea lämsää. Otettakoon lisäksi huomioon, että aorta ja keuhkovaltimo ovat paljon kovempaa ja tiiviimpää ainetta kuin keuhkolaskimo ja alempi ontolaskimo ja että viimeksi mainitut laajenevat ennen yhtymistään sydämeen, muodostaen ikäänkuin kaksi laukkuja, n. k. sydänkorvat, joiden liha on sydänlihan kaltaista.[1] Huomattakoon lisäksi, että sydämen lämpö aina on suurempi kuin minkään muun ruumiinpaikan, ja että tällä lämmöllä on voima nopeasti pullistaa ja laajentaa jokainen sydämeen tuleva veripisara; samoin näet käy kaikkien nesteiden, jotka pisaroittain kaadetaan hyvin kuumaan astiaan.

[1] Nykyään kutsutaan näitä Descartes'n mainitsemia »sydänkorvia» »sydäneteisiksi«, jotka ovat itse sydämen osia. Suom. huom.

Tämän jälkeen on minun tarpeellista sydämen liikkeen selittämiseksi ainoastaan sanoa, että kun sydämen kammiot eivät ole täynnä verta, välttämättömästi virtaa verta alemmasta ontolaskimosta oikeaan sydänkammioon ja keuhkolaskimosta vasempaan, sillä mainitut suonet ovat aina täynnä verta, eivätkä niiden sydämenpuoliset päät voi estää verta valumasta niistä pois. Mutta niinpian kuin kumpaankin sydänkammioon on tullut pisara verta, nämät pisarat, jotka tietysti ovat sangen suuret, koska ne aukot, joista ne tulevat, ovat laajat, ja ne suonet, joista ne tipahtavat, ovat täynnä verta, harvenevat ja paisuvat sydämessä olevan lämmön vaikutuksesta. Täten ne paisuttavat koko sydäntä ja

saattavat viisi niiden suonien suulla olevaa lämsäreikää, josta ovat tulleet sydämeen, sulkeutumaan, siten estäen enempää verta virtaamasta sinne. Harveten harvenemistaan nämät pisarat lykkäävät kuutta muuta valtimojen päissä olevaa lämsää, aukaisevat ne ja paisuttavat siten kaikkia keuhkovaltimon ja aortan haaroja melkein samana hetkenä kuin sydäntä. Tämä supistuu heti sen jälkeen, kuten myös valtimot tekevät, koska näihin tullut veri taas jäähtyy; niiden kuusi iholämsää sulkeutuu, ja alemman ontolaskimon ja keuhkolaskimon viisi lämsää aukeaa uudelleen päästäten sisään kaksi uutta veripisaraa, jotka taaskin paisuttavat sydäntä ja valtimoja vällän kuin edelliset. Koska sydämeen täten tuleva veri kulkee niiden kahden laukun kautta, joita kutsutaan sydänkorviksi, on siitä seurauksena, että näiden korvien liike on päinvastainen kuin sydämen; kun ne paisuvat, sydän supistuu. Jott'eivät ne, jotka eivät tunne matematisten todistusten varmuutta, eivätkä ole tottuneet erottamaan todellisia syitä todenmukaisista, hätäisesti ja tutkimatta kieltäisi tätä, tahdon huomauttaa, että juuri selittämäni liike johtuu yksistään niiden elinten asennosta, jotka paljaalla silmällä saatamme nähdä sydämessä, joita sormilla saatamme tunnustella siinä oleviksi, sekä veren laadusta, jota kokemuksesta voimme tuntea. Ja kaikki tämä tapahtuu yhtä varmasti kuin kellon liike sen painojen ja rattaiden voiman, asennon ja muodon johdosta.

Mutta jos kysytään miksi laskimoveri ei lopu näin taukoamatta virratessaan sydämeen, ja miksi valtimot eivät liiaksi täyty, koska sydämen kautta kulkeva veri joutuu niihin, ei minun tarvitse vastata siihen muuta, kuin mitä eräs englantilainen lääkäri[1] siitä jo on kirjoittanut. Häntä saamme kiittää siitä, että hän tässä kohdin on raivannut tien. Tämä mies näet ensiksi opetti, että valtimojen päissä on useampia hienoja suonia, joita myöten niiden sydäimestä saama veri virtaa laskimojen ohuisiin haaroihin, joista se taaskin kulkee sydämeen. Veren liike on siis alituista kiertokulkua. Tuo englantilainen lääkäri todistaa tämän hyvin viittaamalla haavalääkärin tavalliseen menettelyyn, jotka panemalla höllän siteen käsivarteen sen paikan yläpuolelle, jossa aukaisevat laskimon, saattavat veren vuotamaan haavasta runsaammin kuin jos eivät olisi panneet tätä sidettä. Kävisi vällän päinvastoin, jos he panisivat siteensä haavan alapuolelle käden ja haavan välille, tai jos kiinnittäisivät sen hyvin lujasti haavan yläpuolelle. Sillä on selvää, että höllästi köytetty side voi estää käsivarressa olevaa verta palaamasta sydämeen laskimoja myöten, mutta ett'ei se voi estää siihen yhä tulemasta uutta verta valtimoja pitkin, koska nämät ovat laskimojen alla ja koska niiden seinämät ovat sitkeämpää ainetta ja niitä siis on vaikeampi puristaa kokoon. Sydäimestä tuleva veri pyrkii myös valtimoja myöten voimakkaammin tunkeutumaan kättä kohti kuin se palaa laskimoja pitkin sydämeen. Ja koska tämä veri vuotaa pois käsivarresta laskimoon leikatusta aukosta, niin täytyy sen välttämättömästi päästä liikkumaan siteen alapuolitse, s. o. läheltä käsivarren äärimäistä osaa, jossa se saattaa lähteä valtimosta. Sama englantilainen lääkäri todistaa myös sangen hyvin verenkiertokulun osottamalla pieniä lämsiä, jotka ovat niin sijoittuneina eri paikkoihin laskimojen seinäin, ett'eivät ne ollenkaan salli veren juosta keskiruumiista raajoihin, vaan sallivat sen ainoastaan palata raajoista. Lisäksi hän sen vielä todistaa sen kokemuksesta havaitun tosiseikan avulla, joka osottaa, että kaikki ruumiissa oleva veri varsin lyhyessä ajassa voi vuotaa kuiviin yhdestä ainoasta valtimosta, kun se on aukaistu, vaikkapa siihen olisikin pantu hyvin kireä side vällän lähelle sydäntä ja vaikka aukko olisi tehty sydämen ja siteen välille, joten ei ollenkaan voisi olettaa siitä vuotavan veren tulevan muualta.

[1] Harvey, joka huomasi veren kiertokulun. Hän julkaisi siitä teoksen: »De motu cordis et sanguinis in animalibus« v. 1629. Suom. huom.

Mutta on vielä monta muuta syytä, jotka todistavat, että verenkiertokulun varsinainen syy on se, jonka olen maininnut. Ensiksi se erotus, joka huomataan laskimo- ja valtimoveren välillä, ei saata johtua muusta kuin siitä, että veri, tultuaan harvemmaksi ja ikäänkuin suodatetuksi kulkiessaan sydämen läpi, on ohuempaa, nopeammin liikkuvaa ja lämpimämpää juuri tultuaan sydäimestä, kuin se on vähää ennen tuloansa sydämeen, s. o. valuessaan laskimossa. Lähemmin tarkastettaessa huomataan tämä erotus etupäässä sydämen läheisyydessä, eikä juuri sellaisissa ruumiinosissa, jotka ovat siitä kauimpana. Tämän lisäksi keuhkovaltimon ja aortan seinäkalvojen kovuus osottaa selvästi, että veri pulppuilee niitä vastaan voimakkaammin kuin laskimojen seinämiä vastaan. Ja vasen sydänkammio ja aorta ovat laajemmat ja leveämmät kuin oikea sydänkammio ja keuhkovaltimo ainoastaan sentähden, että keuhkolaskimon veri, joka lähdettyään sydäimestä vain on ollut keuhkoissa, on ohuempaa ja harvenee suuremmissa määrin ja helpommin kuin alemmasta ontolaskimosta välittömästi tuleva veri. Mitä hyötyä lääkäreillä olisi valtasuonen koskettelemisesta, ell'eivät siitä huomaisi, että veren lämpö ja nopeus eri asianhaarojen mukaan sydämen kuumuuden vaikutuksesta voi enetä tai vähetä? Jos tutkimme miten tämä lämpö siirtyy toisiin ruumiinosiin, täytyy meidän myöntää sen tapahtuvan veren avulla, joka kulkiessaan sydämen kautta lämpenee ja sitten leviää ympäri ruumista. Miten selitämme sen, että, poistamalla veren jostakin ruumiinosasta, samalla poistamme siitä lämmön? Vaikka sydän olisi yhtä kuuma kuin sulatettu rauta, se ei saattaisi tarpeeksi lämmittää jalkoja ja käsiä, ell'ei siitä lakkaamatta vuotaisi verta niihin. Tästä huomaamme myös, että hengityksen varsinainen tehtävä on hankkia tarpeellinen määrä raitista ilmaa keuhkoihin, jotta siellä se veri, joka tulee oikeasta sydänkammion, missä se on tullut ohueksi ja muuttunut höyrynkaltaiseksi, taaskin muuttuisi sakeammaksi ennenkuin se virtaa vasempaan sydänkammioon. Sillä muuten se ei kelpaisi ravinnoksi

siinä olevalle lämmölle.

Tämän havaitsemme todeksi tarkastamalla sellaisia eläimiä, joilla ei ole keuhkoja; niillä näet on vain yksi sydänkammio. Samoin äidinkohdussa olevassa sikiössä, joka ei voi käyttää keuhkojaan, on aukko, jonka kautta verta virtaa alemmasta onttolaskimosta vasempaan sydänkammioon, sekä suoni, jota myöten veri juoksee keuhkovaltimosta aortaan, kulkematta keuhkojen läpi. Mitenkä ruoansulatus tapahtuisi, ell'ei sydän lähettäisi valtimoja pitkin vatsaan lämpöä ja samalla muutamia keveimmin liikkuvia verenosasia, jotka sulattavat nautittuja ruoka-aineita? Saatammehan helposti käsittää sen toimituksen, joka muuttaa näiden ruoka-aineiden mehun vereksi, jos otamme huomioon, että se toistamiseen puhdistuu kiertäessään päivässä sata jopa parisataa kertaa tai useamminkin sydämen kautta.

Emme kaipaa muuta selittääksemme ruumiin eri nesteiden syntyä ja ylläpitoa kuin että otamme huomioon sen voiman, jonka vaikutuksesta veri, tullessaan ohuemmaksi, kulkee sydäimestä valtimojen päihin, jolloin muutamit verisolut pysähtyvät eri ruumiinosiin, karkottaen toisia siltä paikalta, johon ne itse sijoittuvat, ja sen seikan, että toiset verisolut sijoittuvat yhteen määrättyyn paikkaan eivätkä muualle, riippuen niiden kohtaamien huokosien asemasta, muodosta ja ko'osta. Tämä muistuttaa seuloja, joiden pohjareitit ovat erikokoisia ja jotka, kuten jokainen on saattanut nähdä, erottavat erilaisia jyviä toisistaan. Omituisinta tässä kaikessa on vihdoin elonhengekkeiden synty, jotka ovat hyvin ohuen ilmavirtauksen tai pikemmin hyvin puhtaan ja nopeaan leimuavan liekin kaltaisia ja joita lakkaamatta hyvin runsaasti kohoaa sydäimestä aivoihin sieltä kulkien hermoja myöten lihaksiin ja synnyttäen kaikkien jäsenten liikkeen. Ei tarvitse hakea tähän muuta syytä kuin sen, että keveimmät ja helpoimmin liikkuvat verisolut ovat sopivimmat synnyttämään näitä elonhengekkeitä ja että ne ennemmin kulkevat aivoihin kuin muualle. Sillä ne valtimot, jotka johtavat elonhengekkeitä aivoihin, kulkevat sinne suorinta tietä sydäimestä. Ja on olemassa mekaniikin- ja samalla luonnonlaki, jonka voimasta useista samaan suuntaan kulkevista aineosasisista, joilla ei ole tarpeeksi tilaa, vahvemmat syrjäyttävät ne osaset, jotka liikkuvat hitaammin. Samoin on laita niiden verisolujen, jotka kulkevat vasemmasta sydänkammion aivoihin, jonne vahvemmat solut, syrjäytettyään heikommat ja hitaammin kulkevat, siis yksin saapuvat.

Olin erityisen tarkasti esittänyt tämän kaiken siinä tutkimuksessa, jonka tätä ennen olin aikonut julkaista. Sitten olin osottanut millaisen ihmisruumiin hermojen ja lihasten rakenteen täytyy olla, jotta niissä olevat elonhengekkeet saattaisivat liikuttaa jäseniä. Nähdään esimerkiksi ruumiista katkaistujen päiden vielä hetken sen jälkeen, kuin ne on leikattu poikki, liikkuvan ja purevan maata, vaikka niissä ei enää ole henkeä. Lisäksi olin tehnyt selkoa niistä aivoissa tapahtuvista muutoksista, jotka aikaansaavat valvomistilan, nukkumisen ja unet; olin vielä esittänyt miten valo, äänet, hajut, maut, lämpö ja kaikki muut ulkoesineiden ominaisuudet saattavat aistimien välityksellä herättää aivoissa eri mielteitä; miten nälkä, jano ja muut sisäiset aistimukset myös vaikuttavat aivoihin. Vielä olin osottanut mitä tulee pitää sinä yhteisenä aistina, joka vastaanottaa nämät mielteet; mitä niitä säilyttävä muisti on, mitä mielikuvitus, joka saattaa muutella niitä eri tavalla ja muodostaa niistä uusia ja joka levittäen elonhengekkeitä lihaksiin, panee ruumiin jäsenet liikkumaan usealla eri tavalla, niin että ne ulkonaisten aistimusten ja sisäisten mielenliikutuksien johdosta saattavat liikkua, ilman että tahto niitä johtaa. Tätä eivät suinkaan ne pitäne omituisena, jotka tietävät, kuinka monenlaisia automateja eli itseksään liikkuvia koneita inhimillinen taitavuus osaa laatia käyttämällä ainoastaan hyvin harvoja kappaleita. Vertaamalla niitä niihin lukuisiin luihin, lihaksiin, hermoihin, valtimoihin, laskimoihin ja kaikkiin muihin elimiin, jotka havaitaan jokaisessa eläinruumiissa, pitävät he tätä ruumista koneena, joka ollen Jumalan käten tekoa, on verrattomasti paremmin laadittu ja liikkeiltään ihmeellisempi kuin mikään ihmisten keksimä kone. Olin tässä kohdin erityisesti osottanut, että jos olisi sellaisia koneita, joissa olisi apinan, tai jonkun muun järkeä kaipaavan eläimen ulkoraajat ja muoto, ei meillä olisi mitään mahdollisuutta huomata, ett'eivät nämät koneet joka suhteessa olisi samanlaiset kuin mainitut eläimet. Jos sitävastoin olisi sellaisia koneita jotka olisivat meidän ruumiimme kaltaiset ja matkisivat toimintaamme niin paljon kuin siveelliseltä kannalta olisi mahdollista, olisi meillä kaksi varmaa keinoa saadaksemme selville, ett'eivät ne kuitenkaan olisi todellisia ihmisiä. Ensiksi näet huomaisimme, ett'eivät nämät koneet koskaan voisi käyttää sanoja eivätkä muita merkkejä kuten me teemme ilmaistaksemme muille ajatuksiamme. Tosin saatamme kuvitella senkaltaista konetta, joka voi lausua sanoja jopa lausua muutamia sanoja sellaisten ruumiinliikkeiden johdosta, jotka aikaansaavat jonkun muutoksen sen elimissä; esimerkiksi kysyä, mitä haluatte, jos kosketelemme siinä jotakin paikkaa, ja jos kosketelemme jotakin toista paikkaa, huutaa, että siihen koskee, ja senkaltaisia. Mutta se ei koskaan voi asettaa sanojansa niin, että se järkevasti vastaisi kaikkeen siihen mitä sille sanotaan, jonka kaikkein tylsämielisimmätkin ihmiset saattavat tehdä. Toiseksi nämät koneet, vaikka toimittaisivatkin monta seikkaa yhtä hyvin tai paremmin kuin kukaan meistä, välttämättömästi olisivat kykenemättömät toisiinsa toimiin, josta saattaisi päätää, ett'eivät ne toimi itsetietoisesti, vaan ainoastaan koneellisesti elintensä rakenteen mukaisesti. Sillä järki on yleinen välikappale, jota voidaan käyttää kaikenlaisissa eri sattumissa, jotavastoin mainitut elimet tarvitsevat erityistä edelläkäypää sovittelua kutakin erityistä tekoa varten. Siis on henkiseltä kannalta mahdotonta, että tällaista sovittelua olisi niin paljon yhdessä

koneessa, että se saattaisi sen toimimaan kaikissa elämän tiloissa samoin kuin me järkeämme käyttämällä toimimme.

Näiden kahden seikan nojalla voimme myös huomata ihmisen ja eläimen erotuksen. Sillä on sangen huomattava asia, ett'ei ole niin tylsämielisiä ja tyhmiä ihmisiä, ei edes mielipuolia, ett'eivät kykenisi sovittamaan yhteen eri sanoja ja niistä muodostamaan puhetta ilmaistakseen ajatuksiansa, kun sitävastoin ei mikään eläin, kuinka täydellinen ja onnellisesti sinnyt liekään, voi tehdä samoin. Tämä ei ole seuraus elimien puutteesta, sillä saattavathan harakat ja papukaijat lausua sanoja kuten mekin, mutta eivät siltä osaa puhua kuten me, s. o. osottaen ajattelevansa sitä mitä puhuvat. Sitä vastoin kuuromykkinä syntyneet ihmiset, jotka kaipaavat yhtä paljon tai enemmän puhe-elimiä kuin eläimet, tavallisesti itse keksivät muutamia merkkejä, joiden avulla ilmaisevat ajatuksensa niille, joilla on aikaa oppia tätä heidän kieltänsä.

Tämä ei yksistään osota, että eläimillä on vähemmän järkeä kuin ihmisellä, vaan että se kokonaan niiltä puuttuu. Sillä puhumiseen tarvitaan varsin vähän järkeä. Koska saman lajin eläimissä huomataan erilaisuuksia samoin kuin ihmisissä, ja koska toisia eläimiä saattaa helpommin opettaa kuin toisia, niin sellainen apina tai papukaija, joka olisi täydellisin lajiansa, varmaankin saattaisi tässä suhteessa kohota yhtä järkevälle kannalle kuin tyhmin lapsi tai ainakin heikkomielinen lapsi, ell'ei niiden sielu olisi kokonaan erilainen kuin meidän. Ei näet pidä sekoittaa sanoja luonollisiin liikkeihin, jotka ilmaisevat mielenliikutuksia ja joita niin hyvin koneet kuin eläimet saattavat matkia, eikä myöskään pidä luulla, kuten muutamat ihmiset vanhoina aikoina, että eläimet osaavat puhua, vaikk'emme me ymmärrä niiden kieltä. Sillä jos niin olisi asianlaita, voisivat ne yhtä hyvin ilmaista ajatuksensa meille kuin vertaisilleen, koska niillä on useita samankaltaisia elimiä kuin meillä. On myöskin sangen huomattava seikka, että, vaikka on useita eläimiä, jotka muutamissa teoissa osottavat suurempaa taitavuutta kuin me, samat eläimet ovat vallan taitamattomat useissa toisissa. Mutta siitä, että ne toimittavat jonkun seikan paremmin kuin me, ei seuraa, että niillä on älyä, sillä siinä tapauksessa niillä olisi enemmän älyä kuin kenelläkään meistä ja menettelisivät kaikissa muissa seikoissa paremmin kuin me. Päinvastoin ilmenee tästä, ett'ei niillä ole ollenkaan älyä ja että luonto niissä toimii niiden elinten järjestyksen mukaisesti. Samoinhan kello, joka on kokoonpantu ainoastaan rattaista ja pontimista, saattaa laskea tunnit ja mitata aikaa paljon täsmällisemmin kuin ikinä me kaikessa älykkäisyydessämme.

Tämän jälkeen olin kuvaillut järjellistä sielua ja osottanut, ett'ei se mitenkään ole voinut syntyä aineen voimasta, kuten ne muut seikat, joista olin puhunut, vaan että sen täytyy olla erityisesti luotu. Ja koska ei riitä, että se vain asustaa ihmisruumiissa kuten perämies laivassaan, yksistään liikuttaen sen jäseniä, on välttämätöntä, että se on lähemmin liittynyt siihen, jotta sillä voisi olla sellaisia tunteita ja haluja kuin meillä on ja että se niin muodostaisi todellisen ihmisen. Muuten olen laveammin puhunut sielusta, koska tämä kysymys on tärkeimpiä. Sillä lähinnä niiden erehdystä, jotka kieltävät Jumalan olemassaolon, jonka erehdyksen luulen edellä kumonneeni, ei ole toista, joka siinä määrin eksyttäisi heikkoja henkiä pois hyveen suoralta tieltä kuin se luulo, että eläinten sielu on samanluontoinen kuin meidän, ja että meillä siis tämän elämän jälkeen on yhtä vähän pelättävää ja toivottavaa kuin karpäsillä ja muurahaisilla. Mutta jos tiedämme, kuinka erilaiset ne ovat, käsitämme paljon paremmin ne perusteet, jotka todistavat että meidän sielumme olemukseltaan on ruumiista kokonaan riippumatonta laatua, ja ett'ei sen siis ole pakko kuolla ruumiin kanssa. Koska emme myöskään huomaa muita seikkoja, jotka voisivat hävittää sielua, saatamme pikemmin päättää, että se on kuolematon.

KUODES OSA.

Nyt on kolme vuotta kulunut siitä kun olin lopettanut sen tutkimuksen, joka sisältää kaikki äsken mainitsemani seikat ja kun aloin tarkastaa sitä antaakseni sen painettavaksi. Silloin kuulin, että muutamat henkilöt, joita kunnioitan, ja joiden oikeaksi tunnustetut mielipiteet vaikuttavat yhtä paljon toimintaani kuin oma järkeni ajatuksiini, olivat paheksuneet erästä luonnontieteellistä mielipidettä, jonka toinen vähää ennen oli tuonut esiin.[1] En tahdo sanoa että puolestani olisin omaksunut sen, mutta en kuitenkaan ennen muiden oppineiden miesten langettamaa arvostelua ollut siinä mielipiteessä huomannut mitään uskonnolle tai valtiolle vahingollista, enkä siis mitään sellaista, joka olisi estänyt minua siitä kirjoittamasta, jos järkeni olisi osottanut minulle sen todeksi. Kuitenkin pelkäsin, että esittämieni mielipiteiden joukossa olisi joku kohta, jossa olisin saattanut erehtyä, vaikka tosin aina olen pitänyt tarkasti vaaria siitä, ett'en hyväksyisi mitään sellaisia uusia vakaumuksia, joita en saattaisi varmasti todistaa ja ett'en kirjoittaisi mitään sellaista, joka voisi vahingottaa jotakuta. Tämä syy riittävästi taivutti minut hylkäämään päätökseni julkaista tutkimukseni. Sillä vaikka varsin pätevät vaikuttimet sitä ennen kehottivat minua ryhtymään sen julkaisuun, niin vastenmielisyys, joka minulla

aina on ollut kirjaintekijän ammattia vastaan, saattoi minut heti puolustukseksi löytämään tarpeeksi toisia syitä.

[1] Descartes viittaa tässä siihen Galilein esittämään väitökseen, että maa liikkuu. Descartes itse oli samaa mieltä kuin mainittu italialainen luonnontutkija. Kirjeessä ystävälleen, oppineelle Mersenne'lle, Descartes kirjoittaa muun muassa: »Jos ei ole totta, että maa liikkuu, niin kaikki filosofiani perustukset myös ovat väärät, sillä ne juuri ilmeisesti todistavat maan liikunnan; ja tämä on siihen määrään yhteydessä koko tutkimukseni kanssa, ett'en voi sitä siitä erottaa saattamatta kaikkea muuta puutteelliseksi.» Suom. huom.

Nämät syyt ja vastasyyt ovat senlaatuiset, ett'en niitä ilmaiseamalla tyydytä ainoastaan omaa, vaan myöskin lukijoiden harrastusta. En ole koskaan pannut suurta arvoa oman henkeni tuotteisiin. Ell'en olisi noudattamastani metodista niittänyt muita hedelmiä kuin että se on saattanut minut tyydyttäviin tuloksiin muutamien spekulatiivisiin tieteisiin kuuluvien kysymysten suhteen sekä että olen koettanut sen johdosta järjestää toimintaani, en olisi pitänyt itseäni velvoitettuna kirjoittamaan siitä mitään. Sillä mitä siveelliseen toimintaan tulee, on jokaisella siinä suhteessa runsaasti vakaumuksia, ja saattaisi olla yhtä monta reformatoria kuin on päätä, jos muiden olisi sallittu ryhtyä mitään parannuksia toimeenpanemaan kuin niiden, jotka Jumala on määrännyt kansojensa johtajiksi tai niiden, joille hän on suonut tarpeeksi armoaan sekä intoa, jotta saattaisivat olla profeettoja. Vaikka siis filosofiset mietteeni minua suuresti tyydyttivät, arvelin, että muillakin oli mietteensä, joihin olivat ehkä vielä tyytyväisemmät. Mutta niinpian kuin olin saavuttanut muutamia fysiikkiä koskevia yleiskäsitteitä, ja kun, noudatettuani niitä erityisiä vaikeita kysymyksiä käsitellessäni, olin huomannut kuinka pitkälle ne saattavat viedä ja kuinka suuressa määrin ne eroavat tähän asti vallalla olleista periaatteista, en luullut voivani jättää niitä julkaisematta suuresti rikkomatta sitä lakia vastaan, joka velvoittaa meitä voimiemme mukaan edistämään kaikkien ihmisten yhteishyvää.

Sillä nämät yleiskäsitteet osottivat minulle, että on mahdollista saavuttaa elämälle hyvin hyödyllisiä tietoja ja että kouluissa opetetun spekulatiivisen filosofian asemesta saatamme löytää käytännöllisen filosofian, jonka avulla, opittuamme tuntemaan tulen, veden, ilman, tähtien, taivaan ja kaikkien muiden meitä ympäröivien esineiden voiman ja vaikutukset yhtä tarkasti kuin tunnemme käsityöläisten eri ammatit, saatamme yhtä hyvin käyttää mainittua voimaa ja mainittuja vaikutuksia kaikkiin sopiviin tarkoituksiin ja siten tulla luonnon herroiksi ja valtiजाiksi. Tätä ei tule toivoa yksistään sentähden, että saatettaisiin keksiä lukemattomia taidokkaita keinoja, jotka sallisivat meidän vaivatta nauttia maan hedelmistä ja kaikista sen tarjoamista mukavuuksista, vaan etupäässä terveyden säilyttämisen tähden, joka epäilemättä on paras omaisuus ja kaiken muun hyvän perustus tässä elämässä. Sillä henki on niin suuressa määrin riippuvainen ruumiin elinten laadusta ja tilasta, että luulen meidän etupäässä täytyvän turvautua lääketieteeseen, jos yleensä on mahdollista keksiä keino, jonka avulla saatettaisiin ihmiset viisaammiksi ja taitavammiksi kuin he ovat olleet tähän asti. On totta että nykyään käytännössä oleva lääketiede sisältää vähän sellaista, joka tuottaisi niin huomattavaa hyötyä, ja luulen varmasti, ollenkaan tahtomatta sitä halveksia, ett'ei ole ketään, ei edes ammattilääkärien joukossa, joka ei tunnustaisi, että kaikki, mitä siitä tiedetään on melkein mitätöntä siihen verrattuna, mitä ei vielä tiedetä.

Saattaisimme välttää lukemattomia tauteja, sekä ruumiillisia että henkisiä, jopa kenties vanhuuden heikkouden, jos tarpeeksi tuntisimme niiden syyt ja kaikki ne parannuskeinot, jotka luonto on tarjonnut käytettäväksemme. Päätin siis käyttää koko elämäni etsiäkseni sellaista tiedettä ja löysin tien, jota seuraamalla luulin välttämättömästi sen löytäväni, ell'ei elämän lyhyys tai riittävien kokeiden puute minua siitä estäisi. En luullut olevan parempaa keinoa näiden kahden esteen syrjäyttämiseksi, kuin että tarkoin ilmaisisin yleisölle sen vähän, minkä olisin löytänyt ja että kehottaisin eteviä henkiä pyrkimään etemmäksi, niin että jokainen taipumuksensa ja voimiensa mukaan lisäisi tarpeellisia kokeita ja yleisölle ilmaisisi kaikki saavuttamansa tulokset, jotta jälkeentulevat saattaisivat alkaa siitä, mihin edelläkävijät päättivät. Täten yhdistämällä useiden elämäntyön päästäisiin paljon pitemmälle kuin kukin yksinään saattaa päästä.

Huomasin lisäksi, että nämät kokeet ovat sitä tärkeämmät kuta kauemmaksi on edistytty tiedoissa. Aluksi on parempi tyytyä niihin havaintoihin, jotka itsestään tarjoutuvat aisteillemme, ja joita emme saata olla tuntematta, jos niitä vähänkin tarkkaamme, kuin etsiä harvinaisempia ja sellaisia, jotka tutkimisen kautta ovat selville saatavissa. Sillä harvinaiset havainnon esineet pettävät usein silloin, kun emme vielä tunne tavallisimpien syitä, ja ne seikat, joista edelliset riippuvat, ovat melkein aina niin erityiset ja pienet, että on hyvin vaikea niitä huomata.

Se järjestys, jota tässä kohdin noudatin, oli seuraava: ensiksi koetin löytää kaiken sen yleiset perukset eli alkusyyt, mikä on tai voi olla maailmassa. Oletin niitä aikaisemmaksi vain Jumalan, joka on luonut maailman, ja johdin ne muuten ainoastaan muutamista totuuden iduista, jotka luonto on istuttanut henkiimme. Tämän jälkeen tutkin, mitkä olivat ensimmäiset ja tavallisimmat seuraukset, jotka näistä syistä saattoivat johtua. Täten luulen löytäneeni taivaan, tähdet, maan, ja lisäksi maan päällä vettä, ilmaa, tulta, kivennäisiä ja muutamia muita kaikista tavallisimpia ja yksinkertaisimpia ja siis

helpoimmiten löydettävissä olevia seikkoja. Kun sitten tahdoin siirtyä yksityisseikkoihin, kohtasi minua niitä sellainen vaihteleva paljous, ett'en luullut mahdolliseksi ihmishengelle erottaa maan päällä olevien kappaleiden muotoja ja lajeja niistä, jotka siellä saattaisivat olla, jos Jumala olisi tahtonut asettaa ne sinne. En siis pitänyt mahdollisena että voisimme käyttää niitä hyväksemme muuten kuin menemällä seurauksista syihin ja tekemällä useita eri kokeita. Kun tämän johdosta muistelin kaikkia seikkoja, joita suinkin olin aistimillani havainnut, rohkenen sanoa, ett'en huomannut ainoatakaan, jota en sangen helposti olisi voinut selittää löytämieni peruksien nojalla. Mutta minun tulee myös tunnustaa, että luonnon voima on niin avara ja laaja, ja että nämät perukset ovat niin yksinkertaiset ja yleiset, ett'en huomannut yhtään ainoata erityistä seurausta, jota ei monella eri tavalla saattaisi johtaa niistä, ja että suurin vaikeuteni tavallisesti on löytää se tapa millä se on niistä riippuvainen. En tiedä muuta keinoa tämän pulman välttämiseksi kuin että yhä uudestaan tehdään sellaisia kokeita, joiden tulos on erilainen eri selittämistapoja käytettäessä. Olen muuten jo päässyt niin pitkälle, että luulen useimmissa kohdin sangen hyvin käsittävänä mille kannalle on asettuminen, kun mieli tehdä tätä varten tarpeelliset kokeet, mutta samassa huomaa näiden olevan senlaatuiset ja niin lukuisat, ett'eivät käteni eivätkä varani, vaikka minulla niitä olisi tuhatta kertaa enemmän, riittäisi niitä kaikkia suorittamaan. Saatan siis siinä määrin edistyä luonnon tuntemisessa, kuin minulla tulevaisuudessa on sopivaa tilaisuutta tehdä kokeita. Tämän aion tehdä tunnetuksi mainitsemani tutkimuksen kautta ja siinä tuoda esille yhteishyväksi koituvan hyödyn niin selvästi, että velvoittaisin kaikkia niitä, jotka yleensä harrastavat ihmisten parasta, s. o. kaikkia niitä, jotka todella ovat hyveiset, eivätkä teeskentele hyvettä käytöksessään tai mielipiteissään, ilmaisemaan minulle tekemiensä kokeiden tulokset sekä auttamaan minua vielä tehtävien kokeiden suorittamisessa.

Mutta myöhemmin toiset perusteet ovat saattaneet minut muuttamaan mielipiteeni ja jatkamaan kaikkien niiden seikkojen paperille panemista, joita olen pitänyt tärkeinä, sen mukaan kuin olen havainnut ne tosiksi, sekä tekemään tämän yhtä huolellisesti, kuin olisin aikonut painattaa ne. Näin menettelin, jotta minulla olisi ollut parempi tilaisuus hyvin tutkia ne, sillä epäilemättä tarkastamme aina huolellisemmin sellaista, jonka luulemme joutuvan useampien muiden katsottavaksi, kuin sitä, jonka teemme vain itseämme varten. Usein näet olen, ryhtyessäni asioita punnitsemaan, pitänyt niitä tosina, mutta huomannutkin ne vääriksi, ruvetessani panemaan niitä paperille. En myöskään tahtonut menettää ainoatakaan tilaisuutta hyödyttääkseni yleisöä, sillä ajattelin, että jos yleensä siihen kykenen ja jos kirjoitukseni ovat jonkunarvoiset, ne, joiden huostaan ne joutuvat kuoltuani, voisivat käyttää niitä kuten soveliaimmaksi katsoisivat. En näet mitenkään suostunut siihen, että ne julkaistaisiin minun eläessäni, sillä pelkäsin, että niiden mahdollisesti herättämä vastustus ja aiheuttamat riidat sekä niiden minulle mahdollisesti tuottama maine saattaisivat minut menettämään sen ajan, jota olin aikonut käyttää omiin opintoihini. Sillä vaikka onkin totta, että jokaisen tulee voimiensa mukaan lisätä toisten menestystä, ja ett'ei se ihminen todellakaan ole minkään arvoinen, joka ei hyödytä ketään, on kuitenkin yhtä totta, että huolenpitomme tulee ulottua nykyaikaa kauemmaksi, ja että on sopivaa jättää tekemättä sellaisia seikkoja, jotka ehkä tuottaisivat jotakin hyötyä aikalaisille, jos on mielessä muiden tehtävien toteuttaminen, jotka jälkeentuleville tuottavat vielä suurempaa hyötyä.

Tiedettäköön näet, ett'ei se, jonka tähän asti olen oppinut, ole juuri mitään siihen verraten, jota en vielä tiedä ja jonka oppimisen suhteen en ole epätoivoisana. Sillä niiden henkilöiden laita, jotka vähitellen löytävät totuuden tieteistä, on melkein sama kuin niiden, joiden varallisuuden karttuessa on paljon helpompi saavuttaa suurempaa rahallista voittoa kuin heidän oli köyhinä ollessaan saavuttaa pientä. Tai heitä saattaa myös verrata sotapäällikköihin, joiden sotavoimat kasvavat voittojen ohella ja joiden, kärsittyään tappion, on vaikeampi pysyä pystyssä kuin heidän, saavutettuaan voiton, on valloittaa kaupunkeja ja maakuntia. Se näet on ryhtynyt todelliseen taisteluun, joka pyrkii voittamaan kaikki ne vaikeudet ja erehdykset, jotka estävät meitä tuntemasta totuutta, ja se on todella kärsinyt tappion, joka saa väärän käsityksen jostakin yleisemmästä ja tärkeämmästä asiasta. Sellainen tarvitsee paljon suurempaa taitavuutta palatakseen entiselleen kuin se, joka jo omistaen varmat periaatteet, tahtoo suuressa määrin edistyä.

Jos minä puolestani tähän asti olen tieteestä löytänyt muutamia totuuksia (ja toivon että tässä nidoksessa olevat seikat[1] osottavat minun löytäneeni muutamia sellaisia), saatan sanoa että ne ovat vain viiden tai kuuden syrjäyttämäni päävaikeuden seurauksia ja johtopäätöksiä, joita pidän yhtä monena saavuttamanani voittona. Saatan myös pelkäämättä tunnustaa, ett'en luule tarvitsevani voittaa kuin kaksi tai kolme muuta samanlaista totuutta, saavuttaakseni tarkoitukseni kokonaan. Minulle ei vielä ole niin paljon ikää karttunut, ett'en tavallisen luonnon kulun mukaan ehtisi tätä toteuttaa. Mutta luulen, että minun on välttämätöntä kahta enemmän säästää jällellolevaa aikaani, koska toivon sitä hyvin käyttäväni; ja menettäisin epäilemättä paljon aikaa, jos julkaisisin fysiikkini perusteet. Tosin ne melkein kaikki ovat niin ilmeisen selvät, että tarvitaan ne vain kuulla, jotta ne ymmärrettäisiin; ja vaikk'ei ole ainoatakaan, jota en luulisi voivani todistaa, aavistan, että niiden herättämä vastustus minua usein häiritsisi, koska on mahdotonta, että perusteeni olisivat sopusoinnussa muiden ihmisten kaikkien eri mielipiteiden kanssa.

[1] Sama nidos, jossa Descartes julkaisi tämän »Metodin Esityksen«, sisälsi myös teokset »Dioptriikki« (La Dioptrique) ja »Meteorit« (Les Météores). Suom. huom.

Saatetaan huomauttaa, että tämä vastustus olisi hyödyllinen osaksi sentähden, että se saattaisi minut tuntemaan vikani, osaksi sentähden, että se hyvä, jonka mahdollisesti olen saavuttanut, laajentaisi toisten käsityspiiriä. Lisäksi saattaisivat toiset, koska useat tekevät enemmän havaintoja kuin yksi ainoa ihminen, käyttäen hyväkseen tutkimuksieni tuloksia, auttaa minua keksinnöillään. Tunnustan vielä voivani suuresti erehtyä ja ett'en melkein koskaan luota ensiksi mieleeni johtuviin ajatuksiin; mutta kuitenkin se kokemus, jonka olen saanut minua vastaan suunnatusta vastustuksesta, estää minua toivomasta siitä vatedeskään mitään hyötyä. Sillä olen jo tarpeeksi usein kuullut arvosteluja sekä niiden puolelta, joita olen pitänyt ystävinäni, että myös muutamien sellaisten puolelta, joita olen luullut minun suhteeni puolueettomiksi, jopa sellaistenkin, joiden olen tietänyt ilkeydestä ja kateudesta koettavan kajota seikkoihin, jotka ystävilteni heidän kiintymyksensä takia jäisivät huomaamatta. Mutta harvoin olen näistä arvosteluista löytänyt sellaista, jota en ollenkaan olisi aavistanut, ja jos olenkin löytänyt, on se ollut aineelleni vallan vierasta. Siis olen ani harvoin kohdannut henkilön, joka olisi arvostellut mielipiteitäni ankarammin tai tasapuolisemmin kuin minä itse. En liioin koskaan ole huomannut, että kouluissa toimeenpantujen väittelyjen avulla olisi löydetty mitään ennen tuntematonta totuutta; sillä jokaisen ajatellessa sitä, että pääsisi väittelyssä voitolle, koetetaan ennemmin saada esille sitä, mikä on todennäköistä, kuin punnita syitä ja vastasyitä. Ne näet, jotka kerran ovat olleet hyviä asianajajia, eivät siltä järelistä ole paraita tuomareita.

Ei edes se hyöty, joka muilla olisi noiden ajatuksieni ilmaisemisesta, saattaisi olla varsin suuri, koska en vielä ole kehittänyt niitä niin pitkälle, ett'ei niihin tulisi lisätä paljoa, ennenkuin niitä ruvetaan käyttämään. Ja luulen voivani sanoa ilman itserakkautta, että minä ennen muita olen tähän kykenevä. Saattaahan maailmassa olla useita verrattomasti etevämpiä henkilöitä kuin minä, mutta on otettava huomioon, ett'emme voi yhtä hyvin käsittää ja omistaa sellaista seikkaa, jonka opimme toiselta, kuin sellaista, jonka olemme itse keksineet. Tämä on minun aineeni suhteen epäilemätön tosiseikka; olen näet usein selvittänyt muutamia mielipiteitäni hyvin arvostelukykyisille henkilöille, jotka puhuessani näyttivät ymmärtävän ne vallan selvästi; mutta toistaessaan niitä olivat he melkein aina muuttaneet ne siihen määrään, ett'en enää saattanut tunnustaa niitä omikseni.

Tämän vuoksi soisin kernaasti, ett'eivät jälkeeni elävät koskaan uskoisi minkään mielipiteen johtuvan minusta, ell'en itse ole sitä julkaissut. En ollenkaan ihmettele niiden mielipiteiden omituisuuksia, joita väitetään kaikkien noiden vanhanajan filosofien omiksi, joiden kirjoitukset eivät ole meille säilyneet, enkä siis luule heidän ajatuksiansa järjettömiksi, koska he olivat aikansa etevimpiä neroja ja heidän mielipiteensä vain on meille huonosti kerrottu. Heidän oppilaansa näet eivät melkein koskaan ole olleet heitä etevämpiä. Minulla on se vakaumus, että innokkaimmat Aristoteles'n suunnan nykyisistä kannattajista pitäisivät itseään onnellisina, jos heillä olisi yhtä paljon tietoja luonnosta kuin hänellä oli, vaikkapa eivät siitä koskaan saavuttaisikaan enempiä tietoja. He ovat vallan kuin murattiköynnös, joka ei pyri kasvamaan sitä puuta korkeammaksi, joka sitä kannattaa ja joka usein rupeaa laskeutumaan alaspäin päästyään puun latvaan; samoin filosofin oppilaat vajoavat huonommuuteen, s. o. tulevat vähemmän oppineiksi kuin jos eivät ollenkaan jatkaisi opintojaan. Sillä he eivät ainoastaan tyydy tietämään sitä, minkä heidän oppi-isänsä on ymmärrettävästi selittänyt, vaan tahtovat sitäpaitsi hänen kirjoituksistaan löytää useiden sellaistenkin vaikeiden kysymysten ratkaisun, joista hän ei ole mitään sanonut, ja joita hän ei kenties koskaan ole ajatellut. Kyllähän tällainen filosofeeraamistapa on hyvin mukava niille, joilla vain on keskinkertainen kyky. Heidän tekemiensä erotusten ja heidän periaatteidensa himmeys näet sallii heidän puhua kaikista seikoista yhtä rohkeasti, kuin todella tuntisivat ne, sekä itse puolustaa kantaansa väitellessään kehittyneimpien ja taitavimpien henkilöiden kanssa, ilman että nämä voivat saattaa heitä muuttamaan vakaumustaan. He ovat tässä suhteessa sokean kaltaiset, joka aikoo voitokkaasti tapella näkevän kanssa ja siinä tarkoituksessa on houkutellut hänet jonkun pimeään luolan pohjukkaan. Tämän kaltaisilla varmaankin on hyötyä siitä, ett'en julkaise filosofiani periaatteita. Nämät näet ovat hyvin yksinkertaiset ja ilmeisen selvät, ja julkaisemalla ne ikäänkuin aukaisisin muutaman ikkunan ja päästäisin valoa siihen luolaan, jonne he ovat menneet tappelemaan.

Mutta ei edes etevimmillä henkilöillä ole syytä haluta tutustuvansa niihin. Sillä jos he tahtovat oppia puhumaan kaikesta ja käydä oppineista, saavuttavat he tämän päämäärän paljon helpommin tyytymällä todennäköisyyteen, joka vaivatta on löydettävissä kaikenlaisista aineista, kuin etsimällä totuutta, joka vain vähitellen löydetään muutamista kysymyksistä, ja joka puhuttaessa muista seikoista, velvoittaa avomielisesti tunnustamaan oman tietämättömyyden niiden suhteen. Jos he sitävastoin pitävät parempana tietää muutama totuus kuin turhamielisesti kerskailla tietävänsä kaikki, ja onhan edellinen tieto todella suurempi arvoinen, ja jos tahtovat noudattaa minun menetystapaani, ei minun tätä varten heille tarvitse sanoa mitään muuta, kuin mitä tässä esityksessä jo olen maininnut. Jos he näet kykenevät edistymään pitemmälle kuin minä, on heillä sitä paremmat edellytykset itsestään havaita kaikki se, minkä minä luulen löytäneeni. Enhän koskaan ole suorittanut tutkimuksiani muuten kuin järjestyksessä,

ja siis on varmaa, että se, joka minulta vielä on jäänyt löytämättä, on vaikeampaa ja enemmän salattua kuin se, minkä tähän asti olen saavuttanut, ja heitä huvittaisi paljoa vähemmän oppia se minulta kuin omien tutkimuksien kautta. Sitäpaitsi se totuus, jonka he saavuttavat tutkiessaan aluksi helppoja seikkoja ja vähitellen ja asteittain siirtyessään toisiin vaikeampiin, on hyödyttävä heitä enemmän kuin kaikki minun neuvoni. Jos minulle nuoruudestani olisi opetettu kaikki ne totuudet, joiden todistuksia myöhemmin olen etsinyt, ja jos minun olisi ollut vallan helppo niitä oppia, en kenties koskaan olisi voinut löytää uusia totuuksia; ainakaan en ikinä olisi saavuttanut sitä tottumusta ja helppoutta, jotka minulla mielestäni nyt on ja joiden avulla luulen löytäväni yhä uusia totuuksia, sen mukaan kuin niitä ahkerasti etsin. Sanalla sanoen, jos maailmassa on teos, jota ei kukaan osaa päättää niin hyvin kuin sen aloittaja, niin on se minulla tekeillä oleva.

On totta, ett'ei yhden ihmisen voimat riitä kaikkiin tätä edistäviin kokeisiin. Mutta tutkija ei myöskään hyvällä menestyksellä saata käyttää sitä varten muita kuin omia käsiään, tai myöskin saattaa hän käyttää taitureiden ja sellaisten käsiä, joille hän voisi maksaa ja jotka toivoen raha-ansiota, joka on hyvin tehokas vaikutin, tarkasti toimittaisivat kaiken sen, mikä heille määrättäisiin. Ne näet, jotka uteliaisuudesta tai tiedonhalusta ehkä tarjoaisivat apuansa, lupaavat tavallisesti enemmän kuin mitä voivat täyttää, ja monet panevat hyvälle alulle yrityksen, josta ei sitten koskaan tule enempää. Sen lisäksi he ehdottomasti vaativat palkinnokseen, että heille selitetään muutamia vaikeita seikkoja, tai ainakin haluavat turhaa ylistelyä ja hyödyttömiä keskusteluja, jotka saattavat tutkijan hukkaamaan ainakin osan aikaansa.

Joskin joku tahtoisi tutkijalle ilmaista tekemiensä kokeiden tulokset, jota monikaan ei kernaasti tee, koska pitää niitä muka salaisuuksina, on niihin useimmiten yhdistettynä niin paljon liikoja sivuseikkoja ja lisiä, että tutkijan olisi hyvin vaikea niistä löytää totuutta. Sitäpaitsi melkein kaikki tuollaiset kokeet selitetään niin huonosti, jopa ne ovat niin väärät, koska niiden tekijät ovat koettaneet laatia ne omien periaatteidensa mukaisiksi, että, jos muutamat niistä ovatkin kelvolliset, ne eivät kuitenkaan korvaa sitä ajanhukkaa, joka syntyy niiden valitsemisesta. Jos siis maailmassa olisi joku, joka varmasti tiedettäisiin kykeneväksi keksimään mitä tärkeimpiä ja ihmisille hyödyllisimpiä seikkoja, ja jos muut kaikin tavoin tahtoisivat häntä auttaa hänen pyynnössään päämääränsä saavuttamiseksi, en luule että he voisivat tehdä muuta hänen hyödykseen, kuin että maksaisivat hänen tarpeellisten kokeidensa kulungit ja muuten estäisivät tungettelevia ihmisiä häntä häiritsemästä. En puolestani suinkaan pidä itseäni niin etevänä, että lupaisin jotakin erinomaista, enkä ole niin turhamielinen, että pitäisin yleisöä velvollisena suuresti harrastamaan tuumiani. Minulla ei myöskään ole niin alhainen mieli, että keneltäkään vastaanottaisin kannatusta, jota ansaitsevana minua kenties ei pidettäisi.

Kaikki nämät seikat yhteensä vaikuttivat kolme vuotta sitten sen, ett'en tahtonut julkaista tekeillä olevaa tutkimustani ja että lisäksi päätin olla julkaisematta mitään toista yhtä yleistä tutkimusta, josta saattaisi havaita fysiikkini perustukset. Sen jälkeen on kuitenkin ilmestynyt kaksi muuta syytä, jotka ovat velvoittaneet minua tässä ilmaisemaan muutamia yksityisiä koelmia ja tekemään yleisölle jotakin selkoa toimistani ja tuumistani. Ensiksikin huomautan, että jos jättäisin tämän tekemättä, niin useat, jotka tietävät entisen aikomukseni julkaista muutamia kirjoituksia, saattaisivat kuvitella minua tästä julkaisusta estävien syiden olevan minulle arveluttavampaa laatua kuin ne todella ovat. Sillä vaikk'en ylen määrin rakasta kunniaa, vaikka päinvastoin, jos näin saatan sanoa, vihaan sitä katsoen sitä vahingolliseksi rauhalleni, jota pidän ylen suuressa arvossa, en kuitenkaan koskaan ole koettanut peittää tekojani rikoksien tavoin, enkä liioin ole käyttänyt suurta varovaisuutta pysyäkseeni tuntemattomana, sillä siten olisin luullut menetteleväni väärin itseäni kohtaan ja niin tuottavani itselleni jonkunmoista levottomuutta, joka taaskin olisi häirinnyt sitä täydellistä sielunrauhaa, jota tavoittelen. Vaikka aina olen ollut yhtä välinpitämätön maineen tavoittelemisen kuin sen karttamisen suhteen, olen kuitenkin saavuttanut jonkunmoista kuuluisuutta, ja olen katsonut itseni velvolliseksi ainakin estämään mainettani himmentymästä. Toinen syy, joka velvoitti minua laatimaan tämän kirjoituksen, oli se seikka, että päivä päivältä yhä enemmän huomasin, kuinka hitaasti tutkimukseni edistyivät senvuoksi, että tarvitsen äärettömän monta koetta, joita minun on mahdoton tehdä ilman muiden apua. Vaikka en toivokaan yleisön puolelta suurta osanottoa tuumiini, en kuitenkaan tahdo menetellä väärin itseäni enkä jälkeentulevia kohtaan antaen heille aiheutta tulevaisuudessa moittien mainitsemaan minusta, että olisin voinut heille jättää monta seikkaa paljon paremmin tutkittuina, jos en olisi kokonaan ollut osottamatta heille, miten olisivat voineet edistää tarkoituksiani.

Mielestäni oli helppo valita muutamia periaatteitani koskevia kysymyksiä, jotka vähemmän antaisivat aiheutta väittelyihin, ja jotka eivät velvoittaisi minua ilmaisemaan enempää vakaumuksistani kuin mitä haluan, mutta jotka kuitenkin selvästi osottaisivat, mihin tieteissä kykenen, mihin olen kykenemätön. En tiedä, onko tämä minulle onnistunut, enkä tahdo ennättää toisten arvostelujen edelle puhumalla itse kirjoituksistani. Mutta olisin hyvin iloinen, jos niitä tutkittaisiin; ja jotta tähän olisi parempi tilaisuus, pyydän että kaikki ne, joilla on muistutuksia tehtävänä, suvaitsisivat lähettää ne kustantajalleni, joka niistä on antava minulle tiedon. Koetan sitten heti liittää niihin vastaukseni, ja täten lukijat, nähdessään molemmat, helpommin havaitsevat totuuden. Lupaen aina liittää lyhyet vastaukset sekä suoraan

tunnustaa erehdykseni, jos niitä näen; tai ell'en saata niitä tunnustaa, tahdon yksinkertaisesti mainita sen, mikä on tarpeellista esittämieni seikkojen puolustukseksi, hyvin karttaen uusien kysymyksien selittämistä, jotta en loppumattomasti johtuisi toisesta seikasta toiseen.

Jos muutamat lauseet alkupuolella teoksia »Dioptriikki« ja »Meteorit« ensin herättävät arveluja, koska kutsun niitä olettamuksiksi, enkä nähtävästi niitä todista, maltettakoon vain tarkkaavaisesti lukea nämät teokset loppuun asti, niin luulen, että ne tyydyttävät. Sillä niiden todistusperusteet ovat sellaisessa keskinäisessä yhteydessä, että alussa esiintyvät ovat myöhemmin esiintyvien todisteina, ollen näiden alkusyitä; ja myöhemmin esiintyvät perusteet puolestaan todistavat oikeiksi ensimmäiset, ollen niiden seurauksia. Älköön luultako minun tässä tekeväni itseäni syyppääksi siihen, mitä logiikin tutkijat kutsuvat kehäpäätelemäksi. Kokemus näet osottaa, että useimmat näistä seurauksista ovat sangen varmat, ja ne syyt joista ne johdan, eivät niin suuresti todista kuin ne selittävät niitä; päinvastoin seuraukset todistavat syiden totuuden. Kutsun niitä olettamuksiksi vain sentähden, että luulen voivani johtaa ne ylläesittämistäni ensimmäisistä totuuksista. Ja tämän olen tehnyt vain senvuoksi, että on sellaisia henkilöitä, jotka kuvittelevat yhdessä päivässä käsittävänsä kaiken sen, mitä toinen on tuuminut kaksikymmentä vuotta, kun heille vain on sanottu pari kolme sanaa, ja jotka helpommin saattavat erehtyä ja vaikeammin käsittää totuutta, kuta terävämpi ja vilkkaampi järki heillä on. Tahtoisin näet estää sellaisia henkilöitä perustamasta sille, mitä luulevat minun periaatteikseni, nurinkurista filosofiaa, josta syy lankeaisi minulle. Sillä mitä niihin mielipiteisiin tulee, jotka ovat vallan minun omani, en pidä itseäni velvollisena puolustelemaan niitä sen johdosta, että ne ovat uudet. Jos näet lähemmin tarkastetaan niiden perusteita, luulen varmaan niitä pidettävän niin yksinkertaisina ja terveen järjen mukaisina, että ne epäilemättä saattavat käydä luonnollisemmista ja vähemmän omituisista kuin mitkään muut samasta aiheesta muodostetut mielipiteet. En myöskään kerskaton väitä olevani yhdenkään ainoan ensimmäinen keksijä, vaikka tosin en ole kuullut muiden niitä ilmaisevan; järki yksin on ne vakaumukseeni saattanut.

Ell'eivät mekanikot heti osaa käyttää sitä keksintöä, jonka olen selittänyt teoksessani nimeltä »Dioptriikki«, ei saatettane siltä sanoa sitä huonoksi. Sen tulee näet olla hyvin taitava, joka osaa tehdä ja hoitaa minun selittämiäni koneita. Ja vaikk'en ole unhottanut selityksestäni mitään seikkaa, olisin yhtä suuresti ihmeissäni, jos tuo koneen laatiminen onnistuisi heti ensi yrityksellä, kuin jos joku yhdessä päivässä oppisi mainion hyvin soittamaan kitaraa, kun hänen eteensä vain olisi pantu oikeat nuotit.

Kirjoitan ranskaksi[1], joka on äidinkieleni, enkä latinaksi, joka on opettajieni kieli, koska toivon että ne, jotka turvautuvat yksistään luonnolliseen selvään järkeensä, paremmin osaavat arvostella mielipiteitäni kuin ne, jotka vain luottavat vanhoihin kirjoihin. Ne, joilla hyvä arvostelukyky yhtyy tieteelliseen sivistykseen, eivät niin piintyneesti liene kiintyneet latinaan, että kieltäytyvät kuulemasta perusteitani senvuoksi, että olen esittänyt ne kansan kielellä.

[1] Oli uutta ja rohkeata Descartes'n aikana kirjoittaa tieteellinen teos ranskan kielellä. Suom. huom.

Lopuksi en tahdo tässä erityisesti puhua siitä edistyksestä, jonka tulevaisuudessa toivon saavuttavani tieteiden alalla, enkä antaa yleisölle mitään lupausta, jota en tiedä varmaan voivani täyttää. Mutta mainitsen vain päättäneeni käyttää loppuikäni ainoastaan sellaiseen luonnontutkimiseen, josta voidaan johtaa varmempia lääkeopillisia ohjeita kuin tähän astiset. Taipumukseni näet vieroittaa minut siihen määrään kaikista muista pyrinöistä ja etenkin sellaisista, jotka toisessa suhteessa ovat hyödylliset, mutta samalla vahingolliset toisessa, ett'en luule saavuttavani mitään hyvää tulosta, vaikkapa joku sopiva tilaisuus minua velvoittaisikin sellaisiin ryhtymään. Teen tässä tämän tunnustuksen, joka ei ole tuottava minulle mainetta maailmassa; mutta sitä en liioin tavoittele. Olen aina oleva kiitollisempi niille, joiden suosion kautta häiritsemättä saan käyttää joutohetkeni tutkimisiini, kuin niille, jotka tarjoaisivat minulle maailman kaikkein kunniakkaimmat virat.

RENÉ DESCARTES.

MIELENLIIKUTUKSIEN TUTKISTELU.

ENSIMÄINEN OSA.

Mielenliikutuksista yleensä ja sen johdosta koko ihmisluonnosta.

1. Sielun kärsivä tila[1] jossakin subjektissa on aina toiselta näkökannalta katsottuna toimintaa.

Ei mistään niin käy selville vanhoilta kansoilta meille säilyneiden tieteiden heikkous kuin siitä, mitä he ovat kirjoittaneet mielenliikutuksista. Tämä aine on tosin aina ollut suuresti arvossa pidetty, eikä se näytä olevan vaikeimpia, koska jokainen kokee tunteita itsessään, eikä siis ole pakotettu lainaamaan muualta havaintoja keksiäkseen niiden ominaisuuksia. Mutta kuitenkin ovat vanhojen kansojen tutkimusten tulokset tällä alalla niin mitättömiä ja enimmästi niin vähän luotettavia, että vain poikkeamalla heidän kannastaan saatan toivoa läheneväni totuutta. Sentähden minun tulee käsitellä ainetta, niinkuin ei kukaan ennen minua olisi sitä kosketellut, ja alan huomauttamalla, että filosofit kutsuvat jokaista tapahtumaa siihen subjektiin nähden, jolle se sattuu (sielun) kärsiväksi tilaksi, ja siihen subjektiin nähden, joka sen aikaansaa, toimivaksi. Vaikka siis toimiva ja kärsivä subjekti usein ovat hyvin erilaiset, ovat toiminta ja kärsivä tila oikeastaan sama asia, jolle vain eri subjekteihin nähden, joita se koskee, annetaan eri nimet.

[1] Alkuteoksen sana »passion» merkitsee sielutieteessä »mielenliikutusta», mutta yleisemmässä merkityksessä ja alkuansa kärsivää eli vastaanottavaa tilaa. Sitä on tavallisesti suomennettu edellisellä tavalla, mutta välttämätöntä on ollut joskus käyttää jälkimäistäkin suomennosta. Alla esitettyjen sielutieteellisten ja varsinkin fysiologisten oppien suhteen huomautetaan, mitä on jo yleisessä johdannossa lausuttu Descartes'n oppien puutteellisuuksista ja vanhentuneesta kannasta. Suom. huom.

2. Kärsivän sielun tilan ymmärtämistä varten on tarpeellista erottaa sielun toimitukset ruumiin toimituksista.

Emme huomaa minkään niin välittömästi vaikuttavan sieluun kuin ruumiin, joka siihen on yhdistetty. Siis se, mikä sielussa on kärsivää tilaa, on ruumiissa enimmästi toimintaa, ja paraiten opimme siis käsittämään edellistä tutkimalla sielun ja ruumiin välistä erotusta. Siten opimme tuntemaan kumpi niistä aikaansaa ihmisessä olevat toimitukset.

3. Mitä menetystapaa tässä suhteessa on noudatettava.

Se on helposti löydettävissä, jos otamme huomioon, että kaikki ne ilmiöt, jotka havaitsemme itsessämme ja joiden huomaamme voivan esiintyä vallan elottomissakin esineissä, ovat ruumiimme vaikuttamat; ja että päinvastoin kaikki meissä havaittavissa olevat ilmiöt, joita ei mitenkään voi ajatella ruumiin aikaansaamiksi, katsotaan sielun synnyttämiksi.

4. Lämpö ja jäsenten liikunto syntyvät ruumiista, ajatukset sielusta.

Koska emme ole havainneet, että ruumis voipi ajatella, on meillä oikeus olettaa kaikkien ajatustemme johtuvan sielusta; ja koska varmaan tiedämme, että on elottomia esineitä, jotka voivat liikkua yhtä vaihtelevasti, jopa vaihtelevamminkin kuin meidän ruumiimme, ja joissa on yhtä paljon ja enemmänkin lämpöä kuin ruumiissamme (kuten kokemus osottaa liekistä, jossa on paljon enemmän lämpöä ja liikettä kuin yhdessäkään jäsenessämme), niin on meidän olettaminen, että kaikki meissä oleva lämpö ja liikkeet, koska ne eivät johdu sielusta, yksinomaan ovat ruumiin aikaansaamat.

5. Erehdytään, kun luullaan sielun antavan ruumiille liikunnan ja lämmön.

Tämän huomion avulla vältämme melkoisen erehdyksen, johon useat ovat joutuneet ja joka mielestäni on pääasiallinen syy siihen, ettei tähän asti ole voitu selittää mielenliikutuksia eikä muita sielun ominaisuuksia. Koska näet huomattiin kaikkien kuolleiden ruumisten olevan vailla lämpöä ja siis myös liikettä, kuviteltiin sielun poistumisen lakkauttaneen lämmön ja liikkeen. Ja niin on syyttä luultu luonnollisen lämpöämme ja ruumiimme liikkeiden johtuvan sielusta, vaikka päinvastoin tulisi käsittää sielun ihmisen kuollessa poistuvan ainoastaan sentähden, että ruumiin lämpö loppuu ja että liike-elimet ovat kuluneet ja tulleet kelpaamattomiksi liikettä synnyttämään.

6. Elävän ja kuolleen ruumiin erotuksesta.

Edellämainitun erehdyksen välttämiseksi on meidän ottaminen lukuun se seikka, ett'ei sielu koskaan ole syynä kuolemaan, vaan että sen syynä on jonkun ruumiin päaelimen turmeltuminen. Elävän ihmisen ruumis eroaa yhtä paljon kuolleen ruumiista kuin kello tai muu itsekseen liikkuva koneisto, joka on kunnossa ja jossa siis on niitä liikkeitä vaikuttava voima, joita varten se on määrätty, sekä kaikki, mikä on tarpeellista sen toimintaa varten, eroaa kellosta tai koneesta, joka on mennyt rikki, ja jossa sen liikeperus on lakannut vaikuttamasta.

7. Lyhyt selitys ruumiinosista ja muutamista ruumiintoimituksista.

Tehdäkseni kysymyksen helpommaksi ymmärtää mainitsen tässä muutamalla sanalla, millä tavoin

ruumiimme koneisto on kokoonpantu. Jokainen tietää, että meillä on sydän, aivot, vatsa, lihakset, hermot, valtimot, laskimot ja muita senkaltaisia. Tiedetään myös, että ne ravintoaineet, jotka syömme, joutuvat vatsaan ja suoliin, joista niiden mehu valuu maksaan ja laskimoihin ja sekaantuu niissä olevaan vereen, näin lisäten sitä. Ne, jotka vähänkin ovat kuulleet puhuttavan lääketieteestä, tietävät myös minkälatuinen sydän on ja kuinka laskimoveri helposti alemmasta ontolaskimosta juoksee oikeaan sydänkammioon ja sieltä keuhkovaltimon kautta keuhkoihin sekä keuhkoista keuhkolaskimon kautta vasempaan sydänkammioon ja sieltä aortaan, jonka haarat leviävät ympäri koko ruumiin. Jokainen, jota vanhojen kansojen mielipiteet eivät ole saattaneet kokonaan harhaan, ja joka on tutustunut Harvey'n tutkimuksiin verenkiertokulusta, ei epäilekään, että kaikki valtimot ja laskimot ovat ikäänkuin puroja, joita pitkin veri lakkaamatta nopeasti juoksee. Se alkaa juoksunsa oikeasta sydänkammioista keuhkovaltimoa pitkin, jonka haarat hajaantuvat ympäri keuhkoja ja sitten yhtyvät keuhkolaskimon haaroihin, jotka johtavat veren keuhkoista vasempaan sydänkammioon; siitä veri virtaa aortaan eli isoon valtimeen, jonka ympäri ruumista hajaantuneet haarat ovat yhteydessä laskimohaarojen kanssa, jotka taas palauttavat veren oikeaan sydänkammioon. Siis nämät kaksi kammiota ovat kahden sulun kaltaiset, joiden kautta veri kullakin kiertovuorollaan kulkee ruumiin ympäri. On myöskin tunnettua, että kaikki jäsenliikkeet syntyvät lihaksien avulla, ja että nämät lihakset ovat niin laaditut, että kahdesta vastakkaisesta lihaksesta toinen supistuessaan vetää puoleensa sen osan ruumista, johon se on kiinnitetty, jolloin sen vastakkainen lihas venyy pitemmäksi; toiste taas tapahtuu, että jälkimäinen lihas supistuu vetäen luokseen itseensä kiinnitetyn ruumiinosan, jolloin taaskin edellinen lihas laajenee. Lopuksi tiedetään kaikkien lihasliikkeiden sekä aistimuksien riippuvan hermoista, jotka ovat hienojen rihmojen tai hyvin ohuiden putkien kaltaisia, jotka kaikki lähtevät aivoista ja sisältävät, kuten aivotkin, hyvin ohuen ilman tai tuulen kaltaista ainetta, jota kutsutaan elonhengekkeiksi (esprits animaux).

8. Kaikkien näiden ruumiintoimitusten perus.

Yleensä ei tiedetä, millä lailla elonhengekkeet ja hermot synnyttävät liikkeen ja aistimukset, eikä tunneta sitä ruumiillista perusta, joka saattaa ne toimimaan. Senpätähden tahdon tässä uudelleen lyhyesti mainita sen, mitä jo muissa kirjoituksissani olen ohimennen kosketellut, nimittäin että sydämessämme on, niinkauan kuin elämme, jonkunlainen tuli, jota laskimoveri ylläpitää, ja että tämä on kaikkien jäsentemme liikkeiden ruumiillinen alkuperus.

9. Miten sydämen liike tapahtuu.

Ensiksi se laajentaa sydämen kammioissa olevaa verta; sen johdosta tämä veri, joka tarvitsee suurempaa tilaa, syöksyy oikeasta kammiosta keuhkovaltimeen ja vasemmasta kammiosta aortaan. Niinpian kuin tämä laajeneminen lakkaa, juoksee heti uutta verta alemmasta ontolaskimosta oikeaan sydänkammioon ja keuhkolaskimosta vasempaan, sillä jokaisen näiden neljän ontelon aukkojen laitaan on kiinnitettyinä iholämsät, jotka sallivat veren virrata sisälle sydämeen ainoastaan kahdesta aukosta ja virrata ulos ainoastaan toisesta kahdesta. Sydämeen virrannut uusi veri harvenee heti, kuten edellinenkin, ja niin syntyy sydämen ja suonien tykytys, joka toistuu yhtä usein kuin uutta verta virtaa sydämeen. Se aikaansaa myös verenliikkeen ja panee veren lakkaamatta ja nopeasti kiertämään kaikkia valtimoja ja laskimoja. Täten veri siirtää sydäimestä saamansa lämmön kaikkiin muihin ruumiinosiin ja ravitsee niitä.

10. Miten elonhengekkeet syntyvät aivoissa.

Edellämäinnittua tärkeämpää, on, että sydänlämmön harventaman veren nopeimmin liikkuvat ja hienoimmat osaset lakkaamatta suurilukuisina rientävät aivo-onteloihin. Ne kääntyvät juuri sinne, eivätkä muuanne, koska kaikki sydäimestä päävaltimoa pitkin lähtevä veri suoraa päätä kulkee aivoja kohti; ja koska ei kaikki veri, väylien ahtauden takia, pääse sinne, niin ne veren osat, jotka ovat keveimmin liikkuvat ja hienoimmat, yksin pääsevät aivoihin perille, muun veren hajaantuessa ruumiin eri osiin. Nämät veren hienoimmat osaset ovat juuri elonhengekkeet, eikä niiden tarvitse ollenkaan muuttua aivoissa muuten, kuin eroamalla veren karkeammista osista. Sillä vaikka kutsun veren hienoimpia osasia hengekkeiksi, eivät ne kuitenkaan ole muuta kuin pieniä kappaleita, joilla vain on se ominaisuus, että ne ovat hyvin pieniä sekä liikkuvat hyvin nopeasti, kuten soihdusta lähtevät liekin osaset. Ne eivät siis viivy missään paikassa, ja mikäli niitä joutuu aivo-onteloihin, sikäli niitä poistuu aivuhuokosista, joista ne joutuvat hermoihin ja sieltä lihaksiin. Täten ne synnyttävät kaikki mahdolliset ruumiinliikkeet.

11. Miten lihaksien liikkeet tapahtuvat.

Kuten on mainittu, syntyy jäsenten liike siten, että toiset lihakset supistuvat ja niiden vastalihakset laajenevat. Ja ainoa syy siihen, että toinen lihas supistuu, eikä toinen, on se, että siihen aivoista tulee vaikkapa hiukankin enemmän elonhengekkeitä kuin toiseen. Tosin eivät aivoista välittömästi tulleet hengekkeet yksin jaksa panna lihaksia liikkeelle, vaan ne vaikuttavat molemmissa lihaksissa ennestään oleviin hengekkeisiin sen, että toisen lihaksen hengekkeet kaikki äkkiä siirtyvät toiseen. Siten se lihas, josta hengekkeet ovat lähteneet, laajenee ja muuttuu hervottomaksi, ja se, joka on täyttynyt

hengekkeillä, pullistuu nopeasti ja vetää luokseen sen jäsenen, jossa se on kiinni. Tämän saatamme helposti käsittää, kun otamme huomioon, että aivoista lakkaamatta lähtee ainoastaan varsin pieni joukko elonhengekkeitä kuhunkin lihakseen, mutta että jokaisessa lihaksessa itsessään alati on paljous muita hengekkeitä, jotka liikkuvat hyvin nopeasti, välistä vain pyörien paikallaan samassa lihaksessa, kun eivät kohtaa aukkoja, joista pääsisivät pois. Toiste ne taas siirtyvät vastalihakseen, kun siihen johtavat pienet reiät aukeavat, joista hengekkeet pääsevät kulkemaan. Nämät aukot ovat niin laaditut, että, jos aivoista lähteneistä hengekkeistä toiseen lihakseen siirtyvät hengekkeet ovat voimakkaammat kuin toiseen siirtyvät, vaikkapa vähässäkin määrässä, nämät hengekkeet avaavat kaikki ne aukot, joista jälkimäisen lihaksen hengekkeet pääsevät edelliseen, sekä sulkevat kaikki ne aukot, joista edellisen lihaksen hengekkeet pääsevät jälkimäiseen. Täten kaikki molemmissa lihaksissa olevat elonhengekkeet joutuvat hyvin nopeasti toiseen lihakseen, jonka ne pullistavat ja lyhentävät, sillävälän kuin vastalihas venyy ja herpoaa.

12. *Kuinka ulkoesineet vaikuttavat aistimiin.*

Tässä on vielä otettava selville, miksi elonhengekkeet eivät aina samalla tavalla virtaa aivoista lihaksiin ja miksi niitä välistä tulee toiseen lihakseen enemmän kuin toiseen. Yksi syy on sielun toiminta, kuten myöhemmin olen osottava. Sitäpaitsi on kaksi muuta syytä, jotka yksistään johtuvat ruumiista, ja jotka tulee ottaa huomioon. Ensimmäinen niistä piilee niiden liikkeiden erilaisuudessa, jotka ulkoesineet herättävät aistimissa, josta seikasta olen laajasti puhunut *Dioptriikissä*. Mutta jotta niiden, jotka lukevat tätä teosta, ei tarvitsisi tähän kohtaan perehtyäkseen lukea muita teoksia, tahdon tässä toistaa, että hermoissa saattaa huomata kolme eri osaa, nimittäin ensiksi ytimen eli sisäisen aineen, joka hienojen säikeiden muodossa lähtee aivoista, joista se saa alkunsa, ulottuen jäsenten päihin saakka, joihin nämät säikeet ovat kiinnittyneinä. Toiseksi niissä huomataan kesi, joka ympäröi ydintä, ja joka on yhteydessä aivokeden kanssa sekä muodostaa ohuita putkia, joiden sisällä hermosäikeet ovat; kolmanneksi vihdoin elonhengekkeet, jotka, kulkien näitä putkia myöten aivoista lihaksiin, vaikuttavat sen, että mainitut säikeet ovat vallan vapaina ja jännitettyinä. Kun, näin ollen, pieninkin seikka panee sen ruumiinosan liikkeelle, johon hermo päättyy, niin liikkuu myöskin se aivojen kohta, josta mainittu hermo lähtee, samoin kuin nuoran toinen pää liikkuu, toisesta vedettäessä.

13. *Ulkoesineiden vaikutus saattaa eri tavalla johtaa elonhengekkeitä lihaksiin.*

Dioptriikissä olen myöskin osottanut, kuinka ainoastaan senkautta voimme nähdä esineitä, että ne läpikuultavien kappaleiden avulla, jotka ovat niiden ja meidän välillä, panevat väräjämään hienot silmiemme pohjalla olevat näköhermot ja samalla ne aivojen kohdat, joista nämät hermot lähtevät. Nämät värähtelevät eri tavoin ja sen mukaan näemme erilaisuutta esineissä. Silmissä syntyvät hermosäikeet eivät välittömästi kuvaile sielulle esineitä, vaan sen tekevät aivosolujen liikkeet. Tämän esimerkin avulla käsitämme helposti, mitenkä äänet, hajut, maut, lämpö, kipu, nälkä, jano ja yleensä kaikki aistimuksiemme esineet kuin myös sisäiset halumme aikaansaavat hermojen liikettä, joka niitä myöten siirtyy aivoihin. Paitsi että nämät aivosolujen eri liikkeet herättävät sielussamme eri tunteita, saattavat ne ilman sielun vaikutustakin aikaansaada sen, että elonhengekkeet pikemmin kulkevat toiseen lihakseen kuin toiseen, ja täten liikuttaa jäseniämme, kuten tässä aion esimerkillä osottaa. Jos joku nopeasti työntää kättänsä silmiämme kohti, ikäänkuin aikoen lyödä, on meidän vaikea olla sulkematta silmiä, vaikka tiedämme, että hän on ystävämme ja tekee tuon vain pilalla, eikä suinkaan aio meitä vahingottaa. Tämä osottaa, ett'eivät silmiämme sulkeudu sielumme vaikutuksesta, koska tuo silmien ummistaminen tapahtuu vasten tahtoamme, jonka ilmaukset ovat sielun ainoa tai ainakin pääasiallinen toiminta, vaan että ne sulkeutuvat sentähden, että ruumiimme koneisto on siten laadittu, että käden liike silmiämme kohti herättää toisen kiihotuksen aivoissamme, jotka lähettävät elonhengekkeitä silmäluomiamme sulkeviin lihaksiin.

14. *Elonhengekkeiden erilaisuus saattaa myös muuttaa niiden kulun.*

Toinen seikka, joka vaikuttaa, että elonhengekkeet kulkevat eri tavalla lihaksiin, on näiden hengekkeiden epätasainen liike ja niiden osasien erimuotoisuus. Kun muutamat näistä osasista ovat suuremmat ja liikkuvat nopeammin kuin toiset, kulkevat ne lyhintä tietä aivojen onteloissa ja huokosissa ja siirtyvät sentähden muihin lihaksiin kuin ne siirtyisivät, jos ne olisivat heikommat.

15. *Syyt elonhengekkeiden erilaisuuteen.*

Tämä erilaisuus saattaa johtua niiden aineiden erilaatuisuudesta, joista ne ovat muodostuneet, kuten huomataan niissä henkilöissä, jotka ovat juoneet paljon viiniä. Tämän viinin höyryt siirtyvät nopeasti vereen ja nousevat sydäimestä aivoihin, joissa ne muuttuvat hengekkeiksi. Nämät ovat tavallisia hengekkeitä voimakkaammat ja lukuisammat ja kykenevät siis liikuttamaan ruumista monella omituisella tavalla. Elonhengekkeiden erilaisuus voi myös johtua sydämen, maksan, vatsan, pernan ja kaikkien elonhengekkeitä muodostavien ruumiinelinten tilasta. Etenkin on otettava huomioon muutamat hienot, sydämen pohjalla olevat hermot, jotka aikaansaavat sydänaukkojen laajenemisen ja supistumisen, joidenka johdosta sydämessä oleva veri laajenee suuremmassa tai pienemmässä määrin

ja näin synnyttää erilaisia hengekkeitä. Vaikka sydämeen saapuva veri tulee kaikista ruumiinosista, tapahtuu välistä, että se tulee kovemmalla vauhdilla toisesta kuin toisesta ruumiinosasta senvuoksi, että noissa osissa olevat hermot ja lihakset panevat veren kovempaan liikkeeseen. Tämän vuoksi näistä osista tuleva veri laajenee sydämessä eri tavoin ja synnyttää erilaatuisia hengekkeitä. Niin esimerkiksi se veri, joka tulee maksan alaosasta, jossa sappi sijaitsee, laajenee sydämessä toisin kuin pernasta tuleva veri, ja tämä taaskin toisin kuin laskimoista, käsivarsista ja sääristä tuleva, ja tämä vihdoinkin toisin kuin ruoka-aineiden mehu, joka juuri lähdettyään mahasta ja suolista, nopeasti maksan kautta kulkee sydämeen.

16. Miten aistimuksemme ja elonhengekkeet sielun avutta voivat liikuttaa kaikkia ruumiin jäseniä.

Ruumiimme koneisto on niin laadittu, että kaikki elonhengekkeiden liikkua tapahtuvat muutokset saattavat avata muutamia aivosoluja enemmän kuin toisia. Kun taas joku näistä soluista tavallista vähänkin enemmän avautuu tai sulkeutuu aistihermojen vaikutuksesta, muuttuu hengekkeiden liike jossakin määrin, ja ne siirtyvät ruumiin liikelihaksiin, jotka aikaansaavat ruumiissa sellaisen liikkeen, kuin tällaisten olosuhteiden vallitessa tavallisesti havaitaan. Sentähden kaikki ne ruumiinliikkeet, jotka tapahtuvat ilman tahdon välitystä, kuten usein hengittäessämme, astuessamme, syödessämme ja sanalla sanoen kaikissa niissä toimituksissamme, jotka meillä ovat yhtäläiset kuin eläimillä, johtuvat yksistään jäsentemme muodostuksesta ja elonhengekkeiden kulusta, jotka viimeksimainitut sydänlämmön liikuttamina yhtä luonnollisesti ilmestyvät aivoihin, hermoihin ja lihaksiin, kuin kellon liike syntyy yksistään sen pontimen voiman ja sen rattaiden muodon vaikutuksesta.

17. Sielun toimitukset.

Tarkastettuamme kaikkia niitä toimituksia, jotka ovat yksistään ruumiiseen kuuluvat, huomaamme helposti, ett'ei meissä ole mitään muuta toimitusta, jota saattaisimme pitää sieluun kuuluvana, kuin ajatuksemme, jotka ovat kahta laatua, nimittäin ne, jotka muodostavat sielun toimivan tilan, ja ne, jotka muodostavat sielun vastaanottavan eli kärsivän tilan. Edellisellä tarkoitan kaikkea tahtomista, koska kokemuksesta tiedämme kaikkien tahdonilmaustemme suorastaan johtuvan sielustamme ja yksinomaan riippuvan siitä. Päinvastoin saatamme yleensä kutsua sielun kärsiväksi tilaksi kaikkia meissä olevia mietteitä ja tajunnantiloja, koska sielu ei niitä useinkaan synnytä sellaisina kuin ne ovat, vaan vastaanottaa ne aina mielikuvituksen kautta muista esineistä.

18. Tahdosta.

Tahtomisemme on kahdenlainen. Toinen rajoittuu sieluun ja ilmenee esim. silloin kun haluamme rakastaa Jumalaa tai yleensä kiinnittää ajatuksemme johonkin aineettomaan seikkaan. Toinen päättyy ruumiiseemme; jos näet esim. päätämme lähteä kävelemään, seuraa siitä, että jalkamme liikkuvat ja me astumme.

19. Mielteistä.

Mielteemme ovat myöskin kahta eri laatua; toiset ovat sielun, toiset ruumiin synnyttämät. Edelliset ovat tahtomisemme ja kaikkien siitä riippuvien mielikuvien tai ajatuksien tietoisuutta. Sillä emme voi tahtoa mitään seikkaa tietämättä että sitä tahdomme. Ja vaikka tahtominen, sielumme nähden, on toimintaa, voimme sanoa, että tämän tahtomisen tietoisuus on kärsivä sielutila. Mutta koska tahtominen ja sen tietoisuus itse teossa on sama seikka, muodostetaan, kuten aina, nimitys arvokkaamman ominaisuuden mukaan, ja senvuoksi tahtomista tavallisesti ei kutsuta kärsiväksi, vaan toimivaksi sielutilaksi.

20. Mielikuvituksista ja muista sielun synnyttämistä ajatuksista.

Kun sielumme koettaa kuvitella jotakin olematonta seikkaa, kuten esim. taikalinnaa tai kimeraa,[1] tai kun se kiinnittää huomionsa sellaiseen seikkaan, jota ei voi aistimilla havaita eikä havainnollisesti kuvata, kun esim. ruvetaan tarkastamaan omaa olemusta, niin tällöin syntyvät mielteet johtuvat etupäässä tahdosta, joka ne saattaa tajuntaan. Tämän vuoksi niitä tavallisesti pidetään toimivina eikä kärsivinä sielutiloina.

[1] Kimera: Kreikkalaisessa tarustossa esiintyvä hirviö, jolla kuviteltiin olevan jalopeuran pää, vuohen ruumis ja lohikäärmeen pyrstö. Suom. huom.

21. Ruumiin aiheuttamista mielteistä.

Useimmat ruumiin aiheuttamista mielteistä ovat hermoista riippuvaiset; mutta on myöskin sellaisia, jotka eivät niistä riipu, ja näitä kutsutaan mielikuviksi, vallan kuin edellämainittuja, joista ne eroavat ainoastaan siinä, ett'ei tahto ole osallisena niiden synnyttämisessä. Niitä ei siis saata lukea sielun toimintoihin kuuluviksi; ne näet syntyvät vain siitä, että elonhengekkeet liikkuvat eri lailla ja, kohdattuun aivoissa aikaisempien mielteiden jälkiä, satunnaisesti kulkevat erityisten huokosten

kautta. Senlaatuiset ovat unennäkömmä ja usein haavekuvamme hereillä ollessamme, kun ajatuksemme vapaasti harhailevat, kiintymättä mihinkään itselleen olennoiseen seikkaan. Muutamat näistä mielikuvista kuuluvat sielun kärsivään tilaan, jos käsitämme tämän nimityksen sen varsinaisessa ja täydellisessä merkityksessä, ja niitä saattaa kaikkia pitää sinä, jos tuo nimitys käsitetään yleisemmässä merkityksessä. Mutta niiden vaikuttava syy ei ole yhtä selvä ja tarkka kuin niiden mielteiden, jotka sielu vastaanottaa hermojen välityksellä; ne ovat vain kuin näiden jälkimäisten varjoja tai kuvia, ja ennenkuin voimme niitä käsittää, täytyy meidän tuntea noiden hermojen välittämien mielteiden ominaisuudet.

22. Muiden mielteiden ominaisuuksista.

Kaikki muut mielteet, joita en vielä ole selittänyt, tulevat sieluun hermojen välityksellä; toisille on omituista se, että ne kohdistuvat ulkoesineisiin, jotka panevat aistimme toimimaan, toisille taas se, että ne kohdistuvat sieluun.

23. Ulkoesineiden synnyttämistä mielteistä.

Ulkoesineiden, s. o. aistimuksemme esineiden aiheuttamat mielteet syntyvät, ainakin silloin kun käsityksemme ovat oikeat, näiden esineiden vaikutuksesta, jotka aikaansaamalla kiihotusta ulkonaisissa aistielimissä, siirtävät tämän kiihotuksen hermojen avulla myöskin aivoihin ja saattavat sen aivoille havaituksi. Kun siis näemme liekin valon tai kuulemme kellon äänen, ovat tämä valo ja tämä ääni kaksi eri toimintaa, jotka, herättämällä kaksi eri kiihotusta joissakin hermoissamme, myöskin aikaansaavat kiihotusta aivoissa ja aiheuttavat sielussa kahden eri mielteen syntymisen, jotka siihen määrään kohdistamme niihin esineisiin, joiden oletamme olevan näiden mielteiden syinä, että luulemme näkevämme itse liekin ja kuulevämme itse kellon, emmekä ajattele kokevamme vain näiden seikkojen aiheuttamaa aivokiihotusta.

24. Ruumiimme aiheuttamista mielteistä.

Ruumiimme tai jonkun sen osan synnyttämät mielteet ovat nälkä, jano ja luonnolliset halut, joihin voimme liittää kivun, lämmön sekä ruumiilliset vietit, joiden tuntemme sijaitsevan ikäänkuin jäsenissämme, emmekä ulkoesineissä. Saatamme näet samaan aikaan ja samojen hermojen välityksellä tuntea, että kätemme on kylmä ja että liekki, jota se lähestyy, on kuuma, tai päinvastoin, että käsi on lämmin ja sitä ympäröivä ilma kylmä. Tässä ei ole mitään erotusta sen mielteen välillä, joka saattaa meidät tuntemaan kädessämme olevaa lämpöä tai kylmyyttä, ja sen, joka saattaa meidät tuntemaan ulkopuolelta tulevaa lämmintä ja kylmää. Ainoastaan siksi, että toinen näistä mielteistä seuraa toista, luulemme, että edellinen jo on meissä, ja että se, joka seuraa, ei vielä ole meissä, vaan on siinä esineessä, joka sen on aiheuttanut.

25. Sieluumme kuuluvista mielteistä.

Ne mielteet, jotka käsitämme yksistään sieluun kuuluviksi, ovat senlaatuiset, että havaitsemme niiden vaikutukset sielussa itsessä, ja ettemme yleensä tunne mitään läheisiä syytä, joista saattaisimme ne johtaa. Sellaisia ovat ilon ja vihan tunteet, ja muut senkaltaiset, jotka syntyvät meissä välistä hermoja kiihottavien esineiden, välistä myös muiden syiden vaikutuksesta. Jos kohta kaikki mielteemme ulkoesineistä sekä myös ruumiimme eri toimituksista sieluumme nähden, ovat varsinaisesti kärsiviä sieluntiloja, kun asia katsotaan yleisemmältä kannalta, niin tarkoitetaan niillä tavallisesti kuitenkin sellaisia mielteitä, jotka rajoittuvat yksinomaan sieluun, ja näitä viimeksimainittuja, eli mielenliikutuksia, olen tässä aikonut selittää.

26. Ne mielikuvat, jotka vain ovat riippuvaiset elonhengekkeiden satunnaisesta liikkunnosta, voivat yhtä hyvin olla todellisia mielenliikutuksia kuin hermoista riippuvat mielteet.

Tulee huomata, että sielu voi tajuta kaikki ne seikat, jotka se havaitsee hermojen välityksellä, myöskin elonhengekkeiden satunnaisen liikkeen avulla. Ero on vain siinä, että hermojen aivoihin johtamat mielikuvat tavallisesti ovat vilkkaammat ja selvemmat kuin elonhengekkeiden johtamat. Tämän tähden olen pykälässä 21 kutsunut jälkimäisiä edellisten varjoiksi tai kuviksi. Välistä nämät kuvat ovat niin esittämiensä esineiden kaltaiset, että voimme erehtyen luulla niitä näiksi esineiksi, joko ulkoesineiksi tai joksikin ruumiimme osaksi. Mitä mielenliikutuksiin tulee, ei niiden laita ole sama, koska ne ovat niin läheisesti ja sisäisesti sielun yhteydessä, että sielun on mahdoton tuntea niitä muunlaisina kuin ne todella ovat. Niinpä usein nukkuessamme, jopa välistä hereillä ollessamme, kuvittelemme jotakin seikkaa niin elävästi, että luulemme näkevämme sen edessämme tai tuntevamme sen ruumiissamme, vaikka se ei ollenkaan ole siinä. Mutta emme edes nukkuessamme ja unta nähdessämme saata tuntea itseämme surullisiksi tai muun mielenliikutuksen valtaamiksi, ellei sielussa todella ole tällaista mielenliikutusta.

27. Mielenliikutuksien määritys.

Tarkastettuamme missä suhteessa mielenliikutukset eroavat kaikista muista sielun mielteistä,

saatamme yleensä määritellä niitä mielteiksi, tunteiksi tai sielun kiihotustiloiksi, jotka rajoittuvat yksistään sieluun, ja joita elonhengekkeiden erityiset liikkeet synnyttävät, ylläpitävät ja vahvistavat.

28. Tämän määrittelyn alkuosan selitys.

Mielenliikatuksia voimme sanoa mielteiksi, koska tällä sanalla yleensä tarkoitetaan sellaista sielun tilaa, joka ei ole toimintaa eikä tahtomista, eikä selvää tietämistä. Sillä kokemus opettaa, etteivät ne, jotka ovat enimmäkseen mielenliikatuksiensa valloissa, tunne niitä parhaiten. Mielenliikutukset ovat näet sellaisia mielteitä, jotka sielun ja ruumiin läheinen yhteys saattaa sekaviksi ja himmeiksi. Niitä saatamme myös kutsua tunteiksi, koska sielu vastaanottaa tajunnan niistä samalla tavoin kuin tajunnan ulkoesineistä. Mutta paremmin vielä saatamme kutsua niitä sielun kiihotuksiksi, ei ainoastaan senvuoksi, että voimme antaa tämän nimityksen kaikille sielunelämässä tapahtuville muutoksille s. o. kaikille siinä syntyville ajatuksille, vaan pääasiallisesti senvuoksi, että mielenliikutukset kaikista ajatuksista enimmäkseen kiihottavat ja järkyttävät sielua.

29. Ylläolevan määrittelyn jälkimäisen osan selitys.

Toistan vielä, että mielenliikutukset rajoittuvat yksinomaan sieluun, erottaakseni ne muista mielteistä, jotka ovat osaksi ulkoesineiden aiheuttamat, kuten hajut, äänet, värit, osaksi ruumiimme aikaansaamat, kuten nälkä, jano ja kipu. Toistan edelleen, että mielenliikutukset ovat elonhengekkeiden erityisten liikkeiden synnyttämät, ylläpitämät ja vahvistamat, erottaakseni ne tahdon toimituksista, jotka tosin myös ovat sielumme kiihotustiloja, mutta jotka ovat sielumme itsensä synnyttämät. Vielä tahdon osottaa niiden viimeisen ja lähimmän syyn, joka erottaa ne muista tunteista.

30. Sielu on yhteydessä kaikkien ruumiinosien kanssa.

Käsittääksemme paremmin kaikki nämät seikat, tulee meidän tietää, että sielu todella on yhteydessä koko ruumiin kanssa, sekä ottaa huomioon, ett'ei se sijaitse erityisesti missään ruumiinosassa, sillä ruumis on yksijaksoinen ja jossakin suhteessa jakamaton, koska sen elimet ovat sellaisessa keskinäisessä yhteydessä, että koko ruumis tulee puutteelliseksi, jos joku sen osista poistetaan. Sielu taas on senluontoinen, ett'ei sillä ollenkaan ole ulottuvaisuutta eikä muita aineen ominaisuuksia, josta ruumis on kokoonpantu; se on vain yhteydessä kaikkien ruumiin elinten kanssa. Emme näet voi kuvitella olevaksi puolta tai kolmannesta sielua, emmekä sellaista rajoitettua avaruutta, johon se sisältyisi; se ei liioin pienene, jos joku ruumiinosa poistetaan, mutta se eroaa kokonaan ruumiista, jos ruumiin elinten kokonaisuuden yhteys hajoitetaan.

31. Aivoissa on pieni rauhanen, jossa sielu toimii tehokkaammin kuin muissa ruumiinosissa.

Vaikka sielu on yhteydessä koko ruumiin kanssa, on ruumiissa kuitenkin kohta, jossa sielu toimii tehokkaammin kuin muissa ruumiinosissa. Sinä pidetään tavallisesti aivoja tai sydäntä; aivoja, koska aistielimet päättyvät niihin, sydäntä, koska siinä luulemme tuntevamme mielenliikutuksiemme sijaitsevan. Mutta asiaa huolellisesti tutkittuani luulen selvästi huomanneeni, ett'ei se paikka missä sielun välitön toiminta tapahtuu, suinkaan ole sydän, eikä myöskään aivot kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan aivojen sisin osa, jossa on hyvin pieni rauhanen keskellä aivoainesta. Tämä rauhanen riippuu sen suonen yläpuolella, jonka kautta etumaisten aivolokerojen elonhengekkeet ovat yhteydessä taaempien lokeroiden hengekkeiden kanssa, sillä tavoin, että tämän rauhasen pienimmät liikkeet melkoisesti muuttavat elonhengekkeiden kulun ja että pienimmätkin muutokset näiden hengekkeiden kulussa puolestaan voivat suurella määrällä muuttaa tämän rauhasen liikkeitä.

32. Mitenkä huomaamme tämän rauhasen olevan sielun pääolopaikan.

Perusteeni, jonka nojalla sain sen vakaumuksen, ett'ei sielulla ruumiissamme voi olla mitään muuta paikkaa, jossa se harjottaa välitöntä toimintaansa, kuin tämä rauhanen, on se, että kaikki muut aivojen osat ovat kaksinkertaiset, kuten myöskin silmämme, kätemme, korvamme ja kaikki ulkoistimmemme. Ja koska meillä samasta seikasta samalla hetkellä saattaa olla vain yksi ja yksinkertainen ajatus, on välttämätöntä, että ruumiissa on paikka, jossa silmistä tulevat kaksoiskuvat ja muiden kaksinkertaisten aistimien yhdestä ainoasta esineestä vastaanottamat kaksoismielteet voivat sulautua yhdeksi ennenkuin ne saapuvat sieluun, jotta ei sielu havaitsisi kahta esinettä yhden asemesta. Helposti havaitsemme, että yllämainittu rauhanen on sopiva paikka, jossa mielteet yhdistyvät aivolokeroita täyttävien elonhengekkeiden välityksellä. Ei näet ole yhtään toista paikkaa koko ruumiissa, missä tämä yhdistyminen näin saattaisi tapahtua.

33. Mielenliikutuksen paikka ei ole sydän.

Se mielipide, että mielenliikutukset sijaitsevat sydämessä, ei ole minkään arvoinen, sillä se perustuu vain siihen kokemukseen, että mielenliikutukset sydämessä synnyttävät jonkunmoista kiihotusta. On myöskin helppo havaita, että tunnemme tämän kiihotuksen sydämessä ainoastaan ohuen hermon välityksellä, joka kulkee aivoista sydämeen, samoin kuin tunnemme kivun jalassa jalkahermojen

välityksellä ja havaitsemme tähtiä taivaalla niiden valon ja näköhermojemme avulla. On siis yhtä vähän tarpeellista, että sielu välittömästi vaikuttaa sydämessä havaitakseen siinä mielenliikutuksia, kuin että sen tulee olla taivaalla nähdäkseen tähtiä.

34. Sielun ja ruumiin vuorovaikutuksesta.

Sielun pääolopaikka on siis aivojen keskiosassa sijaitseva pieni rauhanen, josta sielu säteilee koko ruumiiseen elonhengekkeiden, hermojen, jopa verenkin avulla, joka vastaanottaa hengekkeiden vaikutuksia ja voi viedä ne pitkin valtimoja kaikkiin jäseniin. Muistakaamme lisäksi siitä, mitä edellä on sanottu ruumiin koneistosta, että hienot hermosäikeet ovat niin jakautuneina koko ruumiissa, että ne aistimuksien vaikuttamien erilaisten liikkeiden johdosta eri lailla aukaisevat aivohuokosia. Siitä on seurauksena, että aivoissa olevat elonhengekkeet kulkevat eri tavoin lihaksiin ja liikkuvat näin lihaksia kaikilla mahdollisilla tavoilla. Myöskin muut syyt, joiden seurauksena elonhengekkeiden eri liikkeet ovat, saattavat johtaa näitä eri lihaksiin, ja lisäksi tuo pieni rauhanen, sielun pääolopaikka, riippuu hengekkeitä sisältävien lokeroiden välillä siten, että se hengekkeiden vaikutuksesta voi liikkua yhtä monella eri tavalla, kuin esineissä on havaittavissa erilaisuuksia. Mutta sielu voi myöskin liikkua tätä rauhasta monella eri tavalla, sillä sielu on senlaatuinen, että se vastaanottaa yhtä monta eri mielletä kuin tässä rauhasessa on erilaisia liikkeitä. Ruumiin koneistokin on siten laadittu, että sielun tai muun syyn vaikuttamat aivorauhasen liikkeet syöksevät sen lähellä olevat elonhengekkeet aivohuokosiin, josta hermot johtavat ne lihaksiin näin synnyttäen jäsenten liikkeet.

35. Esimerkki siitä, kuinka esineiden vaikuttamat mielteet yhdistyvät aivojen keskellä olevaan rauhaseen.

Jos esim. näemme eläimen tulevan meitä kohti, niin sen ruumiista heijastuva valo luo siitä kaksi kuvaa, yhden kumpaankin silmäämme, ja näistä kahdesta kuvasta syntyy näköhermojen avulla toista kaksi kuvaa silmäkuoppien kohdalla olevan aivokuoren sisäpuolelle. Siitä nämät kuvat elonhengekkeiden avulla, jotka täyttävät nämät lokerot, säteilevät hengekkeiden ympäröimää rauhasta kohti siten, että jokaista toisen kuvan pistettä muodostava liike kulkee samaan rauhasen pisteeseen, johon vastaava toisen kuvan pistettä muodostava liike kulkee. Tämän rauhasen piste vaikuttaa välittömästi sieluun, ja näin havaitsee sielu eläimen kuvan.

36. Tavasta, jolla mielenliikutukset syntyvät sielussa.

Jos äskenmainitun eläimen muoto on hyvin omituinen ja kauhistuttava, s. o. jos se paljon muistuttaa niitä seikkoja, jotka ennen ovat vahingottaneet ruumistamme, niin sielussa syntyy pelon mielenliikutus ja sitten joko rohkeuden tai tuskan ja kauhistuksen mielenliikutukset, riippuen ruumiin laadusta ja sielun voimakkaisuudesta sekä siitä, olemmeko ennen puolustuksen tai paon kautta pelastuneet siitä uhkaavasta vaarasta, jota mainittu eläimen ilmestyminen muistuttaa. Tämän johdosta näet tapahtuu muutamien ihmisten aivoissa sellainen kiihotus, että rauhasessa muodostuneen kuvan liikututtamat elonhengekkeet osaksi kulkevat niihin hermoihin, jotka kääntävät selän ja panevat jalat liikkeelle pakoa varten. Osa näitä hengekkeitä taas kulkee niihin hermoihin, jotka laajentavat ja supistavat sydämen aukkoja, tai niihin, jotka siten liikututtavat niitä ruumiinosia, joista veri virtaa sydämeen, että tämä veri sydämessä harvenee toisin kuin tavallisesti ja sentähden lähettää aivoihin sellaisia elonhengekkeitä, jotka ylläpitävät ja vahvistavat pelon tunnetta, s. o. sellaisia hengekkeitä, jotka pysyttävät auki tai aukaisevat ne aivohuokokset, jotka johtavat mainittuihin hermoihin. Sillä yksistään senkautta, että nämät hengekkeet siirtyvät mainittuihin huokosiin, synnyttävät ne tässä rauhasessa erityisen liikkeen, jonka luonto on niin laatinut, että se ilmaisee sielulle tämänlaisen mielenliikutuksen. Koska nämät aivohuokokset ovat etupäässä yhteydessä niiden ohuiden hermojen kanssa, jotka laajentavat tai supistavat sydänaukkoja, tuntee sielu mielenliikutuksen etenkin sydämessä.

37. Kaikki mielenliikutukset näyttävät olevan jonkun elonhengekkeiden liikkeen synnyttämät.

Kaikki muutkin mielenliikutukset syntyvät samoin etupäässä niiden elonhengekkeiden vaikutuksesta, jotka sijaitsevat aivoissa, mikäli ne sieltä kulkevat niihin hermoihin, jotka laajentavat ja supistavat sydänaukkoja, tai jotka eri tavoin syöksevät sinne verta muista ruumiinosista tai millä muulla tavalla tahansa ylläpitävät samaa mielenliikutusta. Näin selviää, miksi äskeisessä määrityksessäni mainitsin mielenliikutuksien syntyvän jonkun erityisen hengekkeiden liikkeen kautta.

38. Esimerkki sellaisista ruumiinliikkeistä, jotka ovat mielenliikutuksien seurauksena ja jotka eivät ole riippuvaisia sielusta.

Elonhengekkeiden sydänhermoihin kulkeva virta on riittävä antamaan rauhaselle sen liikkeen, joka herättää sielussa pelon tunteen; samoin aikaansaavat elonhengekkeet myös yksistään senkautta, että ne samanaikaisesti virtaavat niihin hermoihin, jotka panevat jalat pakenevaan liikkeeseen, toisen liikkeen rauhasessa. Tämän liikkeen johdosta sielu havaitsee paon, ja näin siis pako voi syntyä ruumiissa yksistään sen elinten vaikutuksesta, ilman sielun osanottoa.

39. *Kuinka sama syy eri ihmisissä saattaa synnyttää eri mielenliikutyksia.*

Sama mielle, jonka hirvittävän seikan läheisyys synnyttää rauhasessa ja joka toisissa henkilöissä herättää pelkoa, saattaa toisissa synnyttää rohkeutta ja uskaliaisuutta. Kaikkien aivot näet eivät ole samoin laaditut; sama rauhasen liike, joka toisissa välittää pelon tunteen syntymistä, vaikuttaa toisissa sen, että elonhengekkeet siirtyvät aivohuokosiin, joista ne kulkevat osaksi niihin hermoihin, jotka panevat kädet puolustavaan liikkeeseen, osaksi niihin, jotka syöksevät veren sydäntä kohti, synnyttäen sellaisia elonhengekkeitä, jotka ovat omiaan jatkamaan puolustusta ja kiinnittämään siihen tahtoa.

40. *Mielenliikutyksien päävaikutus.*

Huomattakoon, että kaikkien inhimillisten mielenliikutyksien päävaikutus on se, että ne kiihottavat sielua tahtomaan niitä seikkoja, joita vastaanottamaan ne valmistavat ruumiin. Siten pelon tunne herättää pakenemisen tahdon, rohkeus taistelemisen tahdon, j. n. e.

41. *Sielun vaikutusvoimasta ruumiiseen nähden.*

Tahto on luonnostaan niin vapaa, ett'ei sitä koskaan voida pakottaa. Olen ennen sielussa erottanut kaksi tilaa, nimittäin toimivan tilan, eli tahdonilmaukset, ja kärsivän tilan, tämän nimityksen laajimmassa merkityksessä, joka käsittää kaikenlaisia mielteitä. Edelliset näistä ovat ehdottomasti sielun vallassa ja ruumis saattaa ainoastaan välillisesti muuttaa niitä. Jälkimäiset päinvastoin riippuvat kokonaan niitä määräävistä toiminnoista, ja sielu voi ainoastaan välillisesti muuttaa ne, lukuunottamatta sitä tapausta, kun se itse on niiden syynä. Ja koko sielun toiminta on siinä, että se tahtoessaan jotakin, panee rauhasen, johon se on läheisesti yhdistynyt, liikkumaan tavalla, joka aikaansaa sielun tahtoman vaikutuksen.

42. *Mitenkä palautamme muistiimme mielteen jostakin seikasta.*

Kun sielu tahtoo palauttaa muistiin jonkun seikan, panee tahto rauhasen heilumaan eri tahoille ja se syöksee elonhengekkeitä aivojen eri osiin, kunnes ne tapaavat ne jäljet, jotka muistiin palautettava seikka on jättänyt aivoihin. Nämät jäljet näet ovat aivohuokosia, joiden kautta elonhengekkeet aikaisemmin ovat kulkeneet kysymyksessä olevan seikan mielikuva kohti, ja nämät huokokset avautuvat senvuoksi helpommin toistamiseen niille elonhengekkeille, jotka siirtyvät niitä kohti. Saapuessaan näiden huokosten luo, mainitut elonhengekkeet siis siirtyvät helpommin niihin kuin muihin ja aikaansaavat siten rauhasessa liikkeen, joka herättää sielussa mielteen samasta esineestä, jonka se tahtoi palauttaa muistiin.

43. *Miten sielun kuvittelemisen tapahtuu, miten se voi olla tarkkaavainen ja liikuttaa ruumista.*

Kun tahdomme kuvitella jotakin, jota emme koskaan ole nähneet, panee tahto rauhasen heilumaan niin, että elonhengekkeet siirtyvät niihin aivosoluihin, joiden aukoista kysymyksessä oleva mielle ilmestyy. Kun tahdomme pysäyttää tarkkaavaisuutemme kohdistaksemme sen joksikin aikaa johonkin esineeseen, pidättää tahto rauhasesta sen ajan samassa paikassa; ja jos tahdomme astua tai muuten liikuttaa ruumistamme, panee tahto rauhasen siirtämään elonhengekkeitä tätä aikaansaaviin lihaksiin.

44. *Jokainen tahdonilmaus on yhdistynyt johonkin rauhasen liikkeeseen, mutta taitavuuden ja tottumuksen avulla saattavat tahdonilmaukset liittyä muihinkin liikkeisiin.*

Tahto ei aina ole liikkeidemme alkuvaikutin eikä yleensä sellaisen seikan vaikuttaja, josta liike seuraa. Tässä näet on vaihtelevaisuutta sen mukaan kuin luonto tai tottumus eri tavalla on yhdistänyt jokaisen rauhasen liikkeen jokaiseen ajatukseen. Jos esim. tahdomme asettaa silmämme tarkastamaan kaukaista esinettä, niin tahto laajentaa silmäterää, ja jos rupeamme katselemaan läheistä esinettä, niin tahto supistaa silmäterää. Mutta jos vain tahdomme laajentaa silmäterää, emme voi sitä tehdä, vaikka kuinka tahtoisimme, koska luonto ei ole yhdistänyt sitä rauhasen liikettä, joka siirtää elonhengekkeitä näköhermoihin silmäterän laajentamista tai supistamista varten, sellaiseen tahdontoimintaan, joka yksistään aikaansaisi nämät muutokset silmäterän ko'ossa, vaan siihen tahdontoimintaan, jonka seurauksena on kaukaisen tai läheisen esineen tarkastaminen. Ja jos me puhuessamme ajattelemme ainoastaan sitä, mitä aiomme sanoa, liikkuvat kielemme ja huulemme paljoa nopeammin ja paremmin, kuin jos tuumisimme, miten liikuttaisimme niitä kaikilla niillä eri tavoilla, jotka ovat välttämättömät sanojen synnyttämiseksi. Sillä oppiessamme puhumaan on se sielun toiminta, joka rauhasen välityksellä voi liikuttaa kieltä ja huulia, tottumuksen kautta yhdistynyt niiden sanojen merkitykseen, jotka ovat näiden liikkeiden seurauksena, eikä itse liikkeisiin.

45. *Sielun vaikutusvoimasta eri mielenliikutyksien suhteen.*

Tahdomme voima ei voi välittömästi herättää eikä lakkauttaa mielenliikutyksiamme; mutta tahto voi tehdä sen välillisesti kiintyen mielteisiin niistä esineistä, jotka tavallisesti liittyvät tavoittelemme mielenliikutyksiin ja jotka ovat vastakkaiset niille mielenliikutyksille, jotka haluamme poistaa. Ei siis

uskaliaisuuden herättämiseksi ja pelon poistamiseksi pelkkä tahtominen riittää, vaan meidän tulee kiinnittää tarkkaavaisuutemme niihin perusteluihin, seikkoihin tai esimerkkeihin, jotka osottavat, että vaara on suuri; tai siihen, että puolustus on parempi kuin pako, tai myöskin siihen seikkaan, että voitosta seuraa mainetta ja iloa, kun sitä vastoin pako tuottaa pelkkää harmia ja häpeää, tai muuhun senkaltaiseen.

46. Miksi sielu ei täydellisesti hallitse mielenliikkeitä.

Erityinen syy estää sielua nopeasti muuttamasta tai ehkäisemästä mielenliikkeitä, jonka tähden ylläolevassa määrityksessä sanoin, että erityiset elonhengekkeiden liikkeet synnyttävät, ylläpitävät ja vahvistavat mielenliikkeitä. Tämä syy on se, että melkein kaikkia mielenliikkeitä seuraa sydämessä ja siis myöskin koko veressä ja elonhengekkeissä tapahtuva kiihotus. Sentähden mielenliikket, tämän kiihotuksen kestäessä, pysyvät tajunnassamme, samoin kuin aistimien esineet, niin kauan kuin ne vaikuttavat aistimiimme. Sielu tosin, kiinnittäessään huomionsa hyvin tarkkaavaisesti toiseen seikkaan, voi olla kuulematta pientä melua tai tuntematta pientä kipua. Mutta se ei samalla tavoin voi olla kuulematta ukkosen jyryä tai tuntematta tulen polttoa kädessä. Samoin sielu saattaa voittaa heikot mielenliikket, vaan ei kiivaimpia ja voimakkaimpia. Tämä voi tapahtua vasta veren ja elonhengekkeiden kiihotuksen tyynnyttyä. Ainoa seikka, jonka tahto voi aikaansaada tämän kiihotustilan vallitessa, on sen vaikutuksien vastustaminen ja useiden sen herättämien ruumiinliikkeiden ehkäiseminen. Jos esim. vihastus panee kohottamaan kättä lyöntiä varten, saattaa tahto tavallisesti sitä pidättää, ja jos pelko panee jonkun pakenemaan, saattaa tahto hänet pysäyttää, j. n. e.

47. Niistä taisteluista, joiden tavallisesti kuvitellaan tapahtuvan sielun alhaisemman ja korkeamman puolen välillä.

Ainoastaan niiden liikkeiden vastakkaisuudesta, joita ruumis elonhengekkeiden ja sielu tahtonsa avulla samaan aikaan koettavat rauhasessa aikaansaada, syntyvät kaikki ne taistelut, joiden tavallisesti ajatellaan vallitsevan sielun alhaisemman eli aistillisen ja korkeamman eli järjellisen puolen välillä, tai toisin sanoen luonnollisten halujen ja tahdon välillä. Sillä meissä on ainoastaan yksi sielu, eikä siinä ole eri osia; aistillinen ja järjellinen puoli ovat olemassa samassa sielussa, ja halut ovat myös tahdonilmauksia. Se väärä kanta, joka vertaa näitä kahta sielunpuolta kahteen eri henkilöön, jotka tavallisesti vastustavat toisiaan, johtuu siitä, ettei ole tarpeeksi erotettu sielun toimituksia ruumiin toimituksista, joihin jälkimäisiin kaikki, mitä meissä on järjelle vastaista, kuuluu. Taistelua on siis vain siinä, että sielu voi työntää aivojen keskellä olevaa pientä rauhasesta toiseen suuntaan ja elonhengekkeet, jotka ovat aineellista laatua, kuten yllä olen sanonut, taaskin toiseen suuntaan. Näin ollen sattuu usein, että nämä liikkeet ovat päinvastaiset, ja että voimakkaampi liike estää heikompaan vaikuttamasta. Rauhasella on näet kahdenlaisia elonhengekkeiden vaikuttamia liikkeitä. Toiset näistä johtavat sieluun niitä vaikutuksia, jotka ulkoesineet ovat synnyttäneet aistimissa tai ne aivoissa ovat mielikuvat, jotka eivät pane tahtoa mihinkään toimintaan. Toiset taas, nimittäin ne hengekkeiden liikkeet, jotka herättävät mielenliikkeitä ja niiden aiheuttamia ruumiinliikkeitä, kiihottavat jossakin määrin tahdontoimintaa. Edelliset liikkeet tosin usein ehkäisevät sielun toimintaa, tai ehkäistään puolestaan sielun toiminnan vaikutuksesta; mutta koska nämä kaksi toimintaa eivät ole toisilleen suorastaan vastakkaisia, ei siitä synny taistelua. Ainoastaan jälkimäisten liikkeiden ja niille vastakkaisen tahdon välillä on olemassa taistelua; esim. sen ponnistuksen välillä jolla elonhengekkeet vaikuttavat rauhasen herättämiseen sielussa jonkun halun, ja sen voiman, jolla sielu saattaa vastustaa tätä halua ja hyljätä sen. Tämä taistelu syntyy etupäässä siitä, että ei tahto suorastaan voi herättää mielenliikkeitä, ja että sen, kuten olen sanonut, täytyy turvautua taitavuuteensa ja tarkastaa useita seikkoja perätysten. Saattaa sattua niin, että joku näistä seikoista hetkeksi voi muuttaa elonhengekkeiden kulun, mutta ei seuraava voikaan sitä tehdä, josta on seurauksena, että elonhengekkeet kulkevat taas entiseen suuntaansa, koska hermojen, sydämen ja veren tila tämän kautta ei ole edellisestään muuttunut. Tämän johdosta sielu melkein samaan aikaan tuntee haluavansa ja pakenevansa samaa seikkaa, ja siitä on syntynyt se luulo, että sielussa on kaksi keskenään ristiriitaista voimaa. Sellaista taistelua huomaamme myös jossakin määrin silloin, kun sama seikka herättää sielussa jonkun mielenliikkeen ja ruumiissa vastaavia liikkeitä, joita sielu ei aiheuta, vaan jotka se pysäyttää tai joita se koettaa pysäyttää heti huomattuaan ne. Tämän havaitsemme silloin, kun pelon tunne siirtää elonhengekkeitä niihin lihaksiin, jotka panevat jalat liikkumaan pakoa varten ja kun rohkeutta tavoitteleva tahto pysäyttää ne.

48. Mistä sielujen voima ja heikkous tunnetaan ja mihin kaikista heikkoluonteisten onnettomuus perustuu.

Näiden taistelujen menestyksestä saattaa jokainen tuntea sielunsa voiman ja heikkouden. Epäilemättä niillä ihmisillä, joiden tahto sangen helposti voittaa mielenliikket ja ehkäisee niiden synnyttämät ruumiinliikkeet, on voimakkaimmat sielut. On toisia, jotka eivät voi kokea tätä voimaa, koska eivät koskaan anna tahdon taistella omilla aseillaan, vaan ainoastaan niillä aseilla, jotka se saa muutamista mielenliikkeitä, joiden avulla saattaa vastustaa toisia mielenliikkeitä. Tarkoiton

tahdon omilla aseilla niitä lujia ja varmoja vakaumuksia hyvästä ja pahasta, joiden mukaan tahtova yksilö on päättänyt järjestää elämänsä. Kaikista sieluista heikoimmat ovat ne, joiden tahto ei taivu noudattamaan määrättyjä vakaumuksia, vaan jotka lakkaamatta antautuvat hetken mielenliikutuksien valtoihin. Koska nämät usein ovat toisilleen ristiriitaiset, valtaavat ne heikon henkilön, pakottaen tahdon alistumaan milloin toiseen, milloin taas toiseen mielenliikutukseen, ja herättäen sielussa sisällistä taistelua saattavat sen mitä surkuteltavimpaan tilaan. Jos siis esim. pelonalainen sielu kuvittelee kuolemaa äärettömän suureksi onnettomuudeksi, jota vain paon kautta voi välttää, niin kunniantunto toiselta puolen pitää sellaisen paon tuottamaa häpeää vielä suurempana onnettomuutena. Nämät molemmat mielenliikutukset saattavat tahdon harhailemaan eri suuntiin, ja seuraten milloin toista, milloin toista, on tahto alituisen ristiriitaisen kamppauksen alaisena ja tekee siten sielun orjalliseksi ja onnettomaksi.

49. Sielun voima ei ole riittävä ilman totuuden tietoa.

Tosin on sängen vähän niin heikkoja ja epäröiviä ihmisiä, että he yksinomaan noudattaisivat mielenliikutuksiansa määräyksiä. Useimmilla on vakautuneet mielipiteet, joiden mukaisesti järjestävät osan toimintaansa. Nämät mielipiteet tosin usein ovat väärät ja perustuvat sellaisiin mielenliikutuksiin, jotka aikaisemmin ovat lumonneet ja vallanneet tahdon. Mutta koska tahto noudattaa näitä mielipiteitä silloinkin, kun se mielenliikutus, joka ne on synnyttänyt, ei vaikuta sielussa, voidaan niitä pitää sielun omina aseina, ja katsoa sieluja voimakkaammiksi ja heikommiksi, mikäli ne kykenevät noudattamaan näitä mielipiteitä ja vastustamaan samanaikaisesti esiintyviä, näille vastakkaisia mielenliikutuksia. On kuitenkin suuri erotus niiden päätösten välillä, jotka johtuvat vääristä mielipiteistä ja niiden, jotka perustuvat yksinomaan totuuden tuntemiseen. Jos toimimme jälkimäisten mukaisesti, olemme turvatut mielipahalta ja katumukselta, kun sitävastoin joudumme alttiiksi mainituille, tunteille, jos noudatamme edellisiä ja kun olemme huomanneet erehdyksemme.

50. Ei yksikään sielu ole niin heikko, ett'ei se, oikein ohjattuna, voisi kehittyä ehdottomasti hallitsemaan mielenliikutuksiaan.

On tärkeätä tässä palauttaa mieleen mitä edellä on sanottu rauhasen liikkeistä. Vaikka näet luonto elämämme alusta näyttää yhdistäneen jokaisen rauhasen liikkeen määrättyihin mielteisiin, voimme kuitenkin tottumuksen kautta yhdistää niitä toisiin. Luontomme järjestyksen mukaisesti sanat synnyttävät sellaisia rauhasen liikkeitä, jotka johtavat sieluun näiden sanojen äänet, kun ne kuullaan lausuttavan, tai niitä muodostavien kirjainten muodon, kun ne nähdään kirjoitettuina. Kuitenkin kokemus osoittaa, että mainitut sanat ilmaisevat sielulle esittämänsä ajatuksen, eivätkä sanoja muodostavien kirjainten muotoa tai niiden eri tavuiden kaikua, koska olemme tottuneet näitä ääniä kuullessamme ja näitä kirjaimia nähdessämme ajattelemaan ainoastaan niiden merkitystä. Samoin saattavat ne rauhasen ja elonhengekkeiden liikkeet, jotka johtavat sieluun mielteitä, luonnostaan olla yhdistyneinä sellaisiin mielteisiin, jotka herättävät erityisiä mielenliikutuksia. Mutta tottumus saattaa erottaa ne toisistaan ja yhdistää ne vallan toisenlaisiin, ja tämä tottumus saattaa johtua yhdestä ainoasta teosta vaatimatta pitkää harjaantumista. Jos esim. joku syödessään hyvin halukkaasti jotakin liharuokaa, odottamatta saa suuhunsa hyvin suolaisen palan, tämä seikka voi niin muuttaa aivojen tilan, että hän siitä alkaen vain inhoten katselee tätä ruokalajia, jota hän ennen söi halukkaasti. Eläimissäkin havaitaan sama ilmiö. Vaikka niillä ei ole järkeä, eikä kenties mitään ajatuskykyä, on niissä kuitenkin kaikki ne elonhengekkeiden ja rauhasen liikkeet, jotka meissä herättävät mielenliikutuksia. Mutta eläimissä ne eivät synnytä mielenliikutuksia, vaan ylläpitävät ja vahvistavat niitä hermo- ja lihasliikkeitä, jotka tavallisesti ovat mielenliikutuksien seurauksena. Kun siis koira näkee pyyn, tahtoo se luontonsa mukaisesti juosta sen jälkeen, ja kun se kuulee pyssyn laukauksen, tämä pamaus luonnollisesti saattaa sen pakenemaan. Mutta metsäkoirat opetetaan niin, että ne huomattessaan pyyn pysähtyvät ja kuultuaan laukauksen juoksevat ampujan luo. Jokaisen on tärkeätä tietää nämät seikat, jotta voisi tutkia mielenliikutuksiaan. Sillä koska vähällä taitavuudella voidaan muuttaa aivoissa tapahtuvat liikkeet järjettömissä eläimissä, on selvää, että tämä voi tapahtua paljon paremmin ihmisessä. Siis mitä heikoimmatkin sielut voivat lopulta ehdottomasti hallita kaikkia mielenliikutuksiaan, jos niiden oikeaan kohtelemiseen ja ohjaamiseen käytetään tarpeeksi huolta.

TOINEN OSA.

Mielenliikutuksien luku ja järjestys ja kuuden ensimmäisen mielenliikutuksen selitys.

51. Mielenliikutuksien alkusyyt.

Edellisestä tiedetään mielenliikutuksien viimeisen ja lähimmän syyn piilevän ainoastaan siinä, että elonhengekkeet kiihottavat aivojen keskellä olevaa rauhasta liikkeeseen. Mutta tästä emme vielä opi erottamaan mielenliikutuksia toisistaan; on tarpeellista hakea niiden lähteet, ja tutkia niiden alkusyyt. Mielenliikutukset saattavat välistä syntyä siitä sielun toiminnasta, joka koettaa tajuta jotakin ajatuksen esinettä, tai myöskin yksistään ruumiin tilasta tai niistä mielteistä, jotka satunnaisesti kohtaavat toisensa aivoissa, kuten käy silloin, kun tunnemme olevamme surulliset tai iloiset, tietämättä minkä tähden. Mutta siitä, mitä edellä on mainittu, seuraa kuitenkin myös, että aistimiimme vaikuttavat ulkoesineetkin voivat synnyttää mielenliikutuksia, ja että nämät ulkoesineet ovat niiden tavallisimmat ja pääasialliset syyt. Jos siis tahdomme tuntea ne kaikki, tulee meidän vain tarkastaa kaikkia näiden esineiden vaikutuksia.

52. *Mitä hyötyä mielenliikutuksista on sekä missä järjestyksessä niitä saattaa luetella.*

Aistimia kiihottavat ulkoesineet eivät herätä erilaisia mielenliikutuksia senvuoksi, että ne itse ovat erilaiset, vaan ainoastaan senvuoksi, että ne eri tavoin voivat meitä hyödyttää tai vahingottaa tai yleensä olla tärkeitä. Kaikkien mielenliikutuksien tuottama hyöty on ainoastaan siinä, että ne saattavat sielun tavoittelemaan niitä seikkoja, jotka luonto osottaa meille hyödyllisiksi, sekä herkeämättä niitä tahtomaan. Niinpä sama elonhengekkeiden liike, joka tavallisesti herättää mielenliikutuksia, myöskin synnyttää ne ruumiinliikkeet, joiden avulla nuo halutut seikat toteutetaan. Jos siis tahdomme löytää eri mielenliikutukset, tulee meidän järjestyksessä tutkia kuinka monella meille tärkeällä tavalla aistimuksemme esineet voivat kiihottaa aistimiamme. Luettelen tässä tärkeimmät mielenliikutukset siinä järjestyksessä kuin ne täten ovat löydettävissä.

Mielenliikutukset järjestyksessä lueteltuina.

53. *Ihmetteleminen.*

Kun ensi kerran äkkiä kohtaamme jonkun seikan ja pidämme sitä uutena tai hyvin eroavana kaikista sitä ennen tuntemistamme seikoista, tai jos pidämme sitä toisenlaisena, kuin miksi olimme sitä kuvitelleet, ihmettelemme sitä ja hämmästyimme siitä. Koska tämä saattaa tapahtua ennenkuin ollenkaan tiedämme onko tämä seikka meille sovelias vai ei, näyttää ihmetteleminen olevan ensimmäinen kaikista mielenliikutuksista. Sillä ei ole vastakohtaa; jos näet tuossa esiintyneessä seikassa ei ole mitään hämmästyttävää, ei se herätä ihmettelyämme, ja me tarkastamme sitä mielenliikutuksetta.

54. *Kunnioitus tai ylenkatse, jalomielisyys tai kopeus, nöyryys tai halpamielisyys.*

Ihmettelyyn liittyy kunnioitus tai ylenkatse, riippuen siitä, ihmettelemmekö jonkun seikan ylevyyttä tai kehnoutta. Samoin saatamme myös itseämme kunnioittaa tai ylenkatsoa; tästä syntyvät ne mielenliikutukset ja tottumukset, joita kutsutaan jalomielisyydeksi tai kopeudeksi, sekä nöyryydeksi tai halpamielisyudeksi.

55. *Ihailu ja halveksiminen.*

Kun kunnioitamme tai ylenkatsomme toisia seikkoja, joita pidämme vapaina hyvän tai pahan aiheuttajina, muuttuu kunnioitus ihailuksi ja yksinkertainen ylenkatse halveksimiseksi.

56. *Rakkaus ja viha.*

Kaikki edellämainitut mielenliikutukset saattavat syntyä meissä ilman että ollenkaan huomaamme onko se seikka, joka ne aikaansaa, hyvä vai huono. Mutta kun huomaamme jonkun seikan olevan meille hyvän, s. o. meille soveliaan, rupeamme sitä rakastamaan; ja kun havaitsemme jonkun seikan huonoksi tai vahingolliseksi, herättää tämä meissä vihaa.

57. *Halu.*

Samasta hyvän tai pahan havaitsemisesta syntyvät kaikki muutkin mielenliikutukset. Mutta mainitakseni ne järjestyksessä, erotan ne toisistaan ajan mukaan; ja koska ne saattavat meitä enemmän tarkkaamaan vastaisuutta kuin nykyisyyttä ja menneisyyttä, mainitsen aluksi halun. Sillä on ilmeisen selvää, että tavoittelemme jotakin vastaisuudessa tapahtuvaa, ei ainoastaan silloin, kun haluamme jotakin hyvää, jota emme vielä omista, tai kun tahdomme välttää jotakin pahaa, jonka luulemme voivan tapahtua, vaan myöskin silloin, kun vain toivomme säilyttävämme jotakin hyvää ja välttävämme jotakin pahaa.

58. *Toivo, pelko, kateus, levollisuus ja epätoivo.*

Meidän tarvitsee vain ajatella jonkun hyvän saavuttamista ja pahan välttämistä mahdolliseksi,

ruvetaksemme sitä haluamaan. Mutta jos sitäpaitsi punnitsemme, onko paljon vai vähän todennäköisyyttä sen saavuttamiseksi, synnyttää suuremman todennäköisyyden havaitseminen meissä toivoa ja vähemmän todennäköisyyden havaitseminen pelkoa, jonka laatuinen tunne kateus on. Jos toivo on tavattoman suuri, muuttuu se laadultaan, ja sitä kutsutaan silloin levollisuudeksi eli varmuudeksi; tavaton pelko taaskin muuttuu epätoivoksi.

59. *Epäröiminen, rohkeus, uskaliaisuus, kilpaileminen, pelkurimaisuus ja kauhu.*

Saatamme toivoa ja peljätä, vaikka odotetun seikan toteutuminen ei ollenkaan ole riippuvainen meistä; mutta jos se on meistä riippuvainen, saattaa keinojen valitseminen tai yrityksen toimeenpaneminen tarjota vaikeuksia. Tuo valitseminen synnyttää epäröimisen, joka panee meitä punnitsemaan asiaa sekä kysymään neuvoa. Toimeenpanon vaikeuksia vastustamaan herää meissä rohkeus tai uskaliaisuus, jonka laji kilpaileminen on. Rohkeuden vastakohta on pelkurimaisuus, ja uskaliaisuuden vastakohta taas pelko ja kauhu.

60. *Omantunnon vaiva.*

Jos ennen epäröimisen poistamista olemme valinneet jonkun toimimistavan, herää meissä omantunnon vaiva, joka ei kohdistu vastaiseen seikkaan, kuten edellämainitut mielenliikutukset, vaan nykyiseen tai menneeseen.

61. *Ilo ja suru.*

Nykyisen hyvän havaitseminen synnyttää meissä iloa, pahan havaitseminen surua, jos käsitämme tämän hyvän tai pahan meille kuuluvaksi.

62. *Iva, kateus, sääli.*

Jos havaitsemme hyvää tai pahaa, jota käsitämme muille kuuluvaksi, voimme pitää heitä joko sitä ansaitsevina tai ansaitsemattomina; edellisessä tapauksessa herää meissä ainoastaan ilon tunne, koska meistä on hyvä, että käy niinkuin pitää. Ero on vain siinä, että hyvän aiheuttama ilo on vakava, kun sitävastoin pahan synnyttämää iloa seuraa nauru ja iva. Mutta jos huomaamme toisten ansaitsemattansa saavan osakseen hyvää tai pahaa, herättää hyvän havaitseminen kateutta, ja pahan havaitseminen sääliä, jotka molemmat ovat surun lajeja. Tulee huomata, että samat mielenliikutukset, jotka ovat nykyisen hyvän tai pahan synnyttämät, usein saattavat kohdistua myöskin vastaisuudessa tapahtuvaan hyvään tai pahaan, mikäli se luulo, että ne todella tapahtuvat, saattaa meitä kuvittelemaan niitä nykyisiksi.

63. *Tyytyväisyys itseemme ja katumus.*

Voimme myöskin tarkastaa hyvän tai pahan syytä sekä nykyisenä että menneenä. Ja itsemme aikaansaama hyvä tuottaa meille sisäisen tyytyväisyyden, joka on suloisin kaikista mielenliikutuksista, jotavastoin tekemämme paha herättää katumusta, joka on katkerin kaikista mielenliikutuksista.

64. *Suopeus ja kiitollisuus.*

Jos muut ovat tehneet hyvää, olemme heille suopeat, vaikka he eivät olisikaan tehneet hyvää meille; ja jos he sen ovat tehneet meille, liittyy suopeuteemme kiitollisuus.

65. *Närkästys ja vihastuminen.*

Muiden tekemä paha taas, kun se ei koske meitä, herättää meissä ainoastaan närkästystä heitä kohtaan. Jos se taas kohtaa meitä, saattaa se meidät myöskin vihastumaan.

66. *Kunnia ja häpeä.*

Muistellessamme nykyään tai ennen tekemäämme hyvää muiden ihmisten arvostelemana, herää meissä kunnian tietoisuus; tekemäämme pahaa taas täten ajatellessamme, tunnemme häpeää.

67. *Inho, kaiho ja hilpeys.*

Välistä hyvän jatkuminen aikaansaa ikävää tai inhoa, jotavastoin pahan jatkuminen vähentää surua. Hyvän menestystä taaskin seuraa kaiho, joka on surun laji, ja pahan herkeäminen tuottaa hilpeyttä, joka on ilon laji.

68. *Minkätähden tämä mielenliikutuksien luetteleminen eroaa tavallisesta.*

Täten luulen paraassa järjestyksessä luetelleeni mielenliikutukset. Tiedän tässä suhteessa poikkeavani kaikkien niiden mielipiteistä, jotka ennen minua ovat tätä ainetta käsitelleet, mutta en tee sitä ilman painavaa syytä. Sillä nuo kirjailijat perustavat luettelemisensa siihen, että erottavat sielun

tunne-elämässä kaksi eri osaa, joista he kutsuvat toista *himotsevaksi* ja toista *vihoittuvaksi* osaksi. Mutta koska, kuten yllä olen sanonut, en huomaa sielussa eri osia, ei tuo erotus mielestäni osota muuta kuin että sielussa on kaksi taipumusta, joista toinen on himotseminen, toinen vihastuminen. Ja koska sielussa myöskin on ihmettelyn, rakkauden, toivon ja pelon tunteita sekä taipumus vastaanottaa kaikkia muita mielenliikutuksia ynnä mahdollisuus kaiken sen toimeenpanemiseen, johon ne sielua taivuttavat, en saata käsittää miksi ne kaikki johdetaan himotsemisesta ja vihastumisesta. Sitäpaitsi ei mainittujen kirjailijoiden tekemä luettelo sisällä kaikkia tärkeimpiä mielenliikutuksia, jotka minun laatimani luettelon luulen sisältävän. Mainitsen vain tärkeimmät, koska voidaan erottaa vielä useita erityisiä mielenliikutuksia, joiden luku on ääretön.

69. *On ainoastaan kuusi alkuperäistä mielenliikutusta.*

Yksinkertaisten ja alkuperäisten mielenliikutuksien luku ei ole suuri. Jos luomme yleiskatsauksen niihin, jotka olen maininnut, huomaamme helposti, että niitä vain on kuusi, nimittäin ihmetteleminen, rakkaus, viha, halu, ilo ja suru, ja että kaikki muut ovat yhdistyneet muutamista näistä kuudesta tai ovat niiden lajeja. Jotta en niiden monilukuisuudella väsyttäisi lukijaa, käsittelen tässä erikseen näitä kuutta alkuperäistä. Senjälkeen osotan, miten kaikki muut niistä syntyvät.

70. *Ihmetteleminen; sen määritys ja syy.*

Ihmetteleminen on äkillinen sielussa syntyvä hämmästys, joka saattaa sielun kiinnittämään tarkkaavaisuutensa niihin seikkoihin, jotka tuntuvat harvinaisilta ja erinomaisilta. Se syntyy ensin aivojen vastaanottamasta mielteestä, joka osottaa sielulle, että tuo seikka on harvinainen ja suuresti huomiota ansaitseva. Lisäksi se syntyy elonhengekkeiden liikkeestä, jotka tämän mielteestä vaikutuksesta hyvin voimakkaasti tunkeutuvat siihen aivojen kohtaan, missä tuo mielle sijaitsee, vahvistaen ja ylläpitäen sitä. Tämän mielteestä elonhengekkeet kulkevat mainitusta aivojen kohdasta niihin lihaksiin, jotka pidättävät aistimia siinä tilassa, joka jatkuvasti ylläpitää mielenliikutusta, jos se nimittäin on aistimien välittämä.

71. *Tämä mielenliikutus ei ollenkaan muuta sydämen eikä veren tilaa.*

Omituista tälle mielenliikutukselle on, ett'emme huomaa sen aikaansaavan mitään muutosta sydämen eikä veren tilassa, kuten muut mielenliikutukset tekevät. Syy on siinä, ett'ei sen esineenä ole hyvä eikä paha; se vain vaatii sen seikan ymmärtämistä, jota ihmetellään. Sentähden se ei ollenkaan vaikuta sydämeen, eikä vereen, josta ruumiin hyvinvointi kokonaan on riippuvainen, vaan aivoihin, missä ne aistielimet sijaitsevat, joita tämä ymmärtäminen välikappaleinaan tarvitsee.

72. *Ihmettelämisen voimasta.*

Kuitenkin tämä mielenliikutus on hyvin voimakas sen odottamattoman seikan s. o. sen mielteestä äkillisen ja aavistamattoman ilmestymisen tähden, joka muuttaa elonhengekkeiden liikkeen. Tämä odottamaton ilmestyminen on omituinen kysymyksessä olevalle mielenliikutukselle; jos se esiintyy muissakin mielenliikutuksissa,—ja se esiintyykin tavallisesti melkein kaikissa, niitä kiihdyttäen—yhtyy niihin ihmetteleminen. Sen voima on riippuvainen kahdesta seikasta, nimittäin ilmiön uutuudesta ja siitä, että sen aikaansaamalla kiihotuksella alusta pitäen on koko voimansa. On näet varmaa, että sellainen kiihotus vaikuttaa enemmän kuin se, joka alussa on heikko ja vähitellen kasvaa ja siis helposti voidaan ehkäistä. Varmaa on myöskin, että uudet aistimusten esineet vaikuttavat sellaisiin aivojen kohtiin, jotka eivät ole tähän ollenkaan tottuneet. Nämät kohdat ovat herkemmat ja pehmeämmät kuin ne, jotka usein tapahtuvasta kiihotuksesta ovat koventuneet, ja tämä seikka enentää niissä syntyneen aivokiihotuksen vaikutusta. Tätä ei pidettäne uskomattomana, jos otetaan huomioon, että samanlainen syy vaikuttaa sen, ett'eivät jalkapohjamme, jotka ovat tottuneet kantamansa ruumiin raskaaseen painoon, tunne sanottavasti tätä painoa astuessamme. Sitävastoin toinen paljoa pienempi ja hiljaisempi kosketus kutkutettaessa on meistä miltei kärsimätön, koska se ei tapahdu meille usein.

73. *Mitä hämmästys on.*

Mainitulla odottamattomalla havainnolla on sellainen voima, että se panee aivoissa olevat elonhengekkeet liikkumaan siihen kohtaan, missä ihmettelyn esineen mielle syntyy, ja että se välistä syöksee ne sinne kaikki ja saattaa ne siihen määrään ylläpitämään tuota mielletä, ett'ei niitä ollenkaan kulje lihaksiin ja ett'eivät ne ollenkaan poistu seuraamistaan jäljistä aivoista. Sentähden koko ruumis jää liikkumattomaksi kuin kuvapatsas, emmekä voi havaita esineestä muuta kuin ensiksi näkemämme puolen, emmekä siis saada siitä tarkempaa käsitystä. Tätä tilaa kutsutaan tavallisesti hämmästymiseksi; se on liiallista ihmettelmistä, joka aina on paha.

74. *Mielenliikutuksien tuottamasta hyödystä ja vahingosta.*

Edellämainitsemastani huomataan helposti, että mielenliikutuksien tuottama hyöty vain on siinä, että ne vahvistavat ja saattavat sielussa pysyväisiksi sellaisia ajatuksia, joiden säilyttäminen on hyödyllinen

ja jotka muuten helposti voisivat haihtua. Koko niiden tuottama vahinko taas on siinä, että ne vahvistavat ja säilyttävät näitä ajatuksia enemmän, kuin on tarpeellista tai että ne vahvistavat ja säilyttävät huonoja ajatuksia.

75. Mitä erityistä hyötyä ihmetteleminen tuottaa.

Ihmettelmisestä voi yleensä sanoa, että se on hyödyllinen, koska se saattaa meitä oppimaan ja muistissa pitämään sellaisia seikkoja, joita emme ennen ole tunteneet. Sillä ihmettelme vain sitä, joka meistä näyttää harvinaiselta ja erinomaiselta, eikä mikään muu voi näyttää siltä kuin se, mikä meille tähän asti on ollut tuntematonta tai mikä eroaa tavallisesta. Tämän eroamisen vuoksi sitä näet kutsutaan erinomaiseksi. Kun joku meille ennen tuntematon seikka uudestaan ilmestyy käsityspiiriimme tai aistimuksiimme, jää se ainoastaan sentähden muistiimme, että sen herättämä käsite on aivoissamme vahvistunut jonkun mielenliikituksen vaikutuksesta tai käsityskyvyn huomaavaisuudesta, jota kykyä tahdomme taivuttaa erityiseen tarkkaavaisuuteen ja punnitsemiseen. Muut mielenliikutukset voivat vaikuttaa sen, että huomaamme seikkoja, jotka näyttävät hyviltä tai pahoilta. Mutta ihmettely syntyy ainoastaan tavattomien seikkojen johdosta. Kokemus osottaa, että kaikki, joilla ei ole mitään luontaista taipumusta tähän mielenliikutukseen, tavallisesti ovat hyvin vähätietoiset.

76. Miten ihmetteleminen saattaa vahingottaa, ja miten voidaan poistaa sen puutteellisuudet ja välttää sen liiallisuutta.

Useammin ihmetellään liian paljon vähemmänkin huomattavia seikkoja ja hämmästyään niistä; paljoa harvemmin ihmetellään niitä liian vähän. Tämä saattaa kokonaan ehkäistä tai viedä harhaan järjellisen arvostelukyvyn. On siis hyvä, että meillä luonnosta on jossakin määrin taipumusta tähän mielenliikutukseen, koska se helpottaa tietojen saavuttamista. Mutta myöhemmin tulee meidän, mikäli mahdollista, koettaa vapautua siitä. Voimme näet helposti korvata sitä harkinnalla ja erityisellä tarkkaavaisuudella, johon tahto aina saattaa taivuttaa ymmärryksemme, kun pidämme eteemme sattuvaa seikkaa sitä ansaitsevana. Liiallista ihmettelyä vastaan ei ole muuta keinoa kuin se, että hankimme itsellemme tietoja useista seikoista ja että totutamme itseämme mitä tavattomimpien ja omituisimpien seikkojen tarkastamiseen.

77. Sangen tyhmät ja sangen taitavat ihmiset eivät ole enimmäin taipuvaisia ihmettelyyn.

Vaikka ainoastaan tylsämieliset ja typerät luonnostaan ovat kykenemättömät tuntemaan ihmettelyä, eivät siltä nerokkaimmat ihmiset aina ole siihen valmiit. Taipumusta ihmettelyyn on etupäässä niillä, joilla on jotenkin hyvä luonnollinen ymmärrys, mutta jotka eivät kuitenkaan suuresti luota omaan kykyynsä.

78. Ihmettelyn liiallisuus saattaa tulla tavaksi, ellei sitä ehkäistä.

Tämä mielenliikutus näyttää tosin vähenevän aikaa myöten; sillä kuta enemmän ihmettelyä herättäviä seikkoja kohdataan, sitä enemmän lakataan niitä ihmettelemästä ja totutaan olettamaan, että ne seikat, jotka myöhemmin kohtaamme, ovat tavallisia. Mutta kun ihmettely on liiallinen ja kiintyy esineistä ensiksi saatuun vaikutukseen, ilman että ihmettelevä henkilö niihin lähemmin tutustuu, tottuu sielu samalla tavalla tarkastamaan kaikkia esiintyviä seikkoja, vaikka ne tarjoavatkin hyvin vähän uutta. Sentähden on sokeasti utelioiden ihmisten sairaaloinen mielentila heihin niin piintynyt, että he hakevat tavattomia seikkoja ainoastaan ihmetelläkseen niitä, eivätkä oppiakseen niitä tuntemaan. He muuttuvat vähitellen niin ihmettelynhaluisiksi, että arvottomat seikat yhtä paljon saattavat kiinnittää heidän huomiotansa kuin ne, joiden tutkiminen on hyödyllisempi.

79. Rakkauden ja vihan määritykset.

Rakkaus on sellainen elonhengekkeiden synnyttämä sielun kiihotustila, joka taivuttaa sielua suuntaamaan tahtoansa niihin seikkoihin, jotka näyttävät olevan sille soveliaat. Viha on sellainen elonhengekkeiden aikaansaama sieluntila, joka saattaa sielua pakenemaan sellaisia seikkoja, joita se pitää vahingollisina. Mainitsin että nämät mielenliikutukset ovat elonhengekkeiden synnyttämät, tahtoen täten osottaa, että rakkaus ja viha, jotka ovat ruumiista riippuvaisia mielenliikutuksia, ovat erotettavat sekä niistä vakaumuksista, jotka saattavat sielun tahdontoiminnan kohdistumaan sellaisiin seikkoihin, joita se pitää hyvinä ja hylkäämään ne, joita se pitää huonoina, että myös niistä kiihotuksista, jotka ainoastaan nämät vakaumukset herättävät sielussa.

80. Mitä tahdon kohdistuva ja hylkäävä toiminta merkitsee.

Sanalla tahto en tässä tarkoita halua, joka on erityinen mielenliikutus ja tavoittelee jotakin tulevaa seikkaa; vaan tarkoitan sisäistä vakaumusta, joka on siinä, että nykyhetkestä alkaen pidämme itseämme liittyneinä siihen, jota rakastamme, kuvitellen kokonaisuutta, jonka toinen osa itse olemme, ja jonka toinen osa on rakkautemme esine. Vihan valtaamina taas pidämme itseämme kokonaisuutena, joka on kokonaan erotettuna vastenmielisyyttä herättävästä seikasta.

81. *Erotuksesta, joka tavallisesti tehdään himotsevan ja hyvänsuovan rakkauden välillä.*

Tavallisesti erotetaan kahdenlaista rakkautta, joista toista kutsutaan hyvänsuovaksi s. o. sellaiseksi rakkaudeksi, joka saattaa meitä toivomaan hyvää rakkautemme esineelle. Toista kutsutaan himotsevaksi rakkaudeksi, koska se saattaa haluamaan rakkauden esinettä. Mutta minusta tämä erotus näyttää koskevan ainoastaan rakkauden vaikutuksia, eikä sen olemusta. Sillä niinpian kuin olemme kohdistaneet tahtomme johonkin esineeseen, olkoon se minkäluontoinen tahansa, olemme sille hyvänsuovat s. o. toivomme sille myös sellaisia seikkoja, joiden luulemme olevan sille mieluiset. Tämä on rakkauden päävaikutuksia. Jos pidämme rakkauden esineen omistamista hyvänä seikkana tai jos haluamme muunlaista yhteyttä sen kanssa kuin mainitun tahdon kohdistamisen kautta tapahtuvaa, niin himotsemme sitä. Se on rakkauden tavallisimpia vaikutuksia.

82. *Miten sangen erilaiset mielenliikutukset siinä ovat yhdenlaiset, että ne yhtyvät rakkauteen.*

Ei ole tarpeellista erottaa yhtä monta rakkauden lajia, kuin on erilaisia rakkauden esineitä. Sillä vaikka esim. ne mielenliikutukset, joita kunnianhimoinen henkilö tuntee tavoittellessaan kunniaa, saituri himotessaan rahaa, juoppo himotessaan viiniä, rivo mies tahtoessaan häväistä naista, kunnan mies ystävänsä tai lemmittyänsä kohtaan, ja hyvä isä lapsiaan kohtaan, suuresti eroavat toisistaan, ovat ne toistensa kaltaiset siinä, että ne sisältävät rakkautta. Neljässä ensimmäisessä on rakkautta vain siinä suhteessa, että rakastetaan mielenliikutuksen esineen saavuttamista, eikä itse esinettä, jota kohtaan tunnetaan ainoastaan himoa, johon on sekaantunut muita erityisiä mielenliikutuksia. Sitävastoin hyvän isän tuntema rakkaus lapsiinsa on niin puhdas, ett'ei hän halua heiltä mitään eikä tahdo omistaa heitä toisin kuin hän heidät omistaa, eikä olla liittynyt heihin läheisemmin kuin hän on. Hän pitää heitä toisena »minänään» ja tavoittelee heidän menestystään yhtä hartaasti kuin omaansa, jopa hartaamminkin; sillä hän kuvittelee yhdessä heidän kanssaan muodostavansa kokonaisuuden, jonka paras osa hän itse ei ole, ja senvuoksi hän usein uhraa omat etunsa heidän eduilleen, eikä edes pelkää perikatoa, jos heidän pelastuksensa on kysymyksessä. Kunnan miesten kiintymys ystäviinsä on tämän kaltainen, vaikka se harvoin on niin täydellinen; heidän kiintymyksensä lemmittyyn on myös suuresti senkaltainen, vaikka se myös on vähän sukua toiselle mainitsemani rakkauden lajille.

83. *Yksinkertaisen kiintymyksen, ystävyuden ja hartaudellisen kiintymyksen erotus.*

Suuremmalla syyllä saattaa mielestäni erottaa rakkauden eri lajit sen mukaan, missä määrin pidämme rakkautemme esineestä itseemme verrattuna. Jos pidämme rakkautemme esineestä vähemmän kuin itsestämme, tunnemme sitä kohtaan yksinkertaista kiintymystä; jos pidämme siitä yhtä paljon kuin itsestämme, syntyy ystävyys; jos pidämme siitä enemmän, saattaa täten syntyneitä mielenliikutusta kutsua hartaudelliseksi kiintymykseksi. Voimme siis olla kiintyneet johonkin kukkaan, lintuun tai hevoseen; mutta ainoastaan se, jolla on hyvin omituinen mieli, saattaa tuntea ystävyyttä muita kuin ihmisiä kohtaan. Ihminen näet on siihen määrään tämän mielenliikutuksen esine, ett'ei ole niin epätäydellistä ihmistä, joka ei voisi saavuttaa täydellistä ystävyyttä sellaisen henkilön puolelta, josta hän pitää, ja jolla todella on ylevä ja jalo luonne, kuten myöhemmin pykälissä 144 ja 146 osotetaan. Mitä hartaudelliseen kiintymykseen tulee, niin sen pääesine epäilemättä on ylin jumaluus, jota kohtaan meillä välttämättömästi on hartaat tunteet, jos tunnemme sitä niinkuin meidän tulee. Mutta saatamme myös olla hartaudellisesti kiintyneet ruhtinaaseemme, maahamme, kotikaupunkiimme, jopa yksityiseen henkilöön, jos kunnioitamme häntä paljon enemmän kuin itseämme. Näiden kolmen rakkauden lajin erotus selviää etupäässä niiden vaikutuksista. Kokiessamme itsessämme kutakin näistä rakkauden lajeista, pidämme itseämme liittyneenä rakkautemme esineeseen, mutta olemme aina valmiit uhraamaan tuon kokonaisuuden vähemmänarvoisen osan pelastaaksemme toisen. Tuntiessamme siis yksinkertaista kiintymystä, pidämme aina itseämme etevämpänä kiintymyksemme esinettä; hartaudellisen kiintymyksen valtaamina päinvastoin pidämme tämän kiintymyksen esinettä siihen määrään itseämme ylevämpänä, ett'emme pelkää edes kuolemaa jos voimme sen pelastaa. Tästä on usein nähty esimerkkejä niissä, jotka ovat antautuneet alttiiksi varmalle kuolemalle puolustaakseen ruhtinastaan tai kotikaupunkiaan, jopa välistä yksityisiä henkilöitä, joihin ovat olleet hartaasti kiintyneet.

84. *Vihan lajeja ei ole niin monta kuin rakkauden lajeja.*

Vaikka viha on rakkauden vastakohta, ei siinä voida havaita yhtä monta lajia, koska emme huomaa niin suurta erilaisuutta siinä pahassa, jota vapaaehtoisesti pakenemme, kuin siinä hyvässä, jota tavoittelemme.

85. *Mieltymyksestä ja kammosta.*

En voi havaita muuta kuin yhden huomattavan seikan, joka erottaa nämät kaksi mielenliikutusta toisistaan. Se on löydettävissä siitä, että rakkauden ja vihan esineet saattavat johtua tajuntaan joko ulkonaisten tai sisäisten aistien ja järjen toiminnan kautta. Sillä kutsumme yleensä hyväksi tai pahaksi sitä, mitä sisäinen aistimme tai järkemme arvostelee soveliaaksi tai vahingolliseksi luonnollemme.

Kauniiksi tai rumaksi kutsumme sitä, minkä ulkonaiset aistimme sellaisiksi meille kuvaavat; tärkein aisti tässä suhteessa on näköaisti. Täten syntyy kaksi eri rakkauden lajia, nimittäin rakkaus hyviin ja rakkaus kauniisiin seikkoihin, jota jälkimmäistä saatamme kutsua mieltymykseksi, jott'ei sitä sekoitettaisi toiseen, eikä himoon, jota usein kutsutaan rakkaudeksi. Näin syntyy myöskin kaksi vihan lajia, joista toinen kohdistuu keuhkoihin seikkoihin, toinen rumiin; jälkimmäistä saatamme erotukseksi kutsua kammoksi tai vastenmielisyydeksi. Omituisinta tässä on se, että nämät kaksi mielenliikutusta, mieltymys ja kammo, tavallisesti ovat voimakkaammat kuin muut rakkauden tai vihan lajit, koska se, minkä aistimukset johtavat sieluun, kiihottaa sitä voimakkaammin kuin se, minkä järki siinä herättää. Mieltymys ja kammo ovat kuitenkin tavallisesti aiheeltaan perättömät, ja kaikista mielenliikutuksista ne pettävät enimmin, jonka vuoksi niiden suhteen tulee olla hyvin varoillaan.

86. *Halun määrittely.*

Halu on elonhengekkeiden herättämä sielun kiihotus, joka saattaa sielun tavoittamaan sellaisia seikkoja, joita se katsoo itselleen mieluisiksi. Emmekä halua ainoastaan kaipaamamme hyvän toteutumista, vaan myös saavuttamamme hyvän säilyttämistä ja lisäksi pahan poistamista, sekä nykyisen pahan, että sellaisen, jonka luulemme vastaisuudessa saattavan tapahtua.

87. *Tällä mielenliikutuksella ei ole mitään vastakohtaa.*

Tiedän kyllä, että se mielenliikutus, joka tavoittelee jotakin hyvää, ja jota yksin kutsutaan haluiksi, kouluissa yleensä asetetaan vastakohtaksi sille mielenliikutukselle, joka pyrkii pakenemaan pahaa, ja jota kutsutaan vastenmielisyydeksi. Mutta ei ole yhtään hyvää seikkaa, jonka puute ei olisi paha, eikä mitään pahaa, ollen varma tosiseikka, jonka karkottaminen ei olisi hyvä. Jos siis esim. tavoittelemme rikkautta, pakennemme välttämättömästi köyhyyttä; koettaessamme vapautua taudista, pyrimme terveyteen, j. n. e. Sentähden sama vaikutin minusta näyttää saattavan tavoittelemaan hyvää ja samalla pakenemaan sille vastakkaista pahaa. Huomaan tässä kohdin vain sen erotuksen, että halua, pyrkiessämme hyvää saavuttamaan, seuraa rakkaus ja sitten toivo ja ilo; halua sitävastoin, koettaessamme paeta päinvastaista pahaa, seuraa viha, pelko ja murheellisuus. Sentähden luullaan, että on olemassa kaksi toisilleen vastakkaista halua. Mutta jos tarkastamme halua silloin, kun se samaan aikaan tavoittelee jotakin hyvää ja pakenee jotakin päinvastaista pahaa, huomaamme selvästi että sama mielenliikutus aikaansaa molemmat pyrkimykset.

88. *Halun eri lajit.*

Voitaisiin syystä erottaa halussa yhtä monta lajia, kuin on erilaisia halun esineitä. Sillä esim. uteliaisuus, joka vain on tietämisen halu, eroaa paljon kunnianhimmasta, tämä taaskin kostonhimmasta, j. n. e. Olkoon tässä vain sanottu, että on yhtä monta halun lajia, kuin on rakkauden ja vihan lajia, ja että huomattavimmat ja voimakkaimmat halun lajit syntyvät mieltymyksestä ja kammosta.

89. *Kammon herättämästä halusta.*

Vaikka sama halu tavoittelee hyvää ja pakenee tälle päinvastaista pahaa, kuten on mainittu, niin mieltymyksen synnyttämä halu kuitenkin suuresti eroaa kammon synnyttämästä halusta. Sillä mieltymys ja kammo ovat todellisia vastakohtia, eivätkä ne ole se hyvä ja paha, jota halu tavoittelee, vaan ainoastaan kaksi erilaista sielun kiihotustilaa, jotka antavat aiheita eri seikkojen tavoittelemiseen. Kammo näet on luonnoltaan sellainen, että se saattaa sielun kuvittelemaan äkillistä ja aavistamatonta kuolemaa. Vaikka siis välistä ainoastaan madon kosketteleminen, värisevän lehden kahina tai sen varjo herättää kammoa, tunnemme aluksi yhtä suurta mielenkiihotusta, kuin jos havaitsisimme selvän kuolemanvaaran edessämme. Tämä synnyttää sellaisen kiihkosan sielun tilan, joka taivuttaa sielun ponnistamaan kaikki voimansa välttääkseen niin läheisen vaaran. Tämänlaista halua kutsutaan tavallisesti paoksi ja vastenmielisyydeksi.

90. *Mieltymyksen synnyttämästä halusta.*

Mieltymyksen on luonto erityisesti laatinut kuvailemaan miellyttävän seikan tuottamaa nautintoa suurimmaksi inhimilliseksi hyväksi, ja senvuoksi haluamme palavasti tätä nautintoa. On tosin eri mieltymyksen lajeja, eivätkä näiden herättämät halut kaikki ole yhtä voimakkaita. Kukkien kauneus esim. herättää meissä ainoastaan halun katsella niitä, hedelmien kauneus taas halun syödä ne. Huomattavin halu syntyy siitä, että kuvittelemme sellaisen henkilön omistavan täydellisiä ominaisuuksia, jonka luulemme voivan muuttua toiseksi »minäksemme». Sillä pannaan ihmisiin, kuten myös järjettömiin eläimiin, sukupuolten erotuksen, on luonto myös laatinut aivoihin erityisiä mielteitä, jotka vaikuttavat, että ihminen määrättyssä iässä ja erityisenä aikana pitää itseänsä puutteellisena ja ainoastaan sen kokonaisuuden puoliskona, jonka toisena osana toiseen sukupuoleen kuuluvan henkilön tulisi olla. Tämän toisen puolen saavuttamista luonto himmeästi kuvailee suurimmaksi hyväksi, mitä saattaa kuvitella. Ja vaikka samalla kertaa näemme useampia tähän toiseen sukupuoleen kuuluvia henkilöitä, emme himotse useampia yht'aikaa, koska luonto ei saata meitä

kuvittamaan tarvitsevamme enempää kuin yhden olentoamme täydentävän puolen. Mutta jos yhdessä huomaamme jotakin, joka miellyttää enemmän kuin se, minkä samaan aikaan näemme muissa, niin tämä vaikuttaa, että sielussa tuota yhtä kohtaan herää koko se kiintymys, jonka luonto sielulle myöntää siinä tarkoituksessa, että se koettaisi saavuttaa sen hyvän, jota luonto kuvailee sille arvokkaimpana omaisuutena. Tätä kiintymystä eli halua, joka näin syntyy mieltymyksestä, kutsutaan rakkaudeksi tavallisemmin kuin yllämainittua samannimistä mielenliikutusta. Sillä on mitä omituisimmat vaikutuksensa, ja se on romaanikirjoittajain ja runoilijoiden pääaiheena.

91. *Ilon määrittäminen.*

Ilo on miellyttävä tajunta sen hyvän nauttimisesta, jonka aivojen vastaanottamat mielteet osottavat sielulle sen omistamaksi. Sanon, että tässä sielun tilassa piilee hyvän nauttiminen; sillä sielu ei todellakaan nauti muita hedelmiä kaikesta omistamastaan hyvästä; ellei se tunne siitä mitään iloa, voimme sanoa, ett'ei se nauti siitä enempää, kuin ei sitä olisikaan. Lisään tähän, että aivojen säilyttämät mielteet esittävät tämän hyvän sielun omistamaksi, joten ei tule sekoittaa tätä iloa, joka on mielenliikutus, puhtaasti henkiseen iloon, joka syntyy sielussa yksistään sielun omasta toiminnasta, ja jota saatamme pitää mieluisena, sielussa itsessä syntyneenä tunteena, joka olemukseltaan on sellaisen hyvän tuottamaa nautintoa, jonka käsityskyky osottaa sielun omaksi. Tosin tätä henkistä iloa, niinkauan kuin sielu on yhdistyneenä ruumiiseen, aina seuraa sellainen ilo, joka on mielenliikutus. Sillä heti kun käsityskykymme havaitsee, että omistamme jonkun hyvän, vaikka tämä hyvä onkin niin eriyväinen kaikista ruumista koskevista hyvistä seikoista, ett'emme saata sitä kuvitella, niin mielikuvitus viipymättä painaa tästä aivoihin leiman; tämä synnyttää sen elonhengekkeiden liikkeen, joka herättää ilon mielenliikutuksen.

92. *Surun määrittäminen.*

Suru on epämiellyttävä raukeamistila, jonka vaikuttaa sen pahan tai puutteellisuuden tuottama epämuokavuus, jonka aivojen vastaanottamat mielteet ilmaisevat sieluun kuuluvaksi. On olemassa myöskin henkistä surua, joka ei ole mielenliikutus, vaan jota mielenliikutus aina seuraa.

93. *Näiden kahden mielenliikutuksen syyt.*

Kun henkinen ilo tai suru näin herättävät samannimiset mielenliikutukset, on näiden syyt ilmeisen selvät, ja niiden määrittämisestä nähdään, että ilo johtuu siitä luulosta, että omistamme jonkun hyvän, ja suru siitä luulosta, että meitä vaivaa joku paha tai puutteellisuus. Mutta usein tapahtuu että olemme surumieliset tai iloiset voimatta niin selvästi huomata sitä hyvää tai pahaa, joka on niiden syynä, nimittäin silloin, kun tämä hyvä tai paha jättää vaikutuksensa aivoihin ilman sielun välitystä, koska se joko vain on ruumiillista laatua tai koska sielu, vaikka se onkin sille kuuluvaa, ei pidä sitä hyvänä eikä pahana, vaan jonakin toisenlaisena seikkana, jonka aivoihin jättämä vaikutus on yhdistynyt hyvän ja pahan vaikutuksiin.

94. *Miten ilo ja suru syntyvät puhtaasti ruumiillisesta hyvästä tai pahasta ja minkälaiset mieluinen aistimien kiihotus sekä kipu ovat.*

Jos olemme vallon terveet ja jos ilma on tavattoman kirkas, tunnemme siitä hilpeyttä, joka ei johdu mistään käsityskykymme toimituksesta, vaan yksistään elonhengekkeiden liikkeen aivoihin tekemästä vaikutuksesta. Samoin olemme surulliset, kun ruumis on pahoinvoipa, vaikka emme vielä huomaa, että niin on laita. Aistimien kiihotusta seuraa niin välittömästi ilo ja kipua taaskin suru sentähden, ett'eivät useimmat ihmiset niitä erota. Kuitenkin on niiden ero niin suuri, että usein saatamme kokea iloa tuntiessamme kipua ja tuntea sellaista aistimien kutkutusta, joka on vastenmielistä. Syy siihen näet, että ilo tavallisesti seuraa mieluista aistimien kiihotusta on siinä, että se, mitä kutsumme mieluiseksi aistimien kiihotukseksi, eli jokainen mieluinen aistimus, syntyy siitä, että aistimiin vaikuttavat esineet herättävät hermoissa sellaista liikettä, joka niitä vahingottaisi, ell'ei niillä olisi tarpeeksi vastustusvoimaa ja ell'ei ruumiin terveydentila olisi hyvä. Sentähden vastaanottavat aivot vaikutuksen, jonka luonto on määrännyt antamaan tajuntaan tiedon tästä terveydentilasta ja voimasta ja joka osottaa sitä sieluun kuuluvaksi hyväksi, sen nojalla, että tämä vaikutus on yhdistynyt ruumiiseen ja siis herättää sielussa iloa. Tämänkaltaisesta syystä huvittaa meitä kaikenmoisten mielenliikutuksien, jopa surun ja vihan, meissä herättämä kiihkos sielun tila, jos vain mainitut mielenliikutukset syntyvät niiden omituisten tapahtumien johdosta, joita näemme esitettävän teatterissa, sekä niiden samankaltaisten vaikuttimien johdosta, jotka eivät voi mitenkään vahingottaa meitä, vaan jotka ikäänkuin hyväilevät sieluamme sitä liikuttamalla. Syy, joka vaikuttaa, että kipu tavallisesti tuottaa surua, on siinä, että se aistimus, jota sanomme kivuksi, aina syntyy jostakin niin raivokkaasta kosketuksesta, että se loukkaa hermoja. Nämät on luonto määrännyt ilmoittamaan sielulle sen vahingon, jonka ruumis tämän kautta on kärsinyt sekä samalla ilmaisemaan, ett'ei ruumiilla ole ollut tarpeeksi vastustusvoimaa. Kivun tunne kuvailee sielulle sekä ruumiin vammaa että sen heikkoutta alati vahingollisina ja vastenmielisinä, paitsi silloin, kun ne tuottavat jotakin hyvää, jota sielu pitää suurempiarvoisena.

95. *Miten ilo ja suru saattavat syntyä myöskin siitä hyvästä ja pahasta, jota sielu ei havaitse, vaikka se on sieluun kuuluvaa, kuten huomaamme siitä, että huimanrohkeat yritykset ja menneiden kärsimyksien muisteleminen muutamia henkilöitä huvittavat.*

Nuoret henkilöt ryhtyvät usein huvikseen vaikeisiin yrityksiin ja antautuvat suurten vaarojen alaisiksi, vaikka eivät toivo niistä mitään hyötyä tai kunniaa. Tämä on selitettävissä siten, että heidän tietoisuutensa yrityksen vaikeudesta herättää aivoissa samanlaisia mielteitä kuin ne, jotka syntyvät silloin kun he kuvittelevat että tuollaisiin yrityksiin vaadittavan rohkeuden, menestyksen, taidon ja voiman omistaminen on hyvä seikka, ja senvuoksi itse yritykset heitä huvittavat. Vanhukset tuntevat tyydytystä muistellessaan menneitä kärsimyksiään, koska pitävät onnena sen, että ovat voineet voittaa ne.

96. *Minkälaiset ne veren ja elonhengekkeiden liikkeet ovat, jotka aiheuttavat viisi edellämainittua mielenliikutusta?*

Ne viisi[1] mielenliikutusta, joita tähän asti olen selittänyt, ovat joko sellaisessa yhteydessä keskenään tai toisilleen niin vastakkaiset, että niitä on helpompi käsitellä yhdessä, kuin tarkastaa kutakin erikseen, kuten ihmettelyä käsitellessäni olen menetellyt. Sillä noiden viiden mielenliikutuksen syyt eivät ole kuten ihmettelyn, yksistään aivoissa, vaan myöskin sydämessä, pernassa, maksassa ja kaikissa niissä rumiin elimissä, jotka ottavat osaa veren ja sitten myös elonhengekkeiden synnyttämiseen. Vaikka kaikki laskimot johtavat verta sydämeen, virtaa toisissa laskimoissa juokseva veri kuitenkin välistä voimakkaammin sydäntä kohti kuin toisissa. Sattuu myöskin niin, että ne aukot, joista veri tunkee sydämeen, toiste laajenevat enemmän, toiste vähemmän.

[1] Descartes mainitsee tässä vain viisi mielenliikutusta koska kuudes, eli ihmettely, ei hänen tutkimuksiansa mukaan ole yhdistynyt mihinkään veren kiihotukseen. Suom. huom.

97. *Tärkeimmät huomiot, joiden nojalla nämät liikkeet tunnetaan mielen ollessa rakkauden valtaamana.*

Tarkastaessani niitä eri muutoksia, joiden kokemus osottaa tapahtuvan ruumiissamme sielun ollessa mielenliikutuksien kiihottamana, huomaan että rakkaus yksinään, s. o. kun ei sitä seuraa mikään voimakas ilo, halu tai suru, vaikuttaa sen, että valtasuoni tykyttää tasaisesti, mutta paljon kovemmin ja voimakkaammin kuin tavallisesti. Samalla tuntuu rinnassa miellyttävä lämpö, ja ruoansulatus tapahtuu hyvin nopeasti, joten siis tämä mielenliikutus on terveellinen.

98. *Vihan vaikutukset.*

Viha taaskin synnyttää epätasaisen ja heikon, usein nopeamman valtasuonen tykytyksen. Rinnassa tuntuu vuoroin kylmyyttä ja omituista rajua ja pistelevää polttoa. Vatsa lakkaa täyttämästä tehtävänsä ja on herkkä oksentamaan ulos nautittuja ruokia tai pilaa ne ja muuttaa ne pahoiksi höyryiksi.

99. *Ilon vaikutukset.*

Ilo panee valtasuonen tykkimään tasaisesti ja tavallista nopeammin, mutta ei niin kovasti ja voimakkaasti kuin rakkaus. Tuntemme sitäpaitsi miellyttävää lämpöä ei ainoastaan rinnassa, vaan myös kaikissa ruumiin ulko-osissa, jonne sen siirtää veri; tämän huomaamme runsaana virtaavan niihin. Välistä tällöin ruokahalu katoaa, koska ruoansulatus on tavallista hitaampi.

100. *Surun vaikutukset.*

Suru synnyttää heikon ja hitaan valtasuonen tykytyksen, ja sydämen ympärillä tuntuu olevan ikäänkuin siteitä, jotka sitä puristavat, tai jääpalasia, jotka sitä jäätävät, siirtäen kylmää muuhun ruumiiseen. Siitä huolimatta on ruokahalu joskus hyvä; vatsa täyttää velvollisuutensa, ell'ei suruun liity viha.

101. *Halun vaikutukset.*

Halulle omituista on, että se kiihottaa sydämen toimintaa rajummin kuin mikään muu mielenliikutus, täten siirtäen aivoihin enemmän elonhengekkeitä, jotka, kulkien sieltä lihaksiin, saattavat kaikki aistimet vilkkaampaan toimintaan sekä kaikki ruumiinosat notkeammiksi.

102. *Veren ja elonhengekkeiden liike mielen ollessa rakkauden valtaamana.*

Nämät ja muut huomiot, joiden mainitseminen veisi liian pitkälle, ovat antaneet minulle aihetta olettamaan, että, käsityskyvyn kuvitellessa jotakin rakkauden esinettä, tämän ajatuksen aivoihin jättämä vaikutus panee liikkeelle elonhengekkeet, jotka kuudennen hermoparin hermoja myöten kulkevat vatsaa ja sisälmyksiä ympäröiviin lihaksiin. Tästä on se seuraus, että se ruoka-aineiden mehu, joka muuttuu vereksi, kulkee nopeasti sydämeen pysähtymättä maksaan. Se tunkee sydämeen

voimakkaammin kuin muista ruumiinosista tuleva veri, ja saapuu sinne runsaampana sekä synnyttää siellä suuremman kuumuuden, koska se on sakeampaa kuin se veri, joka monta kertaa on kulkenut sydämen kautta ja siten tullut ohueksi. Sentähden lähtee sydäimestä aivoihin elonhengekkeitä, joiden osaset ovat tavallista suuremmat ja vilkkaammat. Ja nämät elonhengekkeet vahvistavat sitä mielletä, jonka ensimmäinen ajatus rakkauden esineestä on aivoissa synnyttänyt ja pakottavat sielun tarkkaamaan tätä ajatusta, ja näin aiheutuu se mielenliikutus, jota sanotaan rakkaudeksi.

103. *Veren ja elonhengekkeiden liike mielen ollessa vihan valtaamana.*

Mielen ollessa vihan valtaamana päinvastoin kammotun esineen herättämä ensimmäinen ajatus johtaa aivoissa olevat elonhengekkeet vatsan ja sisälmyksien lihaksiin siten, että ne estävät ruoasta eronnutta mehua yhtymästä vereen, sulkemalla kaikki ne aukot, joiden kautta tämä mehu tavallisesti kulkee. Sama ajatus johtaa elonhengekkeet myös niihin hienoihin hermoihin, jotka ovat pernassa ja maksan alaosassa, missä sappirakko sijaitsee. Täällä vaikuttavat elonhengekkeet sen, että näihin elimiin tavallisesti virtaavat verisolut syöksyvät niistä takaisin yhtyen siihen vereen, joka alemman ontolaskimon haaroja pitkin juoksee sydämeen. Tästä syntyy sydänlämmön suuri epätasaisuus. Pernasta tuleva veri näet lämpenee ja harvenee hitaasti, jotavastoin se veri, joka tulee maksan alaosasta, missä aina on sappea, lämpenee ja harvenee nopeasti. Tämän tähden aivoihin menevien elonhengekkeiden osaset ovat sangen erikokoiset ja liikkuvat vallan tavattomasti; siitä on seurauksena, että ne vahvistavat aivoissa ennestään olevia vihan-käsitteitä sekä saattavat sielun tuntemaan kiihkeän suuttumuksen ja katkeruuden tunteita.

104. *Mielen ollessa ilon valtaamana.*

Ilon vallatessa eivät pernan, maksan, vatsan, eivätkä sisälmyksien hermot ole kiihotuksessa, vaan muissa ruumiinosissa olevat ja etenkin sydänaukkojen ympärillä oleva hermo, joka, aukaisten ja laajentaen sydänaukkoja, päästää muiden hermojen laskimoista ajaman veren sisälle sydämeen ja siitä ulos tavallista suuremmassa määrässä. Ja koska tämä veri jo on kiertänyt useamman kerran sydämen kautta ja virrannut valtimoista laskimoihin, laajenee se helposti. Lisäksi se synnyttää sellaisia elonhengekkeitä, joiden osaset ovat vallan samankokoiset ja ohuet ja senvuoksi ovat omiaan muodostamaan ja vahvistamaan sellaisia aivoissa olevia mielteitä, jotka sielussa herättävät iloisia ja levollisia ajatuksia.

105. *Surun vallatessa mielen.*

Surun vallatessa mielen taaskin sydänaukot ovat suuresti niitä ympäröivän pienen hermon supistamat, ja laskimoveri ei ollenkaan liiku kiihkeästi, jonka vuoksi sitä virtaa hyvin vähän sydämeen. Kuitenkin ovat ne aukot avoinna, joista ruoka-aineiden mehu vatsasta ja sisälmyksistä valuu maksaan. Sentähden ruokahalu vähenee, ell'ei viha, joka usein yhtyy suruun, sulje noita aukkoja.

106. *Halun vallatessa mielen.*

Omituista halun mielenliikutukselle on se, että jonkun hyvän tavoittelemisen tai pahan pakeneminen herättää sellaisen aivokiihotuksen, joka lähettää aivoissa olevia elonhengekkeitä kaikkiin niihin ruumiinosiin, jotka saattavat edistää mainittua tavoittelemista tai pakenemista. Aivot lähettävät niitä etupäässä sydämeen ja niihin elimiin, joista verta tulee kaikkein runsaimmin, jotta veren tavallista suurempi paljous sysäisi aivoihin enemmän elonhengekkeitä. Näiden tehtävä on ylläpitää ja vahvistaa yllämainitun pyrkimyksen synnyttämää käsitettä sekä kulkea aivoista kaikkiin niihin aistielimiin ja lihaksiin, jotka edistävät halutun esineen saavuttamista.

107. *Rakkauteen yhtyneiden liikkeiden syyt.*

Kaikesta siitä mitä edellä olen maininnut johdun olettamaan sielumme ja ruumiimme välillä vallitsevan sellaisen vuorovaikutuksen, että jos joku ruumiin toimitus kerran on ollut yhteydessä jonkun ajatuksen kanssa, toisen toistuminen palauttaa myöskin toisen. Tämän huomaamme niistä, jotka sairaana ollessaan ovat ruvenneet inhoamaan jotakin juomaa; jälestäpäin he eivät voi syödä eivätkä juoda mitään sellaista, jonka maku muistuttaa tuota juomaa, ilman että sama inho heissä herää. Samoin he eivät voi ajatella lääkkeiden synnyttämää vastenmielisyyttä ilman että tuon maun mielle selvänä palaa heidän mielikuvitukseensa. Sillä luulen, että ensimmäiset mielenliikutukset, jotka sielulla on ollut jouduttuaan ruumiin yhteyteen, syntyivät siitä, että sydämeen virtaava veri tai muu mehu välistä tavallista tehokkaammin ylläpiti sydänlämpöä, joka on elon perustus. Senvuoksi sielu vapaaehtoisesti kohdisti tahdon tähän ravintoaineeseen, s. o. mieltä siihen, ja samaan aikaan elonhengekkeet valuiivat aivoista niihin lihaksiin, jotka panivat nopeaan toimintaan ne ruumiinosat, joista tuo ravintoaine oli tullut sydämeen, jotta sitä niistä tulisi runsaammin. Nämät osat olivat vatsa ja sisälmykset, joiden toiminta lisää ruokahalua, tai myöskin maksa ja keuhkot, joita pallean lihakset saattavat kiihottaa toimimaan. Sentähden on tämä elonhengekkeiden liike aina seurannut rakkauden synnyttämää mielenliikutusta.

108. *Vihaan yhtyneiden liikkeiden syyt.*

Välistä taaskin sydämeen tuli joku outo neste, joka ei ollut omansa ylläpitämään sydänlämpöä, vaan joka saattoi tukahuttaa sen. Tämän vuoksi sydäimestä aivoihin nousevat elonhengekkeet herättivät sielussa vihan mielenliikutuksen ja samalla nämät elonhengekkeet kulkivat aivoista niihin hermoihin, jotka saattavat panna veren kulkemaan pernasta ja hienoista maksalaskimoista sydämeen, estäen tämän vahingollisen nesteen pääsyn sinne. Vielä suurempi määrä elonhengekkeitä kulki niihin hermoihin, jotka saattoivat sysätä mainitun nesteen takaisin sisälmyksiin ja vatsaan ja välistä pakottaa vatsaa oksentamaan sen ulos. Tästä syystä nämät liikkeet välistä seuraavat vihan mielenliikutusta. Saatamme paljaalla silmällä erottaa maksassa joukon laskimoja tai putkia, jotka ovat tarpeeksi laajat päästääkseen veren virtaamaan porttilaskimoon ja sieltä alempaan onttolaskimoon sekä sydämeen, ilman että se ollenkaan pysähtyy maksaan. Mutta maksassa on myös paljous pienempiä suonia, joihin veri pysähtyy ja joissa aina on varastona verta, kuten myös on pernan laita. Koska tämä veri on sameampaa kuin muissa ruumiinosissa oleva, on se sopiva ruumiinlämmön ravinto silloin, kun vatsa ja sisälmykset eivät tuota sille ravintoa.

109. *Iloon yhtyneiden liikkeiden syyt.*

Elämämme alussa on myöskin joskus tapahtunut niin, että laskimoveri oli vallan omansa ravitsemaan ja ylläpitämään sydänlämpöä ja että laskimot sisälsivät tätä verta niin runsaasti, ett'ei sydän tarvinnut mitään ravintoa muualta. Tämä herätti ilon mielenliikutuksen ja pani samalla sydänaukot tavallista enemmän laajenemaan. Aivoista lukuisina tulevat elonhengekkeet vaikuttivat, ei ainoastaan sydänaukkoja aukaisevissa hermoissa, vaan myöskin kaikissa muissa hermoissa, jotka lykkäävät laskimoverta sydäntä kohti, sen, ett'ei sydämeen päässyt uutta verta maksasta, pernasta, sisälmyksistä, eikä vatsasta. Sentähden nämät liikkeet seuraavat ilon tunnetta.

110. *Suruun yhtyneiden liikkeiden syyt.*

Välistä päinvastoin on sattunut niin, ett'ei ruumiilla ole ollut riittävää ravintoa. Tämän johdosta sielu varmaankin tunsu ensi kerran surua, joka ainakaan ei ollut vihaan yhdistyneenä. Siitä on ollut seurauksena, että sydänaukot ovat supistuneet, koska niihin virtasi vain vähän verta; tämän vuoksi melkoinen veren paljous on tullut pernasta, joka on ikäänkuin viimeinen säiliö, joka päästää verta sydämeen, kun siihen ei muualta tule tarpeeksi. Sentähden ne elonhengekkeiden ja hermojen liikkeet, jotka näin supistavat sydänaukkoja ja noutavat verta pernasta, seuraavat aina surun tunnetta.

111. *Haluun yhtyneiden liikkeiden syyt.*

Lopuksi täytyi kaikkien sielun halujen, sen hiljattain yhdyttyä ruumiiseen, tavoitella mieluisia seikkoja ja karttaa vahingollisia. Ja siitä alkaen elonhengekkeet ovat ruvenneet tätä tarkoitusta varten liikuttamaan kaikkia lihaksia ja aistimia kaikilla mahdollisilla tavoilla. Kun sielu siis nyt haluaa jotakin, tulee koko ruumis tavallista notkeammaksi ja sopivammaksi liikkumaan. Jos ruumis muuten sattumalta joutuu tällaiseen tilaan, tulee sielun halu voimakkaammaksi ja kiihkeämmäksi.

112. *Näiden mielenliikutuksien ulkonaiset tunnusmerkit.*

Se, minkä edellä olen maininnut, selittää tarpeeksi valtasuonen tykytyksen erilaisuuden ja kaikki muut näiden selittämieni mielenliikutuksien ominaisuudet; minun ei siis tarvitse sen laveammin tehdä niistä selkoa. Mutta tähän asti olen vain osottanut kunkin mielenliikutuksen ilmiötä, kun se erillä muista valtaa sielun, sekä ne veren ja elonhengekkeiden liikkeet, jotka synnyttävät mielenliikutuksia. Minun tulee siis vielä kosketella useita ulkonaisia tunnusmerkkejä, jotka ovat mielenliikutuksien seurauksia ja jotka havaitaan paljon helpommin, kun mielenliikutukset eivät esiinny yksinään, vaan sekaantuneina useisiin toisiin, kuten on tavallista. Tärkeimmät näistä tunnusmerkeistä ovat silmien ja kasvojen ilmeet, kasvojen värin vaihdos, vapiseminen, raukeus, pyörtyminen, nauru, kyyneleet, voihkiminen ja huokaukset.

113. *Silmien ja kasvojen ilmeistä.*

Jokainen mielenliikutus huomataan jostakin silmien ilmeestä. Muutamat mielenliikutukset kuvastuvat niin selvästi silmiin, että tyhmimmätkin palvelijat voivat isäntänsä silmistä nähdä, onko hän heille suuttunut vai ei. Mutta vaikka saatamme helposti huomata nämät eri ilmeet silmissä, ja vaikka tiedämme niiden merkityksen, ei siltä ole helppo niitä kuvailla, koska jokainen on kokoonpantu useista silmien liikkeestä ja muodossa tapahtuvista muutoksista, ja nämät ovat niin omituiset ja hienot, ett'ei voi huomata jokaista niistä erikseen, vaikka niiden kokonaisvaikutus on pettämätön. Saatamme sanoa melkein samaa niistä kasvojen ilmeistä, jotka liittyvät mielenliikutuksiin. Vaikka ne ovatkin selvemmin havaittavissa kuin silmien ilmeet, on niitä kuitenkin vaikea erottaa, ja ne eroavat niin vähän toisistaan, että toisilla on melkein sama ilme kasvoissa itkiessään kuin toisilla nauraessaan. Tosin muutamat ovat suuresti silmään pistävät, kuten esim. rypyt otsassa vihastuneilla henkilöillä, sekä muutamat nenän ja

huulien liikkeet niillä henkilöillä, joiden mielessä liikkuu paheksuminen ja iva. Mutta mainitut liikkeet tuntuvat enemmän tahallisilta kuin vaistomaisilta. Yleensä sielu saattaa muuttaa kaikki sekä kasvojen että silmien ilmeet, kun se peittääkseen mielenliikutustaan vilkkaasti kuvittelee sille päinvastaista. Saatamme siis käyttää näitä ilmeitä ja liikkeitä yhtä hyvin ilmaistaksemme kuin peittääksemme mielenliikutuksiamme.

114. *Kasvojen värin muutoksesta.*

Punastumista ja kalpenemista emme helposti voi estää, kun joku mielenliikutus ne aiheuttaa, koska nämät vaihdokset eivät ole riippuvaisia hermoista ja lihaksista, kuten edellämainitut. Ne syntyvät molemmat välttämättömästi sydämen toiminnasta, jota saatamme sanoa mielenliikutuksen lähteeksi, koska se valmistaa sen veren ja ne elonhengekkeet, jotka niitä synnyttävät. On varmaa, ett'ei kasvojen väri johdu muusta kuin verestä, joka virraten lakkaamatta sydäimestä valtimoja pitkin laskimoihin ja kaikista laskimoista takaisin sydämeen, saattaa kasvot siinä määrin punottaviksi, kuin se täyttää lähellä kasvojen pintaa olevia ohuita laskimoja.

115. *Miten ilo aikaansaa punastumisen.*

Ilo saattaa kasvot punottavammiksi, koska se avaa sydänaukot ja veri niistä nopeammin juoksee kaikkiin laskimoihin. Siitä veri tulee kuumemmaksi ja ohuemmaksi, pullistaen hiukan kaikkia kasvojen osia, joka seikka tekee ne nauravan ja iloisen näköisiksi.

116. *Miten suru panee kalpenemaan.*

Suru sitävastoin supistaa sydänaukkoja, jonka vuoksi veri laskimoissa juoksee hitaammin. Se kylmenee ja muuttuu sameammaksi ja tarvitsee siis vähemmän tilaa. Vetäytyen paksumpiin sydämen tienoissa oleviin laskimoihin, veri pakenee niistä laskimoista, jotka ovat kauimpana sydäimestä, ja niistä ovat kasvoissa sijaitsevat laskimot selvimmin näkyvät. Tämän johdosta kasvot kalpenevat ja luhistuvat kokoon, etenkin, jos suru on suuri ja tulee odottamatta; niin esim. kauhistus äkillisyydellään vaikuttaa tavallista suuremman sydänaukkojen supistumisen.

117. *Miten surullisina ollessamme usein punastumme.*

Usein emme kalpenekaan surullisina ollessamme, vaan punastumme. Ja tämä on selitettävissä siten, että suruun yhtyy toisia mielenliikutuksia, nimittäin joko halu, tai joskus myös viha. Nämät mielenliikutukset lämmittävät tai kiihottavat maksasta, sisälmyksistä ja muista ruumiinosista tulevaa verta, sysäävät sitä sydämeen ja sieltä aorttaa myöten kasvojen laskimoihin. Suru, joka välistä sulkee sydänaukot, ei näet voi sitä estää, ell'ei se ole hyvin voimakas. Jo vähempikin suru estää helposti täten kasvojen laskimoihin tullutta verta palaamasta sydämeen niinkauan kuin rakkaus, halu tai viha noutavat lisää verta sisälmyksistä. Sentähden tämä kasvoihin pysähtynyt veri tekee ne punottaviksi jopa aikaansaa suuremman punastumisen kuin ilo; veren puna näet näkyy sitä paremmin, kuta hitaammin veri virtaa, koska sitä silloin kokoontuu kasvojen laskimoihin runsaammin kuin sydänaukkojen enemmän paisuessa. Tämä huomataan etenkin hävyn tunteesta, joka on sekoitus itserakkautta ja sitä harrasta halua, joka tavoittelee uhkaavan häpeän välttämistä. Sentähden veri juoksee ruumiin sisäosista sydämeen ja sieltä valtimoja myöten kasvoihin; ja tähän yhtynyt vähäinenkin suru estää verta palaamasta sydämeen. Sama tapahtuu tavallisesti itkiessämme, sillä useimmiten suruun yhtynyt rakkaus synnyttää runsaimmin kyneleitä, kuten myöhemmin olen osottava. Sama on asianlaita, kun vihastus valtaa mielen, jolloin usein pikainen kostonhimo sekaantuu rakkauteen, vihaan ja suruun.

118. *Vapiseemisesta.*

Kaksi eri syytä aiheuttaa vapiseamisen; toinen on se, että aivoista tulee liian vähän elonhengekkeitä hermoihin ja toinen se, että niitä sieltä välistä tulee liian paljon, joten ne eivät voi tarkasti sulkea niitä pieniä lihaksien aukkoja, joiden, kuten pykälässä 11 on sanottu, täytyy sulkeutua, jotta ne voisivat synnyttää jäsenten liikkeet. Edellinen syy ilmenee surun ja pelon vallitessa sekä myös silloin, kun vilu panee meidät värisemään. Sillä mainitut mielenliikutukset saattavat, yhtä hyvin kuin ilman kylmyys, tehdä veren niin sameaksi, ett'ei se tuota tarpeeksi elonhengekkeitä aivoihin, jotka siis eivät voi lähettää riittävää määrää niitä hermoihin. Jälkimäinen syy näyttäytyy usein niissä, jotka palavasti haluavat jotakin ja myöskin niissä, jotka ovat suuren vihan valloissa, sekä juopuneissa, koska nämät molemmat mielenliikutukset ja viini välistä johtavat aivoihin niin paljon elonhengekkeitä, ett'eivät ne voi säännöllisesti kulkea sieltä lihaksiin.

119. *Raukeudesta.*

Raukeus on hervottomuuden ja liikkumattomuuden tila, joka tuntuu kaikissa jäsenissä. Se syntyy, kuten vapiseminenkin, siitä, ett'ei elonhengekkeitä riittävästi kulje hermoihin ja että niiden kulku tapahtuu epätasaisesti. Vapiseminen syntyy siitä, ett'ei aivoissa ole tarpeeksi elonhengekkeitä, jonka vuoksi ne eivät tottele rauhasen määräyksiä, kun se sysää niitä johonkin lihakseen. Raukeus taaskin

johtuu siitä, ett'ei rauhanen sysää elonhengekkeitä mihinkään määrättyyn lihakseen.

120 *Miten rakkaus ja halu aiheuttavat raukeuden.*

Useimmiten rakkaus liittyneenä sellaisen seikan haluamiseen, jonka saavuttamista ei pidetä nykyisyydessä mahdollisena, aikaansaa raukeutta. Sillä rakkauden tunne saattaa sielun niin hartaasti tarkastamaan rakkauden esinettä, että kaikki aivoissa olevat elonhengekkeet ovat tarpeelliset tämän käsitteen eläväksi saattamiseksi ja pysäyttävät sentähden kaikki ne rauhasen liikkeet, joilla ei ole tuon esineen saavuttaminen päämääränä. Mainitsin halulla olevan sen omituisuuden, että se saattaa ruumiin notkeammin liikkuvaksi; mutta tulee huomata, että tämä ominaisuus vaikuttaa ainoastaan silloin, kun huomaamme voivamme tehdä jotakin saavuttaaksemme halumme esineen. Jos päinvastoin pidämme silloin kaikki pyrkimykset siihen suuntaan mahdottomina, pysähtyy koko halun synnyttämä kiihotus aivoihin, eikä ollenkaan siirry hermoihin. Koska sen koko vaikutus supistuu siihen, että se aivoissa vahvistaa halutun esineen käsitettä, jättää se muun ruumiin raukeaksi.

121. *Raukeus saattaa myös syntyä muista mielenliikutuksista.*

Myöskin vihasta, surusta, jopa ilosta, kun ne ovat hyvin voimakkaat, saattaa jonkunmoinen raukeus olla seurauksena, koska ne panevat sielun kokonaan tarkastamaan niiden esinettä. Tämä tapahtuu etenkin silloin, kun niihin liittyy sellaisen seikan haluaminen, jonka saavuttamiseksi nykyhetkenä ei saateta tehdä mitään. Mutta koska kiinnymme paljon enemmän tarkastamaan sellaisia esineitä, joita haluamme, kuin sellaisia, joita emme halua ja kuin mitään muita, ja koska raukeus ei ole riippuvainen äkillisestä hämmästyksestä, vaan voi seurata vasta jonkun ajan kuluttua, yhtyy se paljon useammin rakkauteen kuin mihinkään muuhun mielenliikutukseen.

122. *Pyörtymisestä.*

Pyörtyminen ei ole kaukana kuolemasta, sillä kuolema tulee, kun sydäntuli kokonaan sammuu, ja pyörtyminen syntyy silloin, kun sydäntuli on niin tukahtunut, että vain jää vähän lämpöä jällelle, joka myöhemmin saattaa syyttää sydäntulen uudelleen. Moni ruumiin sairaudentila saattaa aiheuttaa pyörtymisen. Mutta mielenliikutuksista on ainoastaan ylenmääräisellä ilolla tällainen voima; ja luulen ilon vaikuttavan pyörtymisen siten, että se laajentaa tavattomasti sydänaukkoja, ja että laskimoveri syöksyy sydämeen niin äkkiä ja niin runsaana, ett'ei lämpö sitä harvenna tarpeeksi nopeasti, jotta se voisi nostaa ne pienet iholämsät, jotka sulkevat laskimojen suut. Näin ollen sammuu sydäntuli, jota veri ylläpitää kun se virtaa sydämeen säännöllisesti.

123. *Miksi suru ei aiheuta pyörtymistä.*

Saattaisi luulla, että suuri, äkkiä kohdannut suru, välttämättömästi sulkee sydänaukot niin, että sydäntuli siitä voisi sammua. Mutta kuitenkin ei niin tapahdu, ja jos tapahtuukin, on se sangen harvoin, koska sydämessä luullakseni ei koskaan ole niin vähän verta, ett'ei se riittäisi lämmön ylläpitämiseen, vaikkapa sydänaukot olisivatkin melkein sulkeutuneet.

124. *Naurusta.*

Nauru syntyy siten, että oikeasta sydänkammiosta keuhkovaltimoa pitkin tuleva veri pullistaa äkkiä ja toistuvasti keuhkot, ja tämä pakottaa keuhkoissa olevan ilman rajusti poistumaan keuhkoista pitkin ilmaputkea. Tästä syntyy omituinen ja kajahteleva ääni. Keuhkojen täten paisuessa ja ilman poistuessa niistä, panevat ne kaikki pallea-, rinta- ja kurkkulihakset toimimaan, siten saattaen liikkumaan näiden yhteydessä olevat kasvolihakset Yksistään tätä kasvolihasten liikettä yhdessä mainitun äänen kanssa sanomme nauruksi.

125. *Miksi nauru ei seuraa kaikkein suurinta iloa.*

Vaikka nauru näyttää olevan ilon päätunnusmerkkejä, saattaa ainoastaan vähäisempi ilon määrä, johon hiukan ihmettelyä ja vihaa on sekaantunut, aiheuttaa sen. Kokemus näet osottaa, ett'ei suuri ilon tunne koskaan pane purskahtamaan nauruun, ja ett'ei muu syy saata sitä niin helposti aiheuttaa kuin surullisuus. Mielen ollessa suuren ilon valtaamana näet keuhkot aina ovat niin täynnä verta, ett'eivät ne voi toistamiseen paisua.

126. *Naurun pääsyyt.*

Huomaan ainoastaan kaksi vaikuttavaa syytä, jotka näin äkkiä saattavat keuhkot pullistumaan. Toinen on äkillinen ihmettely, joka yhdistyneenä iloon, saattaa niin nopeasti avata sydänaukot, että se suuri veren paljous, joka alemmasta onttolaskimosta äkkiä tunkee oikeaan sydänkammiin, siellä harvenee sekä kulkee keuhkolaskimoa myöten keuhkoihin, jotka se pullistaa. Toinen vaikuttava syy taas on jonkunmoinen nesteiden sekoitus, joka tavallista enemmän harventaa verta. Tämäntapainen on mielestäni vain pernasta tulevan veren nopeimmin virtaava osa, jonka pienikin hämmästyksen sekainen

vihan tunne sysää sydämeen. Täällä se sekaantuu muista ruumiinosista tulevaan vereen, jota ilo runsaasti sinne kokoaa, ja sentähden veri siellä paisuu tavattomasti. Näemmehän samoin useiden muiden tulen kuumentamien nesteiden äkkiä kuohahtavan, jos kaadamme vähän ätikkää siihen astiaan, jossa niitä kuumennetaan. Pernasta tuleva nopeimmin virtaava veri näet on samanlaatuista kuin ätikkä. Kokemus osottaa myös, että kaikissa niissä seikoissa, jotka aiheuttavat keuhkoista lähtevän remahtavan naurun, on joku määrä vihaa, tai ainakin ihmettelyä ollut yhtenä vaikuttimena. Ja sentähden pernautiset ovat surullisemmat, ja taas aika ajoitin iloisemmat ja herkemmat nauramaan kuin muut. Perna näet lähettää kahdenlaista verta sydämeen, toinen on hyvin sameata ja synnyttää surua. Toinen on nopeasti virtaavaa ja ohutta ja aiheuttaa iloa. Usein olemme paljon naurettuamme surulliset, koska pernan ohuempi veri on loppuun virrannut ja sameampi veri senjälkeen alkaa valua sydämeen.

127. *Paheksumiseen yhtyneen naurun syy.*

Se nauru, joka välistä yhtyy paheksumiseen, on tavallisesti keinotekoinen ja teeskennelty; jos se taaskin on luonnollinen, johtuu se siitä ilosta, jota tunnemme huomattessamme, ett'ei paheksumistamme herättänyt seikka voi meitä loukata tai myöskin mainitun seikan uutuudesta tai odottamattomasta ilmestymisestä. Ilo, viha ja ihmettely siis ovat tämänlaisia naurun vaikuttimia. Kuitenkin luulen sen myöskin voivan syntyä ilman mitään ilon tunnetta yksinomaan vastenmielisyyden johdosta, joka sysää verta pernasta sydämeen, josta se harvenneena virtaa keuhkoihin; nämät se helposti paisuttaa, koska ne ovat melkein tyhjä. Yleensä kaikki, mikä täten äkkiä paisuttaa keuhkoja, synnyttää ulkonaiset naurun liikkeet, ell'ei suru muuta niitä voihtinaan ja kirkunaan yhtyneiksi liikkeiksi, jotka seuraavat itkua. Tästä seikasta kirjoittaa Vivès[1], kertoen, että ensimmäiset ruokapalat, jotka hän, kauan oltuaan syömättä, pisti suuhunsa, panivat hänet nauramaan. Tämä saattoi johtua siitä, että hänen keuhkonsa ravinnon puutteen tähden olivat vailla verta ja siis helposti paisuivat ensimmäisen ruokamehun vaikutuksesta, joka mehu kulki vatsasta sydämeen. Jo pelkkä syöminen kuvittelemisen saattoi sen aiheuttaa, ennenkuin hänen syömiensä ruokien mehu ehti sinne.

[1] Vivès oli Aristoteles'n ja skolastikkojen vastustaja. Hän syntyi Valenciassa v. 1492 ja kuoli Brüggén kaupungissa v. 1540. Suom. huom.

128. *Kyyneleiden synty.*

Samoin kuin valtaava ilo ei koskaan synnytä naurua, ei liioin ylenmääräinen suru tuota kyyneleitä. Sen tekee ainoastaan lieveä suru, jota seuraa rakkauden tai ilon tunne. Ymmärtääksemme kyyneleiden synnyn, tulee meidän tietää, että, vaikka kaikkien ruumiinosien huokosista tunkee esiin höyryjä, silmät niitä erottavat kaikista enimmäin, koska näköhermot ovat hyvin suuret ja koska niitä silmiin johtaa lukuisat hienot valtimot. Kuten hiki syntyy muiden ruumiinosien huokosista tulevista höyryistä, jotka ihon pinnalle saavuttuaan muuttuvat vedeksi, samoin kyyneleet syntyvät silmistä esille tunkevista höyryistä[1].

[1] Descartes ei näy tunteneen kyynelrauhasia. Suom. huom.

129. *Mitenkä mainitut höyryt muuttuvat vedeksi.*

Tutkimuksessani meteoreista olen selittänyt miten ilmahöyryt muuttuvat sadevedeksi; se näet tapahtuu sentähden, että ne ovat levollisemmassa tilassa tai runsaammin kokoontuneina kuin tavallisesti. Samoin luulen ruumiista eroavien höyryjen muuttuvan vedeksi silloin, kun ne ovat tavallista hiljaisemmassa liikkeessä, vaikka niiden paljous ei olisikaan suuri. Näin esim. syntyy kylmä hiki sairauden heikkoudesta. Mutta jos ruumis erottaa höyryjä tavallista paljoa runsaammin, vaikka se tapahtuukin hitaasti, muuttuvat ne myöskin vedeksi ja tämä tapahtuu kun hikoilemme jonkun ruumiinliikkeen jälkeen. Silmät eivät silloin hikoile, koska sellaista ponnistusta tehtäessä suurin osa elonhengekkeitä kulkee ponnistusta aikaansaavaan lihakseen, joten näköhermoa pitkin kulkee vähän hengekkeitä silmiin. Aina näet sama aine muodostaa veren, joka tapahtuu, kun tämä aine on laskimoissa ja valtimoissa; elonhengekkeet, kun se on aivoissa, hermoissa tai lihaksissa; ruumiin höyryt, kun se ilmanmuotoisena tunkee ulos ruumiista; ja vihdoinkin hien tai kyyneleet, kun se tiivistyy vedeksi ihon ja silmien ulkopinnalla.

130. *Miten silmiin koskeva kipu niistä puristaa esiin kyyneleitä.*

Tunnen ainoastaan kaksi seikkaa, jotka vaikuttavat, että silmistä tulevat höyryt muuttuvat vedeksi. Toinen on se, että niiden huokosten muoto, joista ne tunkevat esille, jostakin syystä on muuttunut. Sillä tämä hidastuttaa höyryjen säännöllistä liikettä ja saattaa vaikuttaa niiden vedeksi-muuttumisen. Jos vain rikkakin joutuu silmään, se puristaa esiin kyyneleitä, sillä koska se synnyttää kipua, muuttaa se huokosten muodon; toiset huokokset supistuvat ja höyryjen osat kulkevat niiden läpi hitaammin. Sitä ennen ne poistuessaan silmästä olivat yhtä pitkien välien päässä toisistaan, jonka vuoksi ne eivät yhtyneet. Mutta ne kohtaavat toisensa sentähden, että rikka huokosissa on synnyttänyt häiriöitä, jonka tähden mainitut osat yhdistyvät ja muuttuvat kyyneleiksi.

131. *Miksi suru panee itkemään.*

Toinen seikka on suru, kun sitä seuraa rakkaus, ilo, tai yleensä sellainen sieluntila, joka panee sydämen sysäämään paljon verta valtimoihin. Suru aikaansaa kyyneleitä sentähden, että se kylmentää koko veren ja siis supistaa silmähuokosia. Mutta siinä määrässä kuin tämä tapahtuu, vähenee silmähuokosista esille tunkevien höyryjen paljous, ja senvuoksi ei synny kyyneleitä, ell'ei toinen seikka samalla lisää höyryjen paljoutta. Ei mikään muu sitä lisää niin suuressa määrässä kuin se veri, jonka rakkauden mielenliikutus panee virtaamaan sydämeen. Sentähden eivät surulliset henkilöt lakkaamatta itke, vaan ainoastaan vähän päästä, ajatellessaan kiintymyksensä esinettä.

132. *Kyyneleiden yhteydessä olevasta voihkinasta.*

Itkettäessä myöskin keuhkot välistä täyttyvät runsaalla verellä; tämä tullessaan keuhkoihin karkottaa niistä ilman, joka poistuessaan ilmaputkea pitkin synnyttää sen voihkinan ja ne huudahdukset, jotka tavallisesti ovat kyyneleiden yhteydessä. Nämät huudahdukset ovat yleensä terävämpiä kuin ne, jotka yhtyvät nauruun, vaikka molemmat kummassakin tapauksessa syntyvät melkein samalla lailla. Tämä johtuu siitä, että ne hermot, jotka paisuttavat tai supistavat äänielimiä, saattaen äänen römeämmäksi tai kimakammaksi, ovat niiden hermojen yhteydessä, jotka ilon vaikutuksesta laajentavat sydänaukkoja ja surun vaikutuksesta niitä supistavat, ja senvuoksi mainitut äänielimet paisuvat ja supistuvat samaan aikaan.

133. *Miksi lapset ja vanhuksat helposti itkevät.*

Lapset ja vanhuksat ovat herkemmit itkemään kuin keski-ikäiset henkilöt; syyt siihen ovat erilaiset. Vanhuksat itkevät usein kiintymyksestä ja ilosta. Sillä nämät kaksi mielenliikutusta lähettävät paljon verta sydämeen ja sieltä paljon höyryjä silmiin. Heidän ruumiinsa kylmyys hidastuttaa siihen määrään näiden höyryjen liikkeitä, että ne helposti muuttuvat kyyneleiksi, vaikka suru ei valtaakaan heidän mieltänsä. Muutamat vanhat henkilöt itkevät myöskin suuttumuksesta, mutta sitä ei vaikuta niin paljon heidän ruumiinsa laatu, kuin heidän sielunsa taipumus; mutta näin on ainoastaan niiden henkilöiden laita, jotka ovat niin heikot, että vähäinenkin kipu, pelko tai sääli heidät kokonaan valtaa. Samoin on lasten laita, jotka eivät ollenkaan itke ilosta, vaan surusta, vaikka se ei olekaan rakkauden yhteydessä. Heillä näet on aina riittävä määrä verta, joka synnyttää runsaita höyryjä. Kun suru hidastuttaa niiden liikkumista, muuttuvat ne kyyneleiksi.

134. *Miksi muutamat lapset eivät itke, vaan kalpenevat.*

Suuttumus saattaa muutamat lapset kalpenemaan, eikä itkemään. Tämä osottaa usein erinomaista arvostelukykyä ja rohkeutta, jos se nimittäin tulee siitä, että he käsittävät heitä kohdanneen ikävän seikan suuruuden sekä valmistautuvat pontevaan vastustukseen. Useammin se kuitenkin on huonon luonteen merkki, jos lapsi on taipuvainen vihaan tai pelkoon; sillä nämät mielenliikutukset vähentävät kyynelten ainetta. Päinvastaisesti huomaamme että ne, jotka ovat hyvin herkätk itkemään, ovat rakkauden ja säälin tunteille avoimet.

135. *Huokauksista.*

Huokauksien syy eroaa suuresti kyynelten syystä, vaikka molempien edellytyksenä on suru. Keuhkojen täytyminen verellä vaikuttaa itkua, mutta huokaukset sitävästoin syntyvät, kun keuhkot ovat melkein tyhjät ja kun joku toivon tai ilon mielle aukaisee keuhkolaskimon aukon, jota suru on supistanut. Siten saattaa vähäinen keuhkoissa oleva veri äkkiä syöksyä vasempaan sydänkammioon keuhkolaskimoa myöten. Sen siirryttyä sinne mieluisen seikan herättämän halun johdosta, joka samalla panee toimimaan kaikki pallea- ja rintalihakset, virtaa suusta ilmaa keuhkoihin täyttämään siellä veren tyhjäksi jättämän paikan, ja tätä kutsumme huokailemiseksi.

136. *Mistä muutamille ihmisille omituiset mielenliikutuksien vaikutukset johtuvat.*

Täydentääkseni tässä muutamalla sanalla sen, mitä vielä saattaisi mainita mielenliikutuksien eri vaikutuksista ja syistä, rajoitun vain sen peruksen toistamiseen, johon kaikki edellä kirjoittamani nojautuu. Sielun ja ruumiin välillä on sellainen vuorovaikutus, että, jos joku ruumiin toimitus kerran on yhtynyt johonkin ajatukseen, ei toinen niistä myöhemmin esiinny ilman toista. Sama ruumiin toimitus ei aina yhdy samoihin ajatuksiin. Tämä selittää riittävästi kaikki ne tätä kysymystä koskevat erityiset seikat, jotka jokainen saattaa huomata itsessään ja muissa ja joita ei vielä ole selitetty. On mahdollista, että esim. muutamien ihmisten omituinen vastenmielisyys ruusun tuoksua tai kissoja ja muita senkaltaisia vastaan johtuu siitä, että sentapainen seikka heidän elämänsä alussa on suuressa määrässä herättänyt heidän inhoansa, tai että he äidin kohdussa ovat saaneet vaikutusta joistakin äidissä heränneistä vastenmielisyyden tunteista. Sillä epäilemättä on olemassa vuorovaikutusta äidin ja hänen kohdussaan olevan sikiön välillä, niin että se, mikä vahingottaa toista, myös vahingottaa toista. Myöskin on ruusujen tuoksu saattanut tuottaa kehtolapselle kovaa päänsärkyä, tai on kissa saattanut sitä

suuresti peljästyttää, ilman että kukaan tätä huomasi ja ilman että lapsi sitä muistaa, vaikka sellainen inhon tunne ruusua ja kissaa vastaan on painunut hänen aivoihinsa ja pysyy siellä hänen elämänsä loppuun asti.

137. Selitettyjen viiden mielenliikutuksen hyöty ruumiiseen nähden.

Määriteltyäni rakkauden, vihan, halun, ilon, surun, ja kosketeltuani kaikkia ruumiinliikkeitä, jotka tapahtuvat joko niiden edellä tai jälkeen, ei ole tarpeellista tässä tarkastaa muuta kuin niiden hyötyä. Tässä suhteessa tulee huomata, että ne kaikki luonnon järjestyksen mukaisesti saavat alkunsa ruumiista ja heräävät sielussa ainoastaan sen tähden, että se on yhdistynyt ruumiiseen. Niiden luonnollinen tarkoitus on siis taivuttaa sielua ryhtymään tekoihin, jotka ovat omiaan ylläpitämään tai jossakin määrin tekemään ruumista täydellisemmäksi. Tärkeimmät tässä suhteessa ovat ilo ja suru. Sielu näet saa välittömästi tiedon ruumista vahingottavista seikoista ainoastaan kivun tunnon kautta. Tämä synnyttää sielussa ensiksi surun mielenliikutuksen, sitten vihaa kipua synnyttävää esinettä kohtaan ja kolmanneksi halun vapautua siitä. Samoin sielu saa tiedon ruumiille hyödyllisistä seikoista jonkunmoisen kiihotuksen kautta, joka sielussa herättää iloa, sitten rakkautta sitä esinettä kohtaan, jota kuvitellaan tämän ilon syyksi, ja lopuksi sen toivon, että tämä ilo jatkuisi tai että sen nautinto olisi pysyväinen. Tästä siis huomaamme, että kaikki nämät viisi mielenliikutusta ovat hyvin hyödylliset ruumiille, ja että suru jossakin määrin on alkuperäisempi ja hyödyllisempi kuin ilo, viha kuin rakkaus, koska on tärkeämpää poistaa sellaista, joka vahingottaa ja saattaa turmioon, kuin saavuttaa sellaista, joka tuottaa jonkun täydellisemmän ominaisuuden, jota vailla saatamme tulla toimeen.

138. Mielenliikutuksien puutteellisuudet ja niiden poistamiskeinot.

Vaikka näiden mielenliikutuksien tuottama hyöty on mitä luonnollisin, ja vaikka kaikkien järjettömien eläintenkin elämä yksinomaan ilmenee samanlaisissa ruumiinliikkeissä kuin ne, jotka ihmisissä ovat mielenliikutuksien yhteydessä, ja joita aikaansaamaan ne taivuttavat sielua, ei mielenliikutuksien vaikutus kuitenkaan aina ole hyvä. Sillä monet ruumiille vahingolliset seikat eivät alussa herätä mitään surua, vaan tuottavat päinvastoin iloa; toiset taas ovat hyödylliset, vaikka ne alussa ovat epämiellyttävät. Sitäpaitsi ne melkein aina saattavat kuvittelemaan esiintyneitä hyviä ja pahoja seikkoja paljon suurempina ja painavampina, kuin ne todella ovat. Sentähden ne kiihottavat meitä tavoittelemaan edellisiä ja karttamaan jälkimäisiä innokkaammin kuin on sopivaa. Samoin näemme usein houkutusien pettävän eläimiä ja niiden pakenevan pientä vaaraa syöksymällä suurempiin. Meidän tulee siis turvautua kokemukseemme ja järkeemme, erottaaksemme hyvän pahasta ja tunteaksemme niiden oikean arvon, niin ett'emme sekoita niitä toisiinsa, emmekä missään suhteessa liioittele.

139. Näiden mielenliikutuksien, ensiksikin rakkauden, sielulle tuottamasta hyödystä.

Edellämainittu riittäisi, jos meissä vain olisi ruumis tai jos se olisi olentomme parempi puoli; mutta koska se onkin halvempi puoli, tulee meidän ennen kaikkea tarkastaa mielenliikutuksia sieluun kuuluvina. Sieluun kuuluvina syntyvät rakkaus ja viha tiedosta ja ovat aikaisemmat kuin ilo ja suru, paitsi silloin, kun viimeksimainitut ovat tiedon veroiset, joiden lajeja ne ovat. Kun tämä tieto on tosi, s. o. kun ne seikat, joita se saattaa meitä rakastamaan, todella ovat hyvät, ja ne joita se saattaa meitä vihaamaan, todella ovat pahat, on rakkaus verrattomasti parempi kuin viha. Se ei koskaan voi olla liian suuri, ja se herättää aina iloa. Sanoin tätä rakkautta erinomaisen hyväksi, koska se tuottaa meille todellista hyötyä ja siis tekee meidät täydellisemmiksi. Sanoin myös, ett'ei se voi olla liian suuri, sillä sen suurinkin määrä yhdistää meidät niin täydellisesti tuohon hyvään, ett'ei rakkaus itseemme enää erota meitä siitä, enkä luule, että tämä koskaan voi olla pahaa. Ilo seuraa tätä rakkauden tunnetta, koska se kuvailee meille rakkautemme esinettä meille kuuluvana hyvänä.

140. Vihasta.

Viha taas ei saata olla niin vähäinen, ett'ei se vahingottaisi; se synnyttää aina surua. Sanoin, että sen pieninkin määrä vahingottaa, koska jonkun pahan seikan herättämä viha aina saattaa meitä huonommin toimimaan kuin vastakkaisen hyvän herättämä rakkaus, ainakin silloin, kun tämä hyvä ja paha tarpeeksi tunnetaan. Tunnustan, että sen pahan herättämä viha, jota ainoastaan kipu ilmaisee, on välttämätön ruumiin menestymiselle. Mutta puhun tässä ainoastaan siitä vihasta, jonka selvempi tieto synnyttää, ja joka johtuu yksinomaan sielusta. Mainitsin myös, että se aina herättää surua, sillä paha on vain puutteellisuutta, eikä sitä voida kuvitella olevaksi muualla kuin tosioloisessa esineessä; eikä ole olemassa mitään tosioloista, jossa ei olisi mitään hyvää, joten se viha, joka saattaa meidät pakenemaan jotakin pahaa, samalla saattaa meidät hylkäämään siihen yhdistyneen hyvän. Tämän hyvän puute herättää sielussa surua, koska sielu kuvittelee sitä omaksi puutteellisuudekseen. Niin esim. se vihan tunne, joka saattaa meidät välttämään jotakin pahantapaista henkilöä, samalla riistää meiltä hänen seurustelunsa, josta, huolimatta hänen vioistaan, saattaisimme löytää jotakin hyvää, ja tämä pahoittaa meitä. Samoin saatamme kaikissa muunlaatuissa vihan tunteissa huomata jotakin surun aihetta.

141. *Halusta, ilosta ja surusta.*

Mitä haluun tulee, ei se voi olla paha johtuessaan oikeasta tiedosta, joll'ei se ole liiallinen, vaan on tämän tiedon ohjaamana. On myös selvää, että ilo välttämättömästi on hyvä ja suru paha, sillä jälkimäinen aiheutuu kaikesta siitä vastenmielisyydestä, jota sielu kokee pahasta, edellinen johtuu kaikesta sielun omistamasta hyvästä. Ell'ei meillä olisi ruumista, rohkenisin sanoa, ett'emme liiksi saattaisi antautua rakkauteen ja iloon, emmekä liiksi välttää vihaa ja surua. Mutta niiden aiheuttamat ruumiinliikkeet saattavat kaikki olla vahingolliset terveydelle, jos ne ovat liian kiihkeät ja päinvastoin hyödylliset, jos ne ovat maltilliset.

142. *Ilosta ja rakkaudesta verrattuina suruun ja vihaan.*

Koska sielun tulee hyljätä viha ja suru silloinkin, kun ne johtuvat oikeasta tiedosta, tulee sen sitä suuremmalla syyllä tehdä se silloin, kun ne johtuvat jostakin väärästä mielipiteestä. Sitävastoin sopii epäillä, ovatko rakkaus ja ilo hyvät silloin, kun niillä on näin epävarma perusta. Jos tarkastamme niitä semmoisinaan sekä niiden suhteessa sieluun, vaikka sellainen ilo on heikompi ja sellainen rakkaus vähemmän hyödyllinen kuin tosiaiheinen iloja rakkaus, ovat edelliset kuitenkin pidettävät parempina kuin väärään tietoon perustuva suru ja viha. Sentähden menettelemme viisaammin niissä elämän sattumissa, joissa olemme alttiina erehtymisen mahdollisuudelle, jos ennemmin kallistumme niiden mielenliikutuksien puoleen, jotka perustuvat hyvään, kuin niiden, jotka perustuvat pahaan, vaikkapa vain välttääksemme tätä pahaa. Usein aiheetonkin ilo on parempi kuin suru, jonka syy on tosi. En rohkene sanoa samaa rakkauden suhteesta vihaan. Sillä kun viha on aiheellinen, se vain saattaa meidät pakenemaan pahaa esinettä, josta on hyvä pysyä erillä. Sitävastoin aiheeton rakkaus yhdistää meihin seikkoja, jotka saattavat meitä vahingottaa, tai jotka ainakaan eivät ansaitse niin suurta huomiota puoleltamme, koska ne meitä huonontavat ja alentavat.

143. *Samojen mielenliikutuksien suhteesta haluun.*

Mitä juuri mainitsin näistä neljästä mielenliikutuksesta pitää paikkansa ainoastaan tarkastettaessa niitä semmoisinaan, kun ne eivät synnytä mitään toimintaa. Sillä siinä määrässä kuin ne herättävät meissä jonkun halun, jonka välityksellä ne määräävät toimintamme, on varmaa, että kaikki ne, joiden syy on väärä, saattavat vahingottaa, ja että päinvastoin kaikki ne, joiden syy on oikea, saattavat hyödyttää. Jos niiden syyt ovat yhtä aiheettomat, on ilo tavallisesti vahingollisempi kuin suru, koska jälkimäinen, saattaen meidät esteleviksi ja pelokkaiksi, tekee meidät jossakin määrin varovaisiksi, jotavastoin edellinen saattaa ajattelemattomiksi ja huiman rohkeiksi ne, jotka siihen antautuvat.

144. *Haluista, joiden tyydytys on yksinomaan riippuvainen meistä.*

Koska mainitut mielenliikutukset eivät kiihota meitä toimintaan muuten kuin synnyttämänsä halun välityksellä, tulee meidän erityisen huolellisesti ohjata tätä halua. Siinä, että siveysoppi opastaa tähän, on sen pääansio. Sanoin äsken, että halu on hyvä, perustuessaan todelliseen tietoon ja välttämättömästi paha, perustuessaan erehdykseen. Tavallisin erehdys haluihin nähden on se, ett'emme tarpeeksi erota meistä itsestämme kokonaan riippuvaisia seikkoja niistä, jotka eivät ole meistä riippuvaisia. Mitä niihin tulee, jotka ovat yksinomaan meistä, s. o. vapaasta tahdostamme, riippuvaiset, tarvitsee meidän ainoastaan tietää, että ne ovat hyvät, jotta niitä mitä innokkaimmin tavoittelisimme. On näet hyveellistä toteuttaa vallassamme olevia hyviä seikkoja, eikä hyvettä koskaan voi haluta liian innokkaasti. Koska se, mitä näin haluamme, ei voi olla meiltä onnistumatta, kun näet sen toteuttaminen riippuu yksistään meistä, saavutamme siitä koko sen tyydytyksen, jota olemme odottaneet. Tavallinen vika tässä suhteessa on se, ett'ei koskaan haluta liiksi, vaan liian vähän. Tehokkain parannuskeino on, että poistamme hengestämme kaikki muut vähemmän tärkeät halut, ja että koetamme hyvin selvästi tajuta ja tarkkaavaisesti tutkia haluamamme seikan hyvyttä.

145. *Niistä haluista, joiden tyydyttäminen riippuu kokonaan muista seikoista, sekä onnen laadusta.*

Niitä seikkoja, joiden saavuttaminen ei ollenkaan ole riippuvainen tahdostamme, ei meidän koskaan tule intohimoisesti haluta, kuinka hyvät tahansa ne ovatkin. Sillä on mahdollista, ett'emme niitä saavuta, ja tämä seikka pahoittaa meitä sitä enemmän, kuta kiihkeämmin olemme niitä halunneet, etenkin koska ne, vallatessaan ajatuksemme, kääntävät pois harrastuksemme sellaisista seikoista, joiden toteuttaminen on riippuvainen tahdostamme. Tätä vastaan on olemassa kaksi pääkeinoa; toinen on jalomielisyys, josta myöhemmin aion puhua, ja toinen on se, että meidän alati tulee ajatella jumalallista kaitselmusta sekä ottaa huomioon, ett'ei mitään tapahdu toisin kuin tämä kaitselmus ikuisuudesta sen on määrännyt. Meidän tulee siis välttämättömänä ja muuttamattomana kohtalona asettaa se toivomamme onnen vastakohdaksi sekä karkottaa tämän onnen halu mielestämme harhaluulona, jonka erehtyväinen järkemme on luonut. Sillä emme voi haluta muuta kuin sellaista, jota pidämme jossakin suhteessa mahdollisena saavuttaa, emmekä voi pitää tahdostamme riippumattomia seikkoja mahdollisina muuten, kuin riippuvaisina onnesta, s. o. olettamalla, että ne saattavat tapahtua ja että ennen on tapahtunut samanlaista. Tämä mielipide perustuu vain siihen, ett'emme tunne kaikkia

seikkoja, jotka aikaansaavat kunkin seikan. Kun näet joku seikka, jota olemme luulleet onnesta riippuvaiseksi, ei tapahdu, osottaa tämä, että joku sitä aikaansaavista vaikuttavista syistä on puuttunut ja että haluamamme seikan saavuttaminen siis oli kokonaan mahdoton ja ett'ei sellaista koskaan ole tapahtunut, s. o. sellaista, jonka toteutumisesta samanlainen vaikuttava syy on puuttunut. Jos siis edeltä olisimme tietäneet tämän, emme koskaan olisi pitäneet sitä mahdollisena, emmekä siis olisi sitä halunneet.

146. Haluista, joiden tyydyttäminen riippuu meistä ja muista.

Tulee siis kokonaan hyljätä se yleinen luulo, että muka ulkona meistä on joku onni, joka toteuttaa tai jättää toteuttamatta mielensä mukaan seikkoja. Meidän tulee tietää että kaikkea ohjaa jumalallinen kaitselmus, jonka ijäinen päätös on niin välttämätön ja muuttamaton, ett'ei, lukuunottamatta niitä seikkoja, jotka sama päätös on asettanut riippuvaisiksi vapaasta tahdostamme, meille tapahdu mitään, joka ei olisi välttämätöntä ja edeltäkäs in määrättyä, emmekä siis erehtymättä voi toivoa, että meille toisin tapahtuisi. Mutta koska useimmat halumme tavoittelevat sellaisia seikkoja, joiden saavuttaminen ei ole kokonaan meistä, eikä kokonaan muista riippuvainen, tulee meidän tarkasti erottaa ne, jotka yksinomaan ovat meidän tahdostamme riippuvaiset, jotta niitä yksistään haluaisimme. Ja lisäksi, vaikka meidän tulee pitää meistä riippumattomien seikkojen toteutumisesta kokonaan edeltäkäs in määrättyä ja muuttamattomana, jotta halumme ei niihin kohdistuisi, ei meidän siltä pidä jättää punnitsematta niitä perusteita, joiden nojalla niitä saattaa enemmän tai vähemmän toivoa, jotta niistä saisimme ohjeita toiminnallemme. Jos meillä esim. olisi jotakin toimitettavaa paikassa, jonne saattaisimme mennä kahta eri tietä pitkin, joista toinen tavallisesti olisi paljon turvallisempi kuin toinen, ja jos kaitselmus olisi määrännyt, että meiltä tuota turvallista tietä kulkiessamme varastettaisiin rahamme, ja jos päinvastoin toista tietä astuessamme vaaratta saapuisimme perille, niin ei meidän siltä pidä olla välinpitämättömät tiemme valinnasta, eikä turvautua kaitselmuksen päätöksen muuttamattomuuteen ja välttämättömyyteen. Sillä järki vaatii, että valitsimme sen tien, joka tavallisesti on turvallisempi; ja meidän tulee olla tyytyväiset siihen, että valitsimme tämän tien, vaikka meille onkin tapahtunut vahinko sitä astuessamme. Sillä tämä vahinko on ollut meille välttämätön, eikä meillä siis ole ollenkaan syytä toivoa, että olisimme sen välttäneet, vaan tulee meidän toimia paraan tietomme mukaisesti; kuten luulen silloin tehneemmekin. Jos näin totutamme itseämme erottamaan välttämättömyyden onnesta, on varmaa, että helposti totumme ohjaamaan halujamme siten, että ne aina saattavat tuottaa meille täyden tyydytyksen siinä määrässä, kuin niiden toteuttaminen on yksinomaan meistä riippuvainen.

47. Sielun sisäisistä kiihotuksista.

Mainitsen tässä vielä lisäksi näkökohdan, joka minusta näyttää suuressa määrin estävän kaikkien mielenliikutuksien vahingollista vaikutusta. Onnemme ja onnettomuutemme on pääasiallisesti riippuvainen sisäisestä kiihotustilasta, jonka sielu itsessään herättää, ja joka eroaa mielenliikutuksista siinä, että jälkimäiset aina ovat riippuvavaiset jostakin elonhengekkeiden liikkeestä. Vaikka tämä sielun kiihotustila usein on yhtynyt sellaisiin mielenliikutuksiin, jotka ovat sille sukua, saattavat ne myös usein olla toisenlaistenkin mielenliikutuksien yhteydessä; jopa syntyä vallan päinvastaisista. Jos esim. mies itkee vaimovainajataan, jonka (kuten välistä tapahtuu) hän ei kuitenkaan soisi heräävän kuolleista, saattaa hän kuitenkin tuntea surua nähdessään hautajaismenot ja ajatellessaan että henkilö, jonka seuraan hän oli tottunut, on muuttanut manan majoille. Tällöin saattaa tapahtua niin, että rakkauden ja säälin jäännös, jotka palaavat hänen mielikuviukseensa, nostaa todellisia kyyneleitä hänen silmiinsä, vaikka hän sielunsa sisällä tuntee salaista iloa, joka on niin voimakas, ett'eivät samanaikaiset kyyneleet ja suru voi sitä ollenkaan vähentää. Samoin omituisten vaiheiden lukeminen tai niiden esittäminen teatterissa välistä herättää meissä surun tunteita, toiste taas iloa, rakkautta tai vihaa, ja yleensä kaikkia mielenliikutuksia, riippuen niistä erilaisista tapahtumista, jotka tarjoutuvat kuvitusvoimallemme. Mutta samalla tunnemme näistä mielenliikutuksista tyydytystä; ja tämä mielihyvä on henkistä iloa, joka saattaa syntyä yhtä hyvin surusta kuin kaikista muista mielenliikutuksista.

148. Hyveen harjottaminen on paras lääke mielenliikutuksia vastaan.

Kuta läheisemmin mainittu sisäinen mielenkiihotus meitä koskee, sitä suurempi vaikutusvalta sillä on meihin kuin siitä eroavilla tai sen sukuisilla mielenliikutuksilla, ja sitä suuremmassa määrässä on varmaa, ett'eivät mitkään ulkoa tulevat häiriöt voi sielua vahingottaa, jos sillä vain on tarpeeksi sisällistä tyytyväisyyttä. Päinvastoin nämät häiriöt kohottavat sielun iloa, koska se huomaa, ett'eivät ne voi olla sille vahingolliset ja koska se täten oppii tuntemaan etevyytensä. Saavuttaakseen tällaisen sisällisen tyytyväisyyden, tulee sielun tarkasti noudattaa hyvettä. Sillä jos joku on niin elänyt ett'ei hänen omatuntonsa soimaa häntä siitä, että hän olisi jättänyt täyttämättä niitä tekoja, joita hän on paraina pitänyt (tällainen hyvä omatunto on juuri tulos hyveen noudattamisesta), tuntee hän siitä tyydytystä, joka on kyllin voimakas saattamaan hänet niin onnelliseksi, ett'eivät mielenliikutuksien rajuimmatkaan puuskaukset koskaan voi häiritä hänen sielunsa rauhaa.

KOLMAS OSA.

Erityisistä mielenliikutuksista.

149. *Kunnioituksesta ja halveksimisesta.*

Selitettyäni kuusi alkuperäistä mielenliikutusta, jotka ovat ikäänkuin sukuja, joiden lajeja kaikki muut ovat, käsittelen tässä lyhyesti muiden omituisuuksia ja noudatan samaa järjestystä, jossa olen edelliset maininnut. Ensimmäiset ovat kunnioitus ja halveksiminen. Tosin niillä tavallisesti tarkoitetaan ainoastaan mielenliikutuksesta vapaita mielipiteitä jonkun asian arvon suhteen. Mutta näistä mielipiteistä syntyy usein mielenliikutuksia, joille ei ole annettu erityistä nimeä, ja sentähden katson yllämainittujen nimityksien niille sopivan. Kunnioitus, ollessaan mielenliikutus, on sielun taipumus kuvitella jonkun seikan arvoa, jonka taipumuksen erityinen elonhengekkeiden liike synnyttää. Ne näet silloin johtuvat aivoihin siten, että ne vahvistavat tätä varten välttämättömiä mielteitä. Se mielenliikutus, jota kutsun halveksimiseksi, on taaskin sielun taipumus tarkastaa huomionsa esineen halpamaisuutta tai vähäpätöisyyttä, ja sen taipumuksen synnyttävät sellaiset elonhengekkeiden liikkeet, jotka vahvistavat tämän vähäpätöisyyden herättämää mielletä.

150. *Nämät kaksi mielenliikutusta ovat vain ihmettelyn lajeja.*

Tämän vuoksi nämät kaksi mielenliikutusta ovat vain ihmettelyn lajeja. Ell'emme ihmettele jonkun esineen suuruutta emmekä sen pienuutta, emme välitä siitä enempää, kuin mitä järkemme neuvo meitä tekemään, ja kunnioitamme tai halveksimme sitä silloin mielenliikutuksetta. Vaikka rakkaus usein meissä synnyttää kunnioitusta ja viha halveksimista, ei tämä kuitenkaan ole yleistä, ja se johtuu yksinomaan siitä, että ollaan enemmän tai vähemmän taipuvaisia tarkkaamaan jonkun seikan suuruutta tai pienuutta, riippuen siitä, missä määrässä siihen ollaan kiintyneitä.

151. *Kunnioitus ja halveksiminen ovat tuntuvammat, kun ne kohdistuvat itseemme.*

Näiden kahden mielenliikutuksen esineet saattavat yleensä olla sangen monenlaiset, mutta tuntuvimmat ne ovat kohdistuessaan meihin itseemme, s. o. kun kunnioitamme tai halveksimme omia tekojamme. Ja niitä synnyttävien elonhengekkeiden liikkeet ovat silloin niin ilmeiset, että ne muuttavat kasvojen ilmeet, ruumiinliikkeet, käynnin ja yleensä koko toimintatavan niissä henkilöissä, joilla on itsestään tavallista parempi tai huonompi ajatus.

152. *Minkä nojalla saatamme kunnioittaa itseämme.*

Koska viisauden päätunnusmerkkejä on tieto siitä, minkä asian nojalla kunkin tulee kunnioittaa tai halveksia itseään, tahdon tässä mainita minun mielipiteeni. En huomaa muuta kuin yhden seikan, joka oikeuttaa meitä kunnioittamaan itseämme, ja se on vapaan tahtomme oikea käyttäminen ja halujemme hillitsemisvalta. Sillä ainoastaan niiden tekojen nojalla, jotka ovat riippuvaiset vapaasta tahdostamme, meitä voidaan kiittää tai moittia. Tämä vapaa tahto tekee ihmisen jossakin määrin Jumalan kaltaiseksi, saattaen ihmisen omaksi valtijakseen, ell'ei hän pelkurimaisesti menetä saamiensa oikeuksia.

153. *Minkälaatuinen jalomielisyys on.*

Luulen oikean jalomielisyyden, joka saattaa ihmistä kunnioittamaan itseään niin suuresti kuin on luvallista, olevan ensiksi siinä tiedossa, ett'ei ihminen todellisesti omista mitään muuta kuin tämän vapaan tahdon, ja ett'ei häntä saada kiittää muusta kuin sen hyvästä, eikä moittia muusta kuin sen pahasta käyttämisestä; toiseksi siinä, että ihminen on päättänyt lujasti ja pysyväisesti hyvin käyttää tahtoansa. Tällä tarkoitan, että hän on lujasti päättänyt olla koskaan laiminlyömättä niiden tekojen täyttämistä, joita hän pitää paraina; tämä on toisin sanoin hyveen täydellistä noudattamista.

154. *Jalomielisyys estää muita halveksimasta.*

Ne, joilla on tämä tieto ja tämä tunne itsestään, tajuavat helposti, että se saattaa olla myös jokaisella toisella, koska jalomielisyys on tunne, joka on kokonaan riippumaton muista. Sentähden jalomieliset ihmiset eivät halveksi ketään. Ja vaikka he usein näkevätkin toisten toimivan pahoin ja siten paljastavan heikkoutensa, ovat he taipuvaisemmat puolustamaan kuin moittimaan heitä sekä luulemaan, että nuo toiset ennemmin tiedon kuin hyvän tahdon puutteessa ovat pahoin toimineet. Jalomieliset henkilöt eivät liioin pidä itseänsä halvempina niitä, joilla on enemmän omaisuutta tai kunniaa, ei edes niitä, jotka ovat nerokkaammat, oppineemmat, kauniimmat tai jotka ovat missä muussa suhteessa tahansa heitä etevämmät. Mutta he eivät myöskään aseta itseänsä korkeammalle niitä henkilöitä, joita etevämmät he ovat, koska kaikki muut etevyydet heidän mielestään ovat sangen vähänarvoiset verrattuina hyvään tahtoon, jonka nojalla yksistään he itseään kunnioittavat ja jota edellyttävät olevaksi tai ainakin

mahdolliseksi jokaisessa ihmisessä.

155. *Minkälaatuinen hyveinen nöyryys on.*

Kaikkein jalomielisimmät henkilöt tavallisesti ovat kaikkein nöyrimmät. Hyveinen nöyryys on vain siinä, että ajattelemme luontemme heikkoutta ja ett'eivät ennen tekemämme pahat teot tai ne, jotka vielä tulevaisuudessa saatamme tehdä, ole vähäisemmät kuin muiden pahat teot. Tämä ajatus on syynä siihen, ett'emme pidä itseämme muita parempina, ja että oletamme muiden, koska he omistavat vapaan tahdon kuten mekin, käyttävän sitä yhtä hyvin.

156. *Jalomielisyyden ominaisuudet ja sen tarjoama parannuskeino kaikkia mielen liikutuksien tuottamia häiriöitä vastaan.*

Ne henkilöt, joilla on näin jalo mieli, ovat luonnostaan halukkaat toteuttamaan suuria tekoja; kuitenkin eivät he ryhdy mihinkään, johon eivät tiedä kykenevänsä. Koska he pitävät jalompana hyvän tekemistä muille ja ennemmin syrjäyttävät oman etunsa, ovat he aina kohteliaat, ystävälliset sekä valmiit tekemään palvelusta jokaiselle. Tämän ohella he hillitsevät täydellisesti mielenliikutuksiaan, etenkin halujaan ja kateutta, koska eivät pidä mitään sellaista seikkaa, jonka saavuttaminen ei ole heidän tahdostaan riippuvainen, tarpeeksi arvokkaana sitä halutakseen. He eivät liioin vihaa ketään, koska kunnioittavat kaikkia. He ovat vapaat pelosta, koska heidän tietoisuutensa omasta hyveestään tekee heidät levollisiksi. Lopuksi he eivät vihastu, koska eivät pidä suuriarvoisina niitä tekoja, jotka ovat riippuvaiset toisen tahdosta, eivätkä koskaan anna vihollisilleen sitä etua, että tunnustaisivat itsensä heidän loukkaamikseen.

157. *Ylpeydestä.*

Kaikki ne, jotka mistä muusta syystä tahansa saavat korkean ajatuksen itsestään, eivät ole todellisesti jalomieliset, vaan ylpeät. Ylpeys on aina pahe, ja sitä suurempi, kuta vähemmän pätevä se syy on, jonka nojalla ylpeilläään. Pahin ylpeyden laji on se, joka ei perustu mihinkään syyhyn. Arveluttavaa tässä näet on, että tiedetään saavutetun kiitoksen olevan ansaitsematonta ja ett'ei ansioon yleensä panna mitään arvoa; ja koska kunnian arvellaan olevan yksinomaan anastamisen kautta saavutettavissa, luullaan niillä olevan enimmin kunniaa, jotka sitä suurimmassa määrässä itselleen anastavat. Tämä pahe on niin järjetön ja nurinkurinen, että vaivoin luulisin kenenkään tekevän itsensä siihen syypääksi, ell'ei ketään syyttä ylistettäisi. Mutta imartelu on niin yleinen, että mitä puutteellisinkin henkilö usein niittää kiitosta seikoista, jotka eivät ansaitse mitään kiitosta, vaan pikemmin moitetta. Sentähden hyvin tietämättömät ja typerät henkilöt joutuvat tämäntapaisen ylpeyden valtoihin.

158. *Ylpeyden vaikutukset ovat päinvastaiset jalomielisyyden vaikutuksille.*

Jos se syy, johon itsekunnioitus perustuu, on mikä muu tahansa kuin tietoisuus vapaan tahdon hyvästä käyttämisestä, josta jalomielisyys syntyy, herättää tämä syy aina hyvin moittittavan ylpeyden, joka niin suuresti eroaa täydellisestä jalomielisyydestä, että sillä on vallan päinvastaiset vaikutukset. Sillä kaikkia muita hyviä seikkoja, kuten nerokkaisuutta, kauneutta, rikkauksia, kunniaa j. n. e. tavallisesti pidetään sitä suuremmassa arvossa, kuta harvempi henkilö ne omistaa, ja useimpia niistä ei voida lahjoittaa muille. Sentähden ylpeät henkilöt koettavat alentaa kaikkia muita ihmisiä; ja koska he ovat halujensa orjia, on heidän mielensä alati vihan, kateuden ja suuttumuksen kiihottamana.

159. *Väärästä nöyryydestä.*

Matelevaisuus eli väärä nöyryys johtuu pääasiallisesti siitä, että joku henkilö tuntee itsessään heikkoutta ja epäröimistä; tämä saattaa hänet, tahdon täydellistä vapaata käyttämistä kaipaavan tavoin, toimittamaan tekoja, joita hän varmaan tietää jälestäpäin katuvansa. Lisäksi se syntyy siitä, ettei luulla voitavan tulla omin voimin toimeen eikä voitavan olla vailla useita muista riippuvaisia seikkoja. Täten se on suorastaan päinvastainen jalomielisyydelle. Usein ovatkin sangen matelevat henkilöt mitä röyhkeimmät ja kopeimmat, kun sitävastoin jalomielisimmät ovat mitä vaatimattomimmat ja nöyrimmät. Ne, joilla on voimakas ja jalomielinen luonne, eivät muutu mielialaltaan, kohdatkoon heitä onni tai onnettomuus; heikot ja alhaiset luonteet taaskin ovat kokonaan olojen ohjattavina; onnessa he pöyhkeilevät ja vastoinkäymisessä lannistuvat. Lisäksi he häpeällisesti nöyrytyvät niiden henkilöiden edessä, joilta odottavat jotakin hyvää, ja samaan aikaan he julkeasti parjaavat niitä, joiden puolelta eivät toivo eivätkä pelkää mitään.

160. *Näitä mielenliikutuksia synnyttävistä elonhengekkeiden liikkeistä.*

Huomaamme helposti, ett'eivät ylpeys ja matelevaisuus ainoastaan ole paheita vaan myöskin mielenliikutuksia; sillä niiden aikaansaama sielun kiihotustila näkyy selvästi ulkonaisesti niissä, jotka joku äkillinen tapahtuma joko saattaa pöyhkeiksi tai masentuneiksi. Sitävastoin saattaa epäillä, voivatko jalomielisyys ja nöyryys, jotka ovat hyveitä, myöskin olla mielenliikutuksia, koska niiden aikaansaamat liikkeet vähemmin näkyvät ja koska hyve nähtävästi ei ole samassa määrässä mielenliikutuksen sukua

kuin pahe. Kuitenkin luulen, että sama elonhengekkeiden liike, joka vahvistaa sellaista ajatusta, jolla on paha perustus, yhtä hyvin saattaa vahvistaa sellaista ajatusta, jonka perustus on hyvä. Ja koska ylpeys ja jalomielisyys vain ovat siinä, että jollakin henkilöllä on hyvä ajatus itsestään, eroten vain siinä, että edellinen on aiheetonta itsensä etevänäpitämistä, jälkimäinen aiheutettua, luulen niiden olevan saman mielenliikutuksen luontoisia, nimittäin sen, joka syntyy ihmettelyn-, ilon- ja rakkaudensekaisista tunteista sekä sellaisista mainituista tunteista, joita tunnemme itseämme, että sellaisista, joita tunnemme kunnioituksemme esinettä kohtaan. Päinvastoin nöyryyttä herättävä mielenkiihotus, joko hyveellinen tai paheellinen, on syntynyt ihmettelyn-, surun- ja itsensä rakastamisen-sekaisista tunteista, joihin liittyy omien vikojen herättämä viha, joiden vuoksi itseämme ylenkatsomme. Näiden koko erotus johtuu siitä, että ihmettelyllä on kaksi ominaisuutta. Ensimmäinen on se, että hämmästys saattaa tunteen voimakkaaksi heti alusta pitäen, ja toinen on se, että tunne on jatkuvasti tasainen, s. o. että elonhengekkeet jatkuvasti liikkuvat samaan tapaan aivoissa. Näistä ominaisuuksista ilmenee edellinen paljon useammin ylpeydessä ja matelevaisuudessa kuin jalomielisyydessä ja nöyryydessä, joissa kahdessa viimeksimainitussa taaskin jälkimäinen ominaisuus taajemmin ilmenee. Syy tähän on se, että pahe tavallisesti syntyy tietämättömyydestä, ja että ne, jotka vähimmin tuntevat itseänsä, ovat enimmin taipuvaiset ylpeilemään ja matelemaan. Sillä jokainen heidän kohtaamansa uusi seikka hämmästyttää heitä; he ihailevat itseään, jos omistavat itselleen ihmettelynsä aiheen ja kunnioittavat itseään, jos tuo seikka on heidän arvolleen edullinen; he ylenkatsovat itseään, jos se on heidän arvoansa alentava. Mutta koska ylpeyttä herättänyttä seikkaa usein seuraa nöyryyttävä seikka, on heidän mielenliikutuksiansa kulku vaihteleva. Jalomielisyys päinvastoin ei ole missään suhteessa ristiriitainen hyveellisen nöyryyden kanssa, eikä se muuten ole muuttuvainen, jonka vuoksi sen liikkeet ovat varmat, pysyväiset ja aina samanlaiset. Mutta ne eivät juuri synny hämmästyksestä, koska ne, jotka siten itseänsä kunnioittavat, varsin hyvin tuntevat tämän itsekunnioituksen syyt. Kuitenkin nämät syyt (nimittäin toimivan henkilön vapaan tahdon käyttämisvalta, joka herättää itsekunnioitusta, ja saman henkilön heikkoudet, jotka estävät häntä kunnioittamasta itseään liiaksi) ovat niin ihmeelliset, että ne joka kerta, kun niitä uudelleen kuvitellaan mielessä, herättävät uutta ihmettelyä.

161. *Miten jalomielisyys on saavutettavissa.*

On huomattava, että ne ominaisuudet, joita tavallisesti kutsutaan hyveiksi, ovat sielun tottumuksia, jotka herättävät siinä erityisiä ajatuksia. Nämät tosin ovat erilaiset kuin nuo tottumukset, mutta saattavat kuitenkin synnyttää noita tottumuksia tai puolestaan olla niiden synnyttämät. Sielu yksinään saattaa myös synnyttää näitä ajatuksia, mutta useimmiten joku elonhengekkeiden liike niitä vahvistaa, ja silloin ne ovat hyveisiä tekoja ja samalla mielenliikutuksia. Jos kohta ei hyväluontoinen taipumus vahvista mitään hyvettä niin suuresti kuin yksistään omaan arvoon perustuvaa itsekunnioitusta, ja vaikka onkin hyvin luultavaa, ett'eivät kaikki ne sielut, jotka Jumala yhdistää inhimillisiin ruumiisiin, ole yhtä jalot ja voimakkaat (jonka vuoksi olen kutsunut tätä hyvettä jalomielisyydeksi tavallisen kielenkäytännön mukaisesti, enkä ylevämielisyydeksi, joksi sitä tavallisesti sanotaan järjestelmissä, joissa se on vähän tunnettu) on kuitenkin varmaa, että hyvä opetus suuressa määrin parantaa syntymästä polveutuvia vikoja. Ja jos usein tarkastamme vapaan tahdon luontoa sekä otamme huomioon, kuinka paljon etua saavutamme sitä oikein käyttämällä ja kuinka toiselta puolen ne huolet, jotka vaivaavat kunnianhimoisia, ovat turhamaiset ja hyödyttömät, sopii meidän ruveta kiihkeästi halajamaan jalomielisyyttä ja sitten omistaa se hyveenä. Sillä se on ikäänkuin kaikkien muiden hyveiden avain sekä yleinen parannuskeino kaikkia mielenliikutuksien aikaansaamia häiriöitä vastaan. Tämän tähden nämät mietteet ansaitsevat erityistä huomiota.

162. *Jumaloitseminen.*

Jumaloitseminen eli ylevä kunnioitus on siinä, ett'ei sielu ainoastaan ole taipuvainen kunnioittamaan jotakin esinettä, vaan myös antautumaan sen vallan alaiseksi jonkunmoisella pelon tunteella, saattaakseen sen itselleen suopeaksi. Jumaloimme siis vain vapaita olentoja, joiden luulemme kykenevän tekemään meille hyvää tai pahaa, tietämättä kumpaa ne tekevät. Sillä tunnemme rakkautta tai hartaudellista kunnioitusta niitä kohtaan, joilta toivomme vain hyvää, ja vihaa niitä vastaan, joilta odotamme yksinomaan pahaa. Ell'emme pidä sitä syytä, joka aikaansaa tämän hyvän tai pahan, vapaana, emme alistu siihen, saattaaksemme sen suopeaksi. Niinpä pakanat, jumaloidessaan metsiä, lähteitä tai vuoria, eivät itse teossa palvelleet näitä elottomia esineitä, vaan niitä jumaluuksia, joiden luulivat hallitsevan niitä. Ne elonhengekkeiden liikkeet, jotka aikaansaavat jumaloitsemisen tunteen ovat syntyneet ihmettelyä ja pelkoa synnyttävien liikkeiden yhtymästä. Viimeksimainitusta mielenliikutuksesta puhun myöhemmin.

163. *Ylenkatseesta.*

Se, mitä kutsun ylenkatseeksi, on sielun taipumus halveksimaan jotakin vapaata syytä, jota se tosin pitää luonnostaan kykenevänä tekemään meille joko hyvää tai pahaa, mutta joka kuitenkin on meitä niin paljon alhaisempi, ett'ei se meille voi tehdä kumpaakaan. Sitä synnyttävä elonhengekkeiden liike on tulos ihmettelyä ja turvallisuutta tai uskaliaisuutta aikaansaavien liikkeiden yhtymästä.

164. *Näiden kahden mielenliikutuksen tuottama hyöty ja vahinko.*

Jalomielisyyys määrää näiden kahden mielenliikutuksen aiheuttaman hyödyn, heikot hengenlahjat ja halpamielisyyys niiden tuottaman vahingon. Kuta ylevämpi ja jalompi sielu jollakin henkilöllä on, sitä taipuvaisempi hän on myöntämään jokaiselle sen, mikä hänelle on tuleva. Tällainen henkilö ei ainoastaan tunne syvää nöyryyttä Jumalan edessä, vaan myöntää myös ilman vastahakoisuutta ihmisille kaiken sen kunnian ja kunnioituksen, joka heille on tuleva, kullekin arvonsa ja ansionsa mukaan, eikä hän halveksi muuta kuin pahetta. Mutta ne päinvastoin, joilla on alhainen ja vähälahjainen henki, ovat valmiit liioittelemaan, välistä kunnioittaen ja peläten seikkoja, jotka ansaitsevat vain halveksimista, toiste taas röyhkeästi ylenkatsoen sellaisia seikkoja, jotka ansaitsevat mitä suurinta kunnioitusta. He siirtyvät usein ylen nopeasti äärimäisestä jumalattomuudesta taikauskoon ja sitten taikauskosta jumalattomuuteen, eikä ole yhtään pahetta eikä sielun häiriötilaa, jonka alaisiksi he eivät joutuisi.

165. *Toivosta ja pelosta.*

Toivo on siinä, että sielu olettaa saavuttavansa haluamansa esineen, ja sen aikaansaa erityinen elonhengekkeiden liike, nimittäin iloa ja halua synnyttävien liikkeiden tulos. Pelko taas on toisenlainen sieluntila, jonka alaisena ollessaan sielu olettaa, ett'ei halun esine ole saavutettavissa. Vaikka nämät kaksi mielenliikutusta ovat toisilleen päinvastaiset, saatamme kuitenkin tuntea niitä samalla kertaa, koska näet yhdenaikuisesti kuvittelemme eri perusteita, joista toiset saattavat arvelemaan toivotun esineen saavuttamista helpoksi, toiset vaikeaksi.

166. *Levollisuudesta ja epätoivosta.*

Ei kumpikaan edellisessä pykälässä mainituista mielenliikutuksista seuraa halua, jättämättä sijaa toiselle. Jos näet toivo on niin vahva, että se kokonaan karkottaa pelon, muuttuu se luonnoltaan, ja silloin sitä kutsutaan levollisuudeksi tai varmuudeksi. Ja vaikka olemme varmat siitä, että saavutamme halumme esineen, mutta kuitenkin jatkuvasti haluamme sen toteutumista, ei meitä enää kiihota halun mielenliikutus, joka saattoi sitä ennen levottomasti tavoittelemaan sen esinettä. Samoin pelko, ollessaan niin suuri, että se riistää kaiken toivon mahdollisuuden, muuttuu epätoivoksi. Ja tämä epätoivo, joka saattaa kuvittelemaan toivon esinettä mahdottomaksi, tukahuttaa kokonaan halun, joka tavoittelee yksinomaan sellaista joka on mahdollista.

167. *Mustasukkaisuudesta.*

Mustasukkaisuus on pelon laji, joka johtuu siitä, että halutaan jonkun hyvän seikan pysyvää omistamista. Se ei niin paljon perustu niiden näkökohtien voimaan, jotka panevat luulemaan, että tuon hyvän saattaa menettää, kuin tämän hyvän suureen arvossapitämiseen. Sentähden tutkitaan pienimmätkin epäilyksen aiheet, joita pidetään tärkeinä perusteina.

168. *Missä suhteessa tämä mielenliikutus saattaa olla hyvä.*

Koska meidän tulee huolellisemmin säilyttää arvokkaita kuin vähemmän arvoisia seikkoja, saattaa tämä mielenliikutus muutamissa tiloissa olla oikea ja hyvä. Siis esim. joku johtava henkilö, jolla on tärkeä asema, on oikeutettu olemaan mustasukkainen[1] sen suhteen, s. o. olemaan epäluuloinen kaikkea kohtaan, joka saattaisi sitä uhata. Kunniallista naista ei liioin moitita siitä, että hän on mustasukkainen kunniansa suhteen; silloin hän näet ei yksistään itse karta väärin menettelemistä vaan välttää vähimmätkin syyt, jotka aiheuttavat panettelua.

[1] Tässä Descartes, poiketen tavallisesta kielenkäytännöstä, ulotuttaa käsitteen mustasukkainen moralin alalle oikeutetun omistuvallan puolustamisen muodossa. Suom. huom.

169. *Missä suhteessa mustasukkaisuus on moitittava.*

Päivastoin pilkataan saituria, joka on mustasukkainen aarteestaan, s. o. joka sitä itarasti katselee, eikä koskaan tahdo poistua sen luota peläten, että se häneltä riistettäisiin. Sillä raha ei ansaitse näin huolellista vartioimista. Myöskin ylenkatsomme miestä, joka on mustasukkainen vaimolleen, koska tämä osottaa, ett'ei hän rakasta vaimoaan oikealla tavalla, ja että hänellä on huono ajatus itsestään tai vaimostaan. Sanoin, ett'ei hän rakasta vaimoaan oikealla tavalla, sillä jos hän häntä todella rakastaisi, ei hän olisi taipuvainen häntä epäilemään. Mutta hän ei varsinaisesti rakastakaan vaimoaan, vaan ainoastaan hänen ehdotonta omistamistaan, jota hän pitää hyvänä seikkana; eikä tuollainen mies pelkäisi menettävänsä tätä hyvää seikkaa, ellei hän pitäisi itseänsä sitä ansaitsemattomana tai vaimoansa uskottomana. Muuten tämä mielenliikutus perustuu vain epäilykseen ja epäluuloon; sillä jonkun pahan välttäminen, kun on syytä sitä pelätä, ei ole mustasukkaisuutta.

170. *Epäröimisestä.*

Epäröiminen on myöskin pelon laji, joka pidättää sielua ikäänkuin horjuvassa tilassa useiden tekojen

välillä, joihin se saattaisi ryhtyä, eikä siis pane sitä ryhtymään yhteenkään niistä. Sielulla on siis valitsemisen aikaa ennenkuin se tekee päätöksen, ja tässä suhteessa epäroiminen on hyvä. Mutta jos sitä kestää liian kauan ja kun se kuluttaa punnitsemiseen sen ajan, joka tarvittaisiin toimimiseen, on se kovin vahingollinen. Sanoin sitä pelon lajiksi, vaikka saattaa tapahtua niinkin, että sellaisten seikkojen valinnan tarjoutuessa, jotka näyttävät vallan yhtä hyviltä, pysytään epävarmana ja epäroivänä oltaessa vapaana kaikesta pelosta. Tällainen epäroiminen näet on ainoastaan esiintyneen ulkoseikan aiheuttama, eikä minkään elonhengekkeiden liikkeen synnyttämä. Sentähden se ei ole mikään mielenliikutus, ell'ei väärän valinnan pelko lisää epävarmuutta. Mutta tämä pelko on niin tavallinen ja niin suuri muutamissa henkilöissä, että se silloinkin, kun ei ole mitään valittavana ja kun vain on yksi seikka tehtävänä tai tekemättä jätettävänä, pidättää epäroimiseen taipuvaista henkilöä toimimasta ja saattaa hänet turhaan hakemaan toisia toiminnan mahdollisuuksia. Tämä on liiallista epäroimista, joka johtuu ylenmääräisestä halusta toimia hyvin sekä heikosta ymmärryksestä, joka ei kykene omistamaan selviä ja tarkkoja käsitteitä, vaan paljon sekavia. Parannuskeino tätä liiallisuutta vastaan on se, että totutaan muodostamaan varmoja ja määrättyitä arvosteluja kaikista esiintyneistä seikoista sekä uskomaan, että se aina täyttää velvollisuutensa, joka toimii paraan tietonsa mukaan, vaikkapa tämä tieto olisikin hyvin puutteellinen.

171. *Rohkeudesta ja uskaliaisuudesta.*

Rohkeus, kun se on mielenliikutus, eikä luontainen tottumus tai taipumus, on jonkunmoinen hehku tai kiihotus, joka saattaa sielun pontevasti toimimaan toteuttaakseen tahtomisensa esineitä, olkoot ne sitten minkäläatuiset tahansa. Uskaliaisuus on sellainen rohkeuden laji, joka taivuttaa sielun toteuttamaan mitä vaikeimpia yrityksiä.

172. *Kilpailusta.*

Kilpailu on myöskin rohkeuden laji, vaikka toisessa merkityksessä. Rohkeutta näet saattaa pitää sukuna, joka jakautuu yhtä moneen lajiin, kuin sillä on eri esineitä ja samoin yhtä moneen toisenlaiseen lajiin, kuin sillä on syitä. Rohkeus varsinaisesti kuuluu edelliseen luokkaan, kilpailu jälkimäiseen. Viimeksimainittu on vain hehku, joka saattaa sielun ryhtymään yrityksiin, joiden se toivoo onnistuvan, koska se on huomannut senlaisten onnistuvan muille; se on siis senlainen rohkeuden laji, jonka ulkonainen syy on esimerkki. Sanoin ulkonainen syy, koska sitäpaitsi täytyy olla sisällinenkin, joka on siinä ruumiin laadussa, joka vaikuttaa, että halu ja toivo voimakkaammin ajavat veren paljoutta sydämeen, kuin mitä pelko tai epätoivo estävät sitä sinne virtaamasta.

173. *Miten uskaliaisuus on riippuvainen toivosta.*

Vaikka uskaliaisuuden esineenä on vaikeus, joka tavallisesti aiheuttaa pelkoa jopa epätoivoakin, niin että vaikeimmissa ja epätoivoisimmissa yrityksissä suurin rohkeus ja uskaliaisuus tulee ilmi, on kuitenkin tärkeätä, että sellaisiin yrityksiin antautuva toivoo tai on varma, että hän on saavuttava pyrkimyksensä tarkoituksen, jotta hän saattaisi pontevasti vastustaa kohtaamiensa vaikeuksia. Mutta tämä tarkoitus on erilainen kuin uskaliaisuuden esine; emme näet yhtä haavaa saata olla varmat ja epätoivoiset jonkin seikan suhteen. Kun esim. Decius'et syöksyivät keskelle vihollisia siten suistuen varman surman suuhun, oli heidän uskaliaisuutensa esineenä heidän suojelemisen vaikeus tässä yrityksessä. Sen onnistumisen suhteen he olivat kokonaan epätoivoiset, sillä he tiesivät, että varma kuolema heitä odotti. Mutta heidän uskaliaan tekonsa tarkoitus oli se, että he tahtoivat tämän esimerkin kautta rohkaista soturien mieltä ja siten tuottaa heille sen voiton, jota he toivoivat. Heidän tarkoituksensa saattoi myös olla kuuluisuuden saavuttaminen jälkimaailman silmissä, ja siitä he olivat varmat.

174. *Raukkamaisuudesta ja pelosta.*

Raukkamaisuus on rohkeuden suora vastakohta; se johtuu heikkoudesta tai kylmyydestä, joka estää sielua toteuttamasta sellaista, jonka se vapaana tästä mielenliikutuksesta toteuttaisi. Pelko tai kauhistus, joka on uskaliaisuuden vastakohta, ei synny yksistään kylmyydestä, vaan myöskin sielun häiriötilasta ja hämmästyksestä, joka riistää siltä voiman vastustaa vaarallisia seikkoja, joiden se luulee läheltä uhkaavan.

175. *Raukkamaisuuden hyödyllinen puoli.*

En saata luulla luonnon antaneen ihmisille mielenliikutuksia, jotka aina olisivat pahat, eivätkä koskaan hyvät ja tunnustettavat; mutta mitä viimeksimainitsemini tulee, on minun hyvin vaikea löytää niiden tuottamaa hyötyä. Minusta näyttää vain siltä, kuin pelkurimaisuus olisi jossakin määrin hyödyllinen silloin, kun se vapauttaa jonkun henkilön huolista, joita jotkut todennäköiset perusteet olisivat saattaneet herättää, ell'eivät toiset varmemmat perusteet, jotka ovat osottaneet yrityksen hyödyttömyyttä, olisi tuossa henkilössä synnyttäneet pelkuruutta. Paitsi sitä, että se säästää sielulta nämät huolet, on se samalla hyödyllinen ruumiille, koska se hidastuttaa elonhengekkeiden liikettä ja

siis estää voimien tuhlaamista. Mutta tavallisesti se on hyvin vahingollinen, koska se vierottaa pois tahdon hyödyllisistä teoista. Koska se johtuu riittävän toivon tai halun puutteesta, tulee sen, joka tahtoo parantua tästä pahasta, vain vahvistaa itsessään mainittua kahta mielenliikutusta.

176. *Pelon merkityksestä.*

Pelko ja kauhistus eivät mielestäni koskaan saata olla hyödylliset ja tunnustettavat. Ne eivät olekaan erityisiä mielenliikutuksia, vaan ainoastaan raukkamaisuuden, hämmästyksen ja arkuuden ylen suuri määrä, joka aina on paha, kuten toiselta puolen uskalaisuus, ollen rohkeuden ylenpaltisuutta, aina on hyvä, jos vain sen tarkoitus on hyvä. Pelon pääsyy on äkillinen hämmästyks, ja paras keino sitä vastaan on punnitseminen ja valmistautuminen kaikkiin niihin tapahtumiin, jotka saattavat sitä aiheuttaa.

177. *Tunnonvaivasta.*

Tunnonvaiva on surun laji, joka johtuu siitä, että epäilemme tekevämme tai tehneemme jotakin, joka ei ole hyvää; se siis edellyttää välttämättömästi epäilystä. Sillä jos olisimme vallon varmat siitä, että se, johon aiomme ryhtyä, on paha, pidättäytyisimme sitä tekemästä, koska tahto kohdistuu ainoastaan sellaiseen, jossa näyttää olevan jotakin hyvää. Ja jos olemme varmat siitä, että tekemämme teko on huono, tunnemme siitä katumusta, emmekä pelkkää tunnonvaivaa. Tämän mielenliikutuksen merkitys on siinä, että se saattaa meitä tutkimaan, onko tekemme hyvä vai paha, sekä estää meitä sitä toiste tekemästä, ell'emme ole saavuttaneet sitä vakaumusta, että se on hyvä. Mutta koska se edellyttää paha, olisi parasta, ett'ei meidän koskaan tarvitsisi sitä kokea. Siitä saatamme vapautua samalla tavoin kuin epäröimisestä.

178. *Ivasta.*

Ilkkuminen tai iva on vihansekainen ilon laji, joka syntyy siitä, että huomataan jossakin henkilössä pieni vika, jonka ansainneena häntä pidetään. Vihan aiheuttaa tämä vika itse, ilon taas se seikka, että se huomataan henkilössä, jolle se on ansaittua. Jos tämä vika esiintyy odottamatta, synnyttää äkillinen ihmettely rehakan naurun, sen mukaisesti, mitä edellä olen naurun luonnosta maininnut. Mutta on välttämätöntä, että tämä vika on vähäinen; sillä jos se on suuri, ei pidetä toista sitä ansaitsevana, ell'ei ilkkujalla ole hyvin paha luonne tai ell'ei hän suuresti vihaa toista.

179. *Miksi puutteellisimmat henkilöt tavallisesti ovat enimmin taipuvaiset ivaamaan.*

Ne, joilla on joku näkyvä vamma, esim. ontuvat, silmäpuolet, kyttyräselkäiset tai ne, joita on kohdannut joku julkinen häpeä, ovat ivaamiseen erityisesti taipuvaiset. He näet tahtoisivat saattaa kaikki muut yhtä ikävään tilaan, ja ovat senvuoksi hyvin mielissään muille tapahtuvista onnettomuuksista, pitäen heitä niitä ansaitsevina.

180. *Pilan hyödyllisyys.*

Sävyisä pila on hyödyllinen, koska se saattaa paheet naurunalaisiksi, ilman että pilanlaskija itse niille nauraa tai osottaa mitään vihaa itse pilan kohtaamia henkilöitä vastaan. Se ei ole mikään mielenliikutus, vaan sellainen kelpo miehen ominaisuus, joka todistaa hilpeätä luonnetta ja mielen tyyneyttä. Nämä ovat hyveen merkkejä, ja usein ne myös todistavat henkistä taitavuutta, joka pilansa esineisiin osaa luoda hupaisan valon.

181. *Naurun merkitys pilaa laskettaessa.*

Ei ole moitittavaa, että nauramme kuullessamme muiden laskevan pilaa; jopa saattaisi olla vahinko, ell'emme sen johdosta nauraisi. Mutta itse laskiessamme pilaa, on sopivampaa pysyä nauramatta, jotta ei näyttäisi siltä, kuin olisimme omaan puheeseemme mieltyneet tai ihailisimme omaa kekseliäisyyttämme. Silloin näet pila miellyttää kuulijoita vielä enemmän.

182. *Kateudesta.*

Se, mitä tavallisesti kutsumme kateudeksi, on pahe eli senlaatuinen luonnon nurjuus muutamissa ihmisissä, joka saattaa heitä suuttumuksella katselemaan muille ihmisille tapahtuvaa hyvää. Tässä tarkoitan kuitenkin kateudella mielenliikutusta, joka ei aina ole paha. Ollen tällainen mielenliikutus, on se vihansekaista surua, joka johtuu siitä, että näemme hyvää tapahtuvan niille, joita pidämme sitä ansaitsevina. Tässä saattaa vain onnen tuottama hyvä tulla kysymykseen. Sillä mitä henkisiin jopa ruumiillisiin etevyyksiin tulee, jotka ihmiset ovat syntymästä saaneet, ovat ne kyllin ansaitut, koska Jumala ne on antanut, ennenkuin ihminen on kyennyt paha tekemään.

183. *Missä suhteessa kateus on oikeutettu, missä väärä.*

Jos onni tuottaa jollekin hyvää, jota hän ei todellakaan ansaitse, ja jos kateus meissä herää vain sentähden, että oikeutta rakastaen paheksomme sitä, ett'ei sitä ole noudatettu tuon hyvän jakamisessa,

saattaa tällaista mielenintoa puolustaa, etenkin silloin kun kadehdittu hyvä on senlaatuista, että se sitä ansaitsemattoman kädessä voi muuttua pahaksi. Olettakaamme esim. että se on joku paikka, jota hän saattaa huonosti hoitaa, tai tehtävä, jonka hän saattaa pahoin suorittaa silloinkin, kun haluamme itsellemme mainittua etua, mutta kun muut, jotka sen omistavat ja sitä vähemmin ansaitsevat, estävät meitä sitä saavuttamasta, jolloin kateus kiihtyy, on se puolustettavissa, jos vain kateuteen yhtyvä viha kohdistuu yksinomaan siihen, että etu on ansaitsemattomalle annettu, eikä itse henkilöihin, jotka sen omistavat tai sen antavat. Mutta harvat henkilöt ovat niin oikeutta harrastavat ja jalomieliset, ett'eivät vihaisi niitä, jotka ennen heitä ovat saavuttaneet edun, jota ei voi jaella useammille, ja jota he olivat itselleen toivoneet, vaikkapa ne, joiden osaksi se on tullut, olisivat yhtä ansiokkaat tai ansiokkaammat kuin he itse. Enimmin tavallisesti kadehditaan mainetta; sillä vaikka toisten maine ei estä ketään itselleen sitä hankkimasta, saattaa se kuitenkin maineen saavuttamisen vaikeammaksi.

184. *Mistä kadehtivien lyijynkarvainen ihoväri johtuu.*

Ei mikään muu pahe ole niin vahingollinen ihmisonnelle kuin kateus. Sillä sen valtaamat henkilöt eivät ainoastaan itse tunne mielipahaa, vaan häiritsevät myös kaikin voimin toisten iloa. Heillä on tavallisesti lyijynkarvainen ihoväri, joka on sekoitus keltaisesta, mustasta ja hyytyneen veren väristä. Senvuoksi on kateus latinaksi *livor*. Tämä on vallan yhtäpitävää sen kanssa, mitä yllä on mainittu surun ja vihan aiheuttamasta verenliikkeestä. Vihan tunne näet panee maksan alaosaan tulevan keltaisen sapen kiertämään sydämeistä valtimoja myöten kaikkiin laskimoihin. Laskimoveri kylmenee tämän kautta sekä virtaa tavallista hitaammin; tässä on riittävä syy siihen, että ihoväri muuttuu lyijynkarvaiseksi. Mutta koska sekä keltainen että musta sappi monesta muusta syystä saattaa tunkea laskimoihin, ja koska kateus ei pane sitä virtaamaan tarpeeksi suurena määränä, jotta ihon väri muuttuisi, ell'ei se ole hyvin kiihkeä ja pitkälinen, ei pitä luulla, että kaikki, joilla on tämä ihoväri, ovat kateelliset.

185. *Säälistä.*

Sääli on surun laji, johon on sekaantunut rakkautta ja myötätuntoisuutta niitä kohtaan, joiden huomataan olevan jonkun ansaitsemattoman kärsimyksen alaisina. Se on kateuden vastakohta esineeseensä nähden, ja ivan vastakohta erilaiseen käsittämistapaansa nähden.

186. *Ken tuntee enimmin sääliä.*

Se, joka tuntee olevansa hyvin heikko ja alttiina kohtalon kolhauksille, näyttää olevan herkempi tähän mielenliikutukseen kuin muut, koska hän kuvittelee muiden onnettomuutta mahdollisesti itselleen tapahtuvaksi. Ja sellainen henkilö tuntee sääliä pikemmin rakkaudesta itseensä kuin muihin.

187. *Mitenkä sääli valtaa kaikkein jalomielisimpiä henkilöitä.*

Eivät edes kaikkein jalomielisimmät ja kyvykkäimmät ihmiset voi olla tuntematta sääliä nähdessään toisten avuttomuuden ja kuullessaan heidän valituksensa, vaikka eivät itse pelkää niinkään pahan heitä kohtaavan ja vaikka asettuvat yli onnen vallan. Sillä jalomielisyydelle oleellista on myötätuntoisuus jokaista kohtaan. Mutta säälin herättämä suru ei ole katkera; se on, kuten teatterissa esitettyjen surullisten tapahtumien tuottama suru, enemmän ulkonainen ja aisteissa, kuin sielun sisällä, joka kuitenkin tuntee tyydytystä, tietäessään täyttävänsä velvollisuutensa näin sääliessään murheellisia. Säälin laadussa on se erotus, että rahvas säälii niitä, jotka valittavat, koska se pitää heidän kärsimystään hyvin raskaana, jotavastoin suurten miesten pääasiallinen säälin esine on valittavien heikkous, koska eivät pidä mitään onnettomuutta niin suurena kuin pelkurimaisuutta, joka estää nurkumatta kantamasta kärsimystä. He tosin vihaavat paheita, mutta eivät niitä henkilöitä, jotka niitä harjottavat, sillä heitä kohtaan tuntevat he ainoastaan sääliä.

188. *Niistä, jotka eivät ollenkaan tunne sääliä.*

Ainoastaan pahansuovat ja kateelliset henkilöt luonnostaan vihaavat kaikkia ihmisiä, ja ainoastaan ne ovat vailla säälintunteita, joilla on niin raaka luonne, tai jotka onni on siihen määrään sokaissut, tai onnettomuus saattanut epätoivoon, ett'eivät luule enää minkään onnettomuuden voivan heitä kohdata.

189. *Miksi tämä mielenliikutus panee itkemään.*

Huomatkaamme lopuksi, että tämä mielenliikutus hyvin helposti herättää kyyneleitä, koska rakkauden tunne sysää paljon verta sydämeen, josta on seurauksena, että silmät päästävät runsaasti höyryä. Surun aiheuttama kylmyys hidastuttaa näiden höyryjen liikettä, joten ne muuttuvat kyyneleiksi, kuten edellä on selitetty.

190. *Tunnonrauhasta.*

Se tyydytyksen tunne, jota ne kokevat, jotka pysyvästi noudattavat hyvettä, on sielussa vakautunut

tila, jota kutsumme omantunnon rauhaksi. Mutta se tunne, joka uudelleen herää juuri tehtyämme jonkun teon, jota pidämme hyvänä, on mielenliikutus, nimittäin ilon laji, jota pidän kaikista suloisimpana tunteena, koska sen syy on yksinomaan meistä itsestämme riippuvainen. Mutta jos tämän ilon syy ei ole oikeutettu, s. o. jos ne teot, jotka tuottavat suurta mielen tyydytystä, eivät ole suuriarvoiset tai jos ne lisäksi ovat hyljättävät, on tämä tunne naurettava ja synnyttää vain ylpeyttä ja hävytöntä julkeutta. Tämä huomataan etenkin niissä, jotka luullen olevansa hurskaita, itse teossa ovatkin vain tekopyhiä ja taikauskaisia, s. o. jotka sen tähden, että käyvät usein kirkossa, lukevat joukon rukouksia, leikkuuttavat tukkansa lyhyeksi, paastoavat ja antavat almuja, luulevat olevansa täydelliset ja kuvittelevat olevansa niin suuria Jumalan ystäviä, ett'eivät muka voi tehdä mitään, joka ei häntä miellyttäisi. Lisäksi he luulevat, että kaikki, mihin heidän intohimonsa heitä kehottaa, on oikeata innostusta, vaikka se usein saattaa heitä tekemään suurimpia rikoksia, joita ihminen yleensä voi tehdä, kuten esim. kavaltamaan vihollisille kaupunkeja, tappamaan ruhtinaita, kukistamaan kokonaisia kansoja, vain senvuoksi, ett'eivät he seuraa vakaumustaan.

191. *Katumuksesta.*

Katumus on tunnonrauhan vastakohta ja se on surua sen johdosta, että tiedämme tehneemme huonon teon. Se on hyvin katkera, koska yksinomaan itse olemme siihen syyllisiä. Siitä huolimatta se on sangen hyödyllinen, jos katumamme teko todella on huono, ja jos olemme tästä kokonaan tietoiset, koska se kehottaa meitä toimimaan paremmin vastedes. Usein heikot henget katuvat tekojaan, joiden huonoudesta eivät ole varmat. Ei muu kuin pelko tuota heille tätä luuloa, ja jos he olisivat toimineet päinvastaisella tavalla, katuisivat he samoin tätä tekoansa. Tämä on sääliittävä heikkous, ja parannuskeino tässä suhteessa on sama kuin epäroimisessä.

192. *Suosioista.*

Suosio on varsinaisesti sellainen toivomus, että kävisi hyvin sille henkilölle, jonka menestys on meille rakas. Tarkoitetaan, että hän on meille rakas ja on saavuttanut suosiomme sentähden, että hän on tehnyt jonkun hyvän teon. Olemme näet luonnostamme taipuvaiset pitämään niistä henkilöistä, jotka tekevät mielestämme hyviä tekoja, vaikka ne eivät tuotakaan meille mitään hyötyä. Suosio tässä merkityksessä on rakkauden, eikä halun laji, vaikka sen yhteydessä aina on se toivomus, että suosimallamme henkilölle hyvin kävisi. Se on tavallisesti yhdistynyt sääliin, koska jotakin henkilöä kohdannut onnettomuus saattaa meidät lähemmin ajattelemaan hänen ansioitansa.

193. *Kiitollisuudesta.*

Kiitollisuus on myöskin rakkauden laji, jonka meissä on herättänyt kiitollisuutemme esineenä oleva henkilö sellaisella teolla, jonka arvelemme tuottaneen meille jotakin hyvää, tai jolla luulemme hänen ainakin sitä tarkoittaneen. Sillä on siis sama sisällös kuin suosiolla ja vielä suuremmassa määrässä, koska sen on aiheuttanut meitä koskeva seikka, jota tahdomme palkita. Sentähden se onkin voimakkaampi etenkin niissä hengissä, joissa on vähänkin ylevyyttä ja jalomielisyyttä.

194. *Kiittämättömyydestä.*

Kiittämättömyys ei ole mielenliikutus, sillä luonto ei ole laatinut ihmisruumiiseen mitään sellaista elonhengekkeiden liikettä, joka sitä synnyttäisi. Se on vain pahe, joka on kiitollisuuden suora vastakohta, koska kiitollisuus aina on hyveellinen ja yhteiskunnan tärkeimpiä yhdyssiteitä. Sentähden tämä pahe esiintyy ainoastaan raakaluonteisissa ja hyvin röyhkeissä ihmisissä, jotka pitävät kaikkea sitä hyvää, mikä heille tehdään, velvollisuuden vaatimana. Sitä tavataan myöskin typerissä, jotka eivät ollenkaan punnitse sitä hyvää, jota muut heille tekevät, tai heikoissa ja kelvottomissa, jotka tuntien kykenemättömyytensä ja tarpeensa, halpamaisesti pyytävät toisilta apua ja, sen heiltä saavutettuaan, vihaavat heitä, koska eivät tahdo tehdä heille samanlaista palvelusta tai koska tietävät olevansa siihen kykenemättömät. He kuvittelevat kaikkien muiden olevan yhtä helposti lahjottavissa kuin he itse ovat ja luulevat peittäneensä hyväntekijöitään, koska eivät arvele kenenkään tekevän hyvää toivomatta siitä palkkaa.

195. *Paheksumisesta.*

Paheksuminen on vihan tai inhon laji, jota luonnostamme tunnemme niitä vastaan, jotka tekevät jotakin pahaa, olkoon se minkälälaatuista tahansa. Siihen on usein sekaantunut kateutta tai sääliä. Mutta sillä on kuitenkin vallan erilainen esine. Sillä paheksomme vain sellaisia henkilöitä, jotka tekevät hyvää tai pahaa niille, jotka eivät ole sitä ansainneet; mutta kadepdimme niitä, joiden osaksi tämä hyvä tulee, ja säälimme niitä, joita tämä paha kohtaa. Se tekee jossakin määrin pahan teon, joka omistaa jonkun hyvän, jota hän ei ole ansainnut. Tämän vuoksi lienevät Aristoteles ja hänen oppilaansa, jotka pitivät kateutta aina paheena, kutsuneet tätä sen erityistä lajia, joka ei ole paheellinen, paheksumiseksi.

196. *Miksi paheksuminen välistä on liittynyt sääliin ja välistä ivaan.*

Pahan tekeminen muille on myöskin jossakin määrin pahan kärsimistä, jonka vuoksi muutamien paheksumiseen yhtyy sääli ja välistä myös iva, riippuen siitä, ovatko he suopeat vai äkäiset niille, joiden näkevät pahaa tekevän. Siis saattoi Demokritos'n nauru ja Heraklitos'n itku johtua samasta syystä.

197 Paheksuminen aiheuttaa usein ihmettelyä, eikä ole ristiriidassa ilon kanssa.

Paheksuminen aiheuttaa myös usein ihmettelyä. Sillä olemme tottuneet olettamaan, että kaikki seikat ovat tapahtuvat tavalla, jota pidämme oikeana. Kun siis joku seikka tapahtuu toisin, hämmästyttää se meitä ja herättää meissä ihmettelyä. Paheksuminen ei myöskään ole ristiriidassa ilon kanssa, jos kohta se tavallisemmin yhtyy suruun. Sillä kun paheksumisemme esine ei voi meitä vahingottaa, ja kun ajattelemme, ett'emme me saattaisi sellaista tehdä, herättää se meissä jonkinmoista mielihyvää. Tämän vuoksi kenties joskus nauramme ollessamme tämän mielenliikutuksen valtaamat.

198. Paheksumisen hyödyllisyydestä.

Muuten huomataan paheksumista paljon enemmän niissä, jotka tahtovat käydä hyveisistä, kuin niissä, jotka todella hyvettä noudattavat. Sillä vaikka hyvettä rakastavat eivät voi jonkunmoista inhoa tuntematta nähdä toisten paheita, osottavat he intohimoista paheksumista ainoastaan suurimpia ja harvinaisimpia paheita vastaan. Sen tila on tukala ja tuskallinen, joka suuresti paheksuu mitättömiä seikkoja. Se menettelee väärin, joka paheksuu viattomia, ja se on julkea ja mieletön, joka ei rajoita tämän mielenliikutuksen esineitä ihmisten tekoihin, vaan ulotuttaa ne Jumalan ja luonnon tekoihin, kuten se menettelee, joka ei ole koskaan tyytyväinen asemaansa eikä kohtaloonsa, vaan uskaltaa moittia maailman menoa ja Kaitselmuksen salaisuuksia.

199. Vihastumisesta.

Vihastuminen on myöskin vihan tai inhon laji, jota tunnemme niitä vastaan, jotka tekevät jotakin pahaa, ja jotka ovat koettaneet tehdä vahinkoa, ei kelle tahansa, vaan erityisesti meille. Se sisältää siis samaa kuin paheksuminen ja lisäksi sen, että se perustuu tekoon, joka koskee meitä ja jota tahdomme kostaa. Se näet melkein aina herättää kostonhalua, ja se on kiitollisuuden suora vastakohta, kuten paheksuminen on suosion vastakohta. Mutta se on verrattomasti kiivaampi näitä kolmea mielenliikutusta, koska vahingollisten seikkojen karkottamishalu ja kostonhimo ovat voimakkaimpia tunteita. Halu liittyneenä rakkauteen itseämme kohtaan synnyttää vihastuessamme vallan samanlaisen verenkiihotuksen, kuin minkä rohkeus ja uskaliaisuus voivat aikaansaada. Viha vaikuttaa sen, että pernasta ja maksan pienistä laskimoista tuleva sapensekainen veri näin joutuu kiihotustilaan ja syöksyy sydämeen. Siellä se, koska sitä on tavallista runsaampi määrä, ja koska se on sapensekaista, synnyttää kovempaa kuumuutta, kuin mitä rakkaus ja ilo siellä saattavat synnyttää.

200. Miksi vihastumisesta kalpenevat ovat pelättävämmät kuin ne, jotka siitä punastuvat.

Tämän mielenliikutuksen ulkonaiset merkit ovat erilaiset, riippuen henkilöiden eri luonteista ja vihastumiseen liittyvien muiden mielenliikutuksien erilaisuudesta. Niinpä näemme toisten vihastuvien kalpenevan tai vapisevan, toisten taas punastuvan jopa itkevänkin. Tavallisesti pidetään kalpenevien vihastumista pelättävämpänä kuin punastuvien sentähden, että se, joka ei voi kostaa muulla tavalla kuin kasvojen ilmeillä ja sanoilla, heti mielenliikutuksen ilmestyttyä purkaa itsestään kaiken kiihkonsa ja voimansa, jonka vuoksi hän punastuu. Usein myös oman tilan herättämä harmi ja sääli panee itkemään, koska ei ole muuta koston mahdollisuutta. Ne päinvastoin, jotka hillitsevät mielensä, päättäen panna toimeen suuremman koston, tuntevat surua ajatellessaan, että vihastumista herättänyt teko heidät siihen pakottaa. Välistä he myös pelkäävät tekemänsä päätöksen pahoja seurauksia, ja sentähden he ensin muuttuvat kalpeiksi, kylmiksi ja vapiseviksi. Mutta jos he myöhemmin ryhtyvät kostoansa täyttämään, tulistuvat he kahta kiivaammin, kuta kylmäkiskoisemmat alussa olivat. Samoin sellainen kuume, joka alkaa vilunväristyksistä, tavallisesti on kiivainta laatua.

201. On kahdenlaista vihastumista, ja hyväluontoiset ovat sen alaiset, joka tässä ensin mainitaan.

On siis kahdenlaista vihastumista; toinen on hyvin pikainen ja näkyy selvästi ruumiin ulkopinnalla, mutta ei ole vaikutuksiltaan vahingollinen, ja se on helposti asetettavissa; toinen ei alussa ole niin tuntuva, mutta kalvaa enemmän sydäntä ja on vaikutuksiltaan vaarallinen. Hyväluontoiset ja rakastavaiset ihmiset ovat taipuvaiset edelliseen; sillä heidän vihastumisensa ei johdu syvästä vihasta, vaan äkillisestä vihantunteesta. He näet luontonsa mukaisesti kuvittelevat, että kaikki seikat ovat tapahtuvat tavalla, jota pitävät paraana kaikista, ja kun käy toisin, hämmästyvät ja loukkaantuvat he siitä usein silloinkin, kun tuo seikka ei koske heitä erityisesti. Sillä koska heissä on paljon hellää lempeyttä, harrastavat he yhtä paljon niiden menestystä, joista pitävät, kuin omaansa. Niinpä se, mikä muissa herättäisi pelkkää paheksumista, heissä aiheuttaa vihastumista. Ja koska heidän sydämessään, heidän rakastavan mielensä vaikutuksesta, on paljon lämpöä ja verta, täytyy äkillisen vastenmielisyyden liikkeelle paneman vähäisenkin sapen määrän sydänveressä synnyttää suurta kiihotusta. Mutta tämä kiihotus ei ole pitkäaikainen, koska äkillistä vastenmielisyyttä kestää vain vähän aikaa; ja huomattuaan,

ett'ei olisi ollut syytä niin suuresti suuttua, katuvat tällaiset henkilöt vihastumisestaan.

102. *Heikot ja epäjalot sielut ovat enimmin alttiina toisenlaatuiselle vihastumiselle.*

Toinen vihastumisen laji, jossa viha ja suru ovat vallalla, ei alussa ole helposti ulkoapäin havaittavissa muusta, kuin sen aikaansaamasta kalpenemisesta. Mutta sen voima kiihtyy vähitellen siitä kiihotuksesta, jonka ankara kostonhalu veressä aikaansaa. Tämä syöksyy sapensekaisena maksan alaosasta ja pernasta sydämeen, synnyttäen siinä kovaa ja pistelevää lämpöä. Samoin kuin jalomielisimmät henkilöt osottavat mitä suurinta kiitollisuutta, niin ylpeimmät, epäjaloimmat ja heikoimmat ovat kaikista enimmin tämäntapaiselle vihastumiselle alttiit. Sillä loukkaus näyttää ylpeistä sitä suuremmalta, kuta suuremmassa arvossa he itseänsä pitävät sekä kuta enemmän arvoa he panevat siihen hyvään, joka heiltä riistetään. Tähän hyvään etenkin heikko ja halpa sielu on lujasti kiintynyt, koska se on toisista riippuvaista.

203. *Jalomielisyys on parannuskeino vihastumisen liiallisuutta vastaan.*

Vaikka mainittu mielenliikutus on siinä hyödyllinen, että se antaa ihmiselle pontevuutta torjumaan itsestään loukkauksia, ei kuitenkaan ole ainoatakaan mielenliikutusta, jonka liiallisuutta tulisi huolellisemmin välttää. Sillä se vie arvostelukyvyn harhaan ja saattaa ihmisen usein toimimaan tavalla, jota hän jälestäpäin katuu ja estää välistä torjumasta loukkauksia yhtä hyvin, kuin jos hän olisi tyynempi. Koska ylpeys enimmin kiihottaa vihastumista, luulen jalomielisyyttä parhaaksi parannuskeinoksi sen liiallisuutta vastaan. Sillä jalomielisyys saattaa meidät pitämään vähäarvoisina kaikkia niitä hyviä seikkoja, jotka meiltä voidaan riistää, jotavastoin se saattaa meidät pitämään suurempi-arvoisina vapautta ja täydellistä itsehillitsemistä, jonka menetämme, niinpian kuin joku voi meitä loukata. Siinä henkilössä, joka on saavuttanut viimeksimainitut ominaisuudet, ei herää muuta kuin ylenkatsetta tai korkeintain paheksumista sellaisten seikkojen johdosta, joista muut loukkautuvat.

204. *Kunniasta.*

Kunnialla tarkoitan ilon lajia, joka perustuu rakkauteen itseämme kohtaan, ja joka johtuu siitä, että luulemme tai toivomme saavuttavamme kiitosta toisilta. Se eroaa siis sisäisestä tyydytyksestä, joka johtuu oman hyvän teon tietoisuudesta. Sillä välistä meitä kiitetään seikoista, joita emme ollenkaan pidä hyvinä, ja mojitetaan sellaisista seikoista, joita pidämme parempina. Molemmat nämät mielenliikutukset ovat itsekunnioituksen ja samalla ilon lajeja. Sillä muiden meitä kohtaan osottama kunnioitus antaa meille aihetta kunnioittamaan itseämme.

205. *Häpeästä.*

Häpeä päinvastoin on surun laji, joka perustuu niinikään rakkauteen itseämme kohtaan, ja joka johtuu siitä luulosta tai pelosta, että meitä mojitetaan. Siihen yhtyy sitäpaitsi nöyryyttä ja epäluottamusta itseämme kohtaan. Sillä se, joka kunnioittaa itseänsä niin suuresti, ett'ei hän saata kuvitella kenenkään häntä moittivan, ei helposti voi tuntea häpeää.

206. *Näiden kahden mielenliikutuksen hyödyllisyys.*

Kunnian ja häpeän tunteet ovat molemmat hyödylliset siinä, että ne kohottavat meitä hyvettä harjottamaan, edellinen toivon, jälkimäinen pelon avulla. On vain tarpeellista kehittää arvostelukykyä erottamaan sitä, mikä todella ansaitsee moitetta tai kiitosta, jott'ei hävettäisi hyviä tekoja, eikä kerskattaisi pahoista, kuten moni tekee. Ei kuitenkaan ole hyvä kokonaan itsessään tukehuttaa mielenliikutuksia, kuten kyynikot muinoin tekivät. Sillä vaikka rahvaan arvostelut ovatkin sangen huonot, täytyy meidän elää sen keskuudessa, ja sen kunnioitus on meille tärkeää, jonka vuoksi meidän usein tulee enemmän seurata sen mielipiteitä kuin omia mielipiteitämme, mitä ulkonaiseen toimintaamme tulee.

207. *Hävyttömyydestä.*

Hävyttömyys eli röyhkeys, joka on häpeän ja usein kunnian halveksimista, ei ole mielenliikutus, koska meissä ei ole mitään sitä synnyttävää elonhengekkeiden liikettä; vaan se on häpeän ja kunniantunteen vastakohtainen pahe, kun mainitut mielenliikutukset ovat hyvät, kuten kiittämättömyys on kiitollisuuden, julmuus säälin vastakohta. Röyhkeys syntyy etupäässä sellaisessa henkilössä, jota usein on suuresti loukattu. Sillä jokainen pitää nuorena kiitosta hyvänä seikkana ja parhaana pahana, sekä molempien merkitystä elämässä paljon suurempana, kuin sellaisen henkilön kokemus myöhemmin osottaa todeksi, joka, kärsittyään ilmeisiä loukkauksia, huomaa olevansa vailla kaikkea kunniaa sekä itsensä kaikkien halveksimaksi. Sellainen ihminen muuttuu röyhkeäksi, koska hän sitten arvostelee hyvää ja pahaa ainoastaan ruumiin mukavuuden kannalta, ja huomaa nauttivansa siitä yhtä hyvin solvauksien jälkeen kuin ennen niitä, jopa paljoa paremminkin. Hän näet on vapautunut useasta pakollisesta teosta, johon kunnia häntä velvoitti; ja jos hän alennustilansa johdosta on menettänyt omaisuutensa, on hyväntekeviä ihmisiä, jotka häntä auttavat.

208. *Vastenmielisyydestä.*

Vastenmielisyyden surun laji, joka on saman syyn vaikuttama, joka muiden asianhaarojen vallitessa herättää iloa. Luontomme näet on senlaatuinen, että useat meille mielihyvää tuottavat seikat meistä ovat vain jonkun aikaa hyvät ja muuttuvat myöhemmin meille raskuudeksi. Tämän huomaamme etenkin juomisesta ja syömisestä, jotka ovat hyödylliset ainoastaan janoa ja nälkää tuntevalle, ja jotka ovat vahingolliset, senjälkeen kuin on tyydytetty mainitut tarpeet. Koska juoma ja ruoka silloin lakkaavat olemasta mieluiset maulle (ranskaksi *le goût*), on tätä mielenliikutusta kutsuttu vastenmielisyydeksi (*le dégoût*).

209. *Kaihosta.*

Kaiho on myöskin surun laji, johon on yhtynyt erityistä katkeruutta, koska siihen aina liittyy epätoivoa sekä menetetyn mielihyvän muisto. Emme näet koskaan kaihoa muuta kuin sellaista seikkaa, joka on tuottanut meille mielihyvää, ja jonka siihen määrään olemme menettäneet, ett'ei meillä ole mitään toivoa sen takaisinsaamisesta sillä ajalla ja tavalla, jota haluamme.

210. *Hilpeydestä.*

Hilpeydellä lopuksi tarkoitan ilon lajia, jolla on se omituisuus, että sen vienuous enenee entisten kärsimysten muistosta, joista vapautuminen tuntuu vallan samalta kuin hartijoilta laskettaisiin kauan kannettu taakka. En kolmessa viimeksimainitussa mielenliikutuksessa näe mitään erityisesti huomattavaa. Olenkin maininnut ne tässä ainoastaan noudattaakseni yllä määräämäni järjestystä mielenliikutuksien luettelemisen suhteen. Sillä tämä järjestys on ollut hyödyllinen siinä suhteessa, ett'ei yksikään erityistä tarkastusta ansaitseva mielenliikutus ole sitä noudattaessani jäänyt huomaamatta.

211. *Yleinen parannuskeino mielenliikutuksia vastaan.*

Nyt, kun tunnemme kaikki mielenliikutukset, on meillä paljon vähemmän syytä pelätä niitä kuin ennen. Huomaamme näet niiden kaikkien luonnostaan olevan hyviä, ja että meidän tulee karttaa niiden huonoa käyttämistä ja liiallisuutta. Osottamani parannuskeinot tässä suhteessa olisivat riittävät, jos jokainen panisi tarpeeksi huolta niiden käyttämiseen. Näiden parannuskeinojen joukossa olen kuitenkin myöskin maininnut edelläkäyvän punniskelun sekä tarkkaavaisuuden, joiden avulla saatamme korjata luontomme viat siten, että harjoitamme itseämme erottamaan veremme ja elonhengekkeidemme liikkeitä niistä ajatuksista, joihin ne tavallisesti ovat liittyneinä, ja tunnustan, että harvat ihmiset tällä tavoin valmistautuvat jokaista sattumaa varten. Lisäksi ne liikkeitä, jotka mielenliikutuksien esineet aiheuttavat veressä, tapahtuvat yksistään aivojen mielikuvien ja elinten tilan vaikutuksesta ja lisäksi niin nopeasti, ett'ei mikään inhimillinen viisaus kykene ilman riittävää valmistautumista niitä vastustamaan. Niinpä monikaan ei voi pidättäytyä nauramasta, kun häntä kutkutetaan, vaikk'ei tämä ole hänelle ollenkaan mieluista; sillä se ilon ja hämmästyksen mielikuva, joka ennen on saattanut häntä nauramaan samanlaisen tapauksen johdosta, herää uudestaan hänen mielikuvituksessaan ja täyttää vasten hänen tahtoansa hänen keuhkonsa sydäimestä syöksyvällä verellä. Samoin ne, jotka luonnostaan ovat herkäät ilon ja säälin, pelon tai vihastumisen tunteille, eivät saata pidättäytyä pyörtymästä, itkemästä, vapisemasta tai veren kuumeisesta kiihotuksesta silloin, kun joku mainituista mielenliikutuksista on voimakkaasti vallannut heidän mielikuvituksensa. Mutta tällaisessa tilaisuudessa saatamme aina turvautua keinoon, jota tässä luulen voivani suosittaa yleisimpänä ja käytännöllisesti helpoimpana kaikkea mielenliikutuksien liiallisuutta vastaan, nimittäin siihen, että tuntiessamme veremme näin kiihtyvän, otamme huomioon ja muistamme, että tällöin kaikki mielikuvamme pyrkivät pettämään sielua sekä osottamaan niitä perusteita, jotka yllyttävät meitä mielenliikutuksen esinettä tavoittelemaan, paljoa pätevämmiksi kuin ne ovat, sekä niitä perusteita, jotka kehottavat mainittua esinettä hylkäämään, paljoa heikommiksi. Jos mielenliikutus saattaa meitä tavoittelemaan seikkoja, joiden saavuttaminen sietää lykkäystä, tulee meidän pidättäytyä sinä hetkenä tekemästä ratkaisevaa päätöstä sen suhteen, sekä hakea toisia ajatuksia, kunnes aika ja lepo ovat kokonaan tyyntyneet veren kiihotuksen. Mutta jos on kysymyksessä teko, jonka suhteen ratkaiseva päätös heti on tehtävä, tulee tahdon etupäässä tavoitella ja noudattaa niitä perusteita, jotka ovat päinvastaiset niille, joita mielenliikutus osottaa, vaikka edelliset näyttäisivätkin heikommilta. Jos esim. vihollinen äkkiä hyökkää jonkun kimppuun, ei tämä tilaisuus siedä mitään tuumiskelua. Mutta se, joka on tottunut punnitsemaan tekojaan, saattaa mielensä täytyessä pelolla, kääntää ajatuksensa pois vaarasta kuvittelemalla vastustamiseen kehottavia perusteita paljoa varmemmiksi ja kunniakkaammiksi kuin pakoon kehottavia. Ja päinvastoin, tuntiessaan kostonhalun ja vihastumisen yllyttävän sokeasti syöksymään ahdistavien kimppuun, tulee hänen muistaa, että on turhaa syöksyä turmioon, kun saattaa häpeättä pelastua, ja että vastustajien ollessa paljoa lukuisimmat, on parempi rehellisesti peräytyä tai antautua, kuin ra'alla tavalla panna itsensä alttiiksi varmalle kuolemalle.

212. *Mielenliikutuksista riippuu kokonaan tämän elämän onni ja onnettomuus.*

Sielulla saattaa tosin olla omat mielihyvänsä; mutta ne, jotka sillä on yhteiset ruumiin kanssa,

riippuvat kokonaan mielenliikutuksista. Sentähden ne ihmiset, joita mielenliikutukset suurimmassa määrässä saattavat vallata, kykenevät nauttimaan suloisinta mielihyvää tässä elämässä. On totta että he myös saattavat tuntea suurinta katkeruutta, jos eivät osaa mielenliikutuksiaan oikein ohjata, ja jos onni on heille nurja. Siis on viisaus tässä kohdin erittäin tarpeen, koska se opettaa niin hallitsemaan mielenliikutuksia sekä ohjaamaan niitä niin taitavasti, että niiden aiheuttama mielipahakin on helposti kärsittävässä, ja että ne kaikki saattavat tuottaa iloa.

RENÉ DESCARTES.

METAFYYSILLISIÄ MIETELMIÄ.

KORKEASTI OPPINEILLE HERROILLE PARIISIN YLIOPISTON PYHÄN TEOLOGISEN TIEDEKUNNAN DEKAANUKSELLE JA OPETTAJILLE LAUSUU TERVEHDYKSENSÄ RENATUS DESCARTES.

Niin oikeutettu on minulla syy pyytää tälle kirjalle Teidän puolustustanne ja niin oikeutetun syyn luulen Teilläkin olevan, tutustuttuanne yritykseni tarkoitukseen, tähän pyyntöni suostua, etten millään tavoin luule voivani saada kirjalleni sopivampaa suositusta kuin että tässä lyhyesti teen selkoa siitä tarkoituksesta, johon olen teoksessani pyrkinyt.

Aina on mielestäni niistä kysymyksistä, joiden ratkaiseminen on pikemmin filosofian kuin teologian alalla suoritettava, kaksi ollut etupäässä tärkeitä, nimittäin kysymykset Jumalasta ja ihmissielusta. Sillä meille, jotka uskomme, riittää kyllä uskon vakaumus todistukseksi sielun kuolemattomuudesta ja Jumalan olemisesta. Mutta varmaa on ettemme epäuskoisissa voi herättää minkäänlaista uskonnollista vakaumusta, ja tuskinpa edes mitään siveellistä kuntoakaan, ellei noita kahta asiaa heille ensin luonnollisella tavalla todisteta. Kun näet tässä elämässä paheilla useinkin on tarjona parempi palkka kuin hyveillä, niin harva sitä oman hyötynsä rinnalla välittäisi siitä mikä on oikeata, jos ei tarvitseisi peljätä Jumalaa eikä myöskään olisi toista elämää odotettavissa.

Tietenkinhän on kyllä totta että Jumalan olemassaolo on uskottava, koska Pyhä Raamattu niin opettaa, ja että toiselta puolen Pyhää Raamattua on uskottava, koska se on alkuisin Jumalasta. Onhan usko Jumalan lahja, ja Hän joka antaa meille armonsa muiden asiain uskomiseen, voipi kyllä antaa armonsa siihenkin että voimme uskoa hänen itsensä olevan olemassa. Tätä todistusta emme kuitenkaan voi panna epäuskoisten eteen, sillä heidän mielestensä siinä olisi vika, jota ajatustieteessä sanotaan kehäksi.

Mutta tiedänhän sekä Teidän että muidenkin jumaluusoppineiden myöntävän että Jumalan oleminen kyllä voidaan *luonnollisella järjellä* todistaa, ja opettaahan itse Pyhä Raamattukin että tieto Luojusta on helpompi saavuttaa kuin monesta luodusta asiasta, vieläpä aina niin helppo, että tämän tiedon puutetta on pidettävä vikana. Tämä käy ilmi esim. seuraavista Viis. kirjan 13 luvun sanoista: »Kuitenkaan he (epäjumalain palvelijat) eivät sentähden ole ilman syytä: sillä jos he ovat niin paljon ymmärtäneet että he taisivat luontokappaleen niin korkiassa arvossa pitää, mikseivät he sitten pikemmin häntä löytäneet, joka niiden Herra on.» Roomalaiskirjeen I luvussa myös sanotaan (pakanoista) »etteivät he taida itseänsä syyttömiksi sanoa», ja edelleen sanotaan samassa paikassa: »Sen tähden se kuin taidetaan Jumalasta tuta on heille tiettävä», josta myös näkyy että kaikki se tieto, mikä meillä saattaa Jumalasta olla, voidaan johtaa yksinomaan sellaisista perusteista, joiden alku ja lähde on omassa järjessämme.

Näistä syistä olen pitänyt ikäänkuin omaan tutkimusalaani kuuluvana että koettaisin saada selville mitenkä tuo todistaminen käy päinsä ja millä tavalla tieto Jumalasta itse teossa on helpommin ja varmemmin saatavissa kuin tieto ajallisista asioista.

Mitä taas sieluun tulee, niin ovat kyllä monet arvelleet sitä perin vaikeaksi tutkia, ovatpa moniaat menneet niinkin pitkälle että ovat rohjenneet väittää sielun, mikäli inhimillisesti voidaan käsittää, kuolevan yhdessä ruumiin kanssa, ja ettei päinvastaisella ajatustavalla muka olisi muuta perustetta kuin pelkkä uskon vakaumus. Tämän mielipiteen on kuitenkin paavi Leo X:nen johdolla pidetty lateraaninen kirkolliskokous VIII istunnossaan tuominnut vääräksi ja nimenomaan kehottanut kristillismielisiä ajattelijoita kumoamaan vastustajain perustelmia sekä voimainsa mukaan ryhtymään totuutta esittämään. Ja tämä kirkolliskokouksen lausunto se lopullisesti onkin auttanut minua voittamaan kaikki epäilykseni nyt esillä olevan yrityksen suhteen.

Lisäksi tulee että monikin jumalaton, kuten tunnettu, ainoastaan sillä verukkeella kieltäytyy

uskomasta Jumalan olemista ja ihmissielun eriäväisyyttä ruumiista, ettei muka näitä asioita kukaan tähän asti ole voinut todistaa. Tätä väitettä en tosin suinkaan pidä oikeana. Olen päinvastoin sitä mieltä että kaikki ne syyt ja perusteet, joita tieteen suurmiehet ovat näistä kysymyksistä esittäneet, kylläkin ovat todistusvoimaisia, kun niitä vaan oikein ymmärretään, ja että tuskin on enään löydettävissäkään yhtään todistusta, jota eivät muut jo ennen olisi keksineet. Mutta kuitenkin olisi mielestäni hyödyllisin toimenpide mihin filosofiassa ylipäänsä voidaan ryhtyä, jos parhaat noista todistuksista saataisiin kerran kaikkiaan perin juurin tutkituiksi sekä niin tarkalleen ja selvästi esitetyiksi, että niiden vakuuttavuus kaikiksi tuleviksi ajoiksi olisi kaikille tunnettu.

Vihdoin on olemassa henkilöitä, jotka tietävät minun sommitelleen eräänlaisen menetelmän tieteissä esiintyvien vaikeuksien voittamiseksi. Menetelmäni ei tosin ole uusi, sillä onhan totuus itse vanhin kaikesta; mutta on kuitenkin tullut huomatuksi että olen sitä käyttäessäni muissa tutkimuksissa usein jossakin määrin onnistunut. Näiden tuttavieni innokkaat pyynnöt ovat sentähden myös osaltaan vaikuttaneet siihen, että olen pitänyt velvollisuutenani jotakin tässä asiassa yrittää. Mitä olen saanut aikaan, se on tässä kirjoitelmassa esitettyä.

Tarkoitukseni ei ole ollut laatia mitään täydellistä kokoelmaa kaikista niistä eri perusteista, joita voidaan esittää kysymyksessä olevain asiain todistamiseksi, eikähän semmoinen yleensä maksa vaivaakaan paitsi jos ennen esitetyistä perusteista ei yksikään olisi kyllin pätevä. Olen ottanut käsitelläkseni ainoastaan alkuperäisimmät ja tärkeimmät perussyt, ja tuloksena rohkenen väittää olevan todistukset, jotka ovat ehdottomasti varmoja ja sitovia. Voinpa lisätä etten luule ihmisnerolle olevan mahdollista koskaan vast'edeskään sen parempia keksiä. Asian suuri tärkeys ja Jumalan kunnia, joka koko tässä yrityksessä on ollut silmämääränäni, vaativat näet minua tällä kertaa puhumaan omista toimistani jonkun verran vapaammin kuin mitä tapani muutoin myöntäisi.

Mutta vaikkapa todistukseni itsessään mielestäni ovatkin varmoja ja sitovia, niin en kuitenkaan saata luottaa siihen että olisin saanut niiden esitystä muodonkin puolesta sovitetuksi joka miehen käsityskykyä myöten. Suuretieteessäkin tavataan monta Arkhimedeen, Apolloniuksen, Pappuksen y. m. kirjoittamaa todistelmaa, joita kyllä kaikki pitävät sitovina sekä varmoina, ne kun eivät sisällä mitään, joka erinänsä katsottuna ei olisi varsin helppoa käsittää, eikä liioin mitään, jossa edellinen ei olisi tarkassa yhteydessä seuraavan kanssa. Mutta ainoastaan aniharvat niitä todella ymmärtävät, syystä että todistelmat ovat pitkänpuoleisia ja vaativat lukijalta erittäin suurta tarkkaavaisuutta. Samoin pelkään että nämäkin tässä esittämäni todistukset, vaikka ne selvyuden ja varmuuden puolesta luullakseni ovatkin suuretieteellisten vertaisia, ehkäpä etevämpiäkin, kuitenkin monelta jäävät käsittämättä osittain siitä syystä että nämäkin ovat kohtalaisen pitkiä ja toinen toisestaan riippuvaisia, osittain ja ennen kaikkia sen vuoksi että ne vaativat ennakkoluuloista täysin vapaata ja aistimien vaikutuksesta helposti irtautuvaa ajatuskykyä. Huomattava on myöskin etteivät metafysilliset taipumukset maailmassa suinkaan ole voittopuolella suuretieteellisiin verraten.

Vieläkin on eriäväisyyttä olemassa siinä kohden että, kun kaikki vahvasti uskovat ettei suuretieteessä kirjoiteta mitään, jota ei samalla pätevästi todisteta, tietämättömät tämän aineen suhteen useammin erehtyvät hyväksyessään vääriä oppilausemia, kun näet tahtovat olla niitä ymmärtävinänsä, kuin siinä että kiistäisivät ja vastustaisivat oikeita. Filosofian laita on päinvastainen. Tässä tieteessä ei yleensä luulla olevan mitään, jota ei voisi sekä puolustaa että vastustaa. Senpä tähden harvat siinä viitsivätäkään etsiä totuutta; paljoa useammat sitävastoin havittelevat neron kunniaa siitä, että mukamas uskaltavat vastustaa yleimpiäkin totuuksia.

Kun siis tässä esittämäni todistukset, minkä arvoisia ne muuten olisivatkin, kuuluvat filosofian alalle, niin en voi toivoa saavuttavani niillä suurtakaan tyydytystä vaivastani ellei Teidän isällinen suojeluksenne tule minulle avuksi. Sillä niin korkea ajatus on kaikilla ihmisillä Teidän Tiedekunnastanne, niin suuri kunnioitus liittyy Sorbonnen nimeen, että saavuttamanne luottamus ei ainoastaan uskon asioissa ole suurin mikä pyhien kirkolliskokousten jälkeen koskaan on tullut minkään seuran osaksi, vaan ettei myöskään inhimillisen filosofian alalla missään katsota olevan tavattavissa suurempaa älyn terävyyttä ja perinpohjaisuutta eikä arvosteluissa suurempaa puolueettomuutta ja viisautta.

Näin ollen olisi kirjaseeni menestys taattu, jos Te vain suvaitsette ottaa sen suosiollisen huolenpitonne esineeksi, nimittäin ensiksikin korjatakseen siinä olevat virheet. Sillä hyvin muistaen ei ainoastaan inhimillisen heikkouteni vaan myöskin tietojeni riittämättömyyden en tahdo väittääkään että teokseni olisi kokonaan vapaa erehdyksistä. Edelleen olisivat sellaiset kohdat, jotka joko ovat jääneet esityksestäni kokonaan pois taikka eivät ole saaneet siinä lopullista valmistelua ja silitystä tai kaipaavat laveampaa selittämistä, lisättäviä, viimeisteltäviä, selvennettäviä, joko Teidän itsenne taikka edes minun toimistani, sittenkuin olen saanut niistä Teiltä tarpeelliset huomautukset.

Lopuksi toivoisin että, sittenkuin ne kirjassani esitetyt perussyt, joihin todistukset Jumalasta ja sielun ominaisesta olemuksesta ruumiiseen verraten nojautuvat, ovat saatetut siihen muodolliseen

selvyyteen, johon luulen niitä voitavan saattaa, nimittäin sellaiseen että niitä täytyy pitää täysin tarkkoina todistuksina näistä asioista, Te tahtoisitte ne semmoisiksi julistaa ja sen julkisella todistuksellanne vahvistaa. Jos tämä tapahtuu, niin en rahtuakaan epäile että kaikki ne harhaluulot, joita näistä kysymyksistä koskaan on ollut olemassa, pian katoavat ihmisten mielistä. Sillä totuuden oma voima on helposti vaikuttava, että muut älykkäät ja oppineet miehet yhtyvät Teidän mielipiteeseen, ja Teidän arvollisuutenne taas varmaan tekee sen, että jumalankieltäjät, jotka tavallisesti ovat enemmän pintapuolisia rikkiviisaita kuin nerokkaita ja oppineita, lakkaavat hangottelemasta vastaan, vieläpä ehkä itsekin yhtyvät puolustamaan näitä perusteluja, joita tietävät kaikkein järkevään ihmisten pitävän tieteellisinä todistuksina, jotta näet ei näyttäisi siltä etteivät he pysty niitä käsittämään. Näin monenkertaiset todistukset synnyttävät vihdoin täydellisen luottamuksen eikä koko maailmassa tule enään olemaan ihmistä, joka rohkenisi epäillä Jumalan olemista tai sielun oleellista eriäväisyyttä ruumiista.

Kuinka suuri hyöty tästä koituisi, sen voi Teidän erinomainen viisautenne parhaiten arvostella, eikä laveampi suosittelu tässä Jumalan ja uskontomme asiassa olekaan paikallaan minun puoleltani Teille, joissa katolisella kirkollamme aina on ollut vankimmat pylväänsä.

ESIPUHE LUKIJALLE.

Kysymyksiä Jumalasta ja ihmisen sielusta olen jo tätä ennen lyhyesti käsitellyt ranskankielisessä kirjassani »Discours de la méthode» vuodelta 1637. Tarkoitukseni ei silloin kuitenkaan ollut näiden asiain perinpohjainen tutkiminen. Päinvastoin oli kysymysten käsittely mainitussa teoksessa niin sanoakseni ainoastaan »maisteleva.» Tahdoin näet lukijain arvosteluista saada osviittoja näiden asiain vastaiseen syvällisempään käsittelemiseen. Ja varmaanpa ovatkin nämä kysymykset itsessään siksi tärkeitä että niitä kyllä kannattaa ottaa puheiksi useamman kuin yhden kerran. Toisekseen on se menettelytapakin, jota olen näissä tutkimuksissani käyttänyt, siksi uusi ja yleisestä tavasta poikkeava, ettei se mielestäni hyvästi sovellu laveammin esitettäväksi ranskankielisessä, suuren yleisön käsiin aiotussa kirjassa, josta heikompiälyisetkin helposti voisivat ottaa aihetta yritelläkseen käyttämään samaa menetelöä.

Äskenmainitussa teoksessani kehotin kaikkia, jotka huomaisivat kirjoituksissani jotakin vastustettavaa tai moitittavaa, hyväntahtoisesti siitä minulle huomauttamaan. Nyt puheena oleviin kysymyksiin nähden on kuitenkin esitetty ainoastaan kaksi vastaväitettä, jotka ansaitsevat huomiota. Niihin on minun siis tässä ensin lyhyesti vastattava, ennenkuin ryhdyn itse kysymyksiä tarkemmin selvittämään.

Ensiksikin on väitetty ettei siitä, että sielu, kääntyessään omaa itseänsä katselemaan, ei *havaitse* olevansa mitään muuta kuin pelkkä ajatteleva olio, suinkaan seuraa että sielun olemus todellisuudessa *olisi* ainoastaan siinä että se on ajatteleva olio, siinä merkityksessä nimittäin, että sana *ainoastaan* sulkisi pois kaikki muut määreet, joita ehkä voitaisiin pitää sielun olemukseen kuuluvina. Tähän väitteeseen vastaan etten minäkään ole tahtonut puheena olevassa kirjassani sulkea noita toisia määreitä sielun olemuksesta pois itse asian olennaiseen luontoon nähden (josta silloin ei ollut kysymystäkään), vaan ainoastaan mitä omaan havaitsemiseeni tulee. Tarkoitukseni oli siis vain väittää etten minä puolestani *huomaa* itsessäni mitään muuta sellaista, jonka tietäisin kuuluvan omaan olemukseeni, kuin juuri ja yksin sen, että olen ajatteleva olio, toisin sanoen olio, jossa on ajattelemisen kyky. Seuraavassa sitä vastoin tulen osottamaan mitenkä siitä etten tiedä mitään muuta olemukseeni kuuluvan, seuraa se, ettei siihen todella muuta kuulukaan.

Toinen vastaväite tarkoittaa sanoa ettei muka siitä, että tietoisuuteeni sisältyy erään minua täydellisemmän olennon mielle, vielä seuraa että tuo mielle todella olisi minua täydellisempi, ja paljoa vähemmin sitä, että mielteen edustama olento myöskin olisi olemassa. Tähän vastaan ensiksikin huomauttamalla että sanaa mielle, idea, käytetään kahdessa merkityksessä, nimittäin toiselta puolen osottamaan mieltämistoimintoa ja toiselta puolen tarkoittamaan itse sitä oliota, jota mielle edustaa. Ensinmainitussa merkityksessä tietysti ei käy sanominen että mielle olisi minua, tekijäänsä täydellisempi. Jälkimmäisessä sitävastoin voipi mielle-sanalla merkitty olio, vaikka sitä ei oletetakaan olevaksi muualla kuin ajattelevassa ymmärryksessä, kuitenkin oman olemuksensa luonnon puolesta olla minua täydellisempi. Mitenkä taas yksistään siitä että minussa on minua itseäni täydellisemmän olion aate, seuraa tuon olion todellinen olemassaolo, tulee seuraavassa seikkaperäisesti esitettäväksi.

Paitsi näitä kahta vastaväitettä olen tosin saanut nähdä pari melkoisen pitkää kyhäelmää, joiden sisällys kuitenkaan ei ole tähdätty minun näistä asioista esittämiäni perusteluja vastaan, vaan koetetaan

niissä jumalankieltäjäin yleislauselmista lainatuilla todisteilla ahdistaa niitä johtopäätöksiä joihin olen tullut. Mutta moisilla todisteillahan ei voi olla mitään arvoa niiden silmissä, jotka pystyvät ymmärtämään minun perustelujani, ja n. s. suuren enemmistön arvostelut taas ovat siksi nurinkuriset ja häilyväiset että yleensä uskotaan sitä mitä ensiksi kuullaan, olkoonpa se kuinka väärää ja mieletöntä tahansa, jota vastoin myöhemmin esitetty oikea ja varma ajatuskanta, jossa edellinen osotetaan vääräksi, tavallisesti hyljätään. Näistä syistä en rupea tässä antamaan noihin kyhäelmiin mitään seikkaperäistä vastausta, jotta en tarvitseisi ruveta niitä itseäänkin tässä toistelemaan.

Sen verran olkoon ylipäiten sanottu että perustuksena kaikkeen siihen mitä ateistiselta taholta tavallisesti hoetaan Jumalan olevaisuutta vastaan, on se väite, että Jumalalla muka kuvitellaan olevan inhimillisiä intohimoja taikka että ihmisjärjelle aiheettomasti omistetaan sellainen voima ja viisaus että pyrimme määrittelemään ja käsittämään mitä Jumala voi ja mitä hänen tulee tehdä. Mutta kun vain pidämme mielessämme sen erotuksen että meidän järkemme on äärellinen, Jumala sitävastoin käsittämätön ja ääretön, niin eivät nämä seikat tee mitään vaikeuksia.

Tavallansa olen siis saanut tietää mitä ihmisillä on ajatuskannastani sanottavana ja ryhdyn nyt tässä uudelleen käsittelemään noita samoja kysymyksiä Jumalan ja sielun olemuksesta, samalla kosketellen koko metafysiikan alkuperustuksia. Mitään yleisön kiitosta en tästä odota enkä liioin suurta lukijakuntaakaan. Enpä edes suosittelen teostani luettavaksikaan muille kuin niille, jotka ottavat vaivaksensa seurata mukana vakavan miettimisen vaikealla polulla, henkilöille sellaisille, jotka sekä voivat että tahtovat vapauttaa järkensä aistien maailmasta sekä samalla kaikista ennakkoluuloista, mutta joita, kuten hyvin tiedän, on varsin vähän olemassa. Mitä taas tulee niihin, jotka eivät viitsi pyrkiä käsittämään todistelujeni koko juoksua ja keskinäistä yhteyttä, vaan tähtäävät viisastelunsa, kuten monellakin on tapana, yksityisiin lauseisiin, niin en luule heidän tämän kirjan lukemisesta suuriakaan kostuvan. Mahdollista kyllä että he monessakin kohden löytävät tilaisuutta laskeaksensa jonkun nokkelan kompisanan, mutta tuskinpa lienee heillä esiintuotavana mitään, joka olisi omiansa saattamaan minua ahdinkoon taikka edes ansaitsisi vastaamista.

Mutta voipihan olla muitakin, joita kirjani ei voi ensi silmäyksellä tyydyttää, ja samoin olisi liian vaateliasta jos luulisin saattavani edeltäpäin arvata mikä kohta minkin mielestä tuntuu vaikealta. Sen vuoksi tulen näissä mietelmissä ensiksi esittämään juuri ne ajatukset, joiden avulla itse mielestäni olen päässyt varmaan ja selvään totuuden käsittämiseen, nähdäkseni voisinko ehkä vakuuttaa muita samoilla perusteilla, joiden avulla itse olen saavuttanut vakaumukseni. Sen jälkeen otan vastatakseni eräiden oppineiden neromiesten muistutuksiin, joiden tutkittavana nämä mietelmät ovat olleet ennenkuin ne painosta julkaistiin. He ovat nimittäin tehneet mietelmiäni vastaan siksi paljon ja erilaisia huomautuksia, ettei toivoakseni muille voine johtua mieleen mitään vähänkään arvokkaampaa vastaväitettä, jota edelliset eivät jo olisi koskettelleet.

Pyydän siis lukijoitani mitä hartaimmin jättämään loppuarvostelunsa muodostamisen siksi kuin hyväntahtoisesti ovat lukeneet läpi myöskin ylempänä mainitsemani muistutukset ja kaikki niihin antamani vastaselitykset.

YLEISSILMÄYS SEURAAVAAN KUUTEEN MIETELMÄÄN.

Ensimmäisessä esitetään ne syyt, joiden nojalla voimme epäillä kaikkea mitä tiedämme, varsinkin mitä aineellisiin esineihin tulee, niinkauan kuin meillä ei ole sen parempia perustuksia tieteillemme, kuin mitä tähän asti on ollut. Tämän perinpohjaisen epäilemisen hyöty, joka tosin täydessä selvytyksessään ilmenee vasta tuonnempana, on etenkin siinä, että se vapauttaa meidät kaikista ennakkoluuloista, valmistaa henkeämme irtautumaan aistien vaikutuksista ja vihdoinkin tekee vastaisen epäilemisen mahdolliseksi kaiken sen suhteen, minkä kerran tästä epäilyksestä päästyämme olemme havainneet todeksi.

Toisessa mietelmässä henki, käyttäen sille ominaista vapautta, otaksuu olemattomaksi kaikki semmoisetkin, joiden olemassa olosta voi olla vähintäkään epäilystä, mutta käsittää samalla kerrassaan mahdolltomaksi ettei ainakin henki itse olisi olemassa. Tämä huomio on erittäin suuriarvoinen, sillä täten on samalla löydetty peruste, jonka mukaan henki voi päättää mitä siihen itseensä, toisin sanoen ihmisen älylliseen puoleen, ja mitä ruumiiseen kuuluu. Mutta koska monikin ehkä jo tässä kohden voipi odottaa todistuksia sielun kuolemattomuudesta, täytyy minun tässä huomauttaa, että olen kokenut tyystin noudattaa sitä periaatetta, etten kirjoita mitään, jota en samalla tarkalleen todista, ja etten siis ole voinut aineen järjestämisessä noudattaa muuta sääntöä kuin mitä suurettieteilijät yleensä käyttävät, nimittäin että ensin esitän kaikki ne lausekkeet, joista tutkimuksen alainen väitelämä riippuu, ja vasta

sitten käyn tekemään johtopäätöksiä itse väitelmästä. Tulee huomata että tietoon sielun kuolemattomuudesta tarvitaan ennen kaikkea mahdollisimman selvä ja ruumiiseen kohdistuvista mietteistä vapaa käsitys sielun olemuksesta, ja tämä onkin nyt puheena olevassa mietelmässä saavutettu. Mutta sitäpaitsi tarvitsee meidän samaa tarkoitusta varten tietää, että kaikki mitä me selvästi ja täsmälleen tajuamme, todella on juuri sitä ja sellaista miksi me sen siten tajuamme. Tätä viimemainittua seikkaa taas ei ole käynyt todistaminen ennenkuin neljännessä mietelmässä. Edelleen on aineen olemus tarkalleen selvitettävä, mikä tapahtuu osittain toisessa, osittain viidennessä ja kuudennessa mietelmässä. Näistä seikoista vuorostaan johtuu, että kaikki ne oliot, jotka äsken mainitulla tavalla tajutaan erinäisiksi substansseiksi, niinkuin sielu ja ruumis, todella ovatkin oleellisesti toisistaan eriäviä substansseja, mikä johtopäätös on tehtynä kuudennessa mietelmässä. Mutta viimeksimainittu lauseke tulee vielä samassa kuudennessa mietelmässä vahvistetuksi sillä, ettemme voi käsittää mitään aineellista kappaletta muuksi kuin jakautuvaksi emmekä päinvastoin henkeä muuksi kuin jakautumattomaksi, sillä emmehän saata ajatella esim. keskikohtaa jossakin henkioliossa, mikä kyllä käy päinsä aineelliseen kappaleeseen nähden, olkoonpa se kuinka pieni hyvänsä. Näkyy siis että henki ja aineellinen kappale eivät ole ainoastaan oleellisesti toisistaan eriäviä, vaan vielä tavallansa toisilleen vastakkaisiakin. Pitemmälle ei asian esitys tässä kirjassa ulotu, sillä yhdeltä puolen riittää se, mihin ylempänä on viitattu, osottamaan ettei ruumiin kuolemasta suinkaan seuraa sielun kuolema, ja siis valmistamaan ihmisille toisen elämän toivoa, ja toiselta puolen ovat ne edellytykset, joista sielun kuolemattomuus voidaan johtaa, yhteydessä koko fysiikin esityksen kanssa. Täytyy näet ensiksikin tietää, että kaikki substansit ylipäänsä, eli siis ne oliot, joiden olemassa olo edellyttää välitöntä luomistointia Jumalan puolelta, ovat luonnostaan häviämättömät eivätkä koskaan lakkaa olemasta, ellei sama Jumala kiellä niiltä myötävaikutustaan ja tee niitä jälleen tyhjäksi. Edelleen on huomattava että näin ollen myöskin aine kaikkein aineellisten kappalten yleinen emäs ja alusta, on substanssi, eikä siis koskaan häviä, mutta että ihmisen ruumis, siinä määrin kuin se eriiä muista kappaleista, on kokoonpantu ainoastaan vissillä tapaa muodostuneista ja asentonsa puolesta toisiinsa suhteutuvista jäsenistä ynnä muista satunnaismääreistä eli aksidenseistä. Ihmishenki sitävastoin ei ole tuolla tavalla kokoon pantu mistään satunnaismääreistä, vaan on se olemukseltaan puhdas substanssi. Sillä jos hengen satunnaismääreitä, niinkuin käsittämistä, tahtomista, havaitsemista, muutetaan, niin ei siitä seuraa että itse henki olemukseltaan muuttuisi joksikin toiseksi. Mutta ihmisruumis muuttuu oleellisesti toiseksi, jos vaan muutamienkin jäsenten muotoa muutetaan. Tästä taas seuraa että ruumis kuoleman kautta vallan helposti häviää ja lakkaa olemasta, mutta että sielu oman luontonsa mukaan on kuolematon.

Kolmannessa mietelmässä olen esittänyt omintakeisen todistuksen Jumalan olemisesta ja selvittänyt sen mielestäni riittävän laveasti. Mutta kun tarkoitukseni oli saada lukijan ajatusta niin paljon kuin mahdollista pysytetyksi vapaana aistien vaikutuksista enkä sen vuoksi ole tässä kohden käyttänyt mitään aistillisesta maailmasta lainattuja vertauskuvia esityksen valaisemiseksi, niin voi kyllä olla, että monikin paikka on jäänyt liian himmeäksi ja vaikeaksi käsittää. Kuitenkin toivon että nuo vaikeudet tuonnempana saadaan poistetuksi, nimittäin vastauksissani edellä mainittuihin vastaväitteisiin. Tämä koskee m. m. etenkin todistelmaani siitä että meissä oleva ehdottomasti täydellisen olennon mielle sisältää niin paljon ajateltua todellisuutta (realitas objectiva),[1] että sen alkusyy on myös täytyy olla ehdottomasti täydellisen. Tätä seikkaa valaistaan mainituissa vastauksissa vertauksella taitehikkaasti tehtyyn koneeseen, jonka mielle on jonkun taitoniekän ajatuksissa. Sillä niinkuin tässä mielteessä ilmenevällä ajatellulla koneella täytyy olla joku alkusyynsä, nimittäin taitoniekän tieto, joko se sitten on alkuperin hänen omansa taikka jonkun toisen hänelle antama, samoin täytyy meissä olevan jumalanmielteen alkusyyinä olla itse Jumala.

[1] Skolastisesta filosofiasta periytynyt käsite "realitas obiectiva" tarkoittaa todellisuutta (esim. jotakin oliota) semmoisena kuin se on ajattelevan henkiolennon tajunnassa. Sen vastakohta on "realitas formalis sive actualis" = todellisuus semmoisena kuin se on. Edellinen on tässä kirjassa käännetty sanoilla "ajateltu todellisuus", jälkimmäinen sanoilla "tosiasiallinen todellisuus." Sopisi ehkä myös sanoa yleislaatuinen (objectiva) ja ominaislaatuinen (formalis) todellisuus, katsoen siihen että olio käsitteessä on ainoastaan eräiden enemmän tai vähemmän yleisten tuntomerkkejensä edustamana; empiirisessä todellisuudessa se sitä vastoin esiintyy kaikkine ominaisine tuntomerkkeineen. *Suomentaja*.

Neljännessä, mietelmässä todistetaan että kaikki, minkä selvään ja täsmälleen tajuamme, on totta, ja samalla osotetaan ajatustemme epätotuuden syy. Nämä seikat ovatkin tarpeelliset tietää yhtä hyvin edellä saavutettujen tulosten varmistamiseksi kuin seuraavan esityksen ymmärtämiseen. Tässä on kuitenkin huomattava ettei nyt puheena olevassa mietelmässä lainkaan ole kysymystä synnistä eli erihetyksestä hyvän ja pahan noudattamisessa, vaan ainoastaan erihetyksestä johon joudumme toden ja epätoden erottamisessa toisistaan arvostelmain avulla. Eikä tässä liioin tarkoiteta uskon eikä siveellisen elämän asioita, vaan ainoastaan puhtaasti spekulatiivisia, pelkän luonnollisen järjen avulla tutkittavia totuuksia.

Viidennessä mietelmässä, jossa m. m. annetaan yleispiirteinen selitys aineellisesta luonnosta, esitetään sitäpaitsi uusi todistus Jumalan olemisesta. Tämänkin suhteen saattaa ilmestyä joitakuuta

vaikeuksia, jotka saavat ratkaisunsa vastauksissa vastaväitteisiin. Edelleen osotetaan todeksi että itse mittausopillisten todistelmainkin varmuus riippuu siitä, että meillä on tietoa Jumalasta.

Kuudennessa mietelmässä esitetään järjen eli ajatuskyvyn (intellectio) eriäväisyys mielikuvituksesta; selitellään tätä eriäväisyyttä osottavat tuntomerkit; todistetaan hengen oleellinen eriäväisyys ruumiista; mutta osotetaan samalla että nämä kaksi kuitenkin ovat niin kiinteässä yhteydessä keskenään, että ne tavallaan muodostavat yhden kokonaisuuden. Edelleen tarkastellaan niitä erhetyksiä, joita aistien vaikutuksesta tavallisesti syntyy, ja esitetään keinoja niiden välttämiseksi. Lopuksi tehdään selkoa kaikista niistä perusteista yleensä joista voidaan päättää että aineellisia kappaleita on olemassa. Todistuksina itse siihen asiaan, jonka todenperäisyydestä on kysymys, nimittäin että ulkoinen maailma todellakin on olemassa, että ihmisellä on ruumis j. n. e., ei näillä perusteluilla tosin ole suurta merkitystä, näitä asioita kun ei kukaan järjellinen ihminen ole koskaan todenteolla epäillyt. Mutta lähempi tarkastus osottaa, että nämä todistelmat varmuudessa ja selvyydessä eivät vedä vertoja niille, joiden avulla vastaavat tiedot omasta hengestämme ja Jumalasta ovat saavutetut, niin että juuri viimeksimainitut todistukset ovat varmimmat ja selkeimmät kaikista, mitä ihmisnero ylipäänsä kykenee käsittämään. Ja tämän seikan todistaminen se on ollutkin näiden mietelmieni varsinaisena silmämääränä. Ne muut kysymykset, joita esityksessä tilapäisesti kosketellaan, eivät siis tässä kaipaa erityistä selontekoa.

METAFYYSILLISIÄ MIETELMIÄ, JOISSA TODISTETAAN JUMALAN OLEMASSA-OLO JA SIELUN ERIÄVÄISYYS RUUMIISTA.

ENSIMMÄINEN MIETELMÄ.

Mitä kaikkea voimme epäillä?

Jo moniaita vuosia sitten tulin huomanneeksi, miten monta väärää tietoa olin nuoruudessani uskonut todeksi ja omistanut itselleni ja miten epäiltävää oli kaikki mitä niiden nojalla olin myöhemmin rakentanut. Täytyisi siis vielä kerran elämässäni mullistaa koko tietoisuuteni sisällys ylös alaisin ja, pohjia myöten, ensimmäisistä alkeista saakka alkaa kaikki uudelleen, jos mieli saada mitään varmaa ja pysyvää tieteissä aikoihin. Työ näytti mahdottoman suurelta. Päätin sentähden odottaa kypsyneempää ikää, ikää joka olisi tieteelliseen työhön soveliaim mitä konsaan voin saavuttaa. Aikaa on siitä kulunut. Olen jo viivytellyt niin kauan, että toiminnan kalliit hetket ovat tuhlautumaisillaan tyhjään tuumailuun. Onneksi siis olen tänään päässyt työhön käsiksi. Mieleni on huolista irti. Ei mikään häiritse rauhaani. Vetäydyn yksinäisyyteen ja olen nyt vihdoinkin yhtä valmis kuin vapaa heittämään nurin kaikki entiset mielipiteeni. Tarpeetonta on kuitenkin ryhtyä todistuksilla näyttämään niitä kaikkia vääräksi, ja tuskinpa sellainen päämäärä koskaan olisi saavutettavissakaan. Vaan kun jo terve käytännöllinen järki opettaa, että on yhtä paljon syytä olla uskomatta sellaista, mikä ei ole täysin varmaa ja epäilemätöntä, kuin sitäkin, joka on ilmeisesti väärää, niin voin huoleti hyljätä kaikki vanhat tietoni, jos vaan tulen huomanneeksi että niissä jokaisessa on jotain epäilemisen aihetta. Mutta tarpeetonta on tätä varten ryhtyä siihen suunnattomaan työhön, jota niiden tarkastaminen yksitellen vaatisi. Kun perustukset on kaivettu pois, hajoaa rakennus itsestään. Käyn siis suoraa päätä niiden alkukäsitteiden kimppuun, joihin kaikki ennen todeksi uskomani tiedot nojautuivat.

Kaikki ne tiedot, joita tähän asti olen pitänyt varmimpina totuuksina, olen saanut tajuntaani joko aisteista itsestään tahi aistien välityksillä muualta. Aistien olen huomannut joskus pettävän, ja vaatiihan aivan jokapäiväinen varovaisuus, ettei pidä koskaan täydellisesti uskoa ketään, joka vaan kerrankin on minua pettänyt.

Mutta ehkäpä on kuitenkin asia niin, että jos kohta aistit moniaiden pikkuisten ja etäällä olevain esineiden suhteen pettävät, ne kuitenkin muissa tapauksissa antavat aivan epäamättömiä tietoja, esim. että minä nyt olen tässä, istun lieden ääressä talvinen takki ylläni, paperipalanen kädessäni j. n. e. Entä nämä käteni ja koko ruumiini, mitenkä kävisi kieltäminen että nämä kaikki ovat minun, ellen kuvittele itseäni eräänlaiseksi mielisairaaksi, joiden aivot heikkomielisyys on pimittänyt siihen määrään, että myötäänsä hokevat olevansa esim. kuninkaita, vaikka ovat rutiköyhiä, kävelevänsä purppuravaatteissa,

vaikka itse teossa ovat iloksen alasti, että heillä on pää savesta, että koko mies on kurpitsi, lasista tehty t. m. s. Mutta hehän ovat mielettömiä, enkä tosiaan näyttäisi mielevämmältä minäkään, jos itseäni heihin vertaisin.

Tämähän kuuluisi joltakin—ellen vain olisi hyvinkin tottunut siihen, että nukkuessani öisin näen unia ja olen silloin samojen ja joskus vieläkin hullunkurisempien luulotusten alaisena, kuin nuo mielettömät valveilla ollessaan, saati sitten että koska tahansa voi tapahtua että yöllä maatessani olen olevinani varma näin tavallisista asioista kuin että olen tässä, istun takki ylläni lieden ääressä, vaikka itse teossa makaan riisuuntuneena vuoteella, peittojen ja patjojen välissä.

No mutta kaiken varmasti minä nyt ainakin tällä kertaa katselen tätä paperia aivan valvovin silmin; päässäni, jota liikutan, ei ole unta niin hituakaan; tietten, taiten ja tuntien ojennan vielä kättänikin. Näin selvillä eivät olisi asiat, jos nukkuisin.

Niinpä niin. Tarvitsee vain muistaa, että usein muulloinkin olen unissani ajatellut aivan samoin—ja pettynyt. Tarkemmin tätä ajatellessani käy mahdottomuus saada valvomistilaa selvillä tunnusmerkeillä erotetuksi nukkumisesta niin ilmeiseksi, että oikein ällistyttää, ja vähältä puuttuu ettei juuri tämä ällistymiseni saa minua uskomaan että nykyinen tilani sittenkin on unennäköä.

Mutta olkoonpa niinkin että tämä kaikki on unta ja ettei siis näkemykseni erikoiskohdissaan, nim. että nyt avaan silmiäni, liikutan päätäni, ojentelen käsiäni, ehkäpä ei sekään että minulla ylipäänsä on tällaiset kädet ja tällainen koko ruumis, ole tosia, niin on kai kuitenkin myönnettävä että ne esineet, joita minä tässä unissani olen näkevinäni, ovat ikäänkuin jonkunlaisia maalattuja kuvia, jotka eivät ole voineet syntyä muutoin kuin todellisia esineitä jäljittelemällä, ja etteivät siis ainakaan nämä silmäni, pääni, käteni ja koko ruumiini olioina yleensä ole ainoastaan kuviteltuja, vaan myöskin todellisia. Eiväthän maalaritkaan edes kuvatessaan niin oudonmuotoisia olentoja kuin sireenejä ja satyyrejä, voi kyhätä niiden haamuja aivan uppi uusista ja olemattomista aineksista, vaan he sommittelevat niitä ajatteleamalla eri eläinten jäseniä yhteen. Ja jospa jonkun onnistuisikin keksiä jotakin siihen määrään uutta, ettei kerrassaan mitään sentapaista olisi ennen nähty ja joka niinmuodoin olisi kauttaaltaan mielikuvituksen luoma valhekuva, niin ainakin siihen käytettyjen värien täytyisi olla todellisia värejä.

Sama täytyy olla asianlaita silmiäni, pääni, käsieni j. n. e. suhteen, mitä niiden yleisolemukseen tulee. Olkoonpa siis vielä että ne myöskin olioina yleensä olisivat vain kuviteltuja, niin täytyy ainakin todellisuudessa olla olemassa toisia vieläkin yksinkertaisempia ja yleisempiä olioita, jotka muodostavat ne todelliset värit, mistä ajatuksissamme olevat esineiden kuvat ovat tehdyt, olkootpa sitten kuvat itsessään todellisia tahi ei.

Tätä lajia näyttää olevan aine yleensä ja sen ulottuvaisuus; samoin ulottuvaisten esineiden muoto, kvantiteetti eli koko ja luku, samoin paikallisuus ja aika y. m. Tästä syystä siis ehkä saatamme pitää epäiltävinä sellaiset tieteet kuin fysiikin, tähtitieteen, lääketieteen, samoin kuin muutkin tieteenhaarat, jotka ovat riippuvaisia yhdistettyjen esineiden havaitsemisesta, mutta sitävastoin luvunlasku, mittausoppi ja muut sellaiset, joiden esineinä ovat kaikkein yksinkertaisimmat, ja yleisimmät käsitteet ja joille on jokseenkin yhdentekevää ovatko niiden käsittelemät esineet olemassa taikka ei, ne kait ainakin sisältävät varmoja ja epäilemättömiä tietoja. Onhan kaksi ynnä kolme aina viisi, samoin kuin neliössä neljä sivua, nukuinpa taikka valvoin. Mahdottomalta siis näyttää että näin ilmiselviä totuuksia voisi koskaan epäillä.

Mutta sydämeni syvyyteen on kätkeytynä eräs vanha juurtunut luulotus, että on muka olemassa eräs kaikkivoipa Jumala, joka on luonut minutkin sellaiseksi kuin olen. Mistä tiedän ettei hän ole laittanut esim. niin, että maa sekä taivas ulottuvaisuuksineen, muotoineen, kokoineen ja paikallisuuksineen itse asiassa ovat olemattomia, vaan että ne kaikki ainoastaan näyttävät olevan olemassa sellaisina kuin minä ne nyt käsitän? Mistä tiedän ettei laskeessani yhteen kaksi ja kolme, lukiessani neliön sivuja tahi muussa ehkä vielä helpommassa asiassa minun laitan ole sama kuin usein monen muunkin, nimittäin että erehdyn juuri siinä, minkä luulen kaikkein parhaiten tietäväni? Niin suuresti toki ei Jumala liene aikonut minua pettää, sillä sanotaanhan hänen olevan ikihyvän. Mutta jos hyvyytensä ei olisi sallinut hänen luoda minua sellaiseksi, että aina ja kaikessa petyn, niin olisi kai saman syyn pitänyt estää minua konsaan pettymästä; mutta niinhän nyt ei ole asian laita. Ehkäpä on niitäkin, jotka mieluummin tahtovat kokonaan kieltää moisen kaikkivoivan Jumalan olemassa-olon, kuin myöntää kaikki muut asiat epävarmoiksi. Heidän mielipiteitään en käy tässä vastustelemaan ja olkoon siis tuo juttu Jumalasta kokonaan perätön, mielikuvituksen luoma sekin. Selittäkööt siis kieltäjät huoleti joko jonkunlaisen sallimuksen, sattuman taikka olioiden ikuisen kehityksen työksi sen, että olen sukeutunut siksi mikä olen, ainakin on heidän myönnettävä että pettyminen ja erehtyminen on heikkouden ja epätäydellisyyden merkki. Kuta vähäpätöisemmäksi he niinmuodoin olemukseni alkuunpanijan merkitsevät, sitä varmemmaksi käy epätäydellisyyteni ja sen mukaan ainainen erehtyväsyytenikin.

Näitä perusteita vastaan ei minulla tosiaankaan ole mitään muistutettavaa. Olen lopullisesti pakotettu tunnustamaan ettei ennen uskomissani totuuksissa ole ainoatakaan, jonka pätevyys olisi epäilemätön, ja

tämä epäileminen ei tapahdu ajattelemattomuudesta eikä kevytmielisyydestä, vaan painavista ja hyvin mietityistä syistä. Varmuutta saavuttaakseni täytyy siis lakata niitä uskomasta yhtä tyystin kuin jos olisivat aivan ilmeisesti väärä.

Mutta eipä riitä vielä sekään että olen tämän kaiken kerran huomannut, on myös muistettava pitää sitä mielessäni. Sillä myötäänsä palajavat tajuntaani nuo vanhat rakkaat luulelmat. Juurtuneen tavan ja jokapäiväisen tottumuksen voimalla ne valtaavat herkkäuskoisen mieleni, melkein pä vastoin tahtoonikin. En koskaan voi vierautua niihin myöntymästä ja luottamasta, jos vaan oletan ne sellaisiksi kuin ne todella ovat, nimittäin tosin jonkun verran epäiltäviksi, kuten jo on osotettu, mutta kuitenkin sangen todennäköisiksi, ja että niitä muka on paljoa järkevämpää uskoa tosiksi kuin kiistää kokonaan perättömiksi. Parasta siis että taiten tahtoen itse petän itseäni päinvastaiseen suuntaan ja uhmallakin jonkun aikaa otaksun kaikki varmimmatkin tietoni vääräksi kuvitelmiksi, kunnes sitten etuluulot kumpaiseltakin puolelta pääsevät tasapainoon eikä mikään huono tottumus enää voi horjuttaa arvostelukykyäni saamasta oikeata tietoa todellisuudesta semmoisena kuin se on. Tiedänhän ettei tästä ole peljättävissä mitään vaaraa eikä erhetystä tai että antaisin liian suuren vallan epäuskoisuudelleni, sillä eihän harrastukseni esineenä nyt ole käytännöllisen elämäni suuntaaminen, vaan ainoastaan teoreettisen tiedon saavuttaminen.

Oletan siis että ei Jumala, joka on hyvä ja itse totuuden lähde, vaan joku voimallinen ja viekas hornan henki on oikein tarmonsä takaa yltänyt minua pettämään. Taivaan avaruus, ilma, maa, värit, muodot, äänet, sanalla sanoen: koko ulkoinen maailma ei ole mitään muuta kuin sikermä pettäviä unia, joilla hän on osannut kietoa herkkäuskoisuuteni pauloihinsa. Katselen itseäni. Minulla ei ole käsiä, ei silmiä, ei lihaa eikä verta, ei aisteja: harhaluulo vain, joka uskottelee minulla sellaisia olevan. Piinnyn itse pintaisesti tähän uuteen käsitykseeni ja pysyn siinä. Jospa sitten en kykenisikään pääsemään oikean totuuden perille, niin pidänhän ainakin visusti varalta sitä, minkä todella varoa voin, nimittäin etten usko väärä luulelmia ja etten päästä tuota petturihenkeä enään valamaan viekotuksiansa mieleeni, olkoonpa hän sitten kuinka voimallinen ja ovela tahansa.

Mutta työlästä on tämäkin. Jonkunlainen kaihon tunne painostaa mieltäni ja vetää sitä väkisinkin entisen elon tottumuksiin. Olen kuin vanki, joka uneksuu olevansa vapaa, ja aavistaessaan, että tuo kaikki onkin vain pettävää unta, heräämisen pelosta jälleen vienosti vaivauttaa unettaren viehteleviin verkkoihin. Samoin minäkin miltei tahallani uinahdan uudelleen entisiin mielipiteihini ja pelkään heräämistä äskeiseen käsitykseeni, jottei suloista lepoani seuraisi työläs valvomisen aika, joka, toivotun valon sijasta, olisi vietettävä jo kerran poistettujen vaikeuksien selkenemättömissä pimennoissa.

TOINEN MIETELMÄ.

Ihmissielun olemus; tietomme siitä on selvempi kuin ruumiista.

Eilissä mietiskelyssäni kietouduin niin valtaviin epäilyksiin etten enää voi niitä unohtaa enkä kuitenkaan ymmärrä millä tavalla ne olisivat ratkaistavat. Olen ikäänkuin olisin yhtäkkiä uponnut meren syvyyteen ja niin hämmästynyt etten osaa tukea jalkaani pohjaan enkä liioin uida pinnalle. Ponnistan kuitenkin kaikki voimani vaeltaakseni uudelleen samaa tietä, jota eilen alotin. Poistan siis tajunnastani kaikki, mikä on vähäisenkin epäilyksen alaista, aivan kuin jos olisin havainnut sen kokonaan vääräksi, ja jatkan sitten etsintääni siksi, kunnes pääsen varmaan tietämiseen taikka paremman puutteessa ainakin varmuuteen siitä, ettei mitään varmuutta ole olemassa. Arkhimedes haki yhtä ainoata kiinteää ja liikkumatonta pistettä siirtääksensä koko maanpallon sijoiltaan. Ja suuria tuloksia voisin minäkin toivoa, jos vaan aluksi onnistuisin löytämään rahtusenkaan tietoa, joka olisi järkähtämättömän varmaa.

Oletan siis että kaikki mitä näen on pelkkiä valeskuvia. En usko että koskaan on ollut olemassa mitään semmoista kuin petollinen muistini esittelee. Minulla ei ole mitään aisteja; ruumis, muoto, ulottuvaisuus, liikunto ja paikallisuus ovat pelkkiä olemattomuuksia. Mikä siis on totta? Kenties ainoastaan se, ettei mitään varmuutta ole. Mutta mistä tiedän ettei kaiken sen lisäksi, mitä tähän asti olen tarkastanut, ole olemassa jotakin, jota ei ollenkaan voisi epäillä? Onko ehkä olemassa joku Jumala tahi miksi häntä nimittäisin, joka synnyttää minussa nämä ajatukseni? Mutta miksikäs minä taas semmoista luulisin, sillä voinhan ehkä yhtä hyvin itse olla niiden synnyttäjä. Entä sitten minä itse, olenkohan minä jotakin? Olen jo sanonut ettei minulla ole aisteja eikä ruumista. Kuitenkin epäröin; sillä mitä seuraa tästä? Olenko niin kiinnitetty ruumiiseen ja aisteihin, etten voi olla olemassa ilman niitä? Mutta olenhan jo vakuuttanut itselleni ettei ole olemassa mitään, ei taivasta eikä maata, ei henkiä eikä

ruumiita. Enköhän siis ole jo tullut vakuutetuksi siitäkin, etten minäkään ole olemassa? Päinvastoin: kaiketi ainakin minä olin olemassa jos kerran tulin jostakin vakuutetuksi. Ja jos taas on olemassa joku voimallinen ja viisas petturihenki, joka tahallansa minua aina pettää, niin olen kai varmaan olemassa minäkin, niinkauan kuin olen hänen pettämisenensä esineenä. Pettäköön siis vain minkä taitaa: koskaan hän ei kuitenkaan saa sitä aikaan että olisin »ei mitään» niinkauan kuin kerran ajattelen olevani jotakin. Harkittuani siis asiaa riittävästi kaikilta puolilta täytyy lopuksi päättää että lause: »Minä olen olemassa» välttämättömästi on totta, niin usein kuin sen lausun tahi hengessäni käsitan.

Varmaa on siis että minä olen olemassa. Mutta mikä ja millainen olen? Lähinnä on nyt siis varottava, etten ajattelemattomasti taas otaksu olevani jotain muuta kuin mitä todella olen ja siten sekoita erhetystä juuri siihen tietoon, jota väitän kaikkein varmimmaksi ja selkeimmäksi. Mietiskelen siis nyt uudelleen mitä arvelin olevani ennen kuin jouduin näihin ajatuksiin. Kun sitten olen silloisista arveluistani poistanut kaiken sen mitä jostain syystä saattoi pitää vähänkin epäiltävänä, jää vihdoin jällelle juuri se mikä on järkähtämättömän varmaa. Mikä siis olin mielestäni tätä ennen? Ihminen tietysti. Mutta mitä on ihminen? Sanonko järjellinen elävä olento? En, sillä sitten olisi kysyttävä mitä on elävä olento ja mitä järjellinen, ja niin saisin yhden kysymyksen sijasta useampia ja vaikeampia; eikä minulla tällä kertaa ole aikaakaan moisten saivartelujen selvittämiseen. Otan siis vastaukseksi kysymykseen sen mitä tätä ennen itse luonnostaan kuvastui mieleeni, kun tutkistelin mitä olin. Siis ensiksikin että minulla oli kasvot, kädet, käsivarret ja koko tuo jäsenkoneisto, joka huomataan kuolleessa raadossakin ja jota nimitin ruumiiksi. Toiseksi taas johtui mieleeni että elin ravinnosta, kävelin, aistein ja ajattelin, mitkä toiminnot mielestäni kuuluivat sielulle. Mutta mitä sielu oli, siihen joko en kiinnittänyt mitään huomiota taikka kuvittelin sitä joksikin vähäiseksi tuulahduksen, tulen tai ilman tapaiseksi olioksi, joka oli puhallettuna eli vuodatettuna tukevampain osieni huokosiin. Ruumiista, aineellisena kappaleena, minulla ei ollut olevinaan epätietoisuutta lainkaan. Luulin tuntevani sen olemuksen aivan tarkalleen, ja jos olisin tahtonut kuvata sen sellaisena miksi sen mielessäni käsitin, niin olisin selittänyt näin: kappaleella ylipäänsä ymmärrän kaikkea, jota rajoittaa joku muoto tahi paikka, joka täyttää vissin tilan sillä tavalla että se siitä sulkee pois kaikki muut kappaleet, jota käypi havaitseminen kosketus-, näkö-, kuulo-, maku- tahi hajuaistimella ja joka saattaa liikkuakin monella tavalla, tosin ei itsestään, vaan jonkun toisen sitä koskettavan esineen syykäsestä. Sillä liikunto-, tuntemis- ja ajatuskyky ei mielestäni mitenkään voinut kuulua kappaleen olemukseen; päin vastoin herätti se ihmetystäni että eräissä kappaleissa oli sellaisia kykyjä.

Entäpä jos nyt otaksun että joku tuollainen voimallinen ja, luvalla sanoen, ilkeämielinen pettjä on jokaisessa asiassa peijannut minua minkä on voinut: voinko silloin väittää että minulla toden teolla on vähintäkään kaikesta siitä, minkä ylempänä sanoin kuuluvan ruumiin olemukseen? Tarkastan, ajattelen, tuumailen. Ei mikään näy soveltuvan. Väsyttävää olisi luetella niitä tässä turhan päiten uudelleen. Entä niistä, jotka sanoin kuuluvan sieluun, esim. ravinto tai liikuntoni? Kun ei minulla enään ole ruumista, eivät tietysti nämäkään ole muuta kuin kuvitelmia. Entä aistiminen? Sekään tietysti ei käy päinsä ilman ruumista, ja unissani minulla taas on ollut olevinaan paljonkin aistimuksia, jotka sitten olen huomannut perättömiksi. Ajatteleminen? Kas tässä sen löydän! Ajatteleminen se on ainoa, jota minusta ei voi erottaa. Ja sen ohessa pysyy varmana tuo edellinen: Minä olen. Mutta kuinka kauan? Nähtävästi niinkauan kuin ajattelen; sillä voisihan tapahtua, että, jos kokonaan lakkaisin ajattelemasta, samalla kokonaan lakkaisin olemastakin. Nyt en myönnä mitään, joka ei välttämättömästi ole totta. Olen siis tarkalleen sanottuna ainoastaan ajatteleva olio, tosin sanoen sielu, henki, äly eli järki,—sanoja joiden merkitys minulle tähän asti on ollut tuntematon! Olenpa siis kuin olenkin todellinen, oleva olio. Mutta minkälainen olio? Sanoin ajatteleva. Entä muuta? Koetan kuvitella mielessäni olenko ehkä vielä jotain muutakin. Moinen jäsen-liitelmä, jota sanotaan ihmisruumiiksi, minä en ole; en myöskään ole noihin jäseniin puhallettu ilma, tuulahdus, tuli, höyry tai hengähdys, enkä mitään muutakaan, jota voin kuvitella. Oletinhan ettei näitä kaikkia ole olemassakaan, vaan siitä huolimatta minä kuitenkin olen jotain.

Mutta voisihan ehkä olla niinkin, että nuo samat ainekset, jotka oletan olemattomiksi, kun en niitä tunne, kuitenkin todellisuudessa kuuluvat siihen minääni jonka tunnen? Sitä en tiedä, enkä siis tahdo semmoista väitellä. Voin arvostella ainoastaan sellaista, jonka tunnen ja tiedän. Tiedän vaan sen että olen, ja kysyn: mitä on se minä, jonka olemisen tiedän? Varmaahan on ettei tämän minäni semmoisenaan tunteminen voi riippua mistään sellaisesta jonka olemassa-oloakaan en vielä tiedä ja jota minun siis täytyisi mielikuvituksellani kuvitella. Mutta juuri nuo sanat mielikuvitus ja kuvitteleminen ne muistuttavatkin minua erhetyksestäni, sillä pelkkää kuvitteluahan se itse asiassa olisi, jos mielikuvituksen avulla kokisin saada selville mitä olen. Mielikuvitushan ei ole muuta kuin aineellisen olion haamun eli kuvan sisällistä katselua. Mutta tähänastinen tietoni sanoo ainoastaan että minä olen olemassa, vaan että sitävastoin kuvat sekä ylipäänsä kaikki, mikä kuuluu aineellisten kappalten olemukseen, mahdollisesti ovat pelkkiä unelmia. Ja kun taas tämän huomaan, niin on tietysti yhtä mieleetöntä kysyä juuri mielikuvitukseltani mitä olen, kuin jos sanoisin: olen juuri päässyt hereille ja käsitan jo osan totuudesta; mutta koska en vielä käsitä kyllin selvästi, niin nukahdan tahallani uudelleen, jotta unissani saisin tosiperäisemmän ja selvemmän tiedon siitä, mitä nyt vasta osaksi

käsitän. Tiedän siis ettei mikään niistä ominaisuuksista, joita voin mielikuvituksen avulla käsittää, voi kuulua siihen tietoon itsestäni mikä minulla nyt on, ja että on tarpeellista mitä tyystimmin vierottaa henkeni noista ominaisuuksista, jotta se pääsisi mahdollisimman selvään käsitykseen omasta itsestään.

Mutta mitä siis olen?

—Olen ajatteleva olio.

Mitä on ajatteleva olio?

—Se on samaa kuin epäilevä, käsittävä, väittävä, kieltävä, tahtova, hylkivä, kuvitteleva ja aistiva olio. Tämä ei tosiaankaan ole vähän, jos vaan nuo ominaisuudet kaikki todellakin minuun kuuluvat. Mutta miksi ne eivät kuuluisi? Enkö minä itse ole juuri se, joka epäilen melkein kaikkea, joka jonkun verran kuitenkin jotakin käsitän, joka väitän tämän ainoan käsittämäni seikan todeksi, kiellän kaiken muun, haluan tietää enemmän, varon pettymistä, joka vasten tahtoaikin kuvittelen mielessäni yhtä ja toista ja huomaan saavani koko joukon vaikutelmia aisteista?—Olkoonpa siis että aina olen nukuksissa, olkoonpa niinkin että se, joka minut on luonut, pettää minua minkä ennättää, niin ovat nyt luettelemani ominaisuudet kuitenkin kaikki yhtä tosia kuin sekin että olen olemassa. Vai onko näissä mitään joka on vierasta minulle ajattelevana oliona ja siis vierasta todelliselle olemukselleni? Sillä onhan minun olemiseni epäilevänä, käsittävänä, tahtovana oliona niin ilmi selvää, ettei sitä millään selittämällä voikaan selvemmäksi saada. Mutta minäpä se myöskin olen sama olio joka harjoitan mielikuvitusta; sillä vaikei tosin mikään mielessäni kuviteltu esine todella olisikaan olemassa, niin on ainakin itse kuvituskyky olemassa ja muodostaa osan ajattelemisestani. Ja sama olio minä vihdoinkin myös olen joka aistin, toisin sanoen huomaan aineellisia olioita aistien välityksellä. Näen siis valoa, kuulen hälinää ja tunnen lämpöä. Nämä aistimukseni kyllä semmoisinaan ovat epätosia, sillä olenhan nukuksissa. Mutta ainakin minä *olen näkevinäni*, kuulevinani ja tuntevinani lämpöä. Tämä ei voi olla epätotta, ja tämä ilmiö se minussa juuri on, jota aistimiseksi sanotaan. Ja tarkalleen siten käsiteltynä tämä kaikki ei ole muuta kuin ajattelemista.

Näistä seikoista opin jo melkoista paremmin tuntemaan mikä olen. Mutta yhä vieläkin näyttää siltä, enkä voi olla sitä luulematta, että tieto aineellisista olioista, joista ajatus muovailee mielikuvat ja joita aistimetkin tähystelevät, tarjoutuu minulle paljoka selvempänä kuin tuosta omituisesta minästäni, johon mielikuvitus ei pääse käsiksi, niin kummallista kuin onkin että käsitän selvemmin esineet, jotka huomaan olevan epäiltäviä, tuntemattomia, minulle vieraita, kuin sen mikä on totta ja tunnettua ja joka on juuri oma itseni. Mutta huomaanpa mistä tämä tulee. Henkeäni huvittavat pienet harharetket. Se ei vielä ota oikein pysyäkseen totuuden ahtaissa kehyksissä. No hyvä! Saakoon se vielä kerran mahdollisimman höllät ohjat. Kun ne sitten jälleen sopivalla hetkellä kiinnitetään, oppii se kyllä vastedes paremmin pysymään aisoissaan. Tarkastakaammepa nyt noita samaisia esineitä, joista meillä yleisen luulon mukaan on kaikkein selvimmät tiedot, nim. kappaleita, joita koskettelemme ja näemme. En tarkoita kappaleita yleensä, sillä nuo yleiskäsitteethän tavallisesti ovat jonkun verran hämäämpiä, vaan yksityistä kappaletta semmoisenaan. Otamme siis esimerkiksi tämän vahapalasen. Se on vasta äsken-ikään mesikakusta eritetty; siinä on vielä hiukan hunajan makeutta, hiukan kukkien tuoksua. Sen väri, muoto, koko ovat aivan ilmeisen selvät. Se on kova, kylmä, lahea koskettaa. Jos napautan sitä kovalla esineellä, antaa se äänen. Siinä on sanalla sanoen kaikki ne ominaisuudet, jotka näyttävät tarpeellisilta aineellisen kappaleen mahdollisimman tarkkaan tuntemiseen. Mutta kas! Puhuessani tässä olenkin siirtänyt vahapalasen liian lähelle tulta. Äskeiset makeuden jätteet ovat hävinneet, tuoksu haihtuu pois, väri muuttuu, muoto katoa, koko paisuu. Vahapalaseksi juoksee kuin vesi, se on lämpöinen. En voi koskettaa sitä, ja napauttaessa se ei äännähdä.

Onko sama vahapala vielä jäljellä? Täytyy myöntää että niin on. Kukaan ei sitä kiellä, kukaan ei luule toisin olevan. Mikä se siis oli vahassa, joka niin tarkkaan ja täsmälleen käsitettiin? Varmaankaan ei mikään niistä ominaisuuksista, joita aisteillani havaitsin, sillä kaikki mikä oli makua, hajua, näköä, koskentausta tai kuuloa, on nyt muuttunut, mutta vaha on kuitenkin jäljellä. Kentiesi oli se sitä mitä nyt ajattelen, nimittäin ettei itse vaha ollutkaan samaa kuin hunajan makeus, kukkien lemu, valkoinen väri, muoto tai ääni, vaan kappale, joka äsken ainoastaan ilmaisihe minulle noiden ominaisuuksien kautta, nyt sitävastoin kokonaan toisenlaisten. Mutta mitä on sitten itsessään se, joksi vahakappaletta siten kuvittelen? Tarkatkaamme ja katsokaamme mitä jää jäljelle, kun poistetaan kaikki ne ominaisuudet, jotka eivät vahaan kuulu. Jäljelle ei jää mitään muuta kuin jotakin ulottuvaista, taipuvaista, muuttuvaista. Mutta mitä merkitsee taipuvainen ja muuttuvainen? Sitäkö että kuvittelen että tätä vahapalasta käy muuttaminen ympyräisestä muodosta neliömäiseen tahi siitä kolmiomaiseen? Ei suinkaan, sillä minä käsitän että siinä on mahdollisuus lukemattomiin sellaisiin muunnoksiin. Mutta mielikuvituksessani en kuitenkaan voi läpikäydä lukemattomia muunnoksia, josta taas näkyy että käsitykseni muuntuvaisuudesta ei voi olla mielikuvitus-kyvyn synnyttämä. Mitä on ulottuvainen? Eiköhän vain itse ulottuvaisuuskin ole jotain tuntematonta. Sillä vahan sulaessa ulottuvaisuus suurenee, kiehuessa se käy vielä sitäkin suuremmaksi ja suurenee vaan yhä jos kuumuutta lisätään. Oikeastaan täytyy sanoa vahan luontoon kuuluvan että se ulottuvaisuudelleenkin on useampien muunnoksien

alainen kuin mitä koskaan olen mielikuvituksellani tajunnut. Lopullisesti on siis myönnettävä etten minä itse asiassa tajuakaan tämän vahapalan olemusta mielikuvituksella, vaan järjelläni. Tarkoitin näet juuri tätä erityistä vahapalasta, sillä vahasta ylipäänsä se on helpompi ymmärtää.

Mutta mikä on sitten tämä vahapalanen, jota näin ollen käsitetään ainoastaan järjellä? Juuri se sama, jonka näen, jota kosketan, jota kuvittelen mielessäni, sanalla sanoen aivan sama miksi sitä alussakin arvelin. Mutta huomioon on otettava ettei sen tajuaminen ole eikä koskaan ole ollut samaa kuin näkeminen, koskettaminen tai kuvitteleminen, vaan se on puhtaan järjen havainto, joka tosin saattaa olla joko vaillinainen ja sekava, niinkuin se tätä ennen oli, taikka taas selvä ja täsmällinen, kuten nyt, aina sitä myöten minkä verran kiinnitän huomiota juuri niihin ominaisuuksiin, joissa tämän esineen todellinen olemus ilmenee. Usein ihmettelen itsekseni miten taipuvainen järkeni on erhetyksiin. Sillä vaikka minä näitä mietteitäni mietin aivan ääneti, niin riipun samalla kuitenkin kiinni sanoissa, ja tavallinen puhetapa pyrkii minua pettämään. Sanommehan nimittäin näkevämme itse vahan, jos se vaan on tarpeeksi lähellä, eikä että me väristä tai muodosta päätämme sen olevan lähellä. Suora johtopäätös tästä olisi että vaha tunnetaan itse näkemisellä eikä pelkän järjen sisällisellä tajunnalla,— ikäänkuin en olisi ikkunasta nähnyt ihmisiä kävelevän kadulla, jotka minä yhtä tavallisesti sanon »näkeväni» kuin vahankin, vaikka itse teossa en näe muuta kuin hattuja ja vaatteita, joiden sisässä voisi olla liikkuvia nukkeja, vaikka minä arvosteluni kautta päätän että niissä on ihmisiä. Tästä selviää siis että sen, minkä luulen ja jokapäiväisen puhutavan mukaan sanon näkeväni silmilläni, minä itse teossa tajuankin arvostelukyvylläni.

Mutta joka haluaa tietää enemmän kuin rahvas, hänen ei sovi perustaa ajatustansa rahvaan keksimäin puheentapojen virheellisyyksiin. Jatkakaamme siis tarkastustamme siitä, käsitinkö minä mitä vaha on täydellisemmin ja selvemmin silloin, kun sitä ensiksi katselin ja luulin tuntevani sen ulkonaisella aistilla tai ainakin n. s. yleishavainnolla eli mielikuvituksella, vaiko nyt kun olen tyystemmin tutkinut niin hyvin vahan olemusta kuin myöskin sen tuntomerkkejä. Varmaan olisi epäilyksistä tästä kysymyksestä ihan mielettömyys, sillä mitä täsmällisyyttä oli ensimmäisessä käsityksessäni? Mitä oli tuossa käsityksessäni senlaatuista ettei samanlaista käsitystä olisi voinut olla millä eläimellä tahansa? Kun sitä vastoin poistin vahasta nuo ulkonaiset ominaisuudet ja tarkastelen sitä sitten ikäänkuin alastomaksi riisuttuna, niin on ainakin varmaa ettei tällainen käsittäminen, vaikkapa arvostelussani vielä saattaisi piilläkin jonkun verran erehdyttä, ole mahdollinen ilman ihmishenkeä.

Mutta mitä on sanottava itse tästä hengestäni, toisin sanoen minusta itsestäni, sillä enhän vielä myönnä itsessäni olevan mitään muuta kuin hengen? Enkö minä, joka mielestäni nyt niin täsmälleen tunnen tämän vahan, tuntisi omaa itseäni ei ainoastaan paljoa todenperäisemmin ja varmemmin, vaan myöskin paljoa täsmällisemmin ja selvemmin? Sillä jos päätän että vaha on olemassa, koska minä sen näen, niin varmaan seuraa juuri siitä, että minä näen vahan, vielä paljoa varmemmin ja selvemmin minun oma olemassaoloni. Voihan kyllä olla ettei se, minkä näen, todellisuudessa olekaan vaha, voipa olla niinkin, ettei minulla ole silmiäkään millä mitään voisi nähdä. Mutta kerrassaan mahdotonta on etten minä, kun kerran näen tahi, mikä on samaa, ajattelen näkeväni, ajattelemiseni toteuttajana olisi jotakin. Jos taas päätän vahan olemisen siitä että kosketan sitä, seuraa siitäkin minun oma olemiseni, ja aivan sama johtopäätös on tehtävä myöskin jos mielikuvituksen nojalla tahi mistä muusta syystä tahansa päätän vahan olevan olemassa. Mutta se mitä täten huomaan vahasta, voidaan soveltaa kaikkiin ulkona itsestäni oleviin esineihin. Ja kun taas käsitykseni vahasta kävi täsmällisemmäksi sen jälkeen kuin se ei enään perustunut pelkkään näkemiseen tai kosketukseen, vaan huomattiin johtuvan useammista muistakin syistä, niin on selvää että minä nyt tunnen etenkin juuri omaa itseäni entistä täsmällisemmin, koska eivät mitkään tunnusmerkit voi auttaa minua tuntemaan vaha tahi mitä hyvänsä muuta esinettä, tuomatta samalla itse kukin lisää selvyyttä ja varmuutta oman itseni tuntemiseen. Mutta sielussa itsessään on vielä tämän lisäksi niin paljon muitakin ominaisuuksia, jotka tekevät sielun olemuksen tuntemisen täsmällisemmäksi kuin aineellisten kappalten, että tuskin kannattaa edes luetella niitä vaikutteita, jotka siihen tulevat ruumiista.

Niinpä olen nyt vihdoinkin tullut siihen mihin aion. Sillä kun nyt tiedän, ettei aineellisten kappaltenkaan käsittäminen oikeastaan tapahdu aistien eikä mielikuvituskyvyn, vaan yksinomaan älyn kautta, ettei niitä siis tajuta koskettamalla eikä näkemisellä, vaan ainoastaan ajatuksellisella älyamisellä, niin on selvää ettei ole olemassa mitään, jonka tajuaminen olisi helpompi ja josta tietoni voisi olla selkeämpi, kuin omasta hengestäni. Mutta tottumus vanhaan ajatustapaan ei voi niin vähällä haihtua. Pysähdyn siis tähän, saadakseni tilaisuutta pitemmän mietiskelyn kautta kiinnittää tämän uuden tiedon syvemmälle muistiini.

KOLMAS MIETELMÄ.

Suljen nyt silmäni, tukin korvani, panen niin sanoakseni viralta kaikki aistimet. Hävitän myöskin ajatuksistani kaikki aineellisten kappalten kuvat taikka, mikäli en sitä voi, kiellän niiltä kaiken pätevyuden, kun ne kerran ovat tyhjänperäisiä ja vääriä. Vaivun itseeni yksinäisyydessä, tähystän yhä syvemmälle olemukseeni ja koetan siten vähitellen muodostaa itselleni tarkempaa ja tuttavallisempaa käsitystä omasta minästäni. Olen ajatteleva olio, siis samaa kuin epäilevä, väittävä, kieltävä, yhtä ja toista älyvä, moninaisissa tietämätön, tahtova, hylkivä, mieltävä ja aistiva olento. Niinkuin jo edellä olen huomauttanut, voivat aistimani ja mieltämäni esineet mahdollisesti olla olemattomiakin. Mutta varmaa on kuitenkin että ne ajattelemisen muodot, joita nimitän aistimiseksi ja mieltämiseksi, semmoisinaan ovat minussa olemassa. Viimeksi lausuttuunpa sisältyykin kaikki se mitä todella tiedän tahi mitä ainakin tähän asti olen huomannut tietäväni. Nyt otan tyystemmin tarkastaakseni olisiko minussa vielä mitään, jota tähän asti en ole huomannut. Olen varma siitä että itse olen ajatteleva olio. Tiedänpököhän siis myöskin mitä siihen vaaditaan että ylipäänsä voin olla varma jostakin? Vastikään mainitsemaani ensimmäisessä varmassa tiedossa ei ole mitään muuta, joka vakuuttaisi minua sen totuudesta, kuin välittömästi selvä ja täsmällinen tajunta siitä mitä väitän. Mutta tämä tajunta ei tietysti ollenkaan riittäisi antamaan minulle varmuutta minkään asian totuudesta, jos vaan kerrankin voisi tapahtua, että se minkä tajuan yhtä selvään ja täsmällisesti kuin sen että olen ajatteleva olio, ei olisikaan totta. Luulen siis voivani asettaa yleiseksi säännöksi että *totta on kaikki se, minkä oikein selvään ja täsmälleen käsitan.*

Mutta pidinhän ennen aivan varmana ja ilmeisenä montakin asiaa, jotka kuitenkin sittemmin olen huomannut epäilyksen alaisiksi. Millaisia ovat siis nämä asiat itse teossa olleet? Tuollaisia varmoja ja selviä käsitteitä olivat maa, taivas, tähdet ja ylipäänsä kaikki mitä aisteillani havaitsin. Mutta mitä minä niistä oikeastaan *selvästi* tajusin? Sen, että noiden esineiden mielteet väikkyivät mielessäni, ei muuta. Nytkään en tosin kiellä sitä, että tuollaisia mielteitä on mielessäni. Vaan sen lisäksi väitin niistä ennen vielä jotain muutakin, jota totutun luulon mukaan myös pidin selvästi tajuttuna, mutta joka todellisuudessa ei sitä ollutkaan, nimittäin että ulkopuolella itseäni oli olemassa esineitä, joista nuo mielteet olivat lähtöisin ja joiden kaltaisia ne muka kaikin puolin olivat. Tässäpä juuri olikin erehdykseni. Taikka jos taas arveluni oli oikea, niin ei sen oikeellisuus kuitenkaan johtunut minun tajuamiseni oikeellisuudesta.

Entäpä yksinkertaisimmat ja helpoimmat tietoni luvunlaskusta ja mittausopista, esim. että kolme ynnä kaksi on viisi j. m. s., käsitinkököhän edes niitäkökö tarpeeksi selvästi, voidakseni väittää nuo tiedot oikeiksi? Itse asiassa en ole nyt myöhemminkään epäillyt näitä tietojani muusta syystä, kuin että johtui mieleeni että Jumala olisi voinut laatia minut jo luonnostani sellaiseksi, että petyn siinäkin mikä minusta näyttää aivan ilmeiseltä. Sillä niin usein kuin tuo ennalta juurtunut käsitys Jumalan kaikkivallasta johtuu mieleeni, en voi olla tunnustamatta että hän, jos vaan tahtoo, helposti voi saada minut erehtymään siinäkin, mitä luulen aivan ilmiselvästi katselevani henkeni silmillä. Mutta kun taas kiinnitän huomioni noihin samoihin asioihin, jotka luulen tajuavani täysin selvästi, vaikuttavat ne minuun niin vakuuttavasti, että melkeinpä huomaamattani puhkeen lausumaan: pettäkökö minua kuka tahansa, niin ei hän koskaan ole kuitenkaan saava aikaan sitä, etten mitään olisi, niinkauan kuin kerran ajattelen jotakin olevani. Ei myöskään ole milloinkaan oleva totta ettei minua olisi koskaan ollut olemassa, koska kerran nyt on totta että olen olemassa. Eikä tuo pettäjäni ole liioin saava aikaan sitäkökö, että esim. kolme ynnä kaksi olisi enemmän tai vähemmän kuin viisi, tahi muuta sellaista, joissa tajuamiseni vastakkaisuuden mahdottomuus on aivan ilmeinen. Kun vielä huomataan, ettei minulla ole syytä ajatella Jumalaa pettäjäksi sekä etten minä toistaiseksi ole selvillä edes siitäkökö, onko mitään Jumalaa olemassa tahi ei, niin onhan nyt puheena olevaan mielihohteeseen (Jumalan olemassa-oloon) perustuva epäilyksenikin hyvin heikko ja niin sanoakseni »metafyysillistä» laatua. Mutta jotta tämä heikkokin epäily poistuisi, on minun nyt ensi kädessä otettava tutkiakseni: *onko mitään Jumalaa olemassa*, ja jos on *voiko hän olla pettäjä?* Sillä niin kauan kuin tämä kysymys on minulle epäselvä, on täyden varmuuden saaminen muistakin asioista mahdoton.

Järjestys vaatii kuitenkin että ensin ja'an kaikki mielteeni eri luokkiin ja tutkin mitkä niistä varsinaisesti ovat, osaksi tai kokonaan, tosia tai epätosia.

Osa mielteistäni on ikäänkuin esineiden kuvia, ja ainoastaan näitä oikeastaan sopii nimittää *mielteiksi* eli ideoiksi, esim. ihmisen, khimairan, taivaan, enkelin tai Jumalan mielteet. Toisiin taas tulee joku muu muoto lisäksi. Esim. kun tahdon, pelkään, väitän, kiistan, niin samalla ikäänkuin tempaan luokseni jonkun esineen, johon mieltämiseni kohdistuu, mutta samalla myöskin mieltämiseni sisältää jotain muutakin kuin pelkän tuon esineen kuvan. Nämä mielteet ovat osaksi tahtomuksia eli affekteja, osaksi arvostelmia.

Mitä ensiksikin varsinaisiin mielteihin tulee, eivät ne semmoisinaan voi olla oleellisesti epätosia, ellei niitä sovelleta johonkin muuhun. Sillä joko mielteeni esittää todellista vuolta taikka khimairaa, niin

onhan yhtäläisesti totta että minä silloin jompaakumpaa niistä miellän. Ei myöskään tahdossa eli affekteissa ole mitään epätotuutta peljättävänä; sillä olkoonpa että voin haluta jotain huonoa tai semmoista, jota ei ole olemassakaan, niin ei silti kumminkaan ole epätotta että minä sellaista haluan. Niin muodoin on jälellä ainoastaan arvostelmat, joissa täytyy varoa erehtymistä. Varsinainen ja tavallisin erhetys arvostelmissa on taas siinä, että päätän itsessäni esiintyvät mielteet joidenkin itseni ulkopuolella olevain esineiden kaltaisiksi. Sillä jos pitäisin mielteitäni ainoastaan jonkunlaisina mieltämiseni muodokkeina enkä sovelluttaisi niitä mihinkään muuhun, niin ne tuskin voisivat antaa aihetta minkäänlaiseen erhetykseen.

Alkuperältään muutamat mielteet näyttävät olevan minulle myötäsyttyisiä, toiset ulkoa saatuja ja toiset vihdoinkin omia tekemiäni. Sillä käsitys siitä mitä esim. olio, totuus tai ajatus eli mielle on, ei näköjään ole tullut minuun mistään muualta kuin omasta luontoperäisestä olemuksestani. Sellaiset mielteet taas, jotka syntyvät äänen kuulemisesta, auringon näkemisestä tai kuumuuden tuntemisesta, ovat ainakin tähänastisen arveluni mukaan tulleet minuun joistakin itseni ulkopuolella olevista esineistä. Sireenien ja siipihevosten mielteet vihdoinkin ovat omia tekemiäni. Myöskin voisivat kaikki mielteeni olla ulkoa saatuja taikka kaikki myötäsyttyisiä tai kaikki omatekoisia, sillä niiden oikeasta alkuperästä en tosiaankaan ole vielä täysin selvillä.

Niiden mielteiden suhteen, jotka sisälliselle silmälleni esiintyvät ulkopuolella itseäni olevista esineistä lähteneinä, on nyt etupäässä tutkittava: mitä syytä minulla on pitää näitä mielteitäni noiden esineiden kaltaisina? Luullakseni olen oppinut tämän tavan itsestäni eli kuten sanotaan »luonnosta», ja sen lisäksi opettaa kokemus että nuo mielteet eivät riipu minun tahdostani eikä siis ylipäänsä minusta itsestäni. Ne johtuvat usein tahtomattain mieleeni. Niinpä esim. tunnen lämpöä joko tahdon tahi en, ja siitä syystä arvelen että tuo aistimus eli toisin sanoen lämmön mielle tulee minuun jostakin toisesta esineestä, nimittäin lähellä olevan tulen lämmöstä, eikähän tietysti mikään ole luonnollisempaa kuin että arvelen tuon esineen, tulen, lähettävän minuun pikemmin jotakin itsensä kaltaista kuin mitä muuta hyvänsä. Tuonnempana tulemme näkemään missä määrin tämä arvelu on oikeutettu.

Kun sanoin että olen oppinut itse luonnosta pitämään mielteitä ulkopuolellani olevia esineitä vastaavina, niin tarkoitan sillä ainoastaan että joku luontainen viettymys vetää minua tähän arveluun enkä suinkaan että luonnollinen järki osottaisi arveluni todeksi, mikä tietysti olisi kokonaan toinen asia. Sillä se mitä luonnollinen järki minulle osottaa (esim. että epäilemisestäni seuraa olemiseni) ei voi ollenkaan olla epäilyksen alaista, koska ei ole olemassa mitään kykyä, johon voisin luottaa yhtä paljon kuin järkeeni ja joka siis voisi osottaa tämän ilmaiset totuudet epätoivoksi. Noiden luonnollisten viettymysten laita taas on semmoinen, että jo usein olen havainnut niiden saattavan itseni harhaan, kun on ollut kysymys valinnasta hyvän ja pahan välillä, enkä tiedä minkätähden missään muussakaan asiassa osottaisin niille suurempaa luottamusta.

Mutta olkoonpa niinkin että puheena olevat mielteet eivät ole minun tahdostani riippuvia, niin ei siitä vielä käy selville että niiden välttämättömästi pitäisi lähteä joistakin ulkopuolella minua olevista esineistä. Sillä niinkuin äskenmainitut viettymykset, vaikkapa sijaitsevatkin minussa itsessäni, kuitenkin näyttävät olevan tahdostani riippumattomia, samoin voipi minussa ehkä olla vielä joku tuntematon kyky, joka synnyttää ulkoesineiden mielteet, kuten jo tähän asti olen huomannut että niitä esim. voi unessa syntyä ilman minkäänlaista avustusta esineiden puolelta.

Ja vihdoinkin olkoon vielä niinkin, että nuo mielteet tulevat minuun todellisista esineistä, niin ei siitä ollenkaan seuraa että niiden tarvitseisi olla esineiden kaltaisia. Päinvastoin olen usein huomannut monessakin niistä olevan suuria ristiriitaisuuksia. Niinpä on minulla esim. kaksi aivan erilaista auringon mieltä. Toinen on kotoisin aisteista ja on juuri etupäässä luettava niihin, joita arvelen ulkoa saaduiksi. Tämän mielteiden mukaan on aurinko aivan pieni kappale. Toinen auringon mielle on johdettu tähtitieteellisistä laskuista, toisin sanoen eräänlaisista myötäsyttyisistä tiedon alkeista, tahi olen minä jollakin muulla tavalla sen itse sepittänyt, ja tämän mielteiden mukaan aurinko on useampia kertoja maata suurempi. Molemmat mielteet tietysti eivät voi olla saman ulkopuolella itseäni olevan auringon kaltaisia, ja järkeni mielestä on juuri se mielle vähemmän alkulähteensä kaltainen, jonka pitäisi olla siitä aivan välittömästi lähtenyt.

Edellä sanotusta selviää ettei tähänastinen uskoni siihen, että ulkopuolellani on olemassa esineitä, jotka aistielimien kautta tahi jollakin muulla tavalla lähettelevät minulle mielteitä itsestään eli kuviansa, perustu mihinkään varmaan loogilliseen päätelmään, vaan yksinomaan johonkin sokeaan luonnon viettymykseen.

Mutta vielä on olemassa eräs toinen keino, jonka avulla voin tutkia onko todella minun ulkopuolellani olemassa mitään niistä esineistä, joiden mielteet tapaavat itsessäni. Mikäli nuo mielteet käsitetään ainoastaan mieltämisen muodokkeiksi, ei niiden kesken ole mitään erilaisuutta huomattavissa, ja kaikki näyttävät ne saavan samalla tavalla alkunsa minusta. Mutta mikäli mielteistä toinen edustaa toista, toinen toista esinettä, ovat ne ilmeisesti vallan erilaisia keskenään. Sillä kieltämättä ovat ne mielteet,

jotka esittävät substansseja, jotakin suurempaa ja sisältävät niin sanoakseni suuremman määrän ajateltua todellisuutta [katso siv. 247] kuin ne mielteet, jotka edustavat ainoastaan substansien muodokkeita eli modeja taikka niiden satunnaismääreitä eli aksidensseja. Ja toiselta puolen täytyy sen mielteen, jonka kautta ajattelen suurta, ijankaikkista, ääretöntä, kaikkitietävää, kaikkivaltiasta Jumalaa, kaiken sen luoja mikä paitsi häntä on olemassa, sisältää enemmän ajateltua todellisuutta kuin niiden, jotka ilmaisevat äärellisiä substansseja.

Luonnolliselle järjelle on selvää, että syystä, joka kokonaan saa aikaan vussin seurauksen, täytyy löytyä ainakin kaikki se mitä on seurauksessa. Sillä mistä muualta voisi seuraus ammentaa sisällystä kuin syystänsä, ja mitenkä voisi taas syy antaa jotakin sisällystä seuraukseen, ellei sitä olisi syyssä itsessään? Näky siis ettei mitään voi syntyä tyhjästä, ja ettei mikään, joka on täydellisempää, toisin sanoen sisältää enemmän todellisuutta, voi syntyä siitä, jossa on vähemmän todellisuutta. Tämä johtopäätös on aivan ilmeisesti pätevä, eikä ainoastaan niihin seurauksiin nähden, joiden todellisuus on varsinaisesti tosiasiallinen eli aktuaalinen, vaan myöskin mitä tulee mielteisiin, joissa on nähtävänä ainoastaan ajateltua todellisuutta. Siis ei esim. ole mahdotonta ainoastaan se, että joku kivi, jota ennen ei ollut olemassa, jonakin hetkenä alkaisi olla olemassa, ellei sitä valmisteta ja saateta esille jostakin aineesta, jossa kaikki se mitä tulee ilmenemään kivessä, jo ennaltaan on olemassa, joko samanlaisena kuin sittemmin kivessä, taikka myöskin muihin aineisiin sekoitettuna ja sisäytyvänä. Ei ole mahdotonta ainoastaan että kylmään esineeseen ilmestyisi lämpöä, ellei sitä siihen johda toinen olio, joka itsessään on ainakin yhtä täydellistä olioluokkaa kuin lämpö j. n. e. Vaan mahdotonta on sen lisäksi myöskin että minusta löytyisi lämmön tahi kiven mielle, ellei sitä ole minuun saattanut joku syy, jossa on vähintäänkin niin paljon todellisuutta kuin huomaan olevan lämmössä tahi kivessä. Sillä vaikkei tuo syy itse teossa siirrä mielteeseeni mitään osaa aktuaalisesta eli tosiasiallisesta todellisuudesta, niin ei silti sovi luulla että mielteeni olisi sen vuoksi vähemmän todellinen. Mielteen oma luonto vain on sellainen ettei siinä ole muuta tosiasiallista todellisuutta kuin minkä se lainaa sielussani ilmenevältä yleiseltä mieltämistoiminnolta, jonka muodoke jokainen yksityinen mielle luontojaan on. Mitä taas itsekunkin mielteen ajateltu todellisuus itsessään sisältää, se riippuu asianomaisen mielteen syystä, jossa täytyy olla vähintäänkin yhtä paljon tosiasiallista kuin mielteessä on ajateltua todellisuutta. Sillä jos otaksumme että mielteessä löytyisi jotakin lisäksi siihen mitä on olemassa mielteen syyssä, niin täytyisi tietysti lisän olla alkuisin tyhjästä. Edelläsanotusta selviää, että vaikka se laji olemassa-oloa, joka esineellä on ollessaan mielteen edustamana ja siten ainoastaan ajateltuna tajunnassa, onkin luontojaan vaillinainen, niin ei se kuitenkaan ole samaa kuin ei mitään, eikä se siis myöskään voi olla alkuisin aivan tyhjästä. Ei käy myöskään luuleminen ettei todellisuuden, joka mielteissä on ainoastaan ajateltua, tarvitseisi mielteiden syysäkään olla tosiasiallista eli aktuaalista, vaan että pelkkä ajateltu todellisuus viimeainituissa riittäisi aiheuttamaan samanlaista todellisuutta itse mielteissä. Sillä: samoin kuin ajateltu olemismuodoke soveltuu mielteille, niiden oman luonnon vuoksi, samoin soveltuu tosiasiallinen eli aktuaalinen olemismuodoke mielteiden syille, ja etenkin niiden alkuperäisille ja varsinaisille syille, niiden oman luonnon vuoksi. Mitä taas siihen tulee, että mielteen lähimpänä syynä voipi olla pelkkä toinen mielle, jonka todellisuus tietysti on ainoastaan ajateltu, niin on huomattava ettei tämä kuitenkaan voi jatkua äärettömiin, vaan täytyy viimein tulla eteen joku ensimmäinen ja alkuperäinen mielle, jonka syy on koko miellejakson alku ja lähde ja josta kaikkien toisistaan johtuneiden mielteiden ajateltu todellisuus kokonaisuudessaan löytyy tosiasiallisena eli aktuaalisena.

Luonnollisen järkeni avulla olen siis saanut selville että mielteeni ovat ikäänkuin jonkunlaisia kuvia, jotka kyllä, verrattuina niihin esineihin, joita esittävät, voivat olla vaillinaisia, mutta sitävastoin eivät voi sisältää mitään suurempaa eikä täydellisempää kuin itse esineet.

Nyt esittämäni tuloksen totuus käy yhä selvemmäksi ja täsmällisemmäksi kuta kauvemmin ja tarkemmin näitä asioita tutkin. Mutta mikä johtopäätös tästä on tehtävä?

—Tietysti seuraava:

Jos jonkun mielteeni ajateltu todellisuus on niin suuri, että saatan olla varma siitä ettei tuo todellisuus semmoisenaan eikä myöskään johonkin muuhun olevaiseseen sisäytyneenä voi olla olemassa minussa itsessäni ja etten siis myöskään minä kokonaisuudessaani voi olla sen mielteen syy eli aiheuttaja, niin seuraa siitä ehdottomasti, etten minä olekaan yksinäni maailmassa, vaan täytyy olla olemassa vielä joku toinen olio, josta se mielle on saanut alkunsa. Mutta jos ei mitään sellaista miellettä minussa olisi, niin eipä tosiaankaan olisi löydettävissä mitään todistusperustetta, jonka nojalla voisin päättää mitään muuta olevan olemassa kuin minä itse. Sellaista todistusperustetta olen näet kyllä kaikkialta mitä tyystimmin hakenut, löytämättä kuitenkaan mitään muuta kuin tämän.

Mitä sitten tulee mielteitteni sisällykseen, lukuun ottamatta sitä, joka edustaa omaa itseäni ja joka tässä ei teekään mitään vaikeuksia, esittää niistä eräs Jumalaa, toiset elottomia kappaleita, toiset enkeleitä, toiset eläimiä, toiset taas muita ihmisiä. Mielteet, jotka ilmaisevat muita ihmisiä, eläimiä tai enkeleitä, voisivat puolestaan helposti olla kokoonpantuja oman itseni, aineellisten kappalten ja Jumalan mielteistä, vaikk'ei muita ihmisiä, eläimiä eikä enkeleitä maailmassa olisikaan. Aineellisten

kappalten mielteissä ei liioin ole mitään niin suurellista ettei ne voisi olla minusta lähtöisin. Sillä jos katson tarkemmin ja tutkin noita mielteitä itsekin, samalla tapaa kuin eilen tutkin vahan mielletä, niin huomaan että niissä on vain harvoja ominaisuuksia, jotka minä oikeastaan selvään ja täsmällisesti tajuan, nimittäin: koko eli ulottuvaisuus pituudelle, leveydelle ja korkeudelle, muoto, joka syntyy ulottuvaisuuden rajoittamisesta, asento, jossa eri muodosteet ovat toisiinsa, ja liikunto eli asennon muutanta. Näihin voidaan vielä lisätä substansi, kestäntä (duratio) ja luku. Muut mielteiden sisältöä sisältävät, kuten valo ja värit, äänet, hajut, maut, lämpö ja kylmyys sekä muut kosketuskvaliteetit, esiintyvät tajunnassani ainoastaan hyvin sekavina ja hämärinä, jott'en edes tiedä ovatko ne tosia vai epätosia, toisin sanoen ovatko niistä saamani mielteet todella joidenkin esineiden mielteitä taikka ei. Sillä vaikka varsinainen epätotuus, kuten vastikään olemme nähneet, ilmenee ainoastaan arvostelmissa, niin on kuitenkin mielteissäkin olemassa eräs laji aineellista epätoutuutta siinä kohden, että ne joskus esittävät ei-oliota oliona. Niinpä ovat esim. mielteeni lämmöstä ja kylmyydestä niin epäselvät ja sekavat, etten voi päästä selville, onko kylmyys ainoastaan lämmön puutetta vaiko lämpö kylmyyden puutetta, ovatko ne kumpikin todellisia kvaliteetteja vaiko ei kumpikaan. Ja koska ei voi olla olemassa mielletä, joka ei ainakin olisi olevinansa oikea kuva jostakin esineestä, niin on täysi syy sanoa sellaista mielletä vääräksi, joka esittää esim. kylmyyttä jonakin todellisena ja positiivisena oliona, jos kerran on totta ettei kylmyys itse teossa olekaan muuta kuin lämmön puutetta. Sama on muiden tällaisten mielteiden laita. Niille tietysti ei ole tarvis etsiä tekijää ulkopuolelta itseäni, sillä jos ne ovat epätosia, toisin sanoen eivät edusta mitään todellisia olioita, käsittää luonnollinen järkeni aivan selvästi etteivät ne esiinny tajunnassani mistään muusta syystä kuin että luontaisesta olemuksestani puuttuu jotakin ja ettei se siis ole aivan täydellinen. Jos ne taas ovat tosia, niin en käsitä minkätähden ne eivät voisi olla alkuisin minusta itsestäni, koska ne kuitenkin ilmaisevat minulle niin vähän olevaisuutta, etten voi sitä edes olemattomuudesta erottaa.

Mutta palatkaamme niihin sisältöihin aineellisten kappalten mielteissä, jotka tajunnalleni ovat selviä ja täsmällisiä. Näistä saattavat näköjään moniaat olla lainattuja oman itseni mielteestä, esim. semmoiset kuin substansi, kestäntä, luku j. m. s. Niinpä esim. ajattelen kiveä substansiksi s. o. olioksi, jolla on itseperäinen olemassa-olo, samaten kuin ajattelen itseänikin substansiksi. Tosinhan näiden käsitteiden kesken on sangen suuri erotus, koska itse olen ajatteleva enkä ulottuvainen, kivi taas on ulottuvainen eikä ajatteleva olio. Mutta substansiaalisuuden äskenmainittu perustuntemerkki on niille yhteinen. Samoin syntyvät kestäntän ja luvun käsitteet siitä, että tajuan itseni nyt olevan ja muistan sen jo jonkun aikaa ennenkin olleen olemassa, sekä että huomaan tajunnassani erinäisiä mielteitä, joiden lukua käsitän. Täten syntyneitä kestäntän ja luvun mielteitä voin sitte sovelluttaa mihin muihin esineihin hyvänsä.—Ne muut tunnuksat, joita aineellisten kappalten mielteissä tavataan, nimittäin ulottuvaisuus, muoto, asento ja liikunta, eivät tietysti semmoisinaan voi olla lähtöisin minusta, joka en muuta ole kuin pelkkä ajatteleva olio. Mutta koska puheenaolevat mielteet edustavat ainoastaan eräitä substansin muodokkeita, minä sitävastoin olen itse substansi, niin voivat niiden alkuaiheet kyllä sisätyväisesti olla minussa.

Siis jääpi jällelle ainoastaan Jumalan mielle, johon nähden vielä on tutkittava, olisiko siinä mitään, joka ei voisi olla minusta alkuisin. Nimityksellä Jumala ymmärrän ääretöntä, mistään riippumatonta, kaikkiviisasta, kaikkivaltiaasta substansia, joka on luonut sekä minut että kaiken muun mikä on olemassa, jos nimittäin mitään muuta on olemassa. Nämä ominaisuudet ovat todella sellaisia että kuta tyystemmin niitä tutkin, sitä selvemmäksi käy ymmärrykselleni että ne eivät voi olla lähtöisin minusta yksinäni. Sentähden täytyy, sen nojalla mitä edellä on esitetty, päättää Jumalan ehdottomasti olevan olemassa. Sillä olkoonpa että substansin mielle olisikin syntynyt tajuntaani siitä, että itse olen substansi, niin ei minulla kuitenkaan voisi olla äärettömän substansin mielletä, koska itse olen äärellinen, ellei semmoinen olisi saanut alkuansa jostakin todellisesti äärettömästä substansista.

Ei myöskään käy sanominen etten muka tajuakaan ääretöntä todellisella mielteellä, vaan että käsitykseni siitä on ainoastaan äärellisyyden kielteinen vastakohta, kuten liikunnan ja valon kielteet muodostavat käsitykseni levosta ja pimeydestä. Päinvastoin kuuluu käsitykseeni äärettömästä substansista aivan ilmeisesti se, että sellainen substansi sisältää enemmän todellisuutta kuin äärellinen ja että siis äärettömän tajuaminenkin on minussa tavallaan ennen äärellisen tajuamista, toisin sanoen, jo käsitys omasta itsestäni edellyttää käsitystä Jumalasta. Sillä mitenkä ymmärtäisin esim. epäileväni, haluavani jotakin, t. s. puuttuvani jotakin ja etten siis ole kaikin puolin täydellinen olento, ellei minussa olisi olemassa täydellisemmän olennon mielletä, johon vertaamalla opin omia puutteitani tuntemaan.

Yhtä väärin olisi väittää Jumalan mielletä aineellisesti epätodeksi ja että se siis olisi alkuisin tyhjistä, kuten äsken huomasimme lämmön ja kylmyyden y. m. s. mielteiden olevan. Sillä kun tämä mielle on täysin selvä ja täsmällinen ja sisältää enemmän ajateltua todellisuutta kuin mikään muu mielle, niin on selvää ettei mikään muu mielle itsessään ole yhtä täydellisesti tosi eikä niin vapaa kaikesta epätoutuuden varjostakin kuin tämä.

Sanalla sanoen: ehdottomasti täydellisen, äärettömän olennon mielle, joka on tajunnassani, on ehdottomasti tosi; sillä joskin voisi kuvitella, ettei tätä olentoa ole olemassa, niin ei kuitenkaan ole edes

kuviteltavissa ettei sellaisen olennon mielle ilmaiseisi minulle jotakin tosiolevalta, kuten edellä olen sanonut kylmyyden mielteestä. Tämä mielle on edelleen ehdottomasti selvä ja täsmällinen. Sillä kaikki mitä minä ylipäänsä selvään ja täsmälleen käsittän, mikä samalla on jotakin tosiolevalta ja sisältää ainoankaan piirteen täydellisyyttä: kaikki se sisältyy tähän mielteeseen. Etten minä pysty itse ääretyyttä täydellisesti ja tyhjentävästi käsittämään, toisin sanoen että Jumalassa on vielä lukemattomia ominaisuuksia, joita en voi käsittää, tuskinpa edes ylipäänsä ajatuksellani saavuttaa, se ei tähän kysymykseen vaikuta mitään. Äärettömän olennon luonto tekee sen etten minä äärellisenä voi häntä käsittää. Kun vain tämän oikein ymmärrän sekä samalla pysyn selvillä siitä että Jumalassa ovat olemassa kaikki selvään ja täsmälleen tajuamani täydellisyydet, joko semmoisinaan tahi muihin olemismuotoihin sisäytyvinä ja että hänessä todennäköisesti on vielä epäluukuinen joukko muitakin, minulle tuntemattomia täydellisyyksiä, niin on mielteeni Jumalasta itse teossa tosiperäisin, selvin ja täsmällisin kaikista mielteistäni.

Mutta voisihan sentään olla että minä itse olisinkin jotakin suurempaa ja ehompaa, kuin mitä ymmärrän olevani, ja että kaikki ne täydellisyydet, jotka nyt tunnustan Jumalalle, ehkä olisivatkin aiheellisesti minussa itsessäni, vaikei ne vielä ole kehittyneet aktuaalisiksi. Huomaanhan miten tietoni yhäkseen vähitellen karttuu. Miksei se voisi siten karttua ja lisääntyä enemmän ja enemmän aina äärettömiin asti? Ja miksikäs en siten lisääntyneen tietoni avulla voisi saavuttaa vielä kaikki muutkin Jumalan täydellisyydet? Ehkäpä voisi olla mahdollista sekin, että jo noiden täydellisyyksien pelkkä aihe, jos vain semmoinenkaan minussa löytyisi, riittäisi synnyttämään niiden mielteen tajunnassani?— Valitettavasti ei mikään näistä oletamuksista voi olla tosi. Sillä vaikka onkin totta että tietoni vähitellen kehittyi yhä suurempaan täydellisyyteen ja että olemuksessani löytyy joukko aktuaalisiksi kehittymättömiä aiheita, niin ei kuitenkaan mikään niistä kuulu eikä sovellu Jumalan mielteeseen, sillä siinäpä ei mitään aiheellista olekaan, vaan kaikki on hänessä aktuaalisena ja todellisena. Onhan juuri tuo seikka, että tietoni vähittäin kasvaa ja aste asteelta lisääntyy, mitä varmin tuntomerkki tietoni vajavaisuudesta. Paitsi sitä ymmärrän kylläkin että vaikka tietoni kuinka kasvamistaan kasvaisi, ei se silti milloinkaan tulisi todellisesti äärettömäksi; sillä enpähän kuitenkaan koskaan pääsisi niin täydelliseen tietoon, ettei sen lisääntyminen enään olisi mahdollinen. Jumalan sitävastoin käsittän todellisesti olevan siinä määrin äärettömän, ettei hänen täydellisyyteensä voida mitään lisätä. Ja vihdoin on tajunnalleni selvää ettei mielteissä ilmenevä ajateltu olevaisuus voi olla alkuisin pelkästä aiheellisesta olevaisuudesta, joka oikeastaan ei ole mitään, vaan ainoastaan aktuaalisesta eli tosiasiallisesta olevaisuudesta.

Siinä, mitä edellä on sanottu, ei tosiaankaan ole mitään, jota ei ken hyvänsä voisi, tarkkaavasti ajatellen, luonnollisen järjensä avulla käsittää. Mutta vähemmän tarkkaavasti ajatellessani ja aistillisten esineiden kuvien hämätessä mieltäni unohtuu minulta helposti perustus: miksi täytyy minua täydellisemmän olennon mielteen välttämättömästi olla alkuisin olennosta, joka todellakin on minua täydellisempi? Ottakaamme siis edelleen tutkittavaksi kysymys: voisinko minä itse moisen mielteen kera olla olemassa, ellei mitään tuollaista olentoa olisi? Mistä olisin minä siinä tapauksessa alkuisin? Tietysti omasta itsestäni tai vanhemmista tahi joistakin muista vähemmän täydellisistä olennoista kuin Jumala on; sillä mitään häntä täydellisempää tahi edes yhtä täydellistä ei voi ajatukseni käsittää eikä edes mielikuvitukseni kaavastella. Olkoonpa siis että alkuni olisi itsessäni: poissa olisi minusta silloin kaikki epäily, kaikki halajaminen, poissa kaikki vajavaisuus ja puute. Sillä olisihan tietysti silloin antanut itselleni kaikki mielteissäni esiintyvät täydellisyydet, ja olisin siis itse Jumala. Ei ole otaksuttavaa sekään että ne ominaisuudet, jotka minulta nyt puuttuvat, olisivat helpommat saavuttaa kuin ne mitkä omistan. Päinvastoinhan on selvää että minun, ajattelevan substansin, ilmestyminen tyhjältä on täytynyt olla jotakin paljoa suurempaa ja vaikeampaa kuin esim. tietojen hankkiminen niistä monista asioista, joita en vielä tunne koska nuo tiedot kaikissa tapauksissa ovat ainoastaan saman substansin satunnaismääreitä. Jos siis tuo suurempi etu, oma olemiseni, olisi saanut alkunsa minusta itsestäni, niin enpä tietenkään olisi kieltänyt itseltäni niitä muita etuja, joiden saaminen on paljoa helpompi, enkä ylipäänsä mitään niistä etevyyksistä, jotka huomaan olevan Jumalan mielteessä edustettuina; sillä ei mikään niistä ainakaan minusta näytä olevan vaikeampi saada aikaan kuin itse ajattelevan substansin saattaminen olemattomasta olevaisiksi. Jos taas jotkin Jumalan etevyyksistä todella olisivat vaikeampia saada aikaan, niin täytyisi niiden minustakin näyttää vaikeammilta; sillä oletettua että kaikki ne etevyydet, joita minulla nyt todella on, ovat omia tekemiäni, täytyisi minun tuntea kykyä rajoitetuksi näiden jälkimmäisten aikaansaamiseen. Samoihin tuloksiin johdumme, jos otaksun ikuisesti olleeni sama mikä nytkin ja ettei siis olemisellani olisi mitään aiheuttajaa ollutkaan. Sillä elinaikani kokonaisuudessaan voidaan jakaa toisistaan riippumattomiin osiin, josta näkyy ettei siitä, että vastikään olin olemassa, suinkaan seuraa että minun nytkin täytyisi olla olemassa, ellei löytyisi joku syy, joka ikäänkuin uudestaan luopi minut hetkestä hetkeen, toisin sanoen säilyttää ja ylläpitää minut. Sillä tarkastaessamme kestännän luonnetta, huomaamme selvästi että jokaisen olion säilyntään toisesta aikamomentista toiseen tarvitaan aivan sama voima ja vaikutus kuin mikä tarvittaisiin sen luomiseen, jos se ei vielä olisi olemassa. Luonnollinen järkemme käsittää ilmi selvästi että kestäntä eroaa luomisesta ainoastaan meidän ajatuksessamme eikä todellisuudessa. Tässä on siis tutkittava ainoastaan: onko minussa itsessäni sellaista kykyä, jonka avulla voisin, jo olevana, vaikuttaa

säilymiseni hetkestä toiseen. Olen pelkkä ajatteleva olio, ainakin on nyt kysymys ainoastaan siitä osasta olemustani. Jos siis minussa löytyisi joku tuollainen kyky, niin en mitenkään voisi itse olla sen olemassaolosta tietämätön. Mutta mitään semmoista kykyä en huomaa itsessäni olevan. Seuraa siis että minä nyt puheena olevassa katsannossa olen riippuvainen jostakin toisesta olennosta.

Väitteeseen ettei tuo olento sittenkään olisi Jumala, vaan että olisin vanhempieni taikka jonkun muun vähemmän täydellisen syyn ilmoille saattama, vastaan taas kuten ennenkin että syyssä täytyy löytyä vähintäänkin yhtä paljon täydellisyyttä kuin sen vaikutuksessa. Kun siis olen ajatteleva olio ja tajunnassani on Jumalan aate, täytyy sen syyn, joka kelpaa olemiseni perustukseksi, kaikissa tapauksissa olla ajatteleva olio ja sillä täytyy myös olla mielle kaikista niistä täydellisyyksistä, jotka tajuntani omistaa Jumalalle. Voidaan jälleen kysyä onko tämä olio alkuisin itsestään vaiko jostakin muusta. Jos se on itsestään, täytyy sen edellisen mukaan olla itse Jumala, koska sillä, itseensä perustuvan olemisen ohella, kieltämättä täytyy myös olla kyky omistaa aktuaalisina kaikki ne etevyydet, joiden mielteet sillä on tajunnassansa, toisin sanoen kaikki ne täydellisyydet, jotka käsittävät olevan Jumalassa. Jos taas kysymyksessä oleva olio olisi alkuisin jostakin muusta kuin itsestään, olisi jälleen tutkittava onko viimeksi mainittu alkuisin itsestään vai jostakin toisesta, kunnes vihdoin tulitaisiin äärimmäiseen alkuperustukseen, Jumalaan. Sillä onhan selvää, ettei perustusten sarja voi jatkua äärettömiin, semminkin kun ei ole kysymys ainoastaan siitä perustuksesta, joka minut kerran on tuottanut ilmoille, vaan etupäässä siitä, jonka ylläpidosta olemiseni jatkuminen nykyhetkellä riippuu.

Otaksuma, että olemukseni olisi tulos useampien syiden yhteisvaikutuksesta ja että siis myöskin Jumala-käsitteeseeni sisältyvät erityisten etevyyksien mielteet olisivat saaneet alkunsa samoista syistä, toinen toisesta, toinen toisesta, osottautuu myös mahdolliseksi. Tämän otaksunan mukaan nuo etevyydet kyllä olisivat jossakin sopukassa maailman kaikkeutta olemassa, mutta eivät kaikki yhdessä olennossa, Jumalassa. Mutta on huomattava että juuri olemuksen ykseys, yksinkertaisuus eli kaikkien määreiden eriämättömyys toisistaan on yksi niistä tähdellisimmistä täydellisyyksistä, jotka Jumalan mielteeseen kuuluvat. Tätä kaikkein täydellisyyksien olennollisen yhteyden miellestä minä tietysti en ole voinut saada mistään muualta kuin samasta lähteestä, josta toistenkin täydellisyyksien mielteet ovat alkuisin. Sillä mitenkä voisi joku syy, mikä hyvänsä, vaikuttaa sen, että tajuan kaikki nuo etevyydet yhteen kuuluvina ja toisistaan eriämättöminä, samalla myöskin vaikuttamatta minussa tietoa siitä, mitkä nuo etevyydet ovat?

Mitä vihdoin erittäin vanhempiini tulee, niin voipihan kyllä olla totta kaikki mitä heistä koskaan, olen ajatellut; mutta varmaa on ainakin etteivät he minua ylläpidä eivätkä he myöskään ole minun tekijäni, mikäli olen ajatteleva olio. Heistä on alkuisin ainoastaan jonkunlainen aihe siihen aineeseen, jossa minuuteni s. o. ajatteleva henkeni majoittuu. Näin ollen ei kysymys vanhemmistani tässä aiheuta mitään vaikeuksia, vaan seuraa siitä että olen olemassa ja että tajuntani on kätkeytynä eräs täydellisimmän olennon, Jumalan, mielle, aivan selvästi itse Jumalan olemassa-olo.

Tutkimusaineestamme on jällellä ainoastaan kysymys siitä, millä tavalla minä tämän mielteen olen Jumalalta saanut. En ole noutanut sitä ulkomaailmasta aistimillani eikä se ole tullut minuun odottamattani ja itse tietäkseen, kuten aistillisten kappalten mielteet usein tekevät, osuessaan tahi ainakin näyttäessään osuvan aistien ulkonaisiin elimiin. Ei se myöskään ole minun oma tekemäni, sillä enhän kykene siitä mitään vähentämään enkä mitään siihen lisäämään. Niinmuodoin sen täytyy olla myötäsyttyinen, samoin kuin on oman itseni mielle. Luonnollistahan onkin että Jumala jo luodessaan painoi minuun tuon mielteen, kuten taitoniekka panee leimansa teokseensa. Mutta silti ei ole vielä tarpeellista että leima olisi jotakin itse teoksesta eriävää, vaan on juuri siihen nähden, että Jumala on minut luonut, varsin luultavaa, että olen luotu jollakin tapaa hänen kuvakseen ja kaltaiseksi, ja että tuo Jumalan kaltaisuus, johon myöskin sisältyy mielle hänen olemuksestaan, ilmenee minulle saman kyvyn kautta, jonka avulla tajuan omaa itseäni. Kun siis käänän henkeni silmät omaan itseeni, niin ymmärrän ensiksikin itse olevani vajavainen, toisesta riippuvainen olento, jonka elon uumeniin kuitenkin on kätkeytynä sammumaton pyrkimys johonkin suurempaan ja parempaan. Mutta samalla ymmärrän myös että hän, josta olen riippuvainen, omistaa kaiken sen suuruuden ja korkeuden, johon pyrkimykseni tähtää, ei ainoastaan aiheina ja epämääräisinä mahdollisuuksina, vaan valmiina todellisuutena äärettömässä täydellisyydessä, ja että hän siis on Jumala.

Esitetyn todistuksen koko merkitys on siinä tiedossa etten minä millään muotoa voisi olla olemassa sellaisena kuin olen, nimittäin ajattelevana olentona, jolla on Jumalan mielle tajunnassaan, ellei myöskin Jumala todenteolla olisi olemassa, nimittäin sama Jumala, jonka kuva tämä mielle on, joka omistaa kaikki siihen kuuluvat, minulle tosin käsittämättömät, mutta ei kuitenkaan ajatukselleni kokonaan saavuttamattomat täydellisyydet ja jonka olemus on korotettu kaiken vajavuuden ja virheellisyyden yläpuolelle. Tästä käy myöskin aivan riittävästi selville ettei moinen olento voi olla petollinen. Sillä luonnollinen järkeni käsittää että kaikkalainen vilppi ja petos osottaa vajavuutta ja on siitä lähtöisin.

Mutta ennenkuin ryhdyn viimeksi mainittua seikkaa tarkemmin tutkimaan ja syväydyn sisemmälle

muihin siitä johtuviin totuuksiin, haluan viivähtää hetkisen itse Jumalan tuntemisessa. Tahdon kehittää mielessäni Hänen ominaisuuksiaan sekä, mikäli pimeydessä harhailevan järkeni silmä sietää, ihmetellen ja ylistäen kohottaa katseeni tämän mittaamattoman valon ihanuutta tähyämään. Sillä niinkuin me uskolla käsitämme tulevaisen elämän suurimman autuuden olevan Jumalallisen majesteetin kirkkauden katselemista, samoin on tämä katselu meillä jo nytkin, maallisesta vajavuudestaan huolimatta, suurimman avun antajana.

NELJÄS MIETELMÄ.

Totuus ja epätotuus.

Viime päivieni työ on ollut yhtämittaista totuttautumista vieroittamaan henkeäni aisteista. Yhä selvemmäksi on käynyt huomioni siitä, miten vähäpätöisiä aineellisista olioista saadut tiedot ovat, verrattuina sielun ja vielä enemmän Jumalan olemuksesta saatuihin. Saavutettu tottumus on myös vaikuttanut sen, ettei ajatukseni ohjaaminen mielikuvituksella tajuttavista asioista pelkkiin aatteellisiin ja aineellisuudesta kokonaan vapaihin kysymyksiin enää tee mitään vaikeuksia. Todellapa onkin minulla paljoa täsmällisempi mielle sielusta ajattelevana oliona, s. o. sellaisena, jolla ei ole ulottuvaisuutta pituudelle, leveydelle ja korkeudelle, eikä ylipäänsä mitään aineellisia määreitä, kuin mistään aineellisesta kappaleesta. Kun tämän ohessa huomaan olevani kiedottu epäilemiseen joka taas osottaa vajavaisuuttani ja riippuvaisuuttani, sukeutuu minulle selvä ja täsmällinen mielle olenosta, joka on riippumaton ja täydellinen, toisin sanoen Jumalasta. Siitä taas, että tällainen mielle minussa on eli että minä moisen mielteen kera olen olemassa, syntyy niin ilmiselvä johtopäätös Jumalan olemassa-olosta, samoin kuin siitäkin että oma olemassaoloni joka hetki riippuu hänestä, etten ylipäänsä voi luulla että selkeämpi ja varmempi tieto mistään asiasta olisi ihmisjärjelle mahdollinen. Tämän ohessa häämöittä jo edessäni polku, jota myöten totisen Jumalan, kaiken tiedon ja viisauden lähteen katselemisesta voidaan päästä olevaisuuden muiden osain käsittämiseen.

Sillä ensiksikin huomaan kokonaan mahdottomaksi että Jumala koskaan voisi minua pettää. Osottaahan näet kaikkinaisen vilppi ja pettäminen aina jotakin vajavuutta ja puutetta. Tosin näyttää pettämisen kyky todistavan jonkunlaista nerokkuutta ja voimaa, mutta yhtä epäilemättömästi taas pettämisen halu osottaa joko kehnoutta tahi heikkoutta, jommoinen ei Jumalalle sovellu. Edelleen on minussa eräs kyky, jota sanon ahtaammassa merkityksessä ajatuskyvyksi ja jonka tietysti olen saanut Jumalalta kuten kaiken muunkin mitä minussa on. Koska hän kerran ei voi olla tahtonut minua pettää, ei hän tietysti myöskään ole antanut minulle sellaista ajatuskykyä, joka oikein käytettynä koskaan saattaisi minut erehtymään.

Tämä kaikki olisi aivan selvää, ellei epäilystä synnyttäisi se johtopäätös, joka tästä näkyy olevan tulossa, nimittäin etten minä näin ollen voisi koskaan erehtyä. Sillä jos kaikki mitä minussa on, on Jumalasta alkuisin ja hän taas puolestaan ei ole antanut minulle mitään ominaisuutta, joka veisi erhetukseen, niin en tietysti voi koskaan erehtyä. Niin kauvan kuin ajattelen Jumalaa ja kokonaan olen häneen kiintyneenä, en todella löydäkään mitään syytä erhetukseen tai pettymiseen. Mutta kun jälleen käännyin omaan itseeni, huomaan olevani kietoutunut lukemattomiin erhetuksiin. Tutkiessani näiden erhetysten syitä huomaan ensinnäkin että tajunnassani väikkyy kaksi perin vastakkaista mielletä: toinen on Jumalan, kaikkein täydellisimmän olennon todellinen ja oloperäinen mielle, toinen taas on mielle, jonka sisällyksenä on kaiken täydellisyyden äärimmäinen vastakohta, olemattomuus, «ei mitään», ja joka siis luontojaan on kieltooperäinen. Itse olen asetettuna näiden kahden, Jumalan ja «ei minkään», korkeimman olennon ja tyyni tyhjän olemattomuuden keskivälille sillä tavalla, ettei minussa, mikäli olen tuon korkeimman olennon luoma, ole mitään joka veisi pettymiseen tai erhetukseen, mutta mikäli sitävastoin «ei mitään», siis olemattomuus, on osana minussa, mikäli en itse ole tuo korkein ja täydellisin olento, vaan päinvastoin monien vajavuuksien alainen, sikäli on erehtyväisyyteni aivan luonnollinen. Erehtyminen semmoisenaan ei siis ole mitään tosiolevalta, jonka olemisperusteena olisi Jumala. Se on päinvastoin pelkkää vajavuutta, niinmuodoin tyhjyyttä. Sen tähden en minä myöskään erehtymiseeni tarvitse mitään erityistä, Jumalan sitä varten antamaa kykyä, vaan tapahtuu tämä vaurio minulle suorastaan siitä syystä, että se ajatuskyky, jonka Jumala on minulle antanut totuuden perille päästäkseni, ei ole minussa täydellinen.

Mutta tämä tulos ei vielä ole kaikin puolin tyydyttävä. Erehdys ei näet ole puhdas kielle eli tyhjyys. Se on päinvastoin jotakin enempää, nimittäin sellaisen tiedon puute, joka minulla pitäisi olla. Mutta katsellessani Jumalan olemusta näyttää mahdottomalta että hän olisi antanut minulle jonkun kyvyn, joka ei olisi laatuansa täydellinen, vaan josta päinvastoin olisi riistetty pois joku etevyys, joka sillä

oikeastaan pitäisi olla. Sillä jos kerran tavallisen taideniekan teokset ovat sitä täydellisempiä kuin taitavampi on niiden tekijä, niin mitenkä on sitten kaiken olevaisen kaikkivoipa luoja voinut tehdä jotakin, mikä ei olisi kaikin puolin ehdottomasti täydellistä? Epäilemättähän Jumala olisi voinut luoda minut kokonaan vapaaksi erehtyvyydestä, ja varmaan hän myöskin aina tahtoo sitä mikä on parasta. Olisiko siis parempi että minä olen erehtyväinen kuin erehtymätön?

Tarkemmin ajatellen huomaan jo aluksi ettei minun sovi ihmetellä sitä että Jumala on tehnyt jotakin, jonka syitä en ymmärrä, ja ettei minun silti ole syytä epäillä hänen olemassa-oloaan, vaikka huomaan olevan olemassa vielä muitakin asioita, joista en käsitä minkätähden tai millä tavalla hän on ne tehnyt. Sillä kun jo kyllin selvästi tiedän että minä luonnostani olen aivan heikko, ahtaisiin rajoihin kahlehtiva olento, vaan että Jumalan olemus sitävastoin on mittaamaton, käsittämätön, ääretön, niin selvää jo tästä että hän on voimallinen tekemään lukemattomia tekoja, joiden syyt minulle jäävät tietämättömiksi. Jo yksin tästä syystä onkin fysiikin alalla aivan turhaa etsiä n. s. tarkoitussyitä esiintyviin ilmiöihin, sillä Jumalan tarkoituksia ei mielestäni voida tutkistella tekemättä itseämme syypäiksi kevytmieliseen isottelemiseen.

Mutta paitsi sitä on huomattava että tutkiessamme Jumalan käsialain täydellisyyttä ei ole katsottava jotakuta yksityistä esinettä erinänsä, vaan olevaisuuden kaikkeutta kokonaisuudessaan. Sillä moni esine, jota yksinään katsottuna ehkä syystäkin voisi pitää hyvin vaillinaisena, on kuitenkin maailman kaikkeuden osana aivan täydellinen. Vaikken siis siitä lähtien, kuin rupesin kaikkea epäilemään, vielä tähän päivään asti ole päässyt varmaan tietoon minkään muun olion paitsi itseni ja Jumalan olemassa-olosta, niin eri kuitenkin, niin pian kuin olen oppinut tuntemaan Jumalan ääretöntä kaikkivaltaa, ole oikeutettu kieltämään ettei hän olisi luonut tahi ainakin voinut luoda paljon muitakin olioita ja että siis minulla olevaisuuden kaikkeudessa on ainoastaan osan eikä suinkaan kokonaisuuden rooli ja merkitys.

Lähemmin tutkiessani itseäni ja erhetysteni laatua (ainoat jotka todistavat minussa olevan jotakin vajavaisuutta), huomaan niiden johtuvan kahdesta yhteen-vaikuttavasta syystä, nimittäin tietokyvystäni ja valitsemiskyvystäni eli tahdon vapaudesta, siis ymmärryksestäni ja tahdostani. Pelkän ymmärrykseni avulla en näet myönnä enkä kiellä mitään, vaan tajuan sillä ainoastaan olioiden mielteitä, joista sitten tahtoni mukaan muodostan joko myöntäviä tahi kieltäviä arvostelmia. Ymmärryksessä semmoisenaan ei siis ole lainkaan erehdystä tämän sanan varsinaisessa merkityksessä. Eikä vielä senkään vuoksi että on olemassa epäluokainen joukko olioita, joista minulla ei ole mitään mielteitä, käy sanominen että ymmärrykseni olisi noita mielteitä vailla ja että siltä siis niihin nähden puuttuisi jotakin mikä kuuluu tietokykyyni olemukseen, vaan on asianlaita yksinkertaisesti se, ettei tajunnassani niitä ole. Sillä eihän ole mitään perustetta sille väitteelle että Jumalan asiana olisi ollut antaa minulle laajempi tietokyky kuin mitä hän on antanut. Ja vaikka hänen tekijätaitonsa onkin täydellinen, niin ei siitä suinkaan seuraa että hän olisi ollut velvollinen varustamaan jokaisen käsialansa kaikilla niillä täydellisyyksillä, joita hän ylipäänsä saattoi johonkuhun teokseensa panna. En liioin voi valittaa sitäkään, etten muka olisi saanut Jumalalta tarpeeksi laajaa ja täydellistä tahtoa eli valitsemisvapautta, sillä onhan tämä kyky todellisuudessa aivan rajaton. Edelleen on tärkeätä huomata etteivät muutkaan kykyyni ja ominaisuuteni ole niin tuiki täydelliset tahi niin pitkälle kantavat, etteivät ne voisi olla paremmatkin. Katsellessani esim. äly-kykyäni, huomaan että se on perin vähäinen ja rajoitettu, ja samalla muodostankin itselleni mielteen eräästä paljosta suuremmasta, vieläpä kaikkein suurimmasta ja äärettömästä älystä, jonka juuri sen vuoksi, että kykenen muodostamaan tuollaisen mielteen, tajuan kuuluvaksi Jumalan olemukseen. Jos vielä samalla tapaa tarkastelen esim. muistokykyäni, mielikuvitustani tai mitä muuta hyvänsä, niin en tapaa niiden joukossa ainoatakaan, joka ei Jumalan mittaamattoman täydellisyyden rinnalla olisi aivan vähäpätöinen ja ahtaisiin rajoihin kytketty. Tahtoni, vaalivapauteni, on ainoa, joka on niin suuri, etten voi muodostaa mielletäkään mistään suuremmasta. Tämän kyvyn nojalla juuri etupäässä ymmärränkin itseni Jumalan kuvaksi ja hänen kaltaisuuksiensa luoduksi. Sillä vaikka jumalallinen tahdon vapaus minun vapauteni rinnalla onkin ylitse kaiken vertailun suurempi, niin hyvin siihen liittyvän viisauden ja vallan vuoksi, jotka tekevät sen järkähtämättömän vahvaksi ja tehoisaksi, kuin myöskin hänen tahtonsa paljosta laajemman ulottuvaisuuden tähden, niin ei se kumminkaan semmoisenaan, pelkkänä valitsemisvapautena, ole minun vapauttani suurempi. Itse asiassahan vaalivapaus ei ole mitään muuta, kuin että voin tehdä jotakin tahi jättää tekemättä (myöntää tai kieltää, tavoittaa tai välttää) eli tarkemmin sanoen: että olen sellaisessa suhteessa tajuntani sisällykseen ettei mikään ulkonainen voima pakota minua myöntämään eikä kieltämään, tavoittamaan eikä välttämään mitään, joka esiintyy näiden vaihtopuolien eteen tajunnassani. Toiselta puolen on huomattava ettei todellisen vapauden edellytyksenä suinkaan ole ainainen mahdollisuus kallistua kummalle vaihtopuolelle hyvänsä. Päinvastoin on vaalini todellisuudessa sitä vapaampi, kuin ratkaisevammin kallistun toiseen vaihtopuoleen, joko siitä syystä että ilmeisesti näen toden ja hyvän olevan sillä puolella, taikka sen tähden että Jumala sillä tavoin suunnitsee ajatusteni sisimmän kulun. Ei myöskään Jumalan armo eikä luonnollinen tieto koskaan vähennä vapauttamme, vaan päinvastoin ne sitä lisäävät ja vahvistavat. Itse asiassa tuo yhtäkaikkisuuden kanta, jolla olen silloin kun ei mikään syy kehota minua enemmän toiseen kuin toiseenkaan vaihtopuoleen, on vasta vapauden alhaisin aste. Tämä kanta ei näet suinkaan osota mitään täydellisyyttä vapaudessani, vaan ainoastaan aktiiviseen tahtomiseen

tarvittavan tiedollisen pohjan puutetta. Sillä jos aina selvästi näkisin millä puolella tosi ja hyvä on, niin en milloinkaan tarvitseisi tuumailla tehdäkseeni valintani tarjona olevain tiedollisten arvostelmain tahi käytännöllisten tahtomismahdollisuuksien välillä. Silloin olisin kyllä täydellisesti vapaa, mutta en milloinkaan yhtäkaikkinen ja piittaamaton.

Edellä sanotusta selviää ettei Jumalan minulle lahjoittama tahtomiskyky semmoisenaan ole syynä erhetyksiin, sillä se tarjoo minulle aivan riittävästi tilaisuutta vapaasti valitsemaan toden ja epätoden, hyvän ja pahan välillä, ja on muutoin laatuansa aivan täydellinen. Ei niihin myöskään ole syynä älyni eli ymmärrykseni, sillä Jumalasta lähteneenä tajuaa tämä kyky aivan varmaan kaikki tajuttavansa ihan oikein, jotenka tässä ei ole sijaa millekään pettymiselle.

Mutta mistä sitten ovat erhetykseni syntyisin? Siitä ainoastaan syystä että tahtoni ulottuu kauvemmas kuin älyni. Kun en tule pitäneeksi tahtomistani niissä rajoissa, joihin tietämiseni on suljettu, vaan sallin sen ulottua asioihin, joita en tiedäkään, niin tapahtuu helposti että tahtoni, yhtäkaikkisuuden kannalta vilahuttaa totuuden ja hyvän vastakkaiselle puolelle. Siten syntyvät sekä tietopuoliset erhetykseni että siveelliset hairahdukseni.

Tahdon valaista näitä seikkoja moniailla esimerkeillä. Kun tässä näinä päivinä, tutkiessani olisiko maailmassa mitään tosioleavaista, huomasin oman olemassa-oloni seuraavan juuri siitä, että minä tätä kysymystä tutkistelin, niin ei se arvostelma, jolla olin pakotettu myöntämään tämän selvän tietämiseni sisällyksen todeksi, suinkaan johtunut siitä, että joku ulkonainen voima olisi ajanut minua sitä myöntämään, vaan se valtava selvyys ja valo, joka ilmeni tiedossani, synnytti yhtä valtavan viettymyksen tahtooni, ja niin tapahtui puheena olevan arvostelman omaksuminen todeksi minun puoleltani sitä omavaraisemmin ja vapaammin, kuin vähemmän välinpitämätön (indifferentti) olin sitä tekemään. Nyt tiedän siis että minä itse ajattelevana oliona olen olemassa. Mutta samalla huomaan myöskin että tajunnassani väikyy jonkunlaisen aineellisen maailman mielle. Nyt syntyy kysymys: onko se ajatteleva olio, joka on minussa eli oikeammin joka minä itse olen, jotakin tuosta aineellisesta maailmasta eriäväistä, vai ovatko nämät kaksi yhtä ja samaa oliota. Kun ei ymmärryksessäni vielä toistaiseksi esiinny mitään syytä, joka kehottaisi pitämään toista mahdollisuutta uskottavampana kuin toistakaan, niin olen aivan yhtäkaikkinen myöntämään tahi kieltämään toista enemmän kuin toistakaan, samoin kuin siihenkin että jätän arvostelman muodostamisen kokonaan sillensä.

Tämä yhtäkaikkisuus ei ulotu ainoastaan niihin asioihin, joista ymmärrykseni ei ole saanut mitään tietoa, vaan yleensä kaikkeen mitä se tuumailun tapahtuessa ei kyllin tarkasti tunne. Nyt voi käydä niin että on olemassa joitakin hyväksyttäviä arveluita, jotka kehottavat kallistumaan toiseen vaihtopuoleen, vaan tieto siitä, että puolustimet ovat pelkkiä arveluita, eikä varmoja, epäilemättömiä tietoja, riittää ajamaan hyväksymiseni aivan päinvastaiselle taholle. Tämän olen myöskin näinä päivinä saanut riittävästi kokea, kun otaksuin kaikki entiset täydellisinä varmuuksina pidetyt tietoni kokonaan vääriksi, ainoastaan siitä syystä että olin huomannut niitä eräässä katsannossa voitavan epäillä. Oikea ja pettämätön menettely silloin, kun en riittävästi selvästi ja täsmälleen voi erottaa totuutta valheesta, on se että kokonaan jätän arvostelman sellaisesta asiasta tekemättä. Sillä joko arvostelmani olisi kieltävä tai myöntävä, sisältäisi se kumpaisessakin tapauksessa vaalivapauden väärinkäyttämisen. Jos näet käännyin sille puolelle, joka on väärä, on pettymiseni ilmiselvä. Jos taas omaksun toisen, niin osun kyllä sattumalta oikeaan, mutta arvostelmani on silti virheellinen, sillä luonnollinen järki käsittää selvästi että älyllisen tajuamisen tulee käydä tahdon suuntaamisen edellä.

Tässäpä juuri, vaalivapauden väärinkäyttämässä, onkin se puuttuvaisuus, joka muodostaa erhettymisen. Puuttuvaisuus on itse käyttämistoiminnossa, siinä miten minä sen suoritan, eikä suinkaan Jumalalta saamassani kyvyssä eikä myöskään sen käyttämisessä mikäli tämä hänestä riippuu. Eihän näet ole mitään syytä valittaa siitä ettei Jumala ole antanut minulle suurempaa älyä eli terävämpää luonnollista järkeä kuin minkä hän on antanut, koska jo äärellisen älyn luonto on sellainen, että paljonkin asioita jää siltä käsittämättä, samoin kuin taas luodulle järjelle on luonnonomaista että se on äärellinen. On päinvastoin syytä kiittää häntä, joka ei koskaan ole ollut minulle mitään velkaa, siitä mitä hän on minulle lahjoittanut, eikä suinkaan nureksia että hän olisi minulta riistänyt tai vienyt pois mitä hän ei ole antanut.

Eipä vielä siinäkään ole valittamisen varaa, että olen häneltä saanut laajemmalle ulottuvan tahdon kuin älyn. Sillä kun tahtoni on yksi ja jakautumaton, niin ei sen luonto näytä sallivan että siitä voitaisiin mitään vähentää; ja kuta ulottuvampi se todella on, sitä suuremmassa kiitollisuuden velassa olen minä sen antajalle.

Ei liioin sovi sanoa että Jumala avustaisi minua niiden tahdonilmausten esiinsaamisessa tahi niiden arvostelmain muodostamisessa, joissa erhetykseni tapahtuu. Sillä näitä toimintoja vastaan, mikäli ne Jumalasta riippuvat, ei ole mitään muistutettavaa enemmän totuuden kuin hyvyydenkään kannalta katsoen. Onpa vielä luettava minulle suuremmaksi täydellisyydeksi että kykenen saamaan nuo toiminnot aikaan, kuin jos en kykenisi. Itse tuo puuttuvaisuus taasen, joka on varsinainen ja

yksinomainen syy kaikkiin erhtyksiin ja hairahduksiin, ei kaippaa olemassa-oloonsa mitään avustamista Jumalan puolelta, se kun ei itsessään ole mikään olio; ja jos sen aiheuttavaksi syyksi oletetaan Jumala, niin ei sitä silloin ole nimitettäväkään puuttuvaisuudeksi, vaan ainoastaan kielteeksi. Sillä Jumalassa ei suinkaan ole mitään puuttuvaisuutta sen vuoksi, että hän on varannut minulle vapauden hyväksyä tai olla hyväksymättä ajatuksia, joista ymmärrykseni ei ole saanut häneltä selvää käsitystä, vaan kieltämättä on puuttuvaisuus minussa, kun käytän tätä vapautta väärin muodostaessani arvostelmia asioista, joita en käsitä.

Epäilemättä olisi Jumalan ollut helppo menetellä niinkin että nykyiselläkin tahdon vapaudella ja tällä rajoitetulla tietokyvyllä varustettuna, mikä minulla nyt on, yhtäkaikki olisin vapaa erehtymisestä. Sen hän olisi voinut tehdä joko siten, että olisi antanut älylleni selvän ja täsmällisen käsityksen kaikista niistä asioista, jotka koskaan tulisivat tuumailuni esineeksi, taikka siten, että olisi unohtumattomasti painanut muistooni sen, ettei mistään asiasta pidä muodostaa arvostelmaa ellen ole sitä selvään ja täsmälleen käsittänyt. Helposti ymmärrän myöskin että, jos ajattelen itseäni joksikin kokonaiseksi, minusta olisi ollut sukeutuva jotakin melkoisesti täydellisempää kuin mitä nyt olen, jos nimittäin Jumala olisi minut semmoiseksi aikonut. Mutta silti en voi kieltää etteikö maailman kaikkeus kokonaisuudessaan esiintyisi täydellisempänä sen kautta, että jotkut sen osat ovat erhtymisen alaisia, toiset eivät, kuin jos kaikki olisivat aivan samanlaisia.

Ja omasta puolestani minulla taas ei suinkaan ole syytä valitella siitä, että Jumala on antanut minun näyteltäväkseni maailmassa sellaisen osan, joka ei ole kaikkein etevin ja täydellisin. Sillä minulla on nykyisessä asussani kylläkin mahdollisuutta välttää erehtymistä. Tosin en siihen kykene ensiksi mainitulla äsken puheena olleista tavoista, siihen kun vaadittaisiin kaikkein tuumailun alaisten asiain selvää käsittämistä. Vaan jälkimmäisellä tavalla se kyllä käy päinsä; sillä tämän perustuu ainoastaan siihen, että muistan olla muodostamatta arvostelmaa silloin kun totuus asiassa ei ole minulla selvillä. Tietysti en voi yhtämittaa säilyttää tätä yhtä ja samaa ajatusta tajunnassani, mutta sen sijaan voin kyllä tarkkaavaisen ja usein uudistetun mietiskelyn kautta päästä siihen, että muistan tuon tärkeän päätökseni joka kerta kun tarve vaatii ja siten saavutan kuin saavutankin vapauden erhtettyväisyydestäni.

Ja tämäpä juuri onkin ihmisen suurin ja tähdellisin täydellisyys. Hyöty tämänpäiväisestä mietiskelystäni ei siis suinkaan ole vähäinen. Olenhan saanut selville erhtymisen ja epätotuuden syyt! Ja mikään muu kuin mitä tässä olen selittänyt se ei voi olla. Sillä kun vaan niin ohjaan tahtoani, ettei se koskaan pääse ulottumaan muihin asioihin kuin mitkä ymmärryksessäni esiintyvät selvään ja täsmälleen tunnettuina, niin on erhtyminen kokonaan mahdoton. Onhan jokainen selvä ja täsmällinen tajuama kieltämättä jotakin. Mikään sellainen ei siis voi olla alkuisin tyhjästä, vaan täytyy sen äärimmäisenä alkuna ja perustuksena olla Jumala, täydellisyysien täydellisyys, jossa ei petosta ole. Ja näin ollen on myöskin jokainen selvä ja täsmällinen tajuama tosi. Eikä tämänpäiväinen oppi rajoitu vielä siihen että olen saanut selville mitä minun on vältettävä pysyäkseni vapaana erehtymisestä. Olen näet samalla saanut tietää senkin mitä minun on tehtävä saavuttaakseni totuutta. Varmasti saavutan sen siten, että riittävällä tarkkaavaisuudella kiinnitän huomioni kaikkeen, minkä täydellisesti käsitan, ja että tarkoin erotan nämä asiat niistä, joista käsitykseni on verrattain sekava ja hämärä. Tämän ohjeen noudattamista olenkin tästälähin kaikella uutteruudella harrastava.

VIIDES MIETELMÄ.

Aineellisten kappalten olemus. Lisiä todistuksiin Jumalan olemassa-olosta.

Jumalan ominaisuuksissa olisi vielä paljon selvittelemistä, ja useat seikat oman itseni, toisin sanoen henkeni olemuksessa vaatisivat myös tarkempaa tutkimista. Mutta ehkäpä saan tilaisuuden toisten palata näihin asioihin. Tällä kertaa, kun olen päässyt selville siitä, mitä minun on tehtävä ja jätettävä tekemättä saavuttaakseni totuutta, on ensimmäinen ja kiireellisin tehtäväni koettaa ponnistautua ylös siitä epäilysten hetteestä, johon edellisinä päivinä vajosin. On siis ensiksikin saatava selville onko aineellisista kappaleista ylipäänsä mikään varma tieto mahdollinen. Mutta ennenkuin otan pohtiakseni kysymyksen, onko mitään sellaisia kappaleita minun ulkopuolellani edes olemassa, on minun hiukan lähemmin tarkastettava näiden kappalten mielteitä, mikäli niitä tajunnassani on tavattavissa, nähdäkseni mitkä niistä ovat selviä ja täsmällisiä, mitkä sekavia. Selvinä esiintyvät tajunnassani ko'ollisuus eli kvantiteetti, jota nimitystä filosofiassa usein selvennetään lisännöllä «jatkuva», toisin sanoen ko'on, taikka vielä paremmin ko'ollisen olion ulottuminen pituudelle, leveydelle ja korkeudelle; edelleen ulottuvaisen olion eri osain luku, suuruus, muoto, asento ja liikunto paikallisuudessa, ja

vihdoin eri liikkeiden kestäntä. Nämä kaikki eivät ole minulle ainoastaan yleisesti tutut ja selvät, vaan minulla on vielä sen lisäksi epälukeinen joukko selviä erikoismielteitä erityisistä muodoista, luvuista, liikkeistä j. n. e., joiden todellisuus on siksi ilmeinen ja luontooni menevä etten niitä ensi kerran hoksattessani oikeastaan huomaakaan oppivani mitään uutta, vaan pikemmin luulen muistuvan mieleeni jotakin ennen opittua taikka että silloin vasta havaitsen mielteitä, jotka jo kauvan ovat olleet minussa, vaikkeen ole ennen tullut kääntäneeksi niihin huomiotani. Tärkeintä on kuitenkin että huomaan tajunnassani olevan epälukeisan joukon mielteitä olioista, jotka eivät voi olla jotakin kokonaan olematonta, vaikkei niitä mahdollisesti semmoisinaan ole missään ulkopuolella itseäni. Vaikka näet ajatukseni näistä olioista muodostuukin tavallaan vapaasti, niin eivät itse oliot kuitenkaan synny minun mielikuvituksessani, vaan on niillä kullakin oma todellinen ja muuttumaton olemuksensa. Kun esim. kuvittelen kolmiota, niin on sen ominainen olemus eli muoto aivan varmasti olemassa, muuttumattomana ja ikuisena, vaikkei sellaista yksityiskuviota ikinä olisi tavattavissa missään maailmassa ulkopuolella minua. Tämä kolmion määrätty, muuttumaton olemus ei ole minun tekemäni eikä se riipu minun tajuavasta sielustani, mikä näkyy siitäkin että kolmiolla voidaan todistaa olevan useita eri ominaisuuksia, esim. että sen kolme kulmaa ovat yhteensä yhtäsuuret kuin kaksi suoraa, että suurimman kulman vastassa on pisin sivu y. m. Nämä ominaisuudet ovat nyt kaikissa tapauksissa selvinä tietoisuudessani joko tahdon tahi en, vaikkapa en aikaisemmin kolmiota kuvitellessani olisi koskaan niitä ajatellut ja siis vielä vähemmän niitä mielikuvituksellani luonut. Ei olisi myöskään asianmukaista sanoa että tuo kolmion mielle on tullut tajuntaani aistien välityksellä niistä kolmion muotoisista ulkoesineistä, joita silloin tällöin olen sattunut näkemään. Sillä voinhan ajatella lukemattomia muita muotoja, joiden mielteitä ei mitenkään voi epäillä aistien kautta tulleiksi, mutta joilla kuitenkin voin todistaa olevan useita ominaisuuksia kuten kolmiollakin. Noiden kuviomuotojen tosiperäisyys ei siis mitenkään ole kiellettävissä. Selvän tietämistoiminnan aiheuttajina minussa niiden itsessäänkin täytyy olla jotakin muuta kuin puhdas ei-mitään. Sillä onhan kaikki, mikä on tosiperäistä, itsessään jotakin, ja edellä olen taas jo riittävän laveasti todistanut että kaikki, mitä selvästi tajuan, on totta. Ja vaikkapa en olisi tätä todistusta esittänyt, niin on henkeni olemus kieltämättä sellainen, etten voi olla myöntämättä selvästi tajuamiani asioita tosiksi, ainakin niin kauvan kuin tällainen tajunta kestää. Toiselta puolen muistan että minä ennen tätä aikaa, kun hengenelämäni vielä alkuperäisellä välittömyydellään riippui kiinni aistien esineissä, pidin kaikista varmimpana juuri niitä totuuksia, joita olin saanut tietooni kuvioista, luvuista tahi muista laskuopin, mittaustieteen elikkä ylipäänsä puhtaan ja abstraktisen matematiikin alalle kuuluvista seikoista, ja joista käsitykseni myöskin oli ehdottomasti selvä.

Mutta jos kerran yksistään siitä, että minulla tajunnassani on jonkun olion mielle, seuraa että tuohon oloon todellisuudessa kuuluu kaikki mitä minä siitä selvään ja täsmällisesti käsitän, niin eiköhän tätä suhdetta vuorostaan voisi käyttää todistuksena Jumalan olemisesta? Varmaahan on että hänen, ehdottomasti täydellisen olennon mielle on tajunnassani olemassa, yhtä hyvin kuin että siellä on jonkun kuvion tahi luvun mielle; ja aivan yhtä selvä ja täsmällinen on myös käsitykseni siitä että hänen luontaiseen olemukseensa kuuluu ikuinen olemassa-olo, kuin konsaan siitä mitä voin matemaattisesti todistaa kuuluvaksi jonkun kuvion tahi luvun olemukseen. Vaikkapa siis kaikki se, mitä tässä edellisinä päivinä olen mietiskellyt, ei olisikaan totta, niin pitäisi minulla nyt kuitenkin olla Jumalan olemassa-olosta vähintään yhtä suuri varmuus kuin tähän asti matemaattisista totuuksista. Mutta ensi näkemältä tämä ei kuitenkaan näytä aivan selvältä, vaan tuntuu siltä kuin siinä piilisi jonkunlainen sofismi. Kaikkia muita olioita ajatellessani olen näet tottunut erottamaan olemassa-olon olemisesta, ja tästä johtuu taipumukseni luulemaan että samanlainen erotus olisi mahdollinen Jumalankin nähden. Mutta tarkemmin ajatellen huomaan aivan selvästi että Jumalan oleminen ilman olemassa-oloa on aivan yhtä mahdoton kuin kolmio, jonka kulmat yhteensä eivät olisi yhtäsuuret kuin kaksi suoraa tahi kuin on vuori ilman laaksoa. Yhtä mieletöntä kuin olisi ajatella Jumalaa, ehdottomasti täydellistä olentoa, jolta kuitenkin puuttuisi olemassa-olo, yhtä mieletöntä olisi myöskin ajatella vuorta, jonka vieressä ei olisi laaksoa.

Vaan olkoonpa niinkin etten voi ajatella Jumalaa muutoin kuin olemassa-olevana, yhtä vähän kuin vuorta ilman laaksoa, niin on huomattava ettei siitä, että minä ajattelen vuorta ainoastaan laakson yhteydessä, vielä seuraa mitään semmoista kuin että joku vuori todellakin olisi maailmassa olemassa, ja samoin ei siitäkään, että minun ajatukseeni Jumalasta sisältyy olemassa-olo, suinkaan seuraa että hän todellakin olisi olemassa. Eihän minun tajuntani eli ajattelemiseni voi pakkokeinoilla kääntää olevaisuutta mihinkään. Mutta samoin kuin voidaan kuvitella siivellistä hevosta, vaikkei millään hevosella ole siipiä, samoin voin kukaties minäkin kuvitella Jumalalle olemassaolon, vaikkei mitään Jumalaa olekaan. Päin vastoin. Tässä juuri sofismi onkin. Ettei ole mahdollista ajatella vuorta ilman laaksoa ei suinkaan sisällä sitä että joku vuori laaksoineen silti olisi jossakin paikassa olemassa, mutta kyllä sen että vuori ja laakso sekä olevina että olemattomina ovat toisistaan erottamattomat. Samoin se tosiasia, ettei Jumalaa voida ajatella muutoin kuin olemassa-olevana, sisältää sen, että olemassa-olo on Jumalan olemuksesta erottamaton, ja että siis Jumala todella on olemassa;—ei sen vuoksi että minun ajattelemiseni sen vaikuttaisi tahi pakolla hallitseisi olevaisuutta, vaan päin vastoin siitä syystä että itse tosiasian, Jumalan olemassa-olon välttämättömyys pakottaa minut niin ajattelemaan. Sillä minulla ei

todellakaan ole vapautta ajatella Jumalaa ilman hänen olemassa-oloansa, toisin sanoen: en voi ajatella ehdottomasti täydellistä olentoa, joka olisi siinä määrin epätäydellinen että siltä puuttuisi tärkein kaikista täydellisyyksistä, vaikka minulla kyllä on vapaus kuvitella mielessäni hevosta joko siivelliseksi tahi siivettömäksi.

Tässä on kuitenkin vielä eräs erheellinen vastaväite torjuttava, se nimittäin että edellä esitetty Jumalan olemassa-olon välttämättömyys olisi syntynyt ajatukseeni vasta sen kautta että ensin oletin hänen omistavan kaikki mahdolliset täydellisyydet, joista olemassa-olo tiettävästi on yksi, mutta ettei muka ollut välttämätöntä tehdä tuota alku-olettamusta, yhtä vähän kuin on tarpeellista olettaa että kaikki nelisivuiset kuviot sisäytyvät ympyrään, josta tietysti seuraisi että myöskin vinoneliö sisäytyy ympyrään, mikä kuitenkin on ilmeisesti väärin. On näet huomattava että vaikkei itsessään ole ollenkaan välttämätöntä että ajatukseni ylipäänsä koskaan kohdistuisi Jumalaan, niin on kumminkin aivan välttämätöntä että joka kerta kuin se tapahtuu, joka kerta kuin mielin ajatella olevaisuuden ensimmäistä ja korkeinta olentoa ja henkeni aartehistoista ikäänkuin vetää esille hänen mielteensä, täytyy minun myöskin lukea hänen olemukseensa kuuluviksi kaikki mahdolliset täydellisyydet, vaikken niitä silloin ehkä kaikkia luettele enkä edes yksitellen tarkastelekaan. Tämä välttämättömyys se sittemmin, huomattuani että olemassa-olo myös on yksi jopa varsin tärkeä täydellisyys, oikeuttaa sen johtopäätökseni että tuollainen olevaisuuden ensimmäinen ja korkein olento on olemassa. Eihän kolmionkaan mieltäminen ole minulle mitään välttämätöntä. Mutta joka kerta kuin tahdon ajatuksissani katsella kolmikulmaista kuviota, täytyy minun ajatella sitä sellaiseksi, jonka kaikki kulmat yhteensä ovat yhtäsuuret kuin kaksi suoraa, vaikken tätä seikkaa juuri silloin erityisesti tarkkaisikaan. Kun sitävastoin tutkin mitkä kuviot sisäytyvät ympyrään, niin ei mikään pakota minua luulemaan, että kaikki nelisivuiset kuuluvat niihin, enkä sitä edes voi kuvitellaakaan, niin kauvan kuin en tahdo myöntää mitään, jota en selvään ja täsmällisesti ymmärrä. On siis olemassa suuri erotus tällaisten värien olettamisten ja todellisten, myötäsyttyisten mielteiden välillä, joista ensimmäinen ja tärkein on Jumalan mielle. Monet ovat todella ne syyt, jotka osottavat ettei tämä mielle ole mikään kuvitelma eikä minun ajatuksestani riippuvainen, vaan todellisen ja muuttumattoman olemuksen kuva. Ensiksikin se, etten voi keksiä mitään toista oliota, jonka luontaiseen olemukseen kuuluisi olemassa-olo, paitsi Jumalan; toiseksi se etten voi ajatella kahta tahi useampaa sellaista olentoa, edelleen se että samalla kuin myönnän hänen nyt olevan olemassa, huomaan myöskin että hänen ehdottomasti täytyy olla ollut ijankaikkisuudesta sekä pysyvä ijankaikkisesti; ja vihdoinkin vielä se että huomaan Jumalalla olevan lukuisan joukon muitakin ominaisuuksia, joista minä en voi mitään vähentää enkä muuttaa.

Mutta mitä todistamistapaa ikinä käytänkin, on loppupäänä aina se, että vakuutusta saan ainoastaan niistä todisteista, jotka selvään ja täsmälleen tajuan. Täten tajuamistani todisteista taasen moniaat ovat kenen hyvänsä huomattavissa, toisia sitävastoin voidaan keksiä ainoastaan tyystin tarkkaamalla ja uutteralla tutkimisella. Mutta kerran keksittyinä pidetään jälkimmäisiä aivan yhtä varmoina kuin edellisiäkin. Niinpä esim. on selvitys siitä, että hypotenuusan neliö suorakulmaisessa kolmiossa on yhtä suuri kuin kateettien neliöt yhteensä, melkoista vaikeampi kuin että hypotenuusan vastassa on sellaisen kolmion suurin kulma. Mutta sittenkin ensinmainittu tieto kerran on keksitty, uskotaan sitä aivan yhtä varmasti kuin jälkimmäistäkin. Mitä taas Jumalaan tulee, olisi tietoni hänestä ensimmäinen ja kaikista helpoin, ellen olisi niin kokonaan etuluulojen vallassa ja ajatuskykyni aistillisten esinekuvain saartamana. Sillä mikäpä onkaan itsessään selvempää kuin että korkein olento, ainoa, jonka luontaiseen olemukseen kuuluu olemassa-olo, todella on olemassa? Tätä käsittääkseni olen tosin tarvinnut tarkkaa ja jännitettyä mietiskelyä; mutta nytpä olenkin siitä aivan yhtä varma kuin mistä hyvänsä joka minusta näyttää kaikkein varmimmalta. Vieläpä huomaan että muiden asiain varmuus siihen määrään riippuu juuri tästä tiedosta, ettei mikään täydellinen tietäminen voi ilman sitä koskaan olla mahdollinen.

Sillä vaikka minä luonnostani olen sellainen etten voi olla pitämättä jokaista selvään ja täsmällisesti tajuttua asiaa totena, niin kauvan kuin itse tajunta kestää, niin, kun tuo sama luontoni estää minua ainaisesti kiinnittämästä huomiotani saman asian selvään tajuamiseen, ja toiselta puolen taas ennen muodostamani ajatukset usein palajavat mieleeni, voisi helposti tapahtua että unohtaisinkin ne syyt, joiden nojalla joku tuollainen ajatus oli muodostettu, ja sitten ilmeneisi uusia syitä, mitkä järkyttäisivät käsitykseni asiasta, jonka jo kuitenkin olin riittävän selvään ja täsmällisesti tajunnut. Näkyy siis ettei minulla ilman Jumalan tuntemista voisi koskaan olla mistään asiasta todellista, varmaa tietoa, vaan ainoastaan joitakin häilyviä, helposti muuttuvia luulelmiä. Esimerkiksi tarkatessani kolmion olemusta on minulla, mitta- ja opillisten alkeistietojeni avulla, ihan selvillä että sen kulmat yhteensä tekevät kaksi suoraa, enkä minä voi lakata sitä uskomasta niin kauvan kuin huomioni on kiinnitettyinä tämän lauselman todistukseen. Mutta niin pian kuin olen kääntänyt huomioni siitä pois, voisin, ilman tietoa Jumalasta, helposti joutua epäilemään itse lauselman, vaikka kyllä muistankin että minulla on ennen ollut siitä mahdollisimman selvä käsitys. Voisin näet helposti joutua siihen mieleen että oma luontainen olemukseni saattaa minut joskus erehtymään sellaisissakin tiedoissani, joita pidän kaikkein selkeimmin tajuttuina, semminkin kun muistan useinkin ja monessa asiassa tapahtuneen että olen pitänyt totena ja varmana sellaista, jonka myöhemmin ilmestyneiden uusien syiden nojalla olen päättänyt vääräksi.

Tietoni Jumalan olemisesta poistaa nyt tämän mahdollisuuden kokonaan. Sillä päästyäni kerran tästä selville olen samalla huomannut miten kaikki muu, mitä on jo tapahtunut, riippuu hänestä sekä myöskin ettei hän ole petollinen. Tämän nojalla olen päässyt siihen vakaumukseen, että kaikki mitä selvään ja täsmällisesti käsittän on totta. Jospa siis ne syyt, joiden nojalla aikoinaan päätin ylempänä mainitun lauselman todeksi, eivät enään olisikaan minulle tajuisina tiedossani, niin eivät mitkään vastasyt silti voi saattaa minua sitä epäilemään, kun vaan muistan että kerran ennen olen sen selvään ja täsmällisesti tajunnut. Minulla on asiasta yhä tosi ja varma tieto—eikä ainoastaan tästä asiasta, vaan samoin kaikista muistakin, mitkä vaan tiedän joskus maailmassa todistaneeni, niinkuin mittausopillisista väitelmistä y. m.

Olisikohan vielä joku vastaväite mahdollinen? Ettäkö olen tehty sellaiseksi että usein petyn? Tiedänpä että en voi pettyä asioissa, jotka läpeensä selvästi käsittän. Mutta olenpahan ennenkin pitänyt monta käsitystäni totena ja varmana, vaikka se sitten myöhemmin on näyttäytynyt vääräksi? Syynä oli se ettei mikään niistä ollut selvään ja täsmällisesti tajuttu. Tästä säännöstä tietämättömänä olin sattunut muista syistä uskomaan todeksi semmoista, jonka sittemmin huomasin epävarmaksi. Mitä siis? Ettäkö ehkä (kuten edellä otaksuin) näen unta ja ettei niinmuodoin kaikessa siinä, mitä parhaallaan ajattelen, ole sen enemmän perää kuin nukkuvan unelmissa? Tämäkään ei asiata muuta. Sillä jospa näkisinkin unta, niin olisi kuitenkin kaikki totta mikä ymmärrykselleni on selvää ja välttämätöntä.

Näen siis selvästi että kaiken tiedon varmuus ja totuus riippuu yksinomaan totisen Jumalan tuntemisesta aina siihen määrään, ettei minulla ole voinut olla täydellistä tietoa mistään asiasta ennenkuin opin hänet tuntemaan. Mutta tätenpä on samalla ovi avattu suunnattomiin tiedon rikkauksiin yhdeltä puolen Jumalasta ja muista henkisistä asioista, toiselta puolen aineen olemuksesta, joka on puhtaan matematiikin tutkimusesineenä.

KUODES MIETELMÄ.

Aineellisten kappalten olemassa-olo. Sielun oleellinen eriäväisyys ruumiista.

Vielä on tutkimatta onko aineellisia kappaleita olemassa. Aluksi tiedän niistä ainakin sen verran että ne voivat olla olemassa siinä määrin kuin ne kuuluvat puhtaan matematiikan tutkittaviin, sillä tältä kannalta katsoen on käsitykseni niistä selvä ja täsmällinen. Eihän näet ole epäilemistäkään etteikö Jumala olisi kykenevä aikaansaamaan kaikkea sitä, minkä minä kykenen siten käsittämään. Ja enpähän taas toiselta puolen ole koskaan pitänytään hänelle mitään mahdottomana muusta syystä kuin että jokin hänelle oletettu teko sotisi selvää käsitystäni vastaan. Paitsi sitä näyttää mielikuvituskykyäni, jota huomaan käyttäväni aina, milloin olen tekemisissä aineellisten kappalten kanssa, todistavan niiden olemassa-oloa. Sillä tarkemmin miettiessäni mitä mielikuvitus on, selviää minulle ettei se ole mitään muuta kuin tietokyvyn soveltamisesta sitä itseään sisällisesti läsnä olevaan ja niinmuodoin olemassa-olevaan kappaleeseen.

Edellä sanotun selventämiseksi on mielikuvituksen ja puhtaan ajatuskyvyn välinen erotus ensin saatava selville. Kun esim. kuvittelen mielessäni kolmiota, niin en silloin ainoastaan käsitä että kuviteltu esine on eräs kolmisivuinen kolmio, vaan samalla näen nuo kolme sivua ikäänkuin henkeni silmäin edessä läsnä olevina, ja tätä toimintoa minä sitte nimitän mielikuvitukseksi. Mutta jos mielin ajatella tuhatkulmiota, niin käsittän ajattelemalla yhtä helposti kuin edellisessä tapauksessa että on kysymyksessä kuvio, jossa on tuhat sivua, mutta noita tuhatta sivua en voi samalla tavalla kuvitella mielessäni, toisin sanoen en voi nähdä niitä henkeni silmäin edessä läsnä olevina. Ja vaikkapa mahdollisesti sen vuoksi että olen tottunut kappaleita mieltäessäni aina muodostamaan niistä jonkun mielikuvan, joku hämärä kuvion tapainen ilmestysisikin tajuntaani, niin ei se kuitenkaan ole mikään oikea tuhatkulmio, koska se ei missään suhteessa eroa siitä, joka tarjoutuu tajuntaani, jos miellän kymmentuhatkulmiota tahi mitä muuta kuviota tahansa, jossa on hyvin monta sivua, eikä siitä myöskään ole mitään apua niiden ominaisuuksien tuntemiseen, jotka erottavat tuhatkulmion muista monikulmioista. Mutta jos sen sijaan on kysymys viisikulmiosta, niin voin kyllä käsittää sen kuvion ilman mielikuvitusta, samoin kuin tuhatkulmionkin, mutta edellisen voin sitäpaitsi tajuta mielikuvituksella, kohdistamalla henkisen katseeni kuvion viiteen sivuun ja samalla niiden ympäröimään pinta-alaan. Tämä osottaa päivän selvästi että sielu tarvitsee mielikuvitukseen erästä aivan erityistä toimintaa eli tajun suuntaamista, jota se ei käytä ajatukselliseen käsittämiseen. Juuri tuo erityinen toiminto osottaa aivan selvästi mielikuvituksen ja puhtaan ajattelemisen välistä erotusta. Muutoin arvelen ettei mielikuvituskyky, mikäli se eroaa ajatuskyvystäni, varsinaisesti kuulu henkeni olemukseen, sillä epäilemättä olisin ilman sitäkin sama mikä nyt olen. Tästä taas näyttää seuraavan että

mielikuvituskyvyn olemassa-olo riippuu jostakin toisesta oliosta eikä minusta. On myöskin helposti ymmärrettävissä että jos todella olisi olemassa joku aineellinen kappale, johon sieluni olisi yhdistettynä sillä tavalla, että se voisi vapaasti milloin hyvänsä ikäänkuin kääntyä eli asettautua tuota kappaletta katselemaan, aineellisten kappalten kuvittelu ylipäänsä tapahtuisi juuri tuon kappaleen välityksellä. Siten eroaisi mielikuvitus puhtaasta ajatuskyvystä oikeastaan vain siinä, että sielu ajatellessaan ikäänkuin kohdistautuu omaan itseensä, katselemaan jotakuta niistä mielteistä, joita sen säilyissä on; mielikuvituksessa sen sijaan kohdistautuminen tapahtuisi ruumiiseen ja katselun esineenä olisi eräänlainen joko ajatuksella tai aistilla tajuttuun mielteeseen vivahtava kuva. Mielikuvituksen synty on, kuten sanottu, tämän esityksen avulla helposti ymmärrettävissä, jos vaan sieluun yhdistetty «kappale», ruumis, on olemassa. Ja koska ei muuta yhtä otollista selityserustetta ole tarjona, niin on ruumiin olemassa-olo pidettävä todennäköisenä. Mutta myöskin ainoastaan todennäköisenä. Sillä tarkoista ja monipuolisista tutkimuksista huolimatta ei minun ole onnistunut siitä täsmällisestä mielteestä, joka tajunnassani edustaa kappaleen olemusta, saada esille mitään todistetta, joka ehdottomasti osottaisi minkään aineellisen kappaleen olevan olemassa.

Mutta lukuun ottamatta itse kappalten olemusta, joka kuuluu puhtaan matematiikin tutkimusalalle, kuvastuu mielikuvituksessani paljon muitakin aineellisen olevaisuuden määreitä, niinkuin värejä, ääniä, makuja, kipua y. m., vaikka nämä tosin eivät esiinny siinä yhtä selvinä kuin ensinmainittu. Näitä tajuan kumminkin oikeastaan aistien avulla, joista ne näyttävät muistin välityksellä siirtyvän mielikuvitukseen, ja käypi niiden käsittely tässäkin mukavammin siten, että samalla otan myöskin aistimisen tutkimukseni alaiseksi, nähdäkseni kävisikö siitä, mitä viimeksimainitun mieltämismuodokkeen avulla tajutaan, johtaminen mitään varmaa todistetta aineellisten olioiden olemassa-olosta.

Toistan siis tässä itsekseeni ensinnäkin ne aistimisella tajutut asiat, joita tähän asti pidin tosina, sekä mistä syistä sen tein. Sen jälkeen esitän ne syyt joiden vuoksi sitten rupesin aistimuksiani epäilemään, ja otan vihdoin tutkiakseni mitä minun nyt on niistä uskominen.

Lähinnä ilmoittivat aistini minulle että minulla oli pää, kädet, jalat ja muut jäsenet, mitkä yhteensä muodostavat ruumiin, ja tämä ruumis taasen oli olevinaan osa minua itseäni, milteipä itse minä. Aisteilla tajusin myöskin miten ruumiini oli kappale monien muiden kappalten joukossa, jotka voivat sitä monella tavalla joko hyödyttää tai vahingoittaa. Hyödyn ja vahingon suuruutta taasen ilmoittivat vastaavat mielihyvän ja vastenmielisyyden tunnot. Paitsi mielihyvää ja vastenmielisyyttä (nautintoa ja kipua) tunsin vielä itsessäni nälkää, janoa ja muita haluja, ynnä eräänlaisia ruumiillisia taipumuksia iloisuuteen, suruun, vihaan ja muihin mielenliikutuksiin. Ulkopuolella itseäni taas tunsin kappaleissa, paitsi ulottuvaisuutta, muotoa ja liikuntaa, myöskin erityisiä aistillisia ominaisuuksia, niinkuin kovuutta, lämpöä ja muita kosketuskvaliteetteja sekä niiden lisäksi valoa, värejä, hajuja, makuja ja ääniä, joiden keskinäisen eriävyyden johdolla erottelin taivaan, maan, meret ja muut kappaleet toisistaan. Kaikista näistä kvaliteeteistä saamieni mielteiden nojalla, jotka esiintyivät tajunnassani ja olivatkin ainoat mitä minä oikeastaan ja välittömästi aistimalla tajusin, saatoin mielestäni hyvällä syyllä päättää, että aistimiseni esineinä oli olemassa minun tajunnastani kokonaan riippumattomia olioita, toisin sanoen kappaleita, joista nuo mielteet lähtivät. Sillä, kuten kokemus osotti, tulivat nuo mielteet minuun niin sanoakseni ilman minkäänlaista suostumusta minun puoleltani. Tahtomallani en voinut aistia mitään esinettä, ellei se ollut aistielintä tarpeeksi lähellä, mutta en myöskään voinut olla aistimatta, jos esine oli lähellä. Kun tähän vielä tuli lisäksi että aistimalla saadut mielteet olivat paljoa elävämpiä ja enemmän ilmehikkäitä sekä tavallansa myöskin paljoa täsmällisempiä kuin mitkään niistä, joita muodostin itsetietoisella miettimisellä tai joita tapasin entuudestaan muistooni painuneina, niin näyttipä todellakin vaikealta olettaa että niiden alkuperä olisi minussa itsessäni. Ja kun ei minulla noista olioista muualta saatuja tietoja ollut, niin ei voinut johtua mieleenikään muuta kuin että kysymyksenalaisten mielteiden täytyi olla esittämiensä olioiden kaltaisia. Kun tämän lisäksi muistini tiesi kertoa että aistini olivat olleet käytännössä jo ennen, kuin järkeni, ja jokapäiväinen kokemus taas osotti etteivät omat muodostamani mielteet olleet läheskään niin ilmehikkäitä kuin aistimalla saamani sekä että edelliset enimmäkseen olivat jälkimmäisten osista kokoon sommiteltuja, niin oli se käsitys sangen luonnollinen, ettei minulla ajatuksissani ollut ainoatakaan miellettä, joka ei jo sitä ennen olisi ollut aisteissani. Eikäpä ollut aiheeton sekään käsitykseni että se aineellinen kappale, jota nimitin ruumiikseni, oli minulle melkoista likeisempi kuin mitkään muut kappaleet. Enhän voinut koskaan eritää ruumiistani kuten muista kappaleista. Kaikki halut ja mielenliikutukset tunsin yksinomaan ruumiissa ja sen takia. Kivut ja nautinnon hivelteet ilmestyivät milloin missäkin osassa ruumista, vaan ei koskaan sen ulkopuolella. Mutta miksi kivun tunto synnyttää alakuloisuutta sielussa, nautinto taas ilon tunnetta, minkä tähden se omituinen nipistely vatsassani, jota sanon näläksi, kehottaa minua nauttimaan ruokaa, kurkun kuivuus juomaa j. n. e.: siihen ei minulla ollut muuta selitystä kuin että luonnostani olin siihen tottunut. Sillä mikäli ainakin minä voin ymmärtää, ei mainitun nipistelyn ja ruoan nauttimishalun välillä eikä myöskään sen aistimuksen yhdeltä puolelta, minkä kipua tuottava esine synnyttää, ja aistimuksesta johtuvan alakuloisuuden eli surun tunteen välillä toiselta puolelta ole mitään yhteyttä. Myöskin ne muut arvelut, joita minulla aistimusteni esineistä oli, olivat mielestäni luonnosta opittuja; sillä vakaumukseni niistä oli syntynyt ennen kuin olin ollenkaan ajatellut mitään syitä, joilla sitä voisi todistaa.

Myöhemmin kuitenkin useammankertaiset kokeet kokonaan järkyttivät luottamukseni aisteja kohtaan. Välisti huomasin esim. että torni, joka kaukaa katsoen oli pyöreä, likeltä näytti neliskulmaiselta, samalla kuin suuri kuvapatsas sen huipulla näytti maasta katsoen varsin vähäiseltä. Miltei lukemattomissa muissakin tällaisissa asioissa huomasin ulkonaisten aistien nojalla tehdyt arvelut pettäviksi, eikä ainoastaan ulkonaisten, vaan vieläpä sisällistenkin. Sillä mikä voipi esim. olla sisällisempää kuin kipu? Ja kuitenkin olin joskus kuullut henkilöiden, joilta oli sahattu sääri tai käsivarsi pois, sanovan aika ajoittain tuntevansa kipua siten poistetussa ruumiin jäsenessä. Ei siis näyttänyt olevan niin aivan varmaa että minussakaan se kipu, jota olin tuntevinani jossakin jäsenessä, olisi todellista. Näihin tuli vielä lisäksi kaksi erittäin laajalle tähtäävää epäilemisen syytä. Ensiksikin se, ettei valvomistilassa saamissani aistimuksissa näyttänyt olevan yhtään sellaista etten olisi yhtä hyvin voinut pitää sitä unissa saatuna. Mutta kun en pitänyt unissa saatuja aistimuksia ulko-olioista lähteneinä, niin ei näyttänyt olevan riittävää syytä myöntää sellaista alkuperää niillekään, joita olin valveilla ollessa tajunnut. Toinen epäilemisen syy johtui siitä että oman olemukseni alkuperäinen aiheuttaja oli minulle tuntematon tahi ainakin oletin sen tuntemattomaksi, minkä vuoksi ei näyttänyt ollenkaan mahdolltomalta että voisin olla jo luonnostani luotu sellaiseksi, että erehdyn siinäkin mitä pidän kaikkein varminpana totuutena. Toiselta puolen ne perusteet, joiden nojalla ennen olin uskonut aistillisten havaintojeni todenperäisyyteen, näyttivät olevan helpot kumota. Sillä kun oli silmännähtävää että luonto monessa suhteessa veti minua menettelyyn, jota järkeni vastusti, niin ei n. s. luonnon opetuksiin näyttänyt olevan paljon luottamista. Vaikkapa siis esim. aistilliset havaintoni eivät riippuisikaan minun tahdostani, niin ei silti vielä olisi syytä pitää niitä ulkopuolella omaa itseäni olevista olioista lähteneinä, koska voisi olla mahdollista että minussa olisi joku itselleni vielä tuntematon luontainen kyky, joka ne synnyttää.

Nyt sitävastoin kun olen oppinut paremmin tuntemaan itseäni ja alkuperääni, on kantani sen verran muuttunut etten katso olevan syytä umpimähkään uskoa todeksi kaikkia vaikutelmia mitä aisteista saan, mutta ettei toiselta puolen myöskään ole syytä niitä kaikkia ylisummaan epäillä.

Siis ensiksikin: koska tiedän että kaiken sen, mitä selvään ja täsmällisesti ymmärrän, on Jumala tehnyt sellaiseksi kuin minä sen ymmärrän, niin on selvää että jokainen olio, jonka voin selvään ja täsmällisesti ymmärtää yksinänsä ilman toista oliota, myöskin todellisuudessa on toisesta erillinen, itsenäinen olio, kun näet ei ole syytä luulla ettei Jumala olisi voinut sitä asettaa eri olioksi, eikä myöskään vaikuta asiaan mikä voima tuon erillisenä pitämisen minun puoleltani vaikuttaa. Siis on siitä tosiasia, että tiedän olevani olemassa ja etten huomaa olemukseeni kuuluvan kerrassaan mitään muuta kuin sen että olen ajatteleva olio, tehtävä se johtopäätös ettei olemukseeni todellisuudessa mitään muuta sisälly kuin että olen ajatteleva olio. Olkoonpa siis niinkin (kuten tuonnempana tulemme näkemään) että minulla on ruumis, joka on mitä kiinteimmillä siteillä olemukseeni yhdistetty: kun minulla kumminkin tämän rinnalla on selvä ja täsmällinen mielle itsestäni ajattelevana eikä ulottuvaisena oliona ja toiselta puolen yhtä selvä mielle ruumiista ainoastaan ulottuvaisena, mutta ei ajattelevana oliona, niin on epäämätöntä että minä ruumiiseeni verraten olen eri olio ja että minulla on mahdollisuus olla ja pysyä olemassa ilman sitäkin.

Mutta minulla on tajunnassani myöskin eräillä erityisillä mieltämismuodokkeilla varustettuja kykyjä, nimittäin mielikuvitus- ja tuntokyky. Voin varsin helposti ajatella että olisin olemassa ilman näitä kykyjä, mutta sitävastoin en voi ajatella niitä ilman minua, toisin sanoen ilman ajattelevaa substansia, johon ne kuuluvat. Niiden käsitteeseen kuuluu näet jonkun verran ymmärtämistä ja sen vuoksi minä käsitän niiden olevan samassa suhteessa minuun kuin muodokkeet ovat substansiinsa. Vieläkin tapaan itsessäni muita kykyjä, niinkuin että voin muuttaa paikkaa, että olennollani on vissi muoto y. m., joita yhtä vähän kuin ensinmainittujakaan voidaan ymmärtää ilman substansia, johon ne kuuluvat ja jota paitsi ne eivät myöskään voi olla olemassa. Mutta selvää on taas että jos nämä kyvyt kerran todella ovat olemassa, niiden täytyy kuulua aineelliseen eli ulottuvaiseen substansiin eikä ajattelevaan, sillä niiden selkeään ja täsmälliseen käsitteeseen kuuluu kyllä ulottuvaisuutta, mutta ei suinkaan mitään ymmärtämisen eikä ajattelemisen tapaista. Mutta sitäpaitsi on minussa eräs passiivinen aistimiskyky, toisin sanoen kyky vastaanottaa ja tunnistaa aistillisten olioiden mielteitä, jota tietysti en ollenkaan voisi käyttää ellei joko minussa tahi jossakin toisessa olennossa löytyisi vastaava aktiivinen kyky sellaisten mielteiden synnyttämiseen eli tuottamiseen. Tämä viimeksi mainittu kyky ei tietenkään voi olla minussa, koska se ei laisinkaan edellytä mitään ajattelemista ja kun ei myöskään mielteiden syntyminen vaadi mitään myötävaikutusta minun puoleltani, vaan tapahtuu usein aivan vastoin tahtoanikin. Sen täytyy siis olla jossakin toisessa substansissa. Ja koska tässä substansissa täytyy olla löydettävissä, joko valmiina ja tosiasiallisena tahi toisiin määreisiin sisäytyneenä, koko se todellisuus, joka puheena olevan kyvyn luomissa mielteissä esiintyy ajateltuna, niin täytyy substansin itsensä olla joko aine yleensä (joka silloin tietävästi sisältäisi tosiasiallisena kaiken sen mikä mielteissä esiintyy ajateltuna) taikka on se Jumala taikka joku ainetta ylevämpi luomus, jonka olemuksen rikkaudessa mielteiden todellisuusvastike on sisäytyneenä. Mutta kun otetaan huomioon että Jumala on totinen, niin on selvää etteivät mielteeni voi olla hänen välittömästi minulle antamia eikä hän myöskään voi olla saattanut niitä minuun sellaisen luomuksen välityksellä, jossa niiden ajatellulla todellisuudella ei olisi kohtipäistä, tosiasiallista

vastiketta, vaan ainoastaan joku muihin määreihin sisäytynyt selityspenuste. Sillä kun hän ei ole antanut minulle mitään mahdollisuutta ymmärtämään miten mielteeni olisivat voineet nyt oletettua tietä syntyä, vaan päinvastoin valtavan taipumuksen uskomaan että ne todella lähtevät aineellisista kappaleista, niin en voi ymmärtää mitenkä hän itse voisi olla totinen, jos niiden alkuperä kuitenkin olisi jossakin muualla kuin juuri aineellisissa kappaleissa.

Siis: aineelliset kappaleet ovat olemassa.

Mahdollista kyllä etteivät ne kaikki todellisuudessa ole sellaisia miksi minä ne aistimalla tajuan, tällainen tajuaminen kun monasti on sangen hämärä ja sekava. Mutta ainakin on niissä kaikki ne tuntomerkit, mitkä selvään ja täsmällisesti käsitan, toisin sanoen kaikki yleismääreet, jotka puhtaasti matematiikin esineissä tulevat kysymykseen.

Mitä taas tulee muihin aineellista olevaisuutta koskeviin kysymyksiin, koskevat moniaat niistä ainoastaan vähäpätöisempiä syrjäseikkoja, esim. auringon suuruutta, muotoa j. n. e., taikka on käsitykseni niistä liian vähässä määrin selvä, niinkuin esim. valosta, äänestä, kivusta j. m. s. Nämä seikat tosin ovat suuressa määrin epäilyksen alaisia ja epävarmoja. Mutta tuo sama suuri totuus, että Jumala ei voi olla petollinen ja ettei siis ole mahdollista että mielipiteissäni olisi jotain pettävää, jonka poistamiseen Jumala ei olisi antanut minulle tarpeellista kykyä, antaa minulle varman toivon totuuden saavuttamisesta näissäkin asioissa. Ylipäänsä täytyy kaikessa, mitä luonto minulle opettaa, olla jonkun verran totuutta. Sillä enhän tarkoita luonnolla yleensä mitään muuta kuin joko Jumalaa itseänsä tahi Jumalan säätämää luomakunnan järjestystä, enkä taas omalla erikoisluonnollani muuta kuin kaikkein niiden kykyjen ja avujen yhteyttä, jotka Jumala on minulle antanut.

Mutta kaikesta, mitä luonto opettaa, ei mikään ole niin vastustamattoman selvää, kuin että minulla on ruumis, joka kipua tuntiessani voi pahoin ja ilmaisee esim. ruoan tai juoman tarpeensa vastaavalla nälän tai janon tunnolla. En siis voi epäillä etteikö siinä, mitä ruumiistani tiedän ja tajuan, olisi ainakin joku määrä totuutta.

Edelleen opettaa luonto noiden samaisten tunteiden, kivun, nälän, janon j. n. e. kautta, etten minä ainoastaan niin sanoakseni oleskele ruumiissani, niinkuin purjehtija asustaa aluksessaan, vaan että olen mitä kiinteimmin siihen yhdistetty, vieläpä ikäänkuin sekoitettu, niin että minä sen kanssa yhdessä muodostan kokonaisuuden. Sillä muutoinhan minä pelkkänä ajattelevana oliona en ruumiin loukkaantuessa tuntisi kipua, vaan tajuaisin loukkaantumisen ainoastaan tietuudella ymmärryksellä, kuten purjehtija näkemällä havaitsee jos aluksella joku paikka rikkautuu. Kun taas ruumiissa ilmestyisi ruoan tahi juoman tarvetta, käsittäisin minä sen selvällä ymmärtämisellä eikä epämääräisillä nälän tai janon tunteilla. Sillä sellaiset aistilliset tunnot kuin nälän, janon, kivun y. m. eivät tietenkään ole mitään muuta kuin eräitä hämäreitä mieltämismuodokkeita nekin, ja saavat alkunsa sielun yhdistyksestä eli jonkinlaisesta sekaantumuksesta ruumiiseen.

Paitsi kaikkia näitä esiintyy se kappale, jota sanon omaksi ruumiikseni, luontaisen käsitykseni mukaan moninaisten muiden kappalten ympäröimänä, joista toiset ovat minulle hyödyllisiä, toiset vahingollisia. Ja epäilemättä on minulla siitä tosiasista, että aistimuksissani ilmenee miltei epäluokainen joukko väri-, ääni-, haju-, maku-, kovuus- y. m. kvaliteetteja, oikeus tehdä se johtopäätös että esineissä, joista nämä erilaatuiset aistimukset lähtevät, todella on olemassa niitä vastaavat oleelliset erilaisuudet, vaikka ne ehkä eivät olekaan aistittujen kvaliteettien kaltaisia. Siitä taasen että aistimuksistani toiset ovat minulle mieluisia, toiset vastenmielisiä, näkyy selvästi että ruumiini eli oikeammin sanoen itse minä, ruumiista ja sielusta yhdistetty olento, olen monenlaisten mieluisain ja vastenmieleisten vaikutusten alainen ympärillä olevain esineiden puolelta.

Mutta toiselta puolen on taas olemassa paljon mielipiteitä ja luulelmiä, jotka tosin näyttävät luonnosta opituilta, vaikka itse asiassa olen oppinut ne ainoastaan tavastumisesta ajattelemattomaan arvostelemiseen, minkä vuoksi ne siis helposti voivat olla vääriä. Sellaisia ovat esim. arveluni että tila, jossa ei ole mitään aistejani kiihottavaa, on tyhjä; että lämpöisessä esineessä on jotakin minussa olevan lämmön tunnon kaltaista; että valkoisessa tahi viheriässä esineessä on sama valkoisuus tai viheriäisyys, minkä aistillani tajuan, karvaassa tai makeassa esineessä sama vastaava maku j. n. e.; että tähdet, tornit ja muut esineet ovat sen suuruisia ja muotoisia kuin ne kaukaa katsoen näyttävät y. m. s.—Mutta jotten sekoittaisi mieltäni tästä kysymyksestä epäselvästi tajuttuja mielteitä, on minun tässä tarkemmin määriteltävä mitä oikeastaan tarkoitan kuin sanon luonnon opettavan itselleni jotakin.

Tässä on näet luonto-käsite melkoista ahtaammassa merkityksessä kuin kaikkien Jumalan minulle antamien kykyjen ja avujen yhteys. Sillä tuossa yhteydessä on paljon sellaista joka kuuluu ainoastaan olemukseni henkiseen osaan, esim. välitön tietoisuuteni siitä, ettei tehty voi tulla tekemättömäksi, ja samoin kaikki muut luonnolliselle järjelle itsestään selvät asiat, joista nyt ei ole puhetta. Vieläkin kuuluu siihen paljon sellaista, joka kohdistuu ainoastaan ruumiiseen, kuten taipumus putoamaan alaspäin y. m., joista ei myöskään nyt ole puhetta. Kysymys on ainoastaan siitä, mitä Jumala on antanut minulle nimenomaan ruumiista ja sielusta kokoonpantuna kaksinaisoletona. Luonto siis, tässä merkityksessä

käsitettynä, kyllä opettaa välttämään kaikkea, mikä tuopi kivuntuntoa, ja tavoittamaan sitä, mikä antaa nautintoa j. m. s., mutta se ei suinkaan käske meitä aistimustemme nojalla päättämään mitään ulkopuolellemme olevista esineistä, ilman edelläkäypää ajatuksellista tutkimista, koska todenperäisen tiedon saaminen niistä on yksinomaan sielun eikä ruumiillis-sielullisen yhdysolennon tehtävä.

Vaikka siis esim. tähden tuike ei tee silmäni suurempaa vaikutusta kuin jonkun pienen tulisoihdun lieska, niin ei minussa ruumiillis-sielullisena yhdysolentona kuitenkaan ole mitään todellista eli positiivista vetämystä, joka saattaisi minua uskomaan ettei tähden valo itse teossa sentään ole suurempi, vaan olen ainoastaan lapsuudessani, järkeä käyttämättä, muodostanut itselleni sellaisen luulon. Tulta lähestyessäni tunnen kyllä lämmittävän, ja jos lähenen sitä liiaksi, tunnen kipua. Mutta silti ei ole syytä luulla että tulessa olisi jotakin lämmön tai kivun tunnon kaltaista, vaan ainoastaan että siinä on jotakin, mitä lieneekin, joka vaikuttaa meissä lämmön ja kivun tuntoa. Jos taas jossakin paikassa ei ole mitään joka kiihottaisi aistiani, niin ei siitä vielä seuraa ettei siinä olisi ylipäänsä mitään esinettä. Olen vain tottunut näissä kuten niin monissa muissakin asioissa kääntämään luonnon järjestyksen väärin päin, käyttäessäni aistejani ikäänkuin varmoja oppaita ulkoesineiden olemuksen välittömään käsittämiseen, vaikka ne todellisuudessa eivät kykene antamaan siitä muuta kuin moniaita aivan hämäriä ja sekavia vihjauksia, niiden varsinainen luonnon asettama tehtävä kun on ainoastaan ilmoittaa sielulle, mikä sille kokonaisuudelle, jonka osana sielu on, koituu hyödyksi, mikä vahingoksi, johon tarkoitukseen aistimukset ovatkin riittävän selviä ja täsmällisiä.

Edellä on jo selvitetty mistä se tulee että ajatukseni, tarkemmin sanoen arvostelmani, Jumalan hyvydestä huolimatta, voivat olla erheellisiä. Vielä esiintyy kuitenkin eräs vaikeus siihen nähden, mitä minun luonnon osituksen mukaan pitäisi tavoittaa, mitä välttää, ja samaa on sanottava sisällisistä aistimuksista, joissa luulen tavanneeni erhetyksiä. Tapahtuu esim. että joku, nauttiessaan jotakin maukasta ruokaa, samalla huomaamattansa nielee ruoassa piilevän myrkyä. Tämän suhteen on huomattava että luonto vetää häntä haluamaan ainoastaan sitä, minkä maku todella miellyttää, eikä suinkaan myrkyä, josta nauttija ei tiedä mitään. Tästä siis ei voida tehdä muuta johtopäätöstä kuin että luonto ihmisessä ei ole kaikkietävä, mikä onkin aivan asianmukaista, koska ihmiselle äärellisenä olentona soveltuu ainoastaan sellainen luonto, jonka täydellisyys tässäkin kohden on äärellinen ja rajoitettu.

Mutta usein tapahtuu niinkin että petymme siinä, mihin luonto suoranaisesti vetää. Sairas haluaa juomaa tahi ruokaa, joka heti kohta osottautuu hänelle vahingolliseksi. Joku ehkä sanoisi erehdyksen johtuvan siitä että sairaassa on luonto turmeltunut. Mutta tällä ei vaikeus ole poistettu; sillä onhan sairaas ihminen Jumalan luoma yhtä hyvin kuin tervekin, eikä ole yhtään otaksuttavampaa, että Jumalan antama luonto hänessä olisi petollinen, kuin voimme semmoista ajatella terveen ihmisen luonnosta. Rattailla ja painoilla käypä kellokoneisto, joka on virheellisesti rakennettu ja sen tähden käy väärin, seuraa silti kyllä luonnon lakeja yhtä tarkasti kuin jos rakenne olisi säännöllinen ja kaikin puolin täyttäisi tekijänsä lupaukset. Sama on ihmisruumiin laita, mikäli sekään ei muuta ole kuin eräs luista, hermoista, lihaksista, suonista, verestä ja nahkasta tehty koneisto ja niin rakennettu että se sielun siinä olemattakin suorittaisi samat tahdon käskyistä ja siis myöskin sielusta yleensä riippumattomat liikkeet, jotka siinä nyt tapahtuvat. Kuten helposti huomaa, on ruumiille semmoisenaan aivan yhtä paljon luonnonmukaista että se esim. vesitautia sairastaessaan kärsii kurkun kuivuutta, joka tavallisissa oloissa ilmoittaa sielulle janon tuntoa, ja että tuo kuivuus hermostossa sekä muissa ruumiin osissa herättää taipumusta veden juontiin, josta vaiva yltyy, kuin että yhtäläinen kurkun kuivuus taudittomassa tilassa aiheuttaa juoman nauttimisen ruumiille virkistykseksi. Siihen tuntemukseen nähden, mikä minulla entuudestaan on kellon tarkoituksesta ja käytännöstä, voisin tosin sanoa että, kun kello käy väärin, niin se poikkeaa oikeasta luonnostaan ja samoin siis myöskin ihmisen ruumis, ollen rakennettu niitä liikkeitä varten, jotka siinä tavallisesti tapahtuvat, hairahtuu «luonnostaan» kun sen kurkkua kuivaa, vaikkei juoma kuitenkaan ole sen säilymiselle hyödyllistä. Helppo on toki huomata, että luonto-käsitteellä tässä tapauksessa on kokonaan toinen merkitys kuin edellisessä. Jälkimmäisessä tapauksessa on «luonto» pelkkä ulkonainen nimitys, jonka ajatukseni on muodostanut verratessaan sairasta ihmistä ja huonosti rakennettua kelloa terveen ihmisen ja oikein rakennetun kellon mielteeseen, ja on se siis itse teossa kokonaan vieras kysymyksessä oleville asioille. Edellisessä tapauksessa sitä vastoin luonnolla käsitetään jotakin mikä todellakin on tutkimusesineessäni olemassa ja joka siis myöskin sisältää jonkun verran totuutta.

Yksistään ruumiiseen nähden käytämme tosin myöskin ainoastaan pelkkää ulkonaista nimitystä kun sanomme vesitautisen ruumiin luontoa turmeltuneeksi siitä syystä, että sen kurkkua kuivaa vaikkei sillä kuitenkaan ole juoman tarvetta. Mutta kun otetaan huomioon kokonaisuus, jonka ruumis ja sielu yhteisesti muodostavat, niin ei nimitys suinkaan ole mielivaltaisen, vaan on tässä edessämme todellinen luonnon hairahdus siihen nähden että ihminen kokonaisuudessaan tuntee janoa, vaikka juoma on hänelle vahingollista. On siis tutkittava: mitenkä on mahdollista että luonto, täten käsitettynä, Jumalan hyvyden estämättä voipi tehdä tällaisen petukan.

Ensimmäiseksi kiintyy huomioni siihen suureen erotukseen, mikä sielun ja ruumiin välillä on siinä

kohden, että ruumis luontaisen olemuksensa puolesta on kauttaaltaan jakautuvainen, mutta sielu jakautumaton. Sillä kun katselen henkistä olemustani, toisin sanoen itseäni mikäli olen pelkkä ajatteleva olio, niin en voi erottaa itsessäni minkäänlaisia osia, vaan esiintyy tuo olemus käsitykselleni yhtenä ainoana ehjänä ja kokonaisena yksinä. Ja vaikka sielu kyllä näyttää olevan yhdistetty koko ruumiiseen, niin en kuitenkaan huomaa että esim. jalan, käsivarren tahi jonkun muun ruumiin osan poistamisen kautta joku osa sielusta olisi poistunut tai vähentynyt. Ei myöskään tahtomis-, aistimis-, ajattelemis- y. m. kykyjä voida pitää sielun osina, sillä sekä tahtomisen että aistimisen ja ajattelemisen suorittaa yksi ja sama sielu. Sitä vastoin ei ole ajateltavissa mitään aineellista eli ulottuvaista oliota, jota en ajatuksissani helposti saattaisi jakaa osiin, mikä osottaa että aine on jakautuvainen. Jo tämä seikka yksin riittäisi todistamaan myöskin sielun erinäistä olemusta ruumiiseen verraten, jollen sitä jo ennestään kyllin selvästi tietäisi.

Toiseksi huomaa etteivät kaikki ruumiin osat suoranaisesti vaikuta sieluun, vaan ainoastaan aivot tahikka ehkä ainoastaan eräs vähäinen osa aivoista, nimittäin se osa, jossa yleisaistin sanotaan sijaitsevan. Joka kerta kun tämä aivojen osa on joutunut samanlaiseen tilaan, antaa se aina samanlaisen viestin sielulle, vaikkapa muiden ruumiin osien tilat voivatkin joskus olla erilaiset. Tämä on todistettu lukemattomilla kokeilla, joita tässä ei ole syytä ruveta tarkastelemaan.

Kolmanneksi on pantava merkille se omituisuus aineellisten kappalten luonnossa että, jos jotakuta sellaisen kappaleen osaa liikuttaa saman kappaleen toiseen, loitompana olevaan osaan vaikuttava voima, niin syntyy ensinmainitussa osassa aivan samanlainen liike kuin jos vaikutus lähtisi jostakin välillä olevasta osasta, loitommaisen osan ollessa tenhottomana. Jos esim. nuuraa ABCD vedetään päästä D, syntyy päässä A sama liike kuin jos vetäminen tapahtuisi jostakin välillä olevasta pisteestä B tahi C ja D olisi liikkumattomana. Samoin käypi kun tunnen kipua esim. jalassani. Kivun tunto jalassa syntyy, fysiikin mukaan, siten että hermoissa, joita on sirotettuna jalkaan ylt'yleeltään ja jotka ikäänkuin langat eli nuorat ulottuvat ensinmainitusta jäsenestä aina aivoihin asti, jostakin syystä aiheutuu jännitys, mikä hermosäikeiden välityksellä siirtyy aina aivojen sisäisiin osiin, jonne hermojen päät päättyvät, saaden noissa osissa aikaan kiihottavan liikkeen, joka sitte sielulle tajuistuu jalassa ilmenevän kivun tuntona. Mutta koska hermojen, päästäkseen jalasta aivoihin, täytyy kulkea säärivarren, reiden, lantion, selän ja kaulan läpi, niin voi tapahtua että, vaikka kosketus ei olisi tapahtunutkaan hermojen jalassa olevaan osaan vaan sen sijaan johonkin välillä olevaan kohtaan, aivoissa syntyy sama kiihotus kuin jos jalkaan olisi satutettu, josta myöskin seuraa että sielu tuntee samanlaista kipua. Samoin muissakin tapauksissa.

Ja vihdoin: koska jokainen kiihotus, mikä tapahtuu siinä osassa aivoja, joka on välittömässä yhteydessä sielun kanssa, vaikuttaa siinä vain yhden ainoan tunnon, niin on tietenkin luonnonmukaisinta että tämä tunto on sellainen, joka kaikista niistä mitä sama liike mahdollisesti voisi sielussa vaikuttaa, parhaiten ja kaikkein useimmissa tapauksissa soveltuu edistämään terveen ihmisen voimassa pysymistä ja säilyntää. Ja kokemus todistaakin että kaikki luonnon antamat tunteemme ovat juuri sellaisia, eikä niissä niin ollen ole tavattavissa mitään, joka ei todistaisi yhtä paljon Jumalan kaikkivaltaa kuin hänen hyvyttänsä. Niinpä esim. kun jalan hermoissa tapahtuu joku ankara ja tavaton täristys, siirtyy sama täristys selkäydintä myöten aivojen sisäisimpiin osiin, antaa siellä sielulle merkin tuntemaan jotakin, nimittäin kipua jalassa, josta taas sielu saa aiheen voimiansa myöten koettamaan poistaa kivun syytä, joka osottautuu jalalle vahingolliseksi. Olisihan tietysti Jumala voinut järjestää ihmisolennon luonnon sellaiseksikin, että tuo aivoissa tapahtuva kiihotus, vastaavan tunnon sijasta, ilmaiseisi sielulle jotakin muuta, esimerkiksi että sielu tajuaisi itse kiihotuksen semmoisenaan, joko aivoissa tai jalassa tahi jossakin välillä olevassa paikassa tapahtuvana, tahi jotakin muuta sentapaista. Mutta ruumiin säilymiselle ei nähtävästi mikään olisi ollut niin sovelias kuin nykyinen järjestely. Kun esim. tarvitsemme juomaa, syntyy kurkussamme jonkunlainen kuivuus, joka panee liikkeelle kurkkuhermot ja niiden välityksellä aivojen sisimmän osan. Täten syntyvä liike eli kiihotus vuorostaan synnyttää sielussa janon tunnon, koska ihmiselle siinä tilassa ollen on hyödyllisintä tietää, että hän tarvitsee juomaa terveytensä säilyttämiseksi. Samoin muissa tapauksissa.

Edellä esitetyn johdolla on helppo käsittää, että Jumalan ääretön hyvyys varsin hyvin sopii yhteen sen kanssa että ihmisen, ruumiista ja sielusta yhdistetyn olennon luonto joskus pettää. Jos esim. jossakin niistä ruumiin osista, joiden läpi hermot kulkevat jalasta aivoihin, taikka myöskin itse aivoissa vaikuttava syy saa aikaan saman kiihotusliikkeen, mikä tavallisesti syntyy jalan vioittumisesta, niin tuntuu kipu ikäänkuin se olisi jalassa. Tässä tapauksessa tunto luonnollisesti erhettyy, kun näet sama liike aivoissa ei voi vaikuttaa sielussa muuta kuin aina saman tunnon, ja kun kysymyksen alainen liike paljoa useammin tapaa saada alkunsa jostakin jalkaa vioittavasta syystä, kuin sellaisesta, jonka vaikutus tapahtuu jossain muualla, niin onhan järjen mukaista että se pikemmin aina herättää sielussa jalkakivun tunnon kuin sellaisen, jonka mukaan kipu olisi jossakin muussa osassa ruumista. Jos siis esim. kurkun kuivuus joskus ei aiheudukaan tavallisesta syystänsä s. o. ilmoituksena juoman hyödyllisyydestä terveydelle, vaan saa alkunsa jostakin aivan päinvastaisesta syystä, kuten esim. vesitaudissa tapahtuu, niin onhan paljoa luontevampaa että tuo kuivuuden tunto tässä poikkeustapauksessa pettää kuin jos se

pettäisi aina milloin ruumis on terveissä roveissa. Samaten muissa tapauksissa.

Edellä esitettyjen tutkimusten hyödyllisyys on silmännähtävä eikä se rajoitu ainoastaan siihen, että olen täten saanut selville kaikki luontaista olemustani haittaavat erhetykset, vaan olenpa myöskin oppinut tuntemaan keinoja erhetysten korjaamiseen ja välttämiseen. Sillä kun tiedän että kaikki aistit, mitä ruumiillisen hyvinvoinnin säilyttämiseen tulee, paljoa yleisemmin antavat sielulle todenperäisiä kuin vääriä viestejä; kun minulla on tilaisuus käyttää useampia aisteja saman asian tutkimiseen sekä niiden lisäksi vielä muistoa, joka liittää entiset huomioni nykyisiin, ja ajatuskykyä, joka jo kerran on saanut selville kaikki erhetymisen syyt, niin enpä tosiaankaan enään tarvitse peljätä jokapäiväisiä aistillisia havaintojani pettäviksi, vaan saan hyvin ansaitulla naurulla karkottaa näyttämöltä kaikki edellisinä päivinä esittämäni suuresti liioitellut epäilykset. Tämän kohtalon saakoon etenkin se joka oli hankalin kaikista epäilyksistäni, nimittäin etten voisi erottaa valvomistilaa nukkumisesta. Sillä huomaanhan nyt mikä suuri erotus näiden tilojen välillä on siinä, ettei muisto koskaan liitä unennäkö-ilmioita yhteen kaikkien muiden elämän tapausten kanssa, kuten valvomistilassa tapahtuu. Sillä jos valveilla ollessani esim. yht'äkkiä ilmestyisi näkyviini joku henkilö, joka sitten kohta jälleen häviäisi, kuten unessa tapahtuu, tietämättäni mistä hän tuli ja mihin meni, niin pitäisin minä semmoista ilmiötä hyvällä syyllä aivoissani syntyneenä valekuvana eikä suinkaan todellisena ihmisenä. Kun sitävastoin selvästi huomaan mistä, missä ja milloin havaitsemani esineet ilmenevät tajuntaani, ja kun samalla voin liittää niiden tajuamisen katkeamattomaksi kokonaisuudeksi koko muun elämäni kanssa, niin saan olla täysin varma siitä, että havainto on tehty valveilla eikä unissa. Havaitsemieni todellisuutta en taas tarvitse rahtuakaan epäillä, jos ne, kaikkien aistieni, muistoni ja ajatuskykyni avulla tutkittuina eivät osota sisältävänsä mitään, joka olisi muiden havaintojeni kanssa ristiriidassa. Että erehtyminen näillä edellytyksillä on tosiaankin mahdoton, siitä on takeena se, ettei Jumala ole eikä voi olla petollinen. Mutta käytännöllinen elämän juoksu ei valitettavasti aina salli näin tarkkaa tutkimista, ja siitäpä seuraakin että ihmiselämä yksityiskohdissaan on erhetyksien alainen, mikä myönnettäköön yhtä kernaasti kuin inhimillisen luontomme heikkous ylimalkaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK METODIN ESITYS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things

you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new

computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.